ЖИВОТ СРБА СЕЉАКА, 1894.

Садржај

А

Село и Сељаци

Село:

I Кућа

II Разбој

III Кола (плуг, ручни халати)

IV Домаћа стока и животиње

V Воденица

VI Одело у сељака и у сељанака

VII Срби сељаци према Богу, свецима, и вери

VIII » » » појавама у природи

IX » » и пророковање

Б

Година у Селу

Делови године:

I Часни Пости

II Од Васкрса до Петрових Поклада

III Петров Пост

IV Од Петрова дне до Госпођиних Поклада

V Госпођини Пости

VI Од Велике Госпође до Божитњих Поклада

VII Божитњи Пост

VIII Месојеђе

B

Од колевке до мотике

I Срби сељаци о свом породу и према породу

II » » у младости и о младости

III » » у играма дечиним и младићским

IV » » у болестима спољним

V » » » » унутрашњим

VI » » » » разних органа

VII » » » неколиким ређим болестима

VIII Различно

IX Самрт

6 III 1922. г. 12.
Београд
Бр. 1786.
Свашлагојевић
суплент

ЖИВОТ СРБА СЕЉАКА

НАПИСАО

М. Ђ. Милићевић

(ДРУГО ПРЕРАЂЕНО И ПОПУЊЕНО ИЗДАЊЕ)

ИНСТИТУТ ЗА ИНФОРМАЦИЈЕ ИВ ПС НРС
БИБЛИОТЕКА
БЕОГРАД

У БЕОГРАДУ
У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1894

8.524

Либ 7775

СРПСКА СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БИБЛИОТЕКА

студент Универзитета добио
од Академије Наука у Пола цене

ГДЕ ЈЕ ШТО У ОВОЈ КЊИЗИ

А

Село и Сељаци

СТРАНА

Село :

I Кућа 5
II Разбој 19
III Кола (плуг, ручни халати) . . . . . 23—25
IV Домаћа стока и животиње 27
V Воденица 29
VI Одело у сељака и у сељанака 35
VII Срби сељаци према Богу, свецима, и вери 49
VIII » » » појавама у природи 59
IX « » и пророковање 75

Б

Година у Селу

Делови године :

I Часни Пости 93
II Од Васкрс адо Петрових Поклада 105
III Петров Пост 131
IV Од Петрова дне до Госпођиних Поклада 137
V Госпођини Пости 139
VI Од Велике Госпође до Божитьих Поклада 143
VII Божитьи Пост 149
VIII Месојеђе 167

B

Од колевке до мотике

I Срби сељаци о свом породу и према породу . . . 187
II » » у младости и о младости 201
III » » у играма дечиним и младићским . . . 223
IV » » у болестима спољним 261
V » » » » унутрашњим 277
VI » » » » разних органа 313
VII » » » неколиким ређим болестима . . . 323
VIII Различно 329
IX Самрт 337

A

СЕЛО И СЕЉАЦИ

ОПИСИ, ОБИЧАЈИ, ВЕРОВАЊА, И ВАРОВАЊА У ОПШТЕ

У Гласницима Српског Ученог Друштва: 22, 37, и 45, од године 1867 до 1877, ја сам објавио три збирке бележака о Животу Срба Сељака.

Доцније, пошто су те збирке штампане, ја сам продужио збирање бележака о животу и о разним обичајима народним с намером да, у своје време, оне своје збирке могу попунити, умножити, и наново штампати.

У последње време, кад је оно што сам штампао већ постало ретко, многи наши књижевници изјављивали су ми: да би добро било и за језик, и за правне обичаје, а и за многе друге потребе у књижевности, да се оне моје збирке прераде, умноже, и наново штампају.

Ја сам и сам то желео, али те своје жеље нисам могао брзо извршити зато што је збирање таке научне грађе, и разређивање у сродне групе, посао и тежак и пипав.

А кад сам и у том толико успео да сам могао мислити о штампању, онда ми неки другови у Академији световаше да тај свој рад дам у Српски Етнографски Зборник, који је наша Академија раније одлучила да издаје.

Ја сам тај савет примио.

Ето тако се Живот Срба Сељака, прерађен и попуњен, јавља као прва књига Српског Етнографског Зборника који издаје Српска Краљевска Академија.

20 јуна 1894
у Београду

М. Ђ. Милићевић

СЕЛО

Колико села толико хадета.
НАРОДНА ПОСЛОВИЦА.

Села̂ и заселака у Србији има 4318, а вароши и варошица̂ има 74.

У селима и засеоцима живи 1,875.495 душа, а у варошима и варошицама има 286.466 (попис од године 1890).

Села има великих као што су: *Лапово, Злот, Подгорац, Велики Извор, Лабуковац, Богатић*, итд.; а има их малешних, тек са неколико душа, као што су: *Пискавац, Краљи, и Пурице*. Овако малена села зову се и *засеоци*.

Велика села налазимо поред Мораве, дуж Тимока, близу Црне Реке, и у Мачви.

Од Мораве идући на исток села су сабијенија, и ређе се око кућа виђају густи зелени вотњаци; а од Мораве на запад куће су сељачке више растркане, и обично су окружене већим или мањим вотњацима.

Само у Мачви села су ушорена, и сељачке су куће наблизу једна другој све у реду.

I

КУЋА

Ко своје кућно сеиме не хвали — притисло га!

НАРОДНА КЛЕТВА.

Реч *Кућа* има више значења:

а, *Кућа* се зове сва зграда у којој гори заједнички огањ; у којој се живи, рађа, и мре;

б, *Кућа* се зове онај део дома, у ком гори огањ, и који је обично пред собом: прво се улази у кућу, па из куће у собу. У шали се одговара на питање: где ти је кућа? Код собе!

в, *Кућа* се зове и породица или скуп чељади и глава које живе заједнички. Тако се вели: *Задружна кућа*, то јест, кућа у којој је доста задругара; *кућа инокосна*, то јест, кућа у којој нема задруге, него су човек и жена сами.

Ми ћемо овде, ма и летимице, прегледати кућу као зграду за живљење, с њеним деловима, и с њеним стајама около; а после ћемо рећи што и о̀ оној *кући живој*, о породици, о задрузи или, како сељаци често веле, о народу који живи у једној кући, и греје се на једном огњишту.

Кућа (зграда) у сељака, добра домаћина, има једну или две собе у којима су пећи, које су пређе биле земљане, а сада се множе пећи гвоздене; има *кујну* (што сељаци нарочито зову *кућа*), где је огњиште, где се готови јело, и где се највише седи лети и зими.

У *соби* од намештаја готово свуда има: једноставан кревет од дасака, на ком кућани спавају (старац, баба,

и млађа им деца; ожењени млади људи, са својим женама, спавају по вајатима); има сто; по једна или две клупе, и која столица. Уза зидове, високо од земље, већ под самим таваном, пришивени су од дасака рафови, као поличице, а о источном зиду икона је онога свеца који је кући слава. Ту о ком зиду виси и оружје, колико га у кући има.

У *кујни*, оном делу куће где је огњиште, отворен је на више димњак (оџак), кроз који дим с огњишта излази у ваздух. У димњаку, на висини греда *венчаница*, усађена је у дуваре мотка *верижњача*, о којој висе гвоздене *вериге*. Даље под таваном поређане су полошке *мочиће* за сушење меса; о зидове се вешају разапете сланине од убојница, те се тако суше (кад их има). Негде у крају *полица* је за водене суде; па ту гдегод виси и *сланица*, и котарица *кашичара*. У углу је *ступа*, *жрвањ*, итд. У врх огњишта обично стоји *пецивица*, за пециво на ражњу.

Сељачка кућа, у добра домаћина, готово никад не стоји сама: њу обично окружују друге зграде: *стаје* или *вајати*, за живљење, и за оставу хаљина и других ствари.

Осем куће, у којој се редовно живи, имућан домаћин има и *коначић (башкалук)*, то јест, одељиту кућу за госте. Овај коначић обично је двокатан, или је бар издигнут од земље више него обична кућа.

Вајат, један или њих више, према броју ожењене момчади.

Подрум (неки га зову *изба*), зграда укопана у земљу, за бурад с вином и за други зимовник.

Качара, или *пивница*, зграда од брвана за ракију, и за каце са шљивом и комином.

Млекар, где се разлева млеко, где се сири сир, и где се држи сав бели смок. Ова је зграда сва, или са три (или бар с две) стране, оплетена чатмом или прућем, ради јаче промаје коју тражи млеко и сав бели смок.

Хар за коње.

Кошара за волове и говеда.

Кад се новој кући дигне слеме, онда газда, газдарица, а и суседи и рођаци шаљу даре и части мајсторима. Газда да чоху за хаљину, а газдарица кошуљу; суседе пак која убрус, која мараму, или чарапе. Шаљу неки и вина, ракије, и какве понуде за јело.

Наимар стане на врх куће и захваљује од прилике овако:

— Хвала газда! и срећна ти била кућа: у њој дуго поживео, синове изродио, кћери разудао, унуке дочекао, и још како уме лепше. (Свуда)

Амбар, особита зграда за ситно жито;

Кош (салаш) за кукуруз (у клиновима);

Чардак или *доксат*, стаја са свих страна отворена, али се може да заклопи капцима, и од земље је подигнута. Ту се обично спава лети.

Наслон (сулдрма) за кола. Неки то зову *Коларница*.

Свињац, негде у воћу, подаље од куће.

Кокошар, за кокоши. Неки га зову *кокошињац*.

Трап за кромпире, за роткву, и за празји лук, што се оставља за зиму.

Ствари и *посуђа* у имућној сељачкој кући ово су:

1. *Ватраљ*, којим се старкава ватра, и пређе хлеб;

2. *Вериге*, које висе о верижњачи, над огњиштем, о које се веша котао да се у њему вода згреје и што скува;

3. *Кукача*, за старкавање;

4. *Лонац*, велики и мањи;

5. *Црепуља*, за печење хлеба;

6. *Вршник* (сач), којим се покрива тепсија кад се пече пита или друго што;

7. *Котао* за воду;

8. *Сâн*, од бакра;

9. *Тигањ*;

10. *Ламак*, то јест, мали суд од бакра с репељком, за захватање воде;

11. *Тепсија* велика и мала;
12. *Тањира* више или мање на број (како која кућа);
13. *Пљата*, плитак дрвени тањир;
14. *Сланица* за млевену со;
15. *Сланик* или *солир*;
16. *Кашикâ* дрвених или лиманих (према главама);
17. *Виљушака* неколико;
18. *Тестија* (црни крчаг);
19. *Бӱца*, пљоснат дрвени суд за воду;
20. *Троножац* (сацак) за печење пите;
21. *Куп*;
22. *Врг*;
23. *Тиква*;
24. *Чабар*;
25. *Круг* за притискивање сира;
26. *Карлица*;
27. *Крављача*;
28. *Бучук*, мера за жито;
29. *Корито*, (текне) до малога коританца;
30. *Пржуља* за пржење кафе;
31. *Видрица* за сир;
32. *Олба* (канаве) стаклена, за пиће;
33. *Чаша*;
34. *Шоља*;
35. *Вилџан*;
36. *Шаволь*;
37. *Крчаг*, жути земљани суд за воду;
38. *Гостара*, земљани суд за вино;
39. *Бардак*, земљани суд за ракију;
40. *Кондир*, земљани суд за вино;
41. *Милојка*, шарен, порцуланski суд за пиће (с ручком);
42. *Ибрик*, од бакра;
43. *Канта*;
44. *Цимента*;
45. *Бакарица* (цезва).

46. *Тенџера*, бакарни суд за готовљење јела;

47. *Шерпа*, земљани суд за готовљење јела;

48. *Чутура*, велика и мала;

49. *Саплак*, за заитање воде да се човек у путу напије;

50. *Чорбалук* или чинија;

51. *Каса*:

52. *Чанак*, од дрвета, *чанак зелени* (топрак);

53. *Заструг* са заклопцем;

54. *Трпеза* или *совра*;

55. *Кутлача* или *варјача*;

56. *Кутао* (кутлић), дрвени судић као врг, за заитање воде, и за поливање.

57. *Оклагија*;

58. *Бркљајица* за качамак

59. *Ренде*;

60. *Ступа*;

61. *Тучак*, *бускија* (ако је од гвожђа);

62. *Сито*;

63. *Решето* (протак);

64. *Наћве*, за мешење хлеба;

65. *Перушка*;

66. *Лопар*, за распљескивање умешена хлеба;

67. *Кустура* (стругача у Врелу ваљев.);

68. *Столице* за седење;

69. *Баквица*, суд за воду.

У Шумадији, у нахији ваљевској, у Мачви, у равницама подринским и ужичким, а тако и у чачанским, имућна сељачка кућа никад није на голети. Око ње су обично родне воћке: ораси, јабуке, крушке, дудови, трешње и већи или мањи вотњак од шљива раних и шљива мацарака.

У неких домаћина има око куће ужа ограда, у коју се не пушта никаква стока, нити каква живад, него је око куће свакад све чисто.

У крајевима брдовитим и сиромашним, где су куће просте колибе — *кулаче*, *савриндаци*, или *дубирози*, не треба тражити ни воћака, нити те оделите авлије. А још ако је домаћин те колибе нерадник, онда нема ни воћке, нити каквога дрвета за хлад.

У старије време, у почетку овога века, куће су покриване кровином, и ређе даском и шиндром; доцније, по ослобођењу, преотела је мах даска и шиндра, а данас је редовни покривач: ћерамида, плоча, и креп.

Сиромаси и инокосници покривају и сада своје кућице кровином.

Кровови у кућа били су редовно високи, а данас су већином снижи, положити.

Кућа сељачка обично је начињена унутра у авлији. Њени прозори ретко гледају правце на поље ван авлије. Тако што, да прозори гледају на улицу, може да се види само у Мачви, нешто у пожаревачком округу, и још тек гдегде.

Место пред кућом, где се највише седи у хладу под каким дрветом, зове се *улица*.

За ту улицу биће везана она народна изрека:

Тешко пуници на зетовој улици!

Мотка, намештена мало даље од куће, на два дрвета, преко које се премећу дању спаваће хаљине да се проветре, зове се *премета*.

Оно место где се музу краве зове се *музлица*; а онај јармић у који се укошкава теле док му мајку помузу, зове се *локар*, или *љуба*.

Ограда где ноћивају овце и козе зове се *тор* или *стан*, а врата на која стока у тор или стан улази, и из њега излази зову се *струга*. *Станара* или *планинка* седне на ту стругу, те дочекује овце *музаре*, и музе једну по једну; *чобанин* пак *нагони* овце на *стругу*.

Да би угодили да нову кућу начине на срећном месту, сељаци, обично, узму четири камена, и метну их на четири места, где мисле да граде кућу, и где ће бити че-

тири кућна угла. Други дан гледају: има ли што под тим каменовима? Ако под сваким нађу макар најмању животињицу, срећно је место. А док то не нађу, преносе каменове на више места; па, ако им се то не јави, и од грађења одустану! (Шабач.)

Неки на то место у вече ставе чашу вина и неколико зрна пшенице, која преброје. Ако сутра дан нађу чашу пуну, и зрна сва на број, место је срећно, и граде што су наумили.

Неки пусте стадо оваца у ограду где мисле кућу градити, и оставе да овце ту саме нађу место где ће полегати. Где овце полежу и преноће, држи се да је место здраво, и за кућу добро. (Шумадија)

Где шљиве најбоље напредују, ту је најбоље место и за грађење нове куће! веле сељачки паметари. (Шумад.)

У свакој већој сељачкој кући, у којој има више ожењених људи, један је обично кутњи старешина. Он држи кућанске новце (ако их има), одговара власти за сву задругу, разређује кућанске послове, и у опште управља кућом и имовином.

Догађа се да тај старешина хоће да остави старешинство, и да га преда ком другом у кући, својему брату, или сину. У таком случају, он обично зовне све своје задругаре — браћу или синове — и каже им своју намеру, а именује и онога ком мисли да преда старешинство у кући. Онда, пред свима, скине с врата кесу с кућанским новцима, која му обично виси о гајтану: одреши је, новце преброји пред свима, врати их опет у кесу, и онда ту кесу с новцима преда новом кућном старешини!

То је највидљи знак предаје старешинства у кући, а већ старешина, у срећној кући, не чини ништа без договора са својим укућанима, мушким пунолетним главама.

Правила за живљење у задружној кући нису нигде написана. Она живе у памћењу старијих сељака — људи и жена; и од њих прелазе у памћење млађих њихових.

Да поменемо бар неколика од тих правила:

Тако:

Мушка је страна свакад претежнија од женске. Интересно је видети како саме женске ову претежност признају и цене. Треба само чути колико жене желе да роде мушко, колико сестре гину за братом, или колико се баба више радује унуку него унуци. „Кад се роди мушко дете девета кућа пева, а кад се роди женско дете чак девета кућа плаче,“ веле старе бабе.

У сретању ред је да мушко Бога назове, а женско да га прими. Ко путује, ваља Бога да назове оном који седи или стоји, а овај да га прими.

Бога називати сматра се као право, а Бога прихватати узима се као дужност.

Женско не треба никад да прими Бога седећи, већ да ђипи на ноге; а ако преде, да истргне преслицу иза појаса!

Женско у Шумадији не прелази пута мушком.

Кад се седне за ручак или за вечеру, најстарији који је за трпезом, од свега што се не куса кашиком, подели сваком према снази и заслузи његовој, и нико не почиње јести, докле не почне он.

За ручак или за вечеру, или ма за који оброк, не седа се докле се не умију руке. После јела слабо се руке умивају.

Кутњи старешина одговарао је (ово у старије доба) за све што би учинили његови кућани; а за убиство су се намиривали побратимством или кумством. Кад се родбини убијенога понуди кумство или побратимство, она онда опрости палу крв, и настане пријатељски живот између две закрвљене куће. (Подибар)

Видео сам једном у Ивањици човека из среза моравичкога који се није могао начудити што државна власт потрже на одговор убилца, кад се је он већ био намирио с родом убијенога!!

Кад који од кућана ван обичних оброка жели да једе, он хлеба, варива, или ма каквога врућега готовца, иште од *редуше*, *редаре* или *мешаје*, а бела смока: *млека*, *сира*, *скоруша* или *сурутке* тражи од *станаре*, *станарице*, или *планинке* (оне која те године сири сир и гледа сав бели смок). Њих две дају сваком за јело колико треба. Деци, чобанима и путницима, мешаја и станара треба да спреме и штогод за ужину или за пут. (Подибар)

Станара, полазећи с каблом да музе стоку, краве или овце, свакад улије у кабао по мало воде (са сувим каблом не иде ни пошто), коју донесе до музлице, те том водом из кабла овлажи крави сисе, и тада воду проспе, а у кабао почне мусти млеко. (Свуда)

Кад год што хоће да поједу или попију, Срби сељаци увек реку: Боже помози! И верује се да Бог одиста и помаже где се год тако говори.

Постављено на трпезу јело, пиће, и хлеб, не треба дуго остављати неначето, јер се, веле, растежу почеци радовима!

Срце од марве не треба разгађати на више људи да га једу, јер се стока разилази, и неће да се држи у скупу. (Подибар)

Хлеб треба сећи к себи, а не од себе. Осечену кришку хлеба треба на трпезу метати тако да њена крајика буде окренута крају, а средина ка средини совре.

Мрве од хлеба, после јела, треба почистити да се не газе. Грехота је!

Ако хлеб падне на земљу, треба га узети, очистити од праха, и пољубити, као да опрости за ту непажњу!

Женама у задружној кући, где их може бити по неколико, старешство долази по мужу, а не по времену довођења у кућу. То је исказано лепо у овој реченици:

»Свака госпа — господаром госпа«! (Шабац.

— *Не ваља се*, уче у кући старије жене своје кћери или унуке: — полевати другом седећи, него то треба чи-

нити стојећи. — Не ваља се полевати преко руке него у руку, то јест, воду ваља сипати к себи а не од себе.— *Не ваља се* ништа шити на живу чељадету које још расте; а ако се тако што морадне учинити, онда се оном, на ком се шије, да парче конца, или бар каква сламка, да држи у устима. (Шумадија)

Сељак сваки жели да ожени сина рано; да га ожени врло млада, макар још и не био за женидбу. То чини да би у кућу довео једнога радника више. Али негде се деси да је такав радник баш преко потребан, као на прилику, где је мати остарела и изнемогла а друге женске стране у кући нема.

Ту је старици, свекрви, преко потребна одмена.

Тако један старац и баба ожене сина јединца да би снаха одменила стару свекрву. Али снаха, пошто дође, остави без бриге свекрву да и даље ради све послове без одмене. Старац и баба смисле да некако подсете снаху да свекрву одмени, као што и јесте ред.

Једно јутро узме баба судове да иде на воду а старац, видећи то, прије и рекне:

— Чујеш баба! ја тебе не могу гледати да се мучиш тако стара, дај ту обрамицу: хоћу ја да донесем воде!

— Бог ми с тобом био, човече! рекне пренеражена баба: твоја је секира, мотика, и коса, а обрамица је женска. Ко те од срама може пустити да сам носиш на обрамици воду! Не дам ти судова макар на нос падала путем.

Снаха, гледајући све то, рече:

— Боже, Боже! Оба стара — оба луда! Што се око тога свађате? Донесите једно јутрос а друго довече, па да вам је право обадвома!...

У селу жена свога човека не зове именом, него га, према прилици у којој је, опише тако да се зна ко је. Деци својој она ће рећи: тата вам је то и то казао, или: отац вам је купио то и то. Најчешће га обележава за-

меницом *он*. И кућани то одмах знају. Овај стари обичај понеком се не свиђа, па га исмејава и гледа уништити га.

Зато има овака причица.

Сео свекар пред својом кућом, и чека да руча, а снаха његова у кући пржи нешто у тигању, њему за ручак. Опанци пак мужа њеног били обешени о диванани близу свекра. Псето дође, шчепа опанке, и побегне у воће.

— Куку, тајо! викне снаха из куће, не могући оставити тигања, који је држала над ватром: — однесе псето *његове* опанке!

— А јесу ли *његови* (тобоже псећи), упита подругљиво свекар?

— Јесу да како; нови новцити, одговори снаха.

— Па нека носи свак своју имовину!

Кад се у кући дими, мисли се да су то учинили мајстори да се газди за нешто освете. То пак они раде овако: Кад подигну кући слеме, онда узму оздо с места где ће бити огњиште свредао, заврте га у слеме, с доње стране, па озго куцну у слеме, и свредао падне доле на место одакле је узет. Тога ради се, верују сељаци, и дим од слемена враћа на огњиште. (Шабач.)

У кући ако ко каже да је вук чију стоку поклао, или да је неко погинуо, или се ма каква несрећа неком десила, одмах ваља једну жишку из ватре узети, и избацити на поље из куће. (Шабач.)

У Тимочкој Крајини држе да се неслога може набацити на чију кућу. Против тога саставе воду са три брода, и узму по три камичка, па том водом окупају оне који су у завади, али их купају на раскршћу. А да би се осветили оном за кога мисле да им је неслогу био набацио, у згодној прилици, прогледају на њега кроз вучји гркљан рекавши: „Викао свет на тебе као на вука!“

Кад преље или плетиље ноћу преду или плету, па зачевају петли, оне то предиво или плетиво смуде на свећи.

СКУПШТИНА СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ БИБЛИОТЕКА

Кад се ком шије кошуља, или што друго, па се при свршетку утроши сав конац, држи се да ће умрети (онај ком се шило); а ако после сашивене кошуље, или хаљине, претече конаца, живеће дуго.

Кад се удара ушником од секире куд стока пролази, држи се да ће од тога стока храмати. (Ариље)

Не ваља с комадом хлеба (једући) ући у туђу кућу. Ко то учини узму му макар мрвицу од комада и баце за врата.

Мисли се да ово доноси свађу у кући. (Шабац.)

Не ваља ићи на воду са судима једући путем. (Шабац.)

Из завезане мараме или поврзена лонца, не ваља јести, јер ће се памет завезати. (Шабац.)

Неки, желећи спавати мирно, и не сањати ружно, седну у постељу, прекрсте се, па прекрсте и своје узглавље говорећи:

»Крст на небу, крст на земљи; крст на кући, крст у кући; крсти Боже моје место — где ја спим — да не сним!«

Па иза тога легну спавати.

Неки опет говоре ово:

»Цакли, цакли цаклило,
Ведри, ведри ведрило!
Да Гркиње Бога моле!
Бог се диже на небеса,
Небеса се растворише,
Анђели се приклонише,
Госпа стаде у крњице
Крст ме чуо до поноћа
А Анђели од поноћа
Сам Бог од кријека (?) до вијека.« (Бос. Крајина)

Ко од куће иде у госте, ваља да у торби понесе погачу, на погачи какав цвет; деци онамо куд иде треба да донесе колача, а женама, и девојкама, свакој бар по

киту цвећа на којој, о свилену кончићу, треба да буде макар ситна пара. То спрема домаћица која кога, човека, брата, или сина, испраћа у госте. (Шумадија)

Пошто сунце зађе, из куће се не даје сирћета, квасца, нити маје за сирење сира (сиришта).

Ватре из куће не дају никад: свак у кући треба да чува ватру. Ком се загаси, нека креше! (Шабац)

Да би пијаници огадили пиће, неки сељаци чине ово: Ако је пијаница мушко, онда од мушкога, а ако је женско, од женскога мртваца, кад се купа, гледају да узму макар најмању кап воде из оне рупе коју сваки има у потиљку. Ту воду помешају у каквом суду с другом водом. Сад у то успу ракије, умешају мокраће од ајгира и од јежа, па се та смеса кроз рукав од кошуље, скинуте с мртваца, пронесе. Затим се опет преручи која кап у други суд, па опет смеша, и онда да пијаници да попије, али да не зна ода шта му је то пиће. Кажу да пијаница после тога тако заспи да се за дан и ноћ не може да пробуди. Кад се пробуди, он већ тако мрзи на пиће да га не може да помирише. (Шабач.)

Да би обућа дуго носила, многи чине ово: Ухвате мачка, па његове шапе метну у своју нову обућу говорећи: „Кад се мачкова обућа подерала, онда и моја!“

Да би човек био тврд као гвожђе према сваком нападу, кад нову кошуљу хоће први пут да обуче, онда најпре пропусти кроз недра нож тако да врхом падне у земљу и да се забоде. А да би кошуљу надживео он, а не она њега, пред што ће је обући, стане јој малко петом за врат, те је као тим победи. (Шабач.)

Ко се својим прстима макар зашто пипне под своје грло, ваља свакад после тога да хукне у прсте. (Свуда)

Нокте своје ваља срезивати само у извесне дане од недеље: у суботу, у понедељак, среду, и четвртак; а ни пошто у петак, недељу, и вторник.

Нокте, пошто се обрежу, ваља метнути себи под појас, или их оставити на склонито место, јер онога света по ноктима се гледа шта је ко радио овога света. (Шабач.)

II

РАЗБОЈ

Начинио цар разбој и сву му урутку од сувога злата, па дозвао Херу, и упитао га: Колико то вреди? — Да вриједи, да вриједи, Царе Господине, па... опет једне Турђевске кише не вриједи, одговорио Хера.

НАРОДНА ПРИЧА.

Од свих справа за ручне женске радове, најважнија и најсложенија справа јесте *Разбој*, на ком се че платно пртено, памучно, и свилено.

Али пре него бисмо разгледали сам разбој, ваља да кажемо коју реч о прећи која се обично на разбоју че, и од које бива свака откана труба за резање.

За ткање се најпре спрема прећа, *основа* и *потка*. прећа може бити *пртена*, *памучна*, и *свилена*. Памучна прећа купује се у трговини; она је од белог или од жутог памука. Жутим памуком че се дебело *памучно платно* и *полутаче*. *Полутаче* зове се платно од жуте памучне основе и од тежињаве или ланене потке, а *памучно* је све од памука. Памучно платно се че у селу од нумера 14, 20, 24, 30, 40, 60, и најтање од нумере 100. Свилену и пртену прећу сама ткаља припрема. Свилену од *буба* које сама храни, а пртену од *конопље* или *лана* кућевнога.

Прећа се суче на *чекрк* или *цевљаник* (лечаник), и на *витлић*. Памучна и свилена суче се на *калеме*, а пртена на *коленике*.

После се *снује* на *сновальци*. Сноваљка је двојака: у затвореном простору на *велики витао*, а у простору отвореном на *честом воћу*, или на *кочићима*. Свака сноваљка има своју *куку* и своје *чини*.

Пре почетка снована, на сноваљку се меће *обумера* којом се *одмери* дужина платну, и поставе се *чини*. Кад се то учини, обумера се скине, и прећа се одмах снује. Кад се снование сврши, међу чини се удену *штапци* или *цепци*, и *оснутак* (*основутак*) се скида са сноваљке па се носи на *навој*.

Навој се врши или на разбоју, у отвореном простору, или на две сохе, које се побију у земљу, и на које се намести *вратило*, као и на разбоју, згодно за навијање. *Оснутак* се метне на *влакуљу*, опружи се 20 до 30 метара, закачи се за *влакуљину куку*, и први крај оснутка, кроз који је провучена једна *шипка*, углави се у жлеб стражњега вратила, па се онда прећа *одбира*, да не би при ткању била замршена, и *навија* се на вратило.

Кад се основа навије на вратило, онда се *уводи* у *нити*, па после у *брдо*, и кад се то сврши, онда се *награђује* разбој за ткање.

Разбој има две *стативице* (или две *полутке*). То су две поле од разбоја. Стативице везују две даске од којих се предња зове *столица* или *седиште* а стражња *пречага* или *веза*. Неки ове две даске зову: *предњи* и *стражњи састављак*. Горње гредице на стативицама зову се *венчанице* или *горње поличице*. На венчанице се метне *набрдило*, кроз које се провлаче *вучерци* (неки веле *вучила*) који држе *брдила*. Брдила на *вучерцима* имају две чељусти горњу и доњу. Доња се зове: *потилек*, а горња *навлак*. Између *потилека* и *навлака* умеће се *брдо* с прећом. На набрдило, које држи брдила, вежу се *скочићи*, (*колотурићи*, *скочци*, *скокрци* или *шкрипци*) који су везани за горњи нитни *штапац* или *цепац*. За доњи нитни *штапац* или *цепац* вежу се *подношке* (*подножници*), или *потилаци*. Ови подножници нанизани су на једну шипку

која је везана за једно дрво које је заметнуто за предње ногаре од разбоја.

Кад се све то учини привеже се за предње вратило *награђача*, на коју је навезана основа, па се већ почиње ткати. Пре тога пак удене се у стражње вратило које је с леве стране унакрст проврћено *повраћача*, а у вратило предње, које је с десне стране тако исто унакрст проврћено, *запињача*. Ткање се врши *цевима* које су као и калеми насукане чекрком, лечаником, или витлићем. Цев, пуна потке, натне се на *срдачку*, а срдачка се удене у *чунак*, дрвени или рожани, и ткаља протиње чунак кроза *зев* од пређе, и тако че крпу коју је *наградила*.

Уз разбој иду, поред друге урутке, *витлић* и *лечаник*. Витлић је на *Стојељци*, коју негде зову *Стељка*, и окреће се о *курдељу*, те се пређа *мота*, а *лечаник* је као сандучић у ком се држе цеви, срдачке, и друга урутка за разбој. Кроз два уха тога лечаника проденута је *летка*, на једном крају шиљаста. На летки је потежи *котур* који помаже да се летка брже обрће и да се тако сучу цеви.

Разбоју припада и *мотовило*, мало и велико, за мотање пређе, *чимбари*, гвоздене две шипке са зупцима на крајевима, којима се платно растеже при самом ткању.

Памучно платно може да буде различно:

Саде-платно зове се оно ком је једнака и основа и потка.

Ћерећелија-платно има у основи ћенара, то јест, дебље жице од осталих жица.

Позубац је платно ситна ћерећелија.

Бисерниза је платно ком се основа уводи у брдо једна жица дебља, а једна тања.

А *полутаче* шта је, казато је раније.

III

КОЛА

Тешко кући пред којом се не окрећу кола

НАРОД. СТРАХ.

Сељак, добар домаћин, има своја волујска кола. Колима су делови:

1. *Четири точка* (два *предња* и два *стражња*).

Сваком точку средина је *трупина (главчина)* у коју су усађени *паоци* или *спице*; на паоце у округ набијени су *наплаци* или *гобеље*, а њих једну с другом спајају клинови *мождани̏ци (пашљаци)*;

2. *Осовине*, предња и стражња;

3. *Руда*;

4. *Срчаница*, која везује точкове стражње за предње;

5. *Сврачине (сврачељице, кривајице)* које, са *срчаницом* и *задњим јастуком*, привезују задње точкове за предње;

6. *Кустек*, оздо за стражњу осовину и за срчаницу привезан, што *кустечи* стражњи трап кола да се не затури, а клин који се протиње кроз *сврачине*, *срчаницу*, и тај *кустек*, и који се може померати у разне рупе на срчаници, те се кола могу *расточити* и *сточити*, зове се *расточник*;

7. *Штипци*, клинови у руде којима она вуче и уставља кола;

8. *Оплени (јастуци)*, предњи и стражњи;
9. *Јастучићи*, под сваким опленом;
10. *Клапуша (јахалица)* на руди озго, за јарам;
11. *Заворањ*, главни клин у јарму;
12. *Јарам*, у који се кошкају волови;
13. *Јармењаче (плетњаче)*;
14. *Палице*;
15. *Полица (подјармица)*, доњи део јарма;
16. *Ластавице*, у трупини рупе за паоце;
17. *Чивије* у осовинама, које не дају точковима спасти с осовине;
18. *Рамењаче*, гвоздене, на осовини до унутрашњег краја;
19. *Рукавац*, онај крај осовине који улази у главчину;
20. *Гривна*, гвоздени обруч око главчине;
21. *Тулац*, гвозден, унутра у главчини;
22. *Морокваша (пијавица)*, гвоздена, на рукавцу;
23. *Канате*, или *лотре* (како за коју потребу);
24. *Душема*;
25. *Затвори* (на канатима);[1]
26. *Стушци*, њих четири.

П Л У Г

Да су здраво мушке главе
што о хлебу раде.

НАРОДНА МОЛИТВА.

Плуг сељачки, стари, има ове дрвене делове:
1. *Гредељ*;
2. *Ручице*;
3. *Колечке* (колица);
4. *Насад* (први крај од ручица);
5. *Петицу* (задњи крај од ручица);
6. *Табан*, доњу страну петице;

[1] Канате, Душему, и Затворе већином имају кола из источне поле Србије, а Лотре она из западне.

7. *Козалац (Рак)*, расцепљени клин, који се покуцава те се плуг *подубљује* или *поплићује*;

8. *Кривајицу*, којом се плуг уводи и изводи;

9. *Кукачу*, која је привезана за осовину, те вуче сав терет;

10. *Ојиште, оје, ојницу*, као малу руду између сваког пара волова;

11. *Крпеле* или *Крчеле*, које спајају оје за оје;

12. *Клин, крчељак*;

13. *Гужву*[1];

14. *Даску*; и

15. *Оритак*, као малу лопатицу, којом се чисти плуг од мокре земље.

А од гвожђа су му:

Раоник, Цртало, и *Цимер*.

Примедба: Нови тако звани *гвоздени плугови*, у нечем су различни од ових старих плугова.

Ралица је мали плуг, простије начињен од плуга великога. Ралицом се оре само са два вола по стрменитим њивама.

РУЧНИ ХАЛАТИ ИЛИ УРУТКЕ

Без халата нема ни заната

НАРОДНА ИЗРЕКА.

За ручне своје радове, сељак има ове халате: *секиру* велику, и *секирицу*: *мотику, будак (трнокоп)*; *срп, косир*; *косу* (уз коју иде: *чаканац, башка, водир* и *брус*); *виле, грабуље, рогуље, садиљку*.

---

[1] *Причица о гужви*

Има гужва и за коље, а има и *гужва орачица*. Ова гужва закачи гредељ за курдељ на осовини међу колечкама, те тако она сав терет вуче. Прича се да је некакав Турчин орао, па му се покидала *гужва орачица*. Турчин, тада, скине с главе своју *чалму*, те њом замени гужву. Кад га неки путник упита: зашто тако кида своју чалму, Ага одговори:

— Бива, нек' зна и *чалма* што пати *гужва*!

У мога оца, *Јована Бака*, који је умео градити и бурад и каце, било је више ручних справа и халата од којих сам многима поборавио имена. Овде ћу поменути само оне којима се имена сећам:

1. *Стружница*, на којој се дуге догоне да се једна с другом пљубе.

2. *Дељавица*, на којој се *надељавају* многе ствари, а најчешће се на њој мâкљȇ обручи за бурад;

3. *Ренде велико*, и *ренде мало*;

4. *Натегача*, којом се обручи натежу на бурад;

5. *Маклица права* и *маклица крива* за макљање обруча, држалица, осовина, и дуга;

6. *Брадва*;

7. *Кесер*;

8. *Просек*;

9. *Скобла*;

10. *Ушара*, велики сврдао за врћење главчина у кола;

11. *Наплатњак*, сврдао за врћење наплатака за паоце;

12. *Мождaничар*, којим се врте рупе за мождaнике;

13. *Чивиљак*, сврдао за чивије;

14. *Бургија*, за мале рупе;

15. *Бургијица*, која калаузи великим сврдловима;

16. *Турпија*;

17. *Леге*;

18. *Длето*;

19. *Пробојац*;

20. *Зумба*;

21. *Чашови*, дрвене справе, за мерење унутрашње кривине у дуга.

IV

ДОМАЋА СТОКА И ЖИВОТИЊЕ

Сељак је без стоке мртав!
НАРОД. РЕЧ.

У сељачка волујска кола *кошкају се* у јарам два вола. У плуг се хвата некад и по шест волова, особито кад се оре *ледина*.

Волови теглећи зову се *дешњак* и *левак*. Дешњак се гони речју *аис!* а левак речју *ча!*

У плугу се на волове врло вичe: „*Ае, ае; ае, ае!*“ *Ае, рано, ае!*

Волови имају имена или од боје своје длаке, као: *Бе̏ља*, *Жуја*, *Мурга*, *Барна*, *Сивоња*, *Шарга*, *Плавоња*; или од облика рогова, као: *Ширај*, *Буџа*, *Јелоња*, *Јелаш*, *Жероња*, *Жерав*, и т. д., или од кога другога својства и особине, на прилику: *Бӣка*, и др.

Како се стока ваби:

Говеда се вабе: *На̑ Еиш!! Кавус, кавo, кавус, кавус!*

Коњи: На̑, на̑, на̑!!

Свиње: Гуду, гуду, гуду! Уиц, гиц!

Овце: тресући уснама изнутра напоље, што се не може да запише, као од прилике *Тиус!!*

Козе: Коза, коза, коза! Коз' козо!

Кокоши: Пило! Пило! Ћук! ћук! ћук!!

Ћурке: Вито, вито, вито!

Гуске: Бири, бири, бири!

Како се стока одгони:

Говеда: *Ае! ае, ае!*

Коњи: *Ћи! Иди! Тиу!* (не може да се запише).

Свиње: *Уше! Аса! аса! аса!* и *ае* (као говеда).

Овце: *Ӱ! Ӱ-а! Йса! Йса!*

Козе: *Кец, кец! кец-козо! кеца!*

Телад: *Љок! љок! љок!* и *љоке!*

Кокоши: *Иш! Шиш! иш туђа!* (ако је туђица).

Ћурке: *Ћуре! ћуре! ћуре!* (а шаљивци на то додају како ћурке својом писком овако прете: „*Отиђи ћу чак чак чак!*

Гуске: *Важ`! важ`! важ`!*

Мачке домаће вабе се: *Мац! мацо! мац!* а терају се: *Пис! Одлази!*

Пси се вабе: Звизне се, па се онда вабне псето по имену: *Шаров! Зељов! Жућов!* Одгоне се речима: *Шибе Чибе! К овцама!* А туткају се речма: *Аса! аса! аса! Увати! увати! увати! Пуци! пуци! пуци!...*

V

ВОДЕНИЦА

Стоји цијук у лугу!
Да није цијука у лугу,
Сав би свет био залуду!

НАРОД. ЗАГОНЕТКА
ЗА *воденицу*.

Од места где се мисли градити *воденица* до реке која ће се навратити на воденицу, копа се дубок ров, који може бити дугачак 100—150 а и више метара. Тај је ров широк 2 и $^1|_2$, до 3 метра. Он се зове негде *јаз*, негде *јаруга*, а негде *вада*. Река, од које се вода навраћа на воденицу, зајази се оштрим колјем, које је некад по 10 и више метара дугачко. То се коље преплете пругем, па се онда натрпа кровине, сена, сламе и шуме, а озго се наспе небројено кола земље. Тако се вода одврати од речнога корита у прокопани *јаз (јажу)*. То место, где се речно корито пресече, зове се *брана* или *напер*[1], а старо речно корито, из кога је вода одвраћена, после се зове *стареник* или *мртваја*. Идући од бране низ јаз близу воденице начини се једна *отока*, која се негде зове *мала брана*, а негде *лакомица*. Ова се отока гради зато да би се вода, кад поводањ дође, њом одлевала, и тако мањим теретом наваљивала на воденицу. Кад се јаз доведе до *скока*, то јест до места одакле ће вода *жлебом*, *буквом*, или *бадњем*, силно ударати у воденично *коло*, онда се ту стане. Доле ниже *скока*, где ће баш бити *воденица*, копа се за воденицу *гнездо*, или *подрум*, ком се дувари или ози-

[1] У Подгорици веле *Пребој*.

дају каменом, или се оплате тврдим *корађима*. Испод тога подрума озидају се *подрумска крила*, да вода не би земљу са страна ронила. Дно подруму патоше се дрвеним даскама да вода, бијући озго из жлеба или из букве, не би земљу задирала и разривала.

Од *скока* до у *воденично гнездо* (подрум), ископа се ров за *жлеб* (*букву*, *бадањ*) кроз који ће јурити вода и ударати у *пера воденичном колу*, те га окретати. Сваки је жлеб горе на скоку широк, може бити и за пола метра, а у дну, одакле баш бљује воду у коло, узан је можда тек за једну шаку: то се зове *сведен на бич!* *Буква* пак, или *бадањ*, пробушена је букова клада. Она на доњим својим устима има једну *каблину*, ужу од буквине шупљине, у коју се укуцава *цитун* (још тешња дрвена *каблиница*) кроз који вода бије у пера воденичнога кола.

Најшири крај јаза, баш над устима жлеба или букве, потребује велику пажњу. Ту се прво тврдо загради (зидом или другом заградом) око уста жлебу или букви, да вода, силно наваљујући, не би протицала мимо жлеб и све кварила. За тим се од уста жлеба или бадња, за 5—6 метара дужине, јаз патоше даскама, и у саставке између тих дасака утисне се дрвене маховине тако да ни кап воде кроз тај патос не може проћи. Ово се патоше зато да не би вода, кад се на жлеб или бадањ стави *устава*, лежећи онде бушила земљу, а да би се опет, кад воденица меље, преко оног глатког патоса заигравала и јаче у коло ударала.

Овај део јаза, над самим устима жлеба, као и његови дувари, зове се различно: *Терет* у Млави, *Кораб* у Шумадији, а негде и *Лакомица*.

Испод жлеба је *криви таван* (на који је жлеб наслоњен) утврђен за *горњи* и *доњи праг*. До *доњега прага*, у *гнезду* је *мртвица*, дебела греда, у коју се утврди дрвена *руда* или *ждрепци*. Она и јест ракљата као руда у кола. На средини те руде, између ракаља, пробушена

је рупа, у коју је углављена једна челична полужица која се негде зове *бронза*, а негде *жабица*. По површини те полужице избушене су рупице. На другом крају руде утврђен је дирек који стоји усправо, који пролази кроз таван горе у воденицу, и који је на врху прожлебљен. Кроз ту прожлеботину протне се дрво *нагибача* за подизање и спуштање. Тај дирек зове се *кобила*. Њим се горњи воденични камен подиже и спушта, да би брашно било крупније или ситније. Ово подизање и спуштање врши се помоћу *нагибаче* и клинова дебљих и тањих.— Под воденицом је усправо *воденично вретено*. Горњи му је крај танак, а доњи је права *трупина*, у коју су усађена *пера* или *кашике*. Та су пера некад опасана гвозденом шином. На доњем крају у вретено је ударено парче челика, дугачко 10—15 с. м., као палац дебело и с обе стране зашиљено. То се зове *останац*, а негде га зову и *петица*. На горњем крају вретена пак углављена је гвоздена полуга с плоснатим врхом. Та се полуга зове негде *сењ*, а негде *преслица*. *Останац* или *петица* од вретена убоде се у коју рупицу на *бронзи* или *жабици*[1], а горњи му крај, *сењ* или *преслица*, прође кроз доњи воденични камен, па се онда на рупу кроз коју он прође меће шупље дрво које се зове *Тбце*[2], и око кога се врбовим и липовим клинчићима рупа тако затвори да се *сењ*, или *преслица*, окреће а млево не пропада.

На сењу или преслици стоји гвоздена *паприца* од челика, 20 с. м. дугачка, и 13—16 с. м. широка, и на средини шупља. Паприца раставља горњак камен од камена доњака.

Камен *доњак* намештен је на два јака бавана, а камен *горњак* је по доњаку.

Над камењем је *дрвени кош*, у који помељари засипљу жито за млево. Испод тога коша има нека *корица*, *чантра*, *чанак*, *копања* или *гуска* (толико има имена) у

[1] У Подгорици жабицу зову *Лех*.

[2] *Тбце* у Рипњу зову *Тулац*.

коју струји жито из коша, а одатле треба да пада у рупу од камена горњака. Догађа се да житна зрна, падајући у горњак, прскају и одскачу. Зато на рупи од горњака има мали *кошић*, *батра*, или *врањ*, исплетен од лозе или од прућа.

Да би зрна редовно падала из великог коша доле под камен горњак, привезано је за кош дрво налик на дечину сабљу. То дрво, доњим својим крајем, куцка у камен горњак кад се он окреће, и тим истреса жито. Ово дрво зове се *чекало*, *чекетало*, *чаткало*, или *чокотало*.

Воденично камење смештено је у једном дрвеном опсеку. Део тога опсека, у који пада брашно испод камена, зове се *мучњак*. Често се око камена начини дрвена оградица да се брашно не би разлетало. Та се оградица зове негде *сантрач* а негде *околиш*. Међу тим у Рипњу *околиш* зову онај *паспаљ* који се у округ ухвати око камена.

Мотка којом се самлевено брашно сабија у вреће или у џакове зове се *паспаљача*.

Кад се каменови од млевења згладе, и кад треба да се *посецају*, *уређују*, или *кују*: онда се најпре горњак с две мале полужице дигне, па се онда под њега потури једно обло дрво, дугачко 40—45 сантиметара, а широко 15 сантиметара. То дрво зове се *бускија* (у Колубари га зову: *поп*). И тек тада се он, великом полугом свали на *столицу*, и на њој се: *кује*, *подсеца*, или *уређује сечивицом* или *чуком*. Сечивица је од гвожђа, нађена челиком.

Зграде воденичке граде се махом од дрвене грађе, а покривају се: ћерамидом, даском, плочама и по неке црепом.

Воденице на потоцима, који лети пресушују, зову се *воденице поточаре*.

Ове воденице обично *мељу на уставу*, а *самотегом* мељу само у пролеће кад се крави снег, или лети кад ударе велике кише, па воде наједрају.

Воденица *поступи* кад толико наједра вода у *старенику* (мртвaји), да удари *успор* уз онај јазић који воду испод воденице своди у *мртвају*, и када тај успор оплави коло под воденицом, те не може да се окреће. Онда се каже: *поступила, не меље!*

Воденично камење јако се цени, и није лако наћи га добро. У старије време у нас је било на гласу *Косовско камење.*

У Србији само у Гочу више Врњаца слушао сам за камење које би било за млевење добро.

VI.

ОДЕЛО
У СЕЉАКА И У СЕЉАНАКА

Погледај му на обућу
Па га пусти у кућу!

НАРОДНА МУДРОСТ.

Одело сељачко и мушко и женско, макар колико да се држи да је непроменито, мења се и кројем и бојама. Да се данас која девојка у Рипњу обуче онако како су се облачиле Рипањке, њене претходнице, пре 30—40 година, и да дође цркви на сабор, све живо би гледало на њу као на чудо.

Како се пак то мењање одела у сељака врши много спорије и много неосетније него у грађана, а у неким крајевима иде толико лагано да би човек рекао да се и не миче: то ће се и овде помињати оно одело које су сељаци носили кроз последњих неколико десетина година.

Мушко сељачко одело у Србији не разликује се толико једно од другога, као што се разликује одело женско. Наравно, има разлика између одела у једном крају и одела у другом, али, у границама пређашње Кнежевине Србије, оно је у главноме слично. Одело пак у новим крајевима, у окрузима: нишком, пиротском, врањском, и топличком, у неколико се разликује од одела у окрузима старим.

Влашко одело у Хомољу, у Крајини, и у Црној Реци знатно се разликује од одела српскога.

Сељак Шумадинац обично носи на себи кошуљу од конопљана платна. У Мачви, Посаво-Тамнави, Стигу и у

Крајини, често се вића платно памучно и *полутаче*. У прећашње време било је и платна ланенога, а данас га или нема никако, или се вића врло ретко. Кошуље се разликују тим што су негде шивене *читмом*, а негде обичним *шавом*; што су им негде рукави *навезени* (зарукавље), негде само *проћесмани*, а негде просто *порубљени*. На неким местима *колир* им је висок, а на некима низак, али су везени и један и други. Обично се на рукавима, повише зарукавља, црвеном рудицом, навезе по који *крстак*.

У новије време почели су сељаци носити рукаве с убраним зарукављем, и са *запонцима*, налик на оне у кошуља куповних.

Дужина кошуље обично слази мало испод колена. У прећашње време неки су младићи носили кошуље врло кратке, па се налазило капетана који су то сматрали као рушење пристојности и, Бога ми, неки је такав кевиљ извукао батине за то!! После су, у крагујевачком округу, и око Рудника, дошле неке мушке кошуље које су се спуштале чак до чланака. То одиста нити је било лепо, нити подесно; али се већ власти нису хтеле мешати да тај обичај спрече. То се је само изобичајило, као и много штошта друго у оделу што се мало по мало непрестанце измењује.

Гаће у сељака од дебљега су платна него што је кошуља, и готово увек од платна конопљана. У маторих људи ногавице у гаћа су само *проћесмане*, а у младића и у шипараца, особито у оних који имају сестара, гаће су *везене* по дно ногавица. Ногавице увек имају и кратке *ресице* од самога платна пуштене.

У источним крајевима Србије, где људи и лети и зими носе беле сукнене чакшире, платнених гаћа нико и не носи.

Чарапе су веома различне и бојом и шарама; али за невична гледаоца оне су више или мање све сличне. То је исто и с назувицама само у мањој мери.

Чакшире сељаци у Шумадији носе само зими. Пређе су све биле од белога сукна, а сад отима мах број пр-

них, некад и сувише узаних чакшира. У влашким селима, и на истоку Србије, где сељаци не носе *гаћа*, чакшире се носе и лети.

Појаси и *подвезице*, ма да се разликују међу собом, могу се носити и у оном крају где им није постање. Од неког доба вића се много са свим белих памучних *подвезица*.

Силаји или *листови* такође су неједнаки: рујански су већи, и покривач им је толики да се њим може покрити и оружје и друго што се носи за појасом. У Шумадији силаји су мањи, и више су притегнути уз тело. Некад је у млађих богатијих сељака било силаја везених златом (шиком). У најновије време сељаци се често место силаја стежу каишем по појасу.

Јелек и *џамадан* готово су свуд једнаки осем боје сукна од кога су скројени. То се исто може рећи и за *гуњеве*. Само је крој гуњева и шарање гајтаном различно. *Гајтани* су у Студеничкој, и око Копаоника, већином плави; у нахији ужичкој и старој сокоској има их црвених, а у Прекоморављу враних и без многих шара.

У Прекоморављу и у Тимоку зими људи носе и неку доламу од белога сукна поврх чакшира, и зову је *џубе*, а лети носе *кошуље*. На глави имају *фесове* (зими *шубаре* или, после наших новијих ратова, *шајкаче*). Лети пак многи носе сламне шешире. У Старом Влаху вићају се, особито у младића, на главама неке капе од црнога сукна, а има их и плетених које плету сами сељаци од црне вунене преље.

Пеленгири су као широке вунене гаће. Њих носе сељаци у планинским крајевима: у округима ужичком, старом чачанском и крушевачком, у половини рудничкога старога округа, и у брдовитој поли ваљевскога. Пеленгири се облаче да је бедрима топлије и, кад се ради што прљаво, да се чувају кошуље и гаће од прљања.

У Сврљигу и око Ртња чобани, који иду за стоком по трњу и по роси, носе неке ногавице од козје коже с

длаком окренутом на поље. Те их ногавице чувају од росе и од влаге, а заклањају им и оно хаљина што имају до себе од трња кроз које се, као чобани за стоком, морају да веру. Те се ногавице зову *Скорње*.

Опанци су најлепши за око, и најлакши за ногу, *шумадински преплетени прешњаци*, које сами сељаци граде, а нису ружни ни *чињени* куповни опанци. Овако лепих преплетених прешњака има у чачанској и у ужичкој, ван Шумадије. Преко Мораве на исток опанци су просто на рогаљ сашивени опутом, а некад и врпцом, и нису лепи за око.

Опанци се притежу за ногу ременима (каишима), а у источним крајевима обувају се врпцама пртеним, костретним, па и вуненим.

Женско одело у Србији има много више разлика него одело мушко. Највише је разлика у *убрађивању главе* у жена, а у девојака је разликâ мање.

У Србији жене сељачке убрађују на главу:

1. *Коњгу*,
2. *Фес*,
3. *Трвеље*,
4. *Ручник*, и
5. *Белу кпгу*.

1. *Коњгу* носе жене у старим окрузима: београдском, ваљевском, шабачком, смедеревском, пожаревачком, јагодинском, крагујевачком, и у већој поли старога рудничкога округа.

У округу јагодинском, поред коњге, вијају се и фесови, и трвељи дуж Мораве; а у рудничком се сретају фесови докле год се на људма вијају *пеленгири*.

Коњге нису све једнаке. *Ваљевска* је мали кружић на темену, повијен на чело, и обавијен белим убрадачем. *Мачванска* стоји за потиоком, као каква половина земичке; и она се покрива белим убрадачем. *Шумадинска* коњга, у старије време, била је као мали лопар, а сад је нижа, ближе смедеревској и крагујевачкој, а покрива

се куповном марамом; *левачка* (јагодинска) виша је, и стоји право; на њој се вићају и бели убрадачи и куповне мараме. Пожаревачка коњга личи на ваљевску, само је обимом већа, и има више накита на себи. Такву капу на глави носе и девојке у пожаревачкој, само с неким девојачким одликама.

Коњга у Влахиња нешто личи на коњгу левачку, само се влашка привезује преко чела неком марамицом, која ружи и лице и убрађивање. Влахиње, у Хомољу и у Црној Реци, носе на коњги неку везену кукуљицу од платна, а не повезују по коњги ни мараме нити убрадача.

2. *Фес* се свуда обавија увијеном шамијом, и сплетеном у лесу косом, па се то све после врло често забради каквом другом шамијом да се фес готово и не види. Над средином чела, на раздеоку косе, задене се у шамију и у косу игла с каквим новцем.

У варошима се фес са шамијом повезује тако исто, али с врло много кицошења и укуса.

Девојке, које носе *фесове*, обавијају их самом косом без шамија; по томе се и зна да су девојке. Неке иду са свим гологлаве. На неким местима (на прилику око Пожеге) девојке већ почињу носити фесове од када се причесте први пут, а то је кад им буде око три и по године. У Гружи је било у обичају да девојка мење фес тек кад се стане бројити као удавача. У пожаревачкој девојке свој фес тако смање и наместе на глави да изгледа као нека круница.

3. *Трвељи* су два бича косе, сплетена с обе стране главе, и одебљана уметањем вуне. Та два бича косе пусте се између уха и образа, па се натраг вежу. Сад се на главу намести *иревез*, то јест комад откане вунене материје, врло налик на *ручник*. Ако се овај *иревез* униже парама, што носе младе, он се тада зове *леденик*.

У трвеље многе задевају игле на којима су бушени новци (рубље и талири), и то зову *наушке*.

У уши удевају *минђуше* које зову: *обочићи*.

4. *Ручник* је откана памучна крпа, која је удешена као каква капа, која се на глави утврди *подбрадњиком*, па се пусти преко потиока и преко врата до на плећа. Под њим се коса плете у два бича, па се у потиоку прекрсти и врати на теме. Младе и богате жене унижу сав *ручник* новцима; поврх њега старије жене повезују шамију, као што се у Београду шамијама забрађују старе жене.

5. *Белу крпу* на глави носе жене у Крајини, у Кључу, у Црној Реци, и у Заглавку, докле се не сретну с трвељима и ручницима.

Бела је крпа ваљда најпростије убрађивање главе. Жена очешља и сплете своју косу у два бича, па их за вратом повије и крајеве им придене на темену. Преко свега тога пребаци белу крпу којој једно перо превије па над челом придене иглом за косу. Остала три пера су слободна: једно виси низ леђа, а треће и четврто падају на ухо десно и на ухо лево.

Сељак Шумадинац, млад, кад се потпунце обуче, има на себи:

1. *Фес*, или *шешир* (куповни);
2. *Кошуљу*, *конопљану*, или памучну с ћерећелијом;
3. *Гаће*, обично конопљане;
4. *Тозлуке*, од бела, а некад и црна сукна;
5. *Чараше*, повисоке, с два поплета;
6. *Назувице*;
7. *Опанке*, прешњаке или куповне;
8. *Подвезице* (потколенице) с буњама;
9. *Појаса* два; широки и канице;
10. *Силај* (сад је ово већ ређе), с пиштољем, јер многи носе о врату *кубурлук* с пиштољем или револвером;
11. *Џамадан*, по ком се опасује;
12. *Јелек* или *гуњић обућак*;
13. *Гуњ*;
14. *Рукавице* (зими);

15. *Пешкир*, који се често провуче кроз гуњић обушак тако да му крајеви висе иза руку низа снагу.

16. О појасу му виси *ножић* или *бритвица* [1].

Шумадинка с коњгом, кад се потпуно обуче, има на себи:

1. *Коњгу* на глави. О коњги у опште била је реч.

2. *Кошуљу*, некад целу, а некад састављену од *скута* и од *оплећка*;

3. *Оплећак* је горњи део кошуље од платна памучнога и финијега;

4. *Скути* су од тежине. *Оплећак* и *скути* састају се на појасници;

5. *Чараше*;

6. *Назувице*;

7. *Цицеле*, или *опанке*;

8. *Појас* шири, и ужи;

9. *Сукњу*;

10. *Кецељу*;

11. *Памуклију*;

12. *Доку* (то је *ирсак* од сукна);

13. *Мараму* око врата;

14. *Минђуше*, *обоце*, у ушима;

15. *Низове граната* о врату од ђинђува;

16. *Пешкир* или *мараму* у руци.

Сељак Ваљевац, из Посаво-Тамнаве, кад се потпунце обуче, има на себи:

1. *Фес*, зими *шубару*;

2. *Кошуљу*, памучну, обично ћерећелију;

3. *Гаће*;

4. *Тозлуке*;

5. *Чараше*;

[1] У селима подунавским, од некога времена могу често да се виде зими на сељацима жути кожуси и бели дугачки гуњеви, онаки каке носе сељаци Банаћани на левој страни Дунава.

6. *Назувице*;
7. *Опанке* (прешњаке или чињене) с каишима;
8. *Подвезице*;
9. *Појаса* два, и по њима *силаје* (листове);
10. Од оружја један *пиштољ* или два, и *нож*;
11. *Памуклију*;
12. *Гуњ*, или *гуњић*, без рукава;
13. *Ножић*, за хлеб и за друге потребе; тај ножић носи за појасом, или му виси на каишу о појасу;
14. *Рукавице*, плетене, и често постављене.

Готово би се могло рећи да је ово потпуно сељачко одело од Мораве до Дрине. У ужичком округу, око Рудника, и око Студенице вијају се на људма *пеленгири*, и око главе зими *црвени појасови*, као шалови.

Жена Ваљевка, из Посаво-Тамнаве, има на себи ово:
1. *Коњгу* на глави с белим убрадачем;
2. *Кумаш*;
3. *Игле*;
4. *Перишане*;
5. *Кошуљу*;
6. *Чарапе*;
7. *Назувице*;
8. *Опанке*, а нека и *ципеле*; уз опанке каише;
9. *Бошчу*;
10. *Кецељу*;
11. *Појас*;
12. *Колан* који се спучава павтама од паквона или и од сребра (у богатијих);
13. *Ножић*, за појасом;
14. *Прсак*;
15. *Памуклијицу*;
16. *Зубун*, поврх тога свега.

Сељак Рујанац (Ужичанин) има на себи ово одело:
1. *Фес*, на глави;
2. *Кошуљу*, од конопљана платна;

3. *Гаће*;
4. *Тозлуке*;
5. *Чарапе*;
6. *Назувице*;
7. *Опанке*, с каишима;
8. *Подвезе*;
9. *Појаса* два;
10. *Ђечерму*;
11. *Зубунић* (мали гуњић без рукава);
12. *Јанџик* од коже у ком носи паре и друге ситнице;
13. *Гуњић* с рукавима;
14. *Силај*, за којим је пиштољ, арбија и ножић;
15. *Мараму*, обешену о буњму на ђечерми;

Зими још носи на рукама рукавице, а на ноге облачи и пеленгире.

Ово се зове потпуно се обући; и овако одело имао је на себи *Милан Јевремовић*, из Лелића, у округу ужичком, 6 фебруара 1867, када сам га ја видео и одело му пописао.

Сељанка Рујанка има на себи:

1. *Фес* на глави, и око феса шамију, и косу сплетену као и у вароши, а поврх тога повезује се шамијом повезачом;
2. *Кошуљу*;
3. *Чарапе*;
4. *Назувице*;
5. *Опанке*, с каишима;
6. *Јелек*;
7. *Појас*;
8. *Прежину* (кецељу);
9. *Зубун*;
10. *Каиш*, којим се опасује по појасу;
11. *Бритвицу* или *ножић* за појасом;
12. *Зубун*, по врх свега.

Рукави у кошуље немају сабора, него су широки као и рукави у кошуља мушких.

Овако је одело носила *Јована Ђоке Васиљевића*, из Карана, у округу ужичком, 6 фебруара 1867, кад сам је видео и ово све записао.

Младе жене тако исто носе; а девојке се не забрањују. Зими облаче поврх зубуна и гуњић. И поврх свега *кованик*, тврд појас као од луба, искићен разним каменовима.

У старије време, девојке су носиле о врату црну мараму, завезану под грлоцем, па су јој крајеви били пуштени низ недра.

Сељак из старог ћуприскоr округа има на себи:

1. *Фес*;
2. *Кошуљу*;
3. *Гаће*;
4. *Чарапе*;
5. *Опанке* (спуђене уз ногу врпцама место каиша);
6. *Чакшире*;
7. *Џубе*, као долама (и чакшире и џубе од белога су сукна);
8. *Појас* (широк);
9. *Канице* (уже);
10. *Јелек*;
11. *Гуњче*;
12. *Силај* (за силајем и о појасу има: нож, два пиштоља, арбију, рукавице, фишеклију, и огњило).

Ово одело имао је на себи *Богдан Јовановић* из Забреге, 14 фебруара 1867, кад сам га видео и хаљетке му записао.

Сељанка с трвељима има на себи ово:

1. *Кошуљу*;
2. *Чарапе* (зову их *назувачи*);
3. *Вунен појас*, који опасују по кошуљи;
4. *Опрегаљ* (сукњу);
5. *Канице*, појас по опрегаљу;
6. *Антеријицу*;
7. *Мараму око врата*;

8. *Манистре* (ситне ђинђуве око руку);

9. *Белензуке* (крупне ђинђуве);

10. *Опанке* или *ципеле*;

11. *Скутачу* (кецељу);

12. *Зубун*, који се у пређашње време облачио поврх свега овога, али је сада зубун изишао из обичаја.

Овако одело имала је на себи *Стевка Николе Стајића*, из Забреге, под Кучај-Планином, 14 фебруара 1867, када сам је видео и ово све записао.

Сељак из нишке околине има на себи:

1. На глави *Шубару*, или плетену црну *капу*;

2. *Кошуљу*, која на недрима има леп вез, који се зове *ошвице*;

3. *Гаћа* не носи нико, него носе *чакшире* од бела, а некад и од сигава сукна, с пространим туром;

4. *Гуњ*, или *хаљину*;

5. *Дорамче* (мали гуњић);

6. *Фермен*;

7. *Памуклију*;

8. *Џамадан*;

9. *Кожух*, и

10. *Копоран*, то јест, подугачак гуњ од сигава сукна, који облаче кад је време хладно.

11. *Чараше*, испод колена узицом привезане, и

12. *Опанке* на шиљак сашивене и врпцама за ногу привезане.

Женско одело у старом нишком округу није свуд једнако. Око Ниша и у Заплању жене носе:

1. *Кошуљу*;

2. *Чараше*;

3. *Опанке* (богатије носе и ципеле);

4. *Вутару* (сукњу) од бела памучна платна, којој су скути везени црвеним гајтаном, и окићени чипком;

5. *Подбрадњак*, унизан парама;

6. *Ђурдију*, и

7. *Антерију од свиле*. Ово последње носе само жене из богатих домова.

У Буковику, и горе ка Власини, жене и девојке носе још:

8. *Литак*, од танке вунене тканине, црно обојен и сашивен као затворена поповска хаљина. Тај се *Литак* облачи на главу; само је на недрима прорезан. По њему се опасују појасом.

Опанке привезују за ноге врпцама од тежине или од козје кострети. Каиша на опанцима не носе ни људи, ни жене.

Одело у сељака из пиротског округа, који се иначе зову *Торлачани*, има ове хаљетке:

1. *Баретина*, на глави, шубара од јагњеће коже;

2. *Кошуља* од конопљаног платна;

3. *Бревенеци* или *Беневрецци*, чакшире од белога сукна;

4. *Јелек* или *антерија*, од белога сукна, хаљина до колена, а опточена је црним гајтаном (у Загорју црвеним);

5. *Појас*, црвен, вунен;

6. *Кожух*, дуг до појаса;

7. *Џубе*, без рукава као јелек, од белога сукна, до испод колена, опточено црним гајтаном;

8. *Дреха* (клашаник) или гуњ с рукавима и с *гуглом* за покривање главе од зла времена;

9. *Подврске* (потколенице); њих не носе сви;

10. *Чарапе* беле, кратке до пола цеванице;

11. *Навоште*, којима поврх чарапа обмотавају ноге. Оне су од белога сукна.

12. *Опанке* које граде сами. Врпцама од козине или од кучина привезују их за ногу.

Жена из Торлака носи:

1. *Кашцу* (црвену), и шамију на глави, девојке само шамију;

2. *Кошуљу* од ланеног или кудељног платна. Ако је од платна кудељног, онда су јој рукави памучни; на недрима и оне носе *ошвице*. По дно кошуље, за једну пед ширине, опет је платно памучно. И тако је једна женска кошуља сашивена од некака три платна.

3. *Колију*, од танког црног сукна, без рукава до испод колена. На недрима прорезану и опточену црвеним ширитом и гајтаном.

4. *Тканице* вунене, црвене. Обично се опасују двојим, тројим тканицама;

5. *Кожух* (зими) од овче коже, до испод колена дуг;

6. *Кацак*, од козине сплетен дугачак перчин, који приплећу у своју косу, оките га парама, и пусте низ леђа;

7. *Чарапе* беле, вунене, кратке до половине голеница, које на прстима и на пети имају по неку шарку;

8. *Опанке* од говеђе коже; саме их граде, а обувају их врпцама од беле вуне.

Торлачанке празником носе:

1. *Кошуљу* од танкога платна;

2. *Јелек од басме* (куповног шареног ткања), дугачак до појаса;

3. *Сукмањ*, од куповног ткања, дугачак до земље, просечен на грудима, и недра су му опточена гајтаном;

4. *Тканицу*, црвену, онако као и радним даном;

5. *Кушак*, велику увијену мараму коју опасују поврх тканица.

6. *Колију* црну, вунену, до испод колена, потплаћену лисичином; и

7. *Ципеле* место опанака.

Оделу које носе сељаци Врањанци ово су делови:

1. *Шубара* од јагњеће коже, средње величине. У новије време многи носе војничке капе (шајкаче).

2. *Кошуља* од конопљана платна, дугачка до колена;

3. *Чакшире* (гаћа не носе) од белог или и сигавог сукна;

4. *Јелек*, без рукава, од црног сукна;

5. *Појас*, шарен;

6. *Долама*, с рукавима, дугачка до појаса;

7. *Гуњче*, дугачко до колена, с рукавима до лаката;

8. *Чарапе*; и

9. *Опанци*, обувени врпцама.

У *Пољаничана* чарапе се плету од жутог плетива, па се преплећу црвеним, зеленим, и плавим. Пољаничани се свакад, међу сељацима Врањанцима, познају по својим чарапама.

Оделу жене Врањанке, са села, ово су делови:

1. *Шамија*, којом повезују главу;
2. *Кошуља* од конопљана платна;
3. *Саја*, хаљина без рукава, до повише колена;
4. *Чарапе*;
5. *Опанци*.
6. На врату носе ђердане од ђинђува и од новаца, а опасују се, по врх појаса, *коланом* на коме су *пафте*.
7. *Литак* је женска хаљина, као и она у Буковику (поменута је у нишком крају).
8. *Ђурче* облаче лети по *Литаку*; и
9. *Џубе*, зими.

Одело у *Топличана*, и мушко и женско, слично је с оделом сељака из Жупе и из села крушевачких у осоју Јастрепца.

Људи још око главе завијају беле пешкире као и Арнаути. С тога обичаја њих сељаци из околине зову: „*Пешкираши*!“

VII

СРБИ СЕЉАЦИ ПРЕМА БОГУ, СВЕЦИМА, И ВЕРИ

„Ништа без Божје!“
НАРОДНА РЕЧ.

1. *Самосаздани Бог* створио је свет, анђеле, и људе. Ђаво је у почетку био анђео, па је отпао од Бога, и сада смета Богу у сваком добру. Бог је ипак јачи од ђавола; али ђаво, као ђаво, навраћа човека на грех, па тако и човек отпада од Бога, и пада ђаволу у руке.

Ту човеку ни Бог не може да помогне, пошто је сам, од своје драге воље, дао своју душу ђаволу, то јест, отишао злим путем. (НАРОДНО ВЕРОВАЊЕ)

2. *Сваки човек* има по једнога анђела, који га чува од зла, и по једнога ђавола, који га навраћа на зло. Анђео стоји човеку на десном рамену, а ђаво на левом. Кад човек чини добро, анђео се весели и крилом својим хлади човека по образу, а ђаво се тада мршти и љути. А кад човек стане да греши, анђео се сневесели и плаче, ђаво пак све подиграва од радости и пркоси анђелу говорећи:

»Е, мој је! Мој је, мој! (НАРОДНО ВЕРОВАЊЕ)

3. *Бог о сваком и о свачем има старање.* Једном Бог пошље Св. Аранђела Михаила да узме душу једној жени удовици, и да му је донесе. Св. Аранђео слети к болесници, и види да она има двоје дечице нејачко која ће, после мајчине смрти, остати зарубљене сироте. Сажали се, не узме душе, и врати се Богу празних шака.

— Што ниси донео душу? упита Бог.

— Господе! видех двоје дечице њено, и помислих: Ко ће гледати њих, кад она умре, па не могох од жалости узети јој душе.

— Иди! рече Бог: — на дно морско, где је море најдубље; нађи округао камен, и донеси га овамо!

Свети Аранђео донесе.

— Разбиј тај камен, рече Бог.

Свети Аранђео разби, а гле чуда: усред тога самотвора камена два жива црва гамижу!

— Ко ове храни? упита Бог.

Св. Аранђео гледа и слеже раменима.

— Не брини се ти о сиротама, рече му Бог даље: — о њима се старам ја, а ти ради оно што ти заповедам!

(Народна прича)

4. *Свеци су као и људи.* Ко њих помиње, слави, и почитује, тому они и помажу.

Ево приче о Св. Николи.

Славио човек Св. Николу, али кад се приближио светац, свечар некако није имао ни паре, па се узмучио, и разговарао са женом: чим да прославе свеца, кад немају пара? Жена донесе своје павте, и рекне човеку:

— Ево продај ове моје павте, те купи што треба, да прославимо своје крсно име; па нека си ти жив, да ће Бог, купићеш ми друге....

Човек узме павте, и изиђе на пазар. Ту га сретне некакав купац, купи павте, и изброји му паре. Човек, с парама, покупује све што треба за славу, и однесе кући.

— Како си то купио, кад пара немаш? упита га жена.

— Продао сам добро твоје павте, одговори човек.

— Како си их продао, кад си ми их вратио кући?

И изнесе павте које јој је донео неки човек и рекао: Снахо! Ево ти ове павте; твој ме човек замоли, да ти их додам, а он оде послом у чаршију!

И човек и жена сад реку: ово је био главом Св. Никола!

(Народно веровање)

5. Свеци, родитељи, владаоци, владике, и свештеници, по мишљењу Срба сељака, могу да укуну тако да се баш стече оном ком клетву упуте оно што му реку.

Народна песма прича како је Краљ Вукашин, љут на сина, што је рекао да је Царство на Урошу а не на њему, овако клео:

„Сине Марко, да те Бог убије!
Ти немао гроба, ни порода!
И да би ти душа не испала,
Док турскога цара не дворио!

Краљ га куне, вели песма, а Цар благосиља

„Куме Марко, Бог ти помогао!
Твоје лице светло на дивану!
Твоја сабља секла на мегдану!
Нада те се не нашло јунака!
Име ти се свуда спомињало,
Док је сунца, и док је месеца"!

И песма завршује овако:

„Што су рекли, тако му се стекло"!

(Народно веровање)

6. Има доста прича о том: како је Бог, Богородица, светац, владалац, владика, поп, старешина, родитељ, кога или што проклео, па га одиста клетва сустигла.

Или о том како се неко криво заклео, па му се с тога пород изметнуо, те му се све рађа сулудо, грбаво, болешљиво, или иначе нагрдно, тек да је на углед свету.

7. *Арам* је нека клетва која носи зло оном ком се упути. Тако, ако слуга увреди газду, он може рећи: *Арам ти био мој хлеб и со!* Ако газда слузи закине плату, овај ће рећи: „*Арам ти била моја трудба и моја мука*"!

Кад се што пазари, обе стране се боје од арама; свака жели да јој се рече: *алал да ти је*, то јест, срећно ти било што узимаш!

8. *Велимир Богати*, у Кључу, крај реке Лепенице, у Колубари, био је великаш у време Кнеза Лазара, па не-

кад није дочекао нити угостио Кнеза, кад је он доходио у Мионицу. Зато га је Кнез проклео, те му се један син удавио у реци Лепеници, други пао с коња и погинуо, а трећега, већ јединога, отац затвори у кулу, и никуд га није пуштао, да му се не би каква несрећа догодила. У јесен му донесе зрео грозд, да дете бар по том види које је доба од године. Из грозда је печи гујче, те и он умре! Ето да се не може, веле сељаци, утећи од клетве!

9. *Клетва* може да стигне онога кога укуне други, а она може да сустигне и онога који се сам за штогод криво закуне.

Прича се да је некакав сељак хтео да присвоји туђу њиву, па свога синчића закопао у земљу, пошто га је најпре научио што ће одговорити, кад се запита.

Судија и парничари дођу на њиву, и ту онај што хоће неправдом туђе да приграби, рекне: О, црна земљо, ти сама кажи чија си?

— Твоја сам, твоја! Зачује се детињи гласак из земље.

Прави газда, чувши то, тргне се. И судија пресуди да њива припадне оном који је неправедно тражи.

Суд се разиђе.

Онда отац, с мотиком у рукама, навали копати земљу да извади дете, али детета нема! Зове га. Дете се одзива, али све даље бежи. И тако се претвори у *кртицу!*

Тако је, веле, постала прва *кртица*. (Народна прича)

10. Сељаци, особито који имају деце, боје се клетве и од обичних људи, па баш и кад нису ништа криви, а то ли клетве родитељске, свештеничке, или старешинске...

Они веле: Море, није добро ни кога благосиљају многи, а то ли кога куну! (Народна вера)

11. Сваком детету, седмо вече по рођењу, долази *усуд*, те му *одсуди што ће му бити у животу*. Зато се свако мало дете седмо вече особито чува. А мајка и ба-

бица, ако само добро ослушкују, могу и да чују кад *усуд* своје суђење изриче.

И што се ком тада пресуди, оно му мора бити. Испод суђенога нико не може утећи.

За то сељаци говоре:

»Нема смрти, без суђена дана!

Зато и у болести веле:

»Мука душу не вади него суђен дан!

Ако има века, биће и лека,

Ако ли нема века, нема ни лека.«

Једном детету, седмо вече, усуд одсуди да се у својој седмој години, удави у бунару. Детиња мајка то чује, и кад детету настане седма година, закује свој бунар, и никуд дете није пуштала од куће. Кад се угод наврши година седма, детенце, веле, дође на закован бунар, па онде легне и умре!! Тако вели прича. (Шабач.)

12. Сваки човек има у небу своју звезду, која му светли докле је жив. Кад човек умре, његова звезда потамни. (Народно веровање)

13. *Света Петка*, и *Света Недеља*, светице су сељацима: Света Петка — Недељина је мајка, веле они. (Свуда)

У мојим *Часовима Одмора* (свесци I стр. 40—42) има песма: *Боловање Јакшића Јована*. У тој песми се казује како је Јован боловао девет година, и како се исповедио мајци да је, као хајдук, похарао некакав манастир, и разбио златни ћивот, у ком су биле светице *Петка* и *Недеља*, које су га и проклеле да тако дуго болује. Ту сам песму записао од мајке своје у Рипњу.

14. *Сунце кад помрчи* — оно неке хале, његови непријатељи, хоће њега да поједу. Зато треба пуцати из пушака онамо ка сунцу; треба звонити у звона, у клепетуше, и лупати у што год се може, само да би се хале поплашиле и оставиле сунце на миру. (Народно веровање)

15. *Месец кад помрчи*, једу га некаке хале, непријатељи његови. Зато му треба помагати да се хале растерају: треба пуцати из пушака онамо ка месецу; треба

лупати у котлове, тепсије, тигање, треба ударати у клепетуше и звонити у звона, онако као и сунце кад се једе. (Шумадија)

16. *Звезда репата*, коју у источним крајевима зову и *Опашита звезда*, јавља, по мишљењу сељака, да ће бити рата, или каква било немира у народу.

17. Од васкрса до Томине недеље сва врата на олтару у цркви стоје отворена. Сељаци држе да су за то време и на рају врата отворена, и ко год умре у то време, иде право у рај.

— Зашто су, попо, питаше једном Лаза Тарабић попа Заку с Кремена: — на Васкрс отворена врата на рају?

— Вере ми, куме Лазо, ја то управо не знам; ваља да зато што је тај дан велика радост због Христова васкрсенија!..

— Није, Богме, попо, одговара Лаза: — него се горе они чувари око врата: Свети Петар, Свети Илија, и други, развеселе и поднапију на Васкрс, па врата и забораве већ поспе, те тако може да уђе ко год дође. А у друго време су и трезни и будни, па не дају ником без исправице. (Златибор)

18. Кад је Бог истерао Адама из раја, рекао му је: „Ти ћеш, и род твој, боловати седамдесет и седам болести, и умрећеш ти и сав пород твој, зато што си преступио заповед моју!“ (Свуда)

19. *За сваку болест* Бог је дао и лек; за сваку бољку има лековита трава, али људи не знају која је трава од које болести лек. (Свуда)

20. *Сироту и нејач* не треба цвелити.

„Сироти можеш ставити грану на пут, али јој на срећу стати не можеш,“ веле паметни сељаци. (Свуда)

21. Срби сељаци у болести обично зову веште старе жене, видарице, траваре, и бајалице, или оне које болеснике трљају, потпасују, купају, паре, или каде.

Ако све то не помогне, зову и свештеника који чита *малу молитву*, *велику молитву*, или, у друштву са још којим свештеником, *свешта масла*. Некад болесника натоваре на кола и возе га којој цркви, манастиру, или какој *светињи* (старој црквини, или водици, где се држи да има каква светиња).

Тамо сместе болесника те полежи на светитељевој раци, читају му молитве, или га купају, и запајају оном лековитом водицом.

Богомоље, или места, где се многи болесници лека ради стичу, ово су:

Свети Роман, у алексиначкој;
Петковица, у шабачкој;
Рача, у ужичкој;
Пустиња, у ваљевској;
Лесковачка црква, у београдској;
Заова, у пожаревачкој;
Копорин, у смедеревској;
Дивостин, више Крагујевца;
Миљков Манастир, у Ресави;
Света Петка, у параћинској, и многе друге богомоље, и поштована места.

22. Света Богородица, бежећи с Христом од Јевреја, уђе у неку честу да се сакрије; али је међу дрвећем било неколико јасика, у којих је лист тако трептао да се она није могла ту склонити. Зато она јасику прокуне овим речма:

„Трептала до века, ни од ветра ни од кише, него од страха Божијега!“ (Шабач.)

23. Док је још Св. Сава ишао по земљи, и чинио добра, пређе једном преко Јавора, и дође чак на Рудник. Оно што је било пред њим земље и простора он с Рудника благослови те нема папради, а не сети се да се окрене натраг, да и ону страну благослови. Зато сад у оним горе нахијама расте папрад (бујад). (Стари Влах)

24. *Ђаво, сотона, нечастиви, часан га крст убио!* Противи се Богу, и квари сваку добру намеру, и сваки честит рад. Кад год га сељаци помену, увек додаду: *часни га крст убио!* Ђаво се боји крста. Зато се и говори: Бежи као ђаво од крста. Ђаво иде свуда где има људи. Али као да се најрадије налази у воденици, под воденичким колом.

»Ђаво нити оре, нити копа, веле сељаци, него само ради да какво зло огради.«

»Ђаво га надарио. То јест, учинио што не треба.

»Ђаво је много опанака подерао докле га је дотле довео! Рече се рђаву човеку кад већ долија. (Шумадија)

25. *Ала, Аждаја, Змај*, авети су које више могу наудити него помоћи. *Ала* лети и води облаке и град на усеве. *Аждаја* и *Змај* као да су једно. *Змај* кад лети ноћу преко неба, онда му се особито реп сија, и од свега њега одскачу варнице.

26. *Виле* и *самовиле* живе по великим планинама, и по камењацима дуж вода. Вила је свака млада, лепа, у белу танку хаљину обучена. Виле су неке *облакиње* што воде облаке, а неке су *бродарице* које бораве крај вода. Виле ником не чине зла докле им ко не учини што на жао. На високим планинама оне воде коло. На то коло човек не треба да нагази.

Самовиле се чују више у источним крајевима.

О вилама има много прича, а и у многим се песмама помињу. Вредно би било прибрати све што се о њима пева и прича.

27. *Вештица* је жена која има у себи некакав ђавоски дух, који у сну излази из ње, и створи се у лептира, кокош, или ћурку, па лети по кућама и једе људе, особито малу децу.

Зато кад у вече улети у кућу какав лептир, сељаци држе да је то која вештица главом. Тога лептира ухвате, мало га нагоре на ватри, и пусте, рекавши: *Ти што си ми вечерас долетела, сутра ми дођи и зашити соли, хлеба*

или што хоће да реку. Ако сутра која жена из села дође и заиште оно што се синоћ рекло лептиру, онда се поздраво држи да је вештица.

И о вештицама има много прича, а може се наћи помена и у актима државних власти. (Шумадија)

28. Сељак Вреочанин засејао њиву кукурузом и пасуљем тачкашем. Све семе лепо никло; ударила киша те усев залила, а други дан огрејало сунце. Вреочанин све то разгледао па се вратио у село са свим задовољан.

— Јеси ли био на њиви, упита га сусед?

— Био сам, одговори весео онај први.

— Вере ти, како је после ове кише?

— Е, кано, није друга, него баш *мили уз тачку!*

После неколико дана удари на Вреоце град и све усеве сатре у корен. У највећи хук од града, сиромах Вреочанин допадне на њиву да види што се чини.

Сагледавши што холујина ради, он мало поћути, па онда с неким немаром рекне:

— Е, удри, Бого, удри! Па сутра сиђи те се сам шири по Вреоцима!!.. (Колубара)

29. Срби сељаци *псују* и много и ружно; псују све што им је у вери најсветије, и све што им је у роду најрођеније. Откад је тај ружни обичај постао, не знам; само знам да њега осуђују сви старији и образнији људи; против њега устају црквене старешине, а државне власти су и бојем каштиговале псоваче, па све то није ништа помогло. Готово се може рећи да се сваки дан све више и све ружније псује. Речи од псовке ушле су у говор тако да њих често изговарају и они људи који се чувају од псовања, и изговарају их не да опсују, да наруже, него само да попуне своју реченицу, на прилику, често се чује: »*мајку му ј . . . .*, људи, за што радите тако?« Место да се рече: »*за Бога*, људи, зашто радите тако?« Или »*О, оца му*, шта сад да радим? Место да се рече: „Гледајте чуда, шта сад да радим?« Итд., итд.

Може бити да би се склапањем оваких и овима сличних реченица, и раширивањем таких у масу, учинило више против псовања, него свим забранама и претњама.

При свем том свакад се је налазио по који рђи човек који се чувао да своја уста не погани, псовком.

Један такав човек био је пок. Илија Чворић, окружни начелник у Лозници.

Рођен у селу Баставу, у Рађевини, Чворић је растао и живео са својим сељацима; умешао се, као већ зрео човек, и у народне опште послове, војевао против Турака, и зато постао начелник окружни у Лозници, по исељењу Турака из Подриња. Човек је тај у опште врло мало говорио. Обично је ћутао и гледао преда се, докле му се ко за што моли, или се на нешто жали. И кад му што није по вољи, он дигне главу, и уздигне обрве (које су му биле велике као у некога брци), и рекне:

— Шта рече, море?

Чворић није никад ништа опсовао до једну једину реч *шиљак*.

Једном је био у пописној комисији у селу Трбушници. Ту приступи да се запише један сељак, који рекне да се зове: *Митар Шиљак*

— Шта рече море? упита Чворић: — какво је то презиме?

— То је моје старо подријетло, одговори Митар: — Ми смо се доселили из Васојевића. Из наше рође изишле су три владике, а поповима се ни броја не зна; и сви се зовемо *Шиљци*.

— Е, ја одсада нећу псовати ни *шиљка*, рече Чворић: — ја сам мислио да псујем *шиљак*, кад је већ обичај да се нешто псује, а тим нећу никога увредити. Сад видим да и то не ваља. Зато одсада ни *шиљка!*

Тако је рекао, али се сумња да је увек сверовао!

VIII

СРБИ СЕЉАЦИ ПРЕМА ПОЈАВАМА У ПРИРОДИ

1. *Сунце кад помркне* сељаци држе да нека хаждаја, по имену *Врколак*, хоће да га прогута. Зато истрчи и мало и велико напоље и, што јаче могу, лупају у котлове, тепсије, тигање, клепетуше, и у све што звечи, те том лупњавом поплаше *Врколака*, а без тога, држе, он би сунце прогутао. (Тимоч. Крајина)

2. Једне године помркло сунце, а кмет истрчи у село, и повиче на сељаке:

„Пуцајте брже, зар не видите да га хала прождре!“ (После је кмет одговарао власти за то). (Подгорина)

3. „*Сунце кад урани*,“ то јест, кад сунце из јутра рано обасја, па наскоро за тим зађе за облаке, сељаци се надају скорој киши. (Шумадија)

4. Сунце, седајући у вече, кад се смири за облак, сељаци веле да ће сутра бити кише; а кад је дању и шаровито небо, па се сунце смири грејући јасно, без икаква облачка, они очекују сутра ведар дан. (Шумадија)

5. Кад сунце греје а киша пада, сељаци веле *Порађа се вештица!* (Шумадија)

6. *Сунчевићи* су као два мала сунца која се некад јаве кроз облаке око правога сунца. То ће бити два јача прамена сунчане светлости која пробија кроз продрте облаке. Сељаци то узимају као знаке да ће се време променити. (Шумадија)

7. *Кумовска слама.* Онај млечни пут на небу сељаци зову *Кумовска слама.* И причају да је постао овако: Украо кум у кума сламу, веле они, па, носећи је, просипао путем, и то остало сада на небу за углед свету! (Шумадија)

8. *Влашиће*, звезде, сељаци држе као седам брата, и зову их: *Мика* и *Миока*, *Рака* и *Раока*, *Орисав* и *Борисав*, и седми *Милисав.*

Други опет казују им ова имена: *Воле* и *Волета*, *Рале* и *Ралета*, *Миле* и *Милета* и *Мали Пржожак.* (Шумадија)

9. *Младу месецу* кад је један рог окренут право ка земљи, а други на више к небу, сељаци верују да ће та четврт бити ведра и сушна.

А кад млад месец пусти трбух к земљи, а рогове обрне к небу — биће кишовито. (Шумадија)

10. *Ограда око месеца*, која се некад вија на ведру небу око месеца, знак је, по тумачењу сељака, да ће скоро бити кише. (Шумадија)

11. *Нову месецу*, кад га угледају први пут, сељаци говоре овако: Здрав здрављаче, весељаче! Венац ти на главу, а мени здравље и весеље у кућу! (Шумадија)

12. Неки само изваде какав новац, па се потару њим по коси или по бради, ако нису обријани, као да буде у њих новаца као длака на глави или у бради.

13. Неки три пута рекну: ја пун, ти празан; ја пун, ти празан; ја пун, ти празан! (Шабац)

14. *Звезда кад полети* преко неба, не треба да казује онај који то смотри. Јер то роб, чија је то звезда, побегне из тамнице, па ће се обазнати, и ухватиће га, ако се проговори о бежању његове звезде. (Шумадија)

15. Кад грми и пуца тресак сељаци веле да се не ваља крстити. Ако питате зашто? Многи ће вам одговорити овако: Бог громом туче ђаволе, а ђаво, бежећи од грома, може прибећи човеку под крст, да се заклони од ударца, те ће тако с њега и човек страдати од грома.

16. „Најпре муња; за муњом тресак, а за треском пљусак,“ веле сељаци.

Прича се како је некака жена, за време кише и грмљавине, стајала на вратима своје куће, а дете јој истрчало на поље под кишу:

— Около Бого! У кућу ђаволе! викне жена, молећи Бога да громови прођу около њене куће, а дете опет, несташни мали ђаво, да се врати у кућу.

17. *Јалова муња* зове се она светлица у облацима која сева а грмљавина се не чује.

Јалова муња рече се и злоћуду чељадету које се свађа много а послује мало: *Сева као јалова муња.*

18. Ако грми на Св. Илију (20 јула) црвљаће се ораси и лешњици те године. (Шумадија)

19. Кад се на ведрој ноћи виде на небу врло многе звезде, чешће него обично што су, сељаци веле: биће кише! (Шумадија)

20. *Ветар устока* или *кошава* обично дува три дана, седам дана, некад три недеље, а некад чак и шест недеља. Најжешћи је у Пожаревцу, у Градишту, у Ждрелу, у Параћину и код Делиграда.

Оздо до Мирочких и Мајданпечких планина он доноси (Крајини, Кључу, и Црној Реци) кишу, а нама овамо горе редовно доноси сушу.

Ветар *северни* и *западни* доносе зими снег а лети кишу. Они никад не дувају дуго.

Ветар *јужни* лети је врућ, а зими крави снег. Он мало кише доноси.

Ветар који дува у пролеће кад гора листава у источним крајевима зове се: ветар *Разви-гора.*

21. Кад магла јутром пада у долине, изведриће се; а кад се диже у висину, биће кише. (Шумадија)

22. Кад се даљне планине лепо виде, као да су близу, биће кише, а кад их, на ведру дану, попадне нека пепељава маглица, те се не могу добро да виде, онда то слути на сушу. (Шумадија)

23. Кад со одвугне биће кише.

24. Кад се ватра сија, то јест, кад се жар у ватри сија белом бојом, слути на ведро и суво време.

25. А кад се по живу жару опажа пухор као среш, и боја је жару тамна и тек црвена, биће кише. (Свуда)

26. *Кад се воде прозевљу.* У једријој којој реци тече вода тихо, нечујно, па тек на један мах стане шуштати као да се прелева преко каких крупних каменова. То обично бива на бродовима где има и тајца и брзака. Сељаци, чувши то шуштање, веле: *Прозевљу се воде на кишу.* Или: *Прозевљу се бродови на време.*

И појаву и речи о њој чуо сам први пут 24 маја 1862, у Бољевцу, код црквине Николаче поред Ибра.

27. Кад је камење у текућој води мокро за читава два прста више од воде, докле га вода текући не дохвата, сељаци кажу: *биће скоро кише!* (Параћинска)

28. Да би престала киша, и да би било сунца и врућине, жене сипљу ватре у рупе од сновачег кола (где су пређу сновале). (Шабач.)

29. *Пшеница* је од свих семена за највеће поштовање, јер се од ње меси света летурђија, и славски колач!

„Кад нестане овце и пшенице
Настануће последње вријеме“! (Свуда)

30. Кад човек полази куд на коњу, па му коњ мокри на поласку — није добро, а кад балега — добро је.

31. Када, путујући, наиђе на зеца или на змију, или му те животиње пређу пут, није добро.

32. Ако сретне попа није рад, и одмах откида нешто са себе или с коња, или из кола, и баца за њим. Ако ли сретне Циганина, радује се!

33. Ако сретне чељаде са судима пуним воде, радује се; а ако је оно са судима празним, не радује се.

34. Ако у путу сретне лисицу, добро је. (Свуда)

35. Кад коњу стане мокраћа, преводе га преко које венчане хаљине; или га венчаним појасом опасују; или га кроз венчану хаљину напајају; или узму сламку врховима

прста казаоца и малића (савијена преко два средња прста), и пребаце преко коња. (Шабач.)

36. Други опет, у таком случају, одмах нађу белу ваш, и упусте је у цев којом мокраћа излази: веле да се коњ од овога одмах помокри. (Ужич.)

37. Кад мало дете мене ногу у чанак није ствари, а кад чанак мене на главу добро је!

38. Кад здрава чаша цикне у руци, зло!

39. Кад кућна брвна пуцају, слуте на зло.

40. Кад ствари кућне пуцкају, слуте на сеобу.

41. Кад се при саткивању платна устави шипка, не слути на добро.

42. Кад се прво јагње ојагњи врано, није добро.

43. Кад се чељаде чешља, па му нехотице остане прамен косе неуплетен, није добро. (Ужичко)

44. Кад се мачка умива, окренувши се ка истоку, слути на лепо време; а кад се окрене западу — слути на ружно. (Свуда)

45. Кад се мачке вију око огњишта, или око пећи, слуте да ће студен наступити. (Свуда)

46. Мачка се крије кад хоће да се омаци, а кучка гледа да јој је место склоните. (Свуда)

47. Крава, кад хоће да се отели, само ако је у слободи, отићи ће и сакриће се тако да ће говедар имати муку, докле нађе теле.

48. Овца и коза слабо се крију.

49. Крмача тражи дебео шушањ да јој је мекше. Обично се то налази међу две кладе. Зато је Вреочанин и избацио ону познату досетку, како је видео да се: *крмача опрасила у врх грма, у ракљама!* То јест, клади у ракљама! (Шумадија)

50. Кад говеда гдегод стану букати, и разривати земљу папцима и роговима, знак је да је ту пала говеђа крв: или је вук које говече удавио, или је газда које заклао.

То је врло тужно слушати. (Шумадија)

51. Кад вук арлукне на једном крају села, сва се стока престрави чак на другом крају, и сабија се у гомилу — да се брани.

52. И наша говеда у Шумадији плаше се од лава, ма да га никад нису видела ни чула.

Једном на београдској пијаци, у једној менажерији, бејаше и један лав средње величине.

Сељак један продао дрва, изишао с празним колима на пијацу, и уставио волове, па сео на земљу да преброји паре. У то рикну лав у кавезу, а волови скочише све у пропац, колико брже могу, бежећи онамо ка Стамбол-капији. Голему је муку имао и сељак, и полициски служитељи, докле су волове ухватили и задржали. Кад су их задржали били су мокри од зноја, и дрктали су од страха. (Шумадија)

53. Да би крава давала доста млека, меша јој се у трице траве повратича, и папраце, слатке траве. (Подгорина)

54. *Овца* је међу свом стоком благословена животиња. Све је од ње човеку на корист: и вуна, и кожа, и млеко, и месо, и папци, и рогови (ако је рогуша) па и сама балега.

— Свети владика! веле људи, рекао некакав Црногорац: — а, божа вјера, гријеше. Света је моја овца, што ми се побалега у кабао, па ја проциједим млијеко и једем у сласт. А да ми се по . . . . он, бацио бих к врагу и кабао и млијеко“! (Црна Гора)

Овца кад се окрви, пуштају јој крв из ушију. То јест, одсеку вршкове од оба уха, па танком шибицом шибају по ушима да истече што више крви. Чобани држе да тим сачувају овцу да не крепа.

Неки, у таком случају, пребацују преко овце сламку коју узимљу врховима прста казаоца и малића (састављенима преко два средња прста).

И овци која се окрвила не дају да лежи него је све крећу да иде. (Шумадија)

55. *Метиљ* је овча болест, која може да затре овце. Сељаци се врло боје да им се овце не ометиљаве. Зато их чувају да не пасу росну траву, јер мисле да од таке паше добијају метиљ. Некад их држе дуго јутром у тору, докле роса не спадне с траве, па их тек онда пуштају.

56. *Коза* је, веле сељаци, од ђавола постала, али је, ето, држе људи само зато што је врло смлечна. (Свуда)

57. Кад свиња у устима носи бељушину на своје легало — слути на зло време. (Шумадија)

58. Кад свиње узму грдити, и у устима носити разну бељушину тамо амо, ма да је време лепо, сељаци очекују снег или мраз. Прича се како је неки Турчин спахија, идући по селима, водио уза се и хоџу, да му казује, по календару, какво ће кад време бити. Видећи једном у неког домаћина да свиња носи бељушину у зубима, упита:

— На што то слути?

— На зло време, Ага! одговори домаћин.

Спахија погледа у хоџу. А хоџа, држећи да домаћин тако говори зато да њих час пре отера из куће, загледа у књигу, и рекне: Сутра је вас дан ведро и лепо!

Сутра дан осване на пољу снег *стојсер*, те спахија срдито рекне свом хоџи:

— Батали ти хоџа твоје књиге; влашки крмак зна боље и од тебе и од твојих књига! (Шумадија)

59. *Прасци* који се опрасе месеца фебруара (који сељаци зову *Сечко*), обично имају готове зубе, те секу сисе матери, са чега не могу да сисају. Ти се прасци зову *сечњаци*, и ако им вешт човек не исече те зубе, морају поскапати. (Шабач.)

60. *Грбница* је болест у свиња. Нешто их заболи у грлу и врат им отече. Од те болести могу све да помањкају.

То је као метиљ у оваца.

Домаћини се врло плаше да им у свиње не удари гроница, а кад их куну, онда говоре:

„Гроница вас потрла!“

61. Кад пиле лежи поред ватре, неко ће у кући боловати.

62. Кад се у вече звижди у кући, пате се мишеви.

63. Не ваља се да мушко дете окреће вретено на које још није предено. (Ариље)

64. Кад петли певају с вечера, промениће се време.

65. Кад кокош *пропева*, слути на зло у кући. Зато такој коки одмах кидају главу и бацају.

Кокош је злослут кад *пропева* онако како пева петао; а кад *кокоће* — пошто снесе јаје, или кад се *раколи*, ходајући по авлији, те тим показује да је пуна *нарасти*, и да ће скоро *пронети*, онда је хвале и радују се. (Шабач.)

66. Ако кокош пропева као петао ваља је закопати у земљу, јер слути мртвацу. (Подгорина)

67. Ако петли почну у вече певати, држи се да ће се променити време.

68. Ако пловке трче и лепршају се око куће — биће кише.

69. Ако се крушац соли зноји, или ако со у сланици одвугне, опет је то на кишу. (Шумадија)

70. Кад петао запева пре по ноћи, а не одговори му ни један други из села, знак је да је близу какав лупеж који о злу мисли. (Шумадија)

71. Кад певац запева на кућњем прагу — ако се окренуо у кућу — доћи ће гост, а ако гледа од куће на поље, неко ће из куће путовати. (Свуда)

72. *Кокоши* кад узму дању да се пењу на висину, на ограду, или макар на што, па какоћу: *ко-ко-ко*: сељаци у Мачви веле: Биће велика и тешка вода!

Игњат Гајичански и Милован Мирковић из Дреновца више Шапца уверавају, да их ово никад није преварило.

73. Кад пловке полећу по авлији, и лепршају се као да се купају у води, сељаци веле: *Слуте на кишу*. (Свуда)

74. Кад хуктача ноћу захукне, сви веле: *Хоће мртвац из села!* (Подгорина)

75. *Пчела* је животињица за велико поштовање, није толико због меда, колико због воска од кога се граде свеће за цркву и за сваку богомољу:

„Кад нестане овце и пшенице,
Кад нестане пчеле и цвијета,
Настануће последње вријеме:
Кум ће кума звати да се суде,
А брат брата вијат' по мегдану."

(Шумадија и свуда)

76. *Пчеле* ко нађе у дрвету, па дрво закрсти, сматра се као газда тих пчела. Али он, пре него би дрво закрстио, добро гледа да није дрво гдегод пре тога закрштено.

У старије време, кад је било доста земље и шуме, многе су завате заваћене и забрани забрањени и у својину узети само тим крстовима које онај који хоће да захвати отеше секиром на неколиким дрветима. То се звало: *завата, заватина, забран, бељевина*, итд.

77. *Восак од умрле кошнице* многи држе да је грехота узимати за молитвене свеће; за свеће треба восак од кошнице живе, подрезане. (Шумадија)

78. Кад у вече кокоши какоћу на седалу, хоће болест и смрт.

79. Кад псето пред кућом заарлуче, слути на смрт.

80. Кад се лисица близу чује, није добро.

81. Кад кукавица дође близу те кука, није на добро.

82. Кад говече риче ноћу, хоће пустиња!

83. Кад се јато чавака вије око чије куће, хоће смрт, или гладна година. (Стари Влах)

84. Кад пас промени глас и стане арлукати, слути зло домаћину свом, а и целом суседству. (Свуда)

85. Ако псето стане арлукати код куће, држе да слути на зло. Зато га свакад терају да то не би чинило.

Неће ли да престане, убију га. Ако туђе псето дође чијој кући, па ту заарлуче, домаћи му срдито реку: — За газдом! И терају га, или га и убију. (Свуда)

86. Миш, ако прогризе хаљину, или другу штету учини, држи се да је то слутња на већу штету.

87. Миш ако се удави у сир, или у кисео купус, опогани све. То се не једе докле га поп молитвом не освети.

Кад поп тако што освети, мора сам окусити пре других.

Прича се да је неки поп тако осветио сир, па после молитве, узео залогај те појео, а баба, гледајући што он ради, рекла:

— Бого, попо! благо ли си га теби и твојој души! Многу ли си поган ти својим језиком очистио!

Сирота бака овим је дала несташним језицима грађе за пакосне доскочке.... (Шабач.)

88. Беспослена баба молила Бога да јој да што ситно да може туцати. Бог створи буве, и да их баби да туцка.

Баба јурила несташне буве неко време, па онда рекне:

— О, Боже, ово су неки врагови; не даду се ни згледати, а то ли ухватити; него дај ми што мирније за туцкање!

И Бог јој дâ ваши!

Тако су, веле, постале ваши. (Шумадија)

89. Кад се чује да гракће гавран, мисли се да то слути на чију скору смрт. Зато се, на тако грактање, обично рече:

„Ту ти глас; за морем ти част!

А песма, на таке појаве, вели:

„Не виј вуче, не гракћи гавране,
Не плаш' те ми по гори дружине«! (Шумадија)

90. Кад се ждралови, у свом лету, помету, мисли се да је неко, из пакости, изнео пред њих решето, те

их тиме помео. Држи се да је грехота то чинити. Зато ће сваки честит човек, и свака честита жена, видећи их пометене, викнути:

»У уже ждрали; напред коловођа!

После чега држи се да ће они оварисати пут.

(Шумадија)

91. Кад сврака закрекеће пред кућом, знак је да ће тој кући скоро доћи гост, или бар глас. Зато се одмах рече: Сврачице, скитачице! ако био добар гласак, још покрекећи; ако л' био рђав гласак, ухвати се за грло па иди тамо за брдо! Ако после овога још покрекеће, добри су гласи, а ако одлети—зли су. (Шумадија)

92. Ласицу је грехота убити, веле сељаци.

Причају да су неки косачи, косећи ливаду, наишли на мале *ласиће*, па их узели и наместили поред неке кладе. Ласица дође, и кад не нађе своје мале, помисли да су јој их побили, па оде к дрвету о ком је косачима висио у повразу лонац с ужином. Успуже се на дрво и побљује се у лонац, а њен је бљуванак, веле, отрован. Кад доцније нађе код кладе своје мале, она брже отрчи, успуже се наново уз дрво, и прегризе поврзлицу, те лонац падне и јело се проспе, да се косачи не би потровали. (Шумадија)

93. Ласицу кад видиш, нипошто не убијај, него јој реци: *Хајде, кумо, с Богом; предајем ти мише наше!* Ако ли је гађаш, па не погодиш, доћи ће ноћу, и свега те изгрепсти. Погодиш ли је, доћи ће и изгрепсти те друга ласица. (Ц. Гора)

94. Кад путнику зец пређе пут — не ваља; а ако му змија пређе — добро је!

Није лепо ни кад женско чељаде мушком пређе пут.

У Србији су некад народне старешине каштиговале женско чељаде које би мушком пут прешло! (Шумад.)

95. Ком долети коњска муха, нека је не убија, јер она јавља да му неко долази с пута.

Ваља је узети и три пута у њу хукнути говорећи: Ко иде — нека дође брзо! После је треба пустити. А ако се убије, догодиће се неко зло! (Свуда)

96. Ком јазавац ломи кукуруз, нека запази дан у који је кукуруз сејан, па нека увије јасенов прут, и од њега савије гужву, и забоде у земљу — јазавац му више неће јести кукуруза! (Ц. Гора)

97. Кад човека сврбе уста — љубиће се с ким.

98. Кад га сврби леви длан, примаће паре, а кад сврби десни — даваће!

99. Кад га сврби нос, љутиће се, или ће плакати. (Свуда)

100. Кад кокош снесе јаје *двојак* (с два жујца) близниће се газдарица!.... (Шумадија)

101. Сељаци, нарочито млађи који су, радо лове тице, и часте се тим ловом. Зими хватају *сенице* у *сеничарке* и креје у *иругло;* а лети траже гнезда од чворкова, косића, дрозгова, детлова, жуња, и других, и кад где нађу гнездо, онда гледају да тићи одрасту, па их тек онда ваде, кољу, и прже за јело. Тићи, кад се излегу из јаја, прво су *голићи;* после су *игличари*, кад им од пера само *иглице* избију; доцније су *лопатари*, кад им се на иглама развију перја као лопатице. Најпосле су *полетарци*, кад могу да излете из гнезда. Тада су већ добри за пржење. (Шумадија)

102. С пролећа, кад је време да се сеју лукови, онда *Голуб дупљаш*, кога зову и „*клилукаш*," падне где на грану, и гуче своју голубију песму, а сељаци веле да он тим гукањем вели:

„Клиј' лук! клиј' лук! клиј' лук!

Горе, где се говори јужним говором, сељаци опет тумаче да та тица вели:

„Сиј лук! сиј лук, сиј лук! (Свуда)

103. *Голуб гривњаш*, када с гране гуче своју песму, сељаци веле да он говори:

„Ко то ту седи?
У густој међи,
На туђој жени?

У Вука има овако тумачење те голубије песме:

„Шта ти ту чиниш,
Проклети попе?
Код туђе жене,
Код туђе деце? (Свуда)

104. Тица *Сеница* с пролећа чешће долети пред кућу, падне дрвету на гранчицу и, као с неким одушевљењем, пева овако по уверавању сељака:

— Сучи цев! сучи цев! сучи цев!

— Добросрећнице! викнуће, на то, мајка или свекрва: — сеница већ виче да се цеви сучу а ваша прећа још у повесму!... (Свуда)

105. *Кукавицу* (тицу) неће сељаци да убију. Веле грехота је!

Ружно је кад кукавица *омрси* човека, то јест, кад човек први пут од године чује кукавицу наште срца.

Зато препоручују да се устаје раније, и да се пре него што се изиђе из куће макар што поједе. (Свуда)

106. Где год је много врабаца око кућа, сељаци се не боје никакве редње — болештине. Тек кад врабаца нестане, они се ужурбају. (Шабачко)

107. Кад врапци јатима падају на пут, и купају се у прашини, „хоће ружно време,“ веле сељаци. (Свуда)

108. Кад се уз Петров Пост, у вече, у први сутон, почну јављати *светњаци* (бубице које се ноћу светле), сељаци кажу: Већ има јечмова зрелих за жетву. (Свуда)

109. Кад се глисте размиле по путу, хоће киша! (Шумадија)

110. У пролеће, где има бара и у барама жаба, сељаци се тек онда ослободе да више неће бити мраза и зиме, кад чују да жабе у вече почну све у глас крекетати.

111. Неки опет уверавају да неће бити мраза пошто виде гуштера да је измилео. (Шумадија)

112. Ко хоће да се избави од стеница, нека их неколико накупи у крпу, или у какву кутију, и нека однесе где је скуп народа, па нека пусти кад се народ почне разилазити. (Шабац.)

113. Мрави су животиње које се радо налазе у кући где има слатких и мрсних јестива. Мрави нису никад злослути. Највише ако наговесте да ће кући доћи гости. Кад се мрави изненада јаве пред кућом, ваља им натрошити хлеба: они ће се најести и отићи.

Али неки људи држе да мрави, кад се мравињаком изненада појаве, слуте на нечију смрт. Ово последње држе многи људи и у Београду. (Шумадија)

114. Кад се често чује ћук или буљина на једном истом месту, биће скоро мртвац. (Ц. Гора)

115. *Гује су ђавоске* зато треба да се сакрију од крста (пре Крстова дне, 14 септембра). Које остану и после, те су на зло остале. У равнима мачванским и крај Саве и Дунава, кад се многе гује вијају, знак је да ће доћи велика вода. Сељаци се већ плаше од воде, чим опазе многе гује на површини. (Мачва)

116. *Кутња змија*. То је змија црна. Она живи у каквој рупи под кућом. Излази само кад хоће да се мало сунча, па опет се враћа у своју рупу. Зла ником неће учинити. Њу не треба убити. Ако би се она убила, умреће кутња глава, старешина куће! (Шумадија)

117. Змију *слепака* сељаци неће да убију; веле грехота је! (Шумадија)

118. Никад својој кући не треба пророковати никакво зло! На прилику, видиш пред кућом мраве, реци: »Ово је добро!« И дај им што за јело. — Пропева ли кокош као петао, опет реци: Добро је! А кокош закољи и поједи ти њу, да не поједе она тебе, веле сељаци! (Шабац.)

119. У којој кући ко умре ту, за годину, не легу пилића, нити изводе свилених буба. (Ц. Гора)

120. Кад воћке цветају по други пут једнога лета— биће зла зима. (Шумадија)

121. С пролећа, чим се јави кукурек, који је ваљда први пролећни цвет, деца му овако певају:

»Кукурек с брда зове:
Ожените ме!
Лепа Ружа руку пружа:
Поведите ме!« (Шумадија)

122. Кад погача, докле се пече, препукне преко горње коре, знак је да ће: или доћи кући гост, или ће се она носити у госте. (Свуда)

123. Уз оно што Срби појединци верују и раде према појавама у природи, може се казати и то, како се некад цела села збирају те чине богомољу или за кишу, или од многе кише; како се заветују у болестима; како траже небесне помоћи од града, од гусенице, и других напасти.

И свештеници се таким жељама одзивају, и држе богомоље, и читају молитве које се кад траже.

124. Молитава за таке прилике има и у данашњим требницима, а у једном рукопису из XVII века, који се налази у Народној Библиотеци, под бр. 474. има овај цео:

»*Чин бивајеми на ниве, или винограде, или вртограде, аште случит се вредити се от гадов или иних вредештех такова.*

»Подобает Литургија; и запали кандило Светому Трифону, или Светому Јулијану Ливискому, или и обоим.

»И по божанственеј Литургији вазети масло от кандила, и агијазмо, от светих богојављени, и да окропит крстообразно јерej ниву, или виноград, или вртоград, и да глагољет молитву сију:

»Господи Боже наш, иже в начеље садетелства својего сатвориви небо и земљу, и небо украсив убо великими светили јакоже светити по земљи и чјудиму бити.

Тех ради тебе јединому садетељу и владице твари. Земљу же украсив злаком и травоју, и различними сејемими по роду и васаками цвети ваобразиви ва благоукрашеније, и благослови тў. Ти и нињa, владико, призри от светаго жалишта твојего на стежаније сије и благослови је, и сахрани је от всакого зла и навета же лукава и казни лукавих човек, и дажд јему приносити плод на времена, и исплни је благословенијем твојим. И васак звер и гад, и васак гнев и јазву находештују пакосно отжени от њего, молитвами пречистије владичице наше Богородице, и присно деви Марије, и светаго, имерек, и всех светих твојих. Јако ти јеси благословеј и освештајеј всачаскаа, и тебе славу василамо с безначелним ти оцем, и всесветим и благим и животворештим духом и нињa и присно и ва веки веков амин.«

У поменутом рукопису има много оваких записа и упута, а има и лекова од многих болести.

Оваких зборника има неколико. Вредно би било да њих све који стручњак прегледа, те да покаже: што је у њих унесено из народнога живота, што ли је преведено из грчких књига — лекарица.

IX

СРБИ СЕЉАЦИ И ПРОРОКОВАЊЕ

1. Сељаци готово сви врло милују слушати онога ко казује што ће ком бити до послетка. Циганка која гледа у длан, врачара која гата у пасуљ, или бајалица која гаси угљевље, у њих свакад добро пролазе. У болестима никакав савет, ма колико био хигијенски добар, неће они примити с онолико вере, с колико ће послушати оно што најобичнија гатара каже.

2. *Плеће* јагњеће или и прасеће, десно, и *кобилица* кокошиња, ствари су из којих многи сељаци знају погађати шта ће од чега бити. По *слезини* свињећој погађају кака ће бити зима. А из плећке и кобилице казују много и за дом и домаћина, и за целу земљу. Сваки погађач има своје знаке, и тумачи их на свој начин, тек у опште она чашица озго на плећу значи кућу и, ако није веома дубока, кажу да је кућа пуна, ако у дну има убод, као убод од игле, знак је да ће домаћин умрети. Оне жилице од чашице зову се *улари*, и по том се гледа каки су коњи у домаћина; горњи крај оне кости која је с једне стране из плећа израсла, зове се *слеме*. Са стране на плећки имају неке рупице од којих неке значе *раке*, а неке *колевке*. Ако су рупице тако ниско да се не могу дохватити палцем, кад се његов последњи зглавак намести на крај, онда рака, или колевка није у кући, него у рођи, или у селу. Ово све значи ономе чије је бравче, где се ојагњило, и со лизало, док није заклано. Тањи, широки крај од плећке зове се *поље*. Ако је поље мутно, биће рата, а ако је ведро биће мир.[1]

[1] Вук у *Рјечнику*, под речи *плеће*.

3. Кад један паметар гледа у плећку, и каже што је у њој видео, па други који заиште да и он погледа, неће му је онај први никад дати из руке, него је спусти пред њега на трпезу, или на сто, па нека је сам својом руком узме.

Тако се ваља, веле ти стари паметари. (Свуда)

4. *Слезина* из закланога брава казује сељацима каква ће бити зима оне године. Ако је слезина предњим крајем, оним што је ближе глави, дебела, а стражњим танка, паметари веле: У почетку биће зима љута, а на крају биће блага. Ако ли је стражњим крајем дебела, они ће махнути главом и рећи:

Зима је зима; ако зубима не уједе, она ће репом ошинути!..

5. Врачари и гатари, који пророкују шта ће бити, приметно се умноже кад неко неспокојство обузме умове у народу. Кад је како незадовољство или према власти, или према неким и неким догађајима, онда и пророка има више, премда њих има и у најредовније време.

Ја ћу овде поменути неколике који су у своје време више или мање били на гласу у својој околини:

Погађање ситом

6. Она што врача узме кућанско сито, закуца у његов обод ковани јексер, унутра у сито метне парче хлеба и мало соли; прекрсти се и рекне:

— Боже помози и Света Богородице!

Сад ноктима своја два средња прста дигне сито од земље, и говори:

— О, сито, тако ти соли, хлеба, и Божје правде право кажи: хоће ли бити то и то? Ако хоће, ти се окрени; а ако неће, ти немој!«

Ако се сито окрене, држи се да ће бити оно што је питано, а ако се не окрене — неће.

(Из Босан. Грачанице)

Друга врачања и погађања

7. Где у земљи има закопанога блага, ту се често ноћу јавља пламен онакав какав је пламен од ракије кад гори. Ко то види, треба добро да запази место из кога избија пламен, па да однесе пепела и да га просеје на то место, па сутра дан да види од каке је животиње траг остао на том пепелу. Ту животињу треба да закоље, и њеном крвљу да попрска то место, и да копа па ће наћи благо. Не учини ли то, благо ће му се и ако га нађе, претворити у угљевље. Ја сам у детињству слушао да је некакав човек у Рипњу тако видео пламен негде у Шибовитом Просеку, нашао место, и на њега просејао пепела. Кад је други дан дошао, нашао је на пепелу *детињу стопу*. Он се од таке жртве уплашио, и није смео ни копати блага.

У Босни се прича да суд, у ком је благо, и кад се нађе, не треба да вади човек рукама него да доведе коња и он зубима да га дигне!

8. Да поменемо како сељаци радо иду онима који се прочују да умеју погађати шта ће ком бити, и како речи тих погађача радо памте и некако онако тумаче како ће се поклопити с оним што су сами желели знати.

9. Тако горе у Рујну, у селу Кремнима, под Шарганом, био је некакав пророк, *Лазо Тарабић* по имену. Он је, нарочито од 1857 до 1868, изашао у свој околини на велики глас својим прорицањем. Он је пророковао оно што се догађало у његовој блиској околини, а некад се мешао и политичких догађаја целе Србије. Било је врло много озбиљних људи, који су Лазиним речма веровали као каквој целој истини! Таки људи нису се устезали Лазина пророковања причати и најозбиљнијим државницима у Београду!!

10. У селу *Сипу*, на Дунаву, међу Текијом и Кладовом, била је (1860—1868) нека матора девојка, именом *Илинка*, родом Влахиња, која се прочула као врачара. Њој су долазили људи из Србије, из Румуније, из Турске,

и из Угарске, да им каже: што ће ком бити? Таким својим радом Илинка је била стекла лепу кућу, носила је на врату низу дуката, и одевала се свиленим хаљинама.

Ту Илинку звао је Кнез Милош у Брестовачку Бању, и њему је она нешто погађала, али не знам што. Г. Јован Белимарковић, који је код Илинке био некако последњих дана месеца маја 1868, каже: да му је она све погодила!

И ја сам био код ње 30 маја 1866, са г. Симом Добросављевићем, и неким Дином, винарским трговцем, и могу казати да ми није погодила баш ништа.

Илинка је слепа; у лицу је од богиња била веома роава. Она је имала једну девојку која ју је дворила и тумачила јој, јер је она (Илинка) говорила само влашки. Та врачара узме у прегршт кукурузних зрна, преручи их неколико пута из једне шаке у другу; преда их, потом, оном ком врача, те и он учини то исто. Иза тога, она узме та зрна, духне у њих, и, божем гледајући у њих, казује што има да каже.

11. У Тимочкој Крајини, нарочито од Дунава уз Тимок горе до Вратарнице, многи људи и жене пророкују о силном благу некакога *Цара Радована*. Зато се благо говори да је необично велико. Али се не може до њега да дође, докле се не би нашла трава *Расковник*, те њом да се отворе браве и катанци на вратима где се то благо чува. А тај добросрећни *Расковник* нико не може да нађе!!

Благо Цара Радована тражили су и људи из реда интелигенције, и државни чиновници; неки су доста својих готових пара потрошили на тражење тога замишљеног блага, па ништа и нигде!...

12. *Јованка*, удовица Копче Величковића из Лесковца, коју обично зову *Сармакеша*, баца карте и по њима погађа где има закопанога блага. Она тражи да јој се са оприличених места донесе по белег, те по њима казује: има ли на ком месту блага или нема. Кад се тако означи

место где је благо, онда треба у очи младе среде узети мало земље и рећи: Ја вас новце узех, и узех земљу ову, да ми кажете ко ће ми бити побратим с ким ћу вас вадити и делити! После се кроза сито наопако окренуто просеје пепела, да се види какав ће траг бити на том пепелу. Ону земљу, узету с места где се држи да су паре, треба, у очи младе среде, метнути под главу да на сан дође онај с ким ће се благо копати. Али од тројице који то раде један мора умрети!

Овако радећи, Сармакеша је охрабрила тројицу да благо траже, па двојица од њих убију трећега, и тако ствар та дође пред суд, одакле ју је узео г. Д-р М. Весић који је био добар и мени дати ову белешку.

13. У селу Жљни (Жуни), више Књажевца, бејаше 1874 године сељак *Милета Живадиновић*. Овај је човек био неки пророк у својој околини. Он сам, кад сам ја говорио с њим, вељаше за себе: да не зна пророковати ништа ван онога што му каже *Свети Рањел*. А што му овај анђео заповеди, то казује, и ради онако како му је заповеђено.

До онога времена кад сам ја говорио с њим, Милета је обично добијао заповести: да иде тамо и тамо, те да откопава старе цркве. Пошто би тако нашао и откопао темеље каквој старој црквини, почистио би цело место, и недељом и празником долазио би ту те би палио свеће, и молио би се Богу. Неколике зидине од старих цркава Милета је тако био откопао, почистио, и склонио сељаке да ту долазе и да се моле Богу.

За Књажевац је Милета пророковао 1874 да ће у њега доћи велике богиње, од којих ће многи људи помрети; а за тим је додавао: *огањ ће да сагори сав Књажевац!*

Одиста је горео 1876.

Милета је откопао цркву Св. Лазара[1] више Књажевца, с десне стране Сврљишкога Тимока.

[1] Он ју је тако звао.

Године 1874 бејаше у Милетину селу учитељ неки *Милан Мавродић*, кога сам молио да прибележи ако би кад Милета што интересно пророковао, па то да ми јави. Учитељ ми се смејаше у очи, што се заносим око тих беспослица.

То је било 15 јуна. Ја одох својим путем даље ка Београду, а Милета и учитељ Милан осташе у Жлни.

Тек у другој поли септембра 1874 добих од учитеља писмо малко чудноватe садржине.

»Кад сте ми оно летос говорили, писаше ми учитељ Мавродић: — да вам јавим за Милетино пророковање, ја сам вам се одиста чудио, и мислио сам да ћемо тај разговор, кроз недељу или две, заборавити и ви и ја. Али изиђе нешто чему се никад нисам надао. Испричаћу вам све, па га тумачите како знате.

»На 15 — 20 дана по вашем одласку, једно јутро дође Милета к мени, и рече ми овако: Учитељу! Казао ми је Свети Ранђел да се промениш у чисте дрехе (кошуље), да купиш две свеће од жутога воска, па да пођеш са мном: да копамо цркву Св. Лазара«!

— Иди ти, Милета, с Богом! Ако си ти луд, ја нисам. Нећу никуд да се макнем!

— Лепо, Господине, рече Милета, и оде.

»После десетину дана, дође Милета други пут, и опет ми каза оно што и први пут.

»Ја га опет одбих!

»После неколико дана, дође Милета трећи пут, и понови оне исте речи.

— Милета! рекох му ја тада: — ја славим Светог Аранђела, и славићу га док сам жив, али ја, брате, нисам луд да тумарам по потоцима и јаругама као ти«!

»Милета саслуша моје речи, поћута мало, и онда ми рече ово:

— Ако нећеш поћи са мном, рекао ми је Св. Ранђел да ти кажем још и ово: Према младу Богородицу, у петлано доба, ће ти роди жена мушко дете, које ће да је сиђо као што су сиње дрехе на Св. Ранђелу!...

»То рече и оде. Ја остах.

»Моја је жена одиста била трудна, али мене нису ни мало узнемиравале Милетине речи.

»Дан по дан, дође и 7 септембар, а 8-га је *Млада Богородица*, како веле Сврљижани. Моја жена после подне осети неке болове, и мени рече те послах за попадију, жену попа Николе Дзипе, која јој је сестра.

»То вече и целу ноћ жена ми се мучи, и кад запеваше први петли, дете се роди, али мртво; дете је мушко, са свим развијено, и одиста бејаше модро као чивит. Баш како ми је рекао Милета! Дуго сам се мучио: да ли да вам ово јавим или да прећутим? Најпосле, ето вам испричах све, па ви мислите како знате, а ја сам толико пометен овим случајем да управо и не знам шта да мислим«...

Ово писмо ја сам дао г. Чед. Мијатовићу.

14. Милета је живео врло умерено, владао се у свачем беспрекорно, и сељаци су слушали све што он каже, као кад би то говорио какав свештеник.

У ону његову цркву Св. Лазара дошла је била нека жена из Књажевца, причају сељаци, и запалила свећу, а Милета је пришао и рекао јој:

— Боље врати оне паре што ти је муж украо од ортака, и теби дао да чуваш, него што палиш ту свећу!

Жена се препала, отрчала кући, и одиста дала паре одмах!

15. Сељаци су ми о Милети много причали. Тако су ми казивали да је једном жњео жито, па, за најжешћега сунца, око 2 сата по подне, заповедио да се снопови здену у крстине, да се добро полемезају и покрију, а он је са чељадма похитао кући, говорећи: Сад ће олуја! Сељаци су му се смејали, а мало доцније одиста је грунула олуја, и они су мало живи до кућа докапулали!

Други пут је, веле, рекао да се у Софији земља тресе а после 7—8 дана дошле су у Књажевац новине, и донеле глас да се је у Софији осетио земљотрес.

16. Најпосле да кажемо што и о *Старцу Стању из Васојевића* који је, у своје време, био пророк за своје сељаке, и о ком се спомен чува још и данас у оном крају.

Старац Стањ је био од браства *Шћекића*, које и данас може имати до сто својих пушака. Држи се да су Шћекићи старином *Пипери*.

Стањ се родио у селу *Бабину*, на северној страни, 1 сат и ½, од Берана, а од Будимље, која је на средини између Берана и Бабина, 1 сат. Неко време боравио је у селу *Лушцу*, те га многи по том селу и зову: *Старац Стањ с Лушца*. Живео је, како се прича, 90 година, а умро је пре 220 година, у селу Бабину, где му се и данас зна гроб, на ком нема никаква записа.

Стањ је, причају, имао неку малу књижицу у коју је гледао кад пророкује, и кад нешто жалосно казује, онда је, веле, плакао, гледајући у ту књигу.

Стањ је научио читати сам, у своје зреле године, идући за стоком.[1]

Старац Стањ пророковао је много. И данас се причају његове речи, и људи из онога краја уверавају да су се многа његова пророчанства испунила. Зато се име Стањево тако добро памти и често помиње.

Ево неколиких његових пророковања:

„Изићи ће, говорио је Стањ: — *жуто сјеме* које ће захранити ову земљу!

Мисли се да је ово рекао за кукуруз (жути), који је одиста захранио онај народ.

Црногорци кукуруз зову урметин.

„Доћи ће вријеме када ће у свакој кући проковати наковањ; у свакој кући биће по један ковач, а у некој и по више њих.

[1] О Старцу Стању прво сам слушао од неких Васојевића из села Дапсића, у Равном Хасу; доцније су ми, на моје питање, дали или послали своје белешке о њему: *г. Ђорђе Радуловић*, с Јавора; *г. Радоје Поповић*, из Васојевића; *г. Јован Кастратовић*, учитељ; *г. Зарија Вуковић*, учитељ, и *г. Ш. Поповић*, управник поште на Цетињу. Њихове се белешке не слажу у свему баш на длаку, али оно што је главније оне све казују једнако.

Онда се косило *крйвама* (косама које су само ковачи могли клепати). Стањеви сељаци, мислећи да он вели да они сви постану ковачи, то јест, Цигани, скоче на њега, и протерају га из села. Он оде у Лужац, и тамо је дуго боравио.

И сељаци у Србији готово свуда држе да је ковање циганско занат!

„Изићи ће *димошије* у народу, и људи ће гутати дим од траве као што гутају воду, вино, и ракију.

Други веле да је рекао:

„Доћи ће вријеме када ће и мала дјеца бити *димошије!*

„Израсти ће борови поврх Ђурђевих Стубова (манастира), али ће њих, послије неког времена, Турци утаманити.

И кад то буде, овај ће народ доћи до пропасти, али ће опет остати због *Сави на глави!!*

Године 1861 Турци су исекли борове око манастира, и начинили мост на Лиму, и тада је одиста био збег народа у *Кому*, с кога тече *Тара*, па се слива у *Саву*.

„Доћи ће вријеме када ће друг другу красти фишек из пушке.

„Доћи ће вријеме када ће мало дијете вадити фишек из пушке, и не сврдлом него руком!

Људи онамо држе да је овде мислио пушке острагуше.

„Ми се нећемо ослободити од Турака, докле год Срби не завладају Скадром!“

„Чувајте се Турчина; и докле год је Бушатлија на Скадру, не дирајте га колико у змију.[1] А кад нестане Бушатлије — Скадарског везира — удрите Турчина где га год нађете, као миша под крстином“!

„Јавиће се један црни човјек оздо од утока Лима у Дунав (Лим тече у Дрину, Дрина у Саву, а Сава у Дунав, али они горе говоре тако као да Лим непосредно пада у Дунав). Тај човјек ће се звати *Цар у опанцима*.

[1] Нема ли ово каке везе с оним „Здувама“, о којима се прича у „*Босанској Вили*“ број 21 1893, стр. 318 и 319, и где се каже да је *Махмуд-Паша*, погинули на Крусама 1796, био *Здухач*, и да га је владика Патар I јако жалио баш с тога?!

Он ће много српскога народа ослободити од Турака; доћи ће и до нас, и жељеће састати се с једним брадатим човјеком од Мора (а док се они могну састати дотле ће много несрећа бити). Ми ћемо се надати да *Цар у опанцима* и нас ослободи, али ће се он убрзо вратити, и нас неће ослободити. Онђ које ослободи, живеће лијепо, и, послије њега, имаће своје владаоце.

„Цар у опанцима неће дуго живити.“

„Други ће се човјек јавити са Запада од Мора. Зваће се *Цар мали*. За њега ће знати сва Јевропа. Он ће завладати овом нашом земљом. Поставиће суд у сваком потоку. Ни он неће дуго владати, нити ће се држати дуго у нас оно што он уреди.

„Послије тога, удариће Турци на нас, и поробити нас и растерати. Неки ће наши избјећи у збјег у крстате горе, у Комове; а други ће ићи чак на Море да се хљебом захране.

„Послије ће опет бити мир.

„Велика ће турска војска ударити на Васојевиће, и доћи ће до Мораче. Ту ће Турцима бити свратак. Одатле ће се вратити натраг.

„Поћи ће војска од *Јабуке*, и убити се с Турцима! Ту ће многи страдати тако да ће васојевићко робље и стока бјежати у крстате горе (Комове), и тамо боравити у збјегу.[1]

„Доћи ће дан када ће се на Рудежу подијелити велико благо и оружје турско.

Ово је место близу Будимље.

Године 1861, после победе, ту је сва ратна опрема турска подељена!

„Доћи ће *Црнокапа* и *Црногаћа* к нама; и наши људи носиће црне капе и црне гаће, место ових што носе сада.

„Биће граница овом водом — Лимом. — И једна жена перући с ове, а друга с оне стране воде, плакаће заједно што их је граница раздвојила!“

[1] Оно место где је васојевићка војска била у последњем рату зове се *Јабука*.

„Доћи ће вријеме када ће се заратити многе државе у Јевропи међу собом. Тада ће поново постати Српски Владаоци.

„Доћи ће вријеме када ће погинути крстата гора (четињари).

Ова гора још није сва погинула, али се сече и затире сваки дан. Бојати се да се његово пророчанство брзо не збуде!

Међу тим кажу да је Кнез Црногорски у својој држави забранио таманити ову гору, па, видећи од њега, то су, веле, и Турци учинили.

„Доћи ће вријеме кад ће се запушити Бојана под мостом, и неће моћи отицати у Море. Онда ће се Турци све више и више губити с лица земље. Благо Србима који то дочекају!

„Поклаће се Турци на пољу Мојковцу испод Колашина, гдје ће се посвађати око једне зобнице јечма. Ту ће бити толико крви да ће моћи носити камен од 7 ока!!

„Њих ће тада српска војска са свим побједити.

„Послије тога боја, сви ће се Срби ослободити од Турака; али ће имати међу собом неслогу, и једна хришћанска сила, за коју ми не знамо, страшиће их да се међу собом не би поклали!

„Послије свих тих ратова, људи ће тако бити ријетки да ће жене трчати и грлити пањеве од дрвећа, мислећи да су то људи, јер људи готово нигде неће ни бити“!

„Пошто се Срби ослободе, имаће велику неслогу међу собом; настаће мрзија у народу: брат ће омрзнути на брата, а кум ће кума звати да се суде.

— Докле ће то трајати? питали су га сељаци.

— Докле не дођу са запада Хришћани, за које ми и не знамо, да то пречисте и уреде.“

Сељаци су га питали:

— Зар, старче, има Срба и осем нас?

— Хе, моја дјецо, Срба има толико да би могли покрити сав свијет!

— Па што нису могли ништа учинити Турцима?

— Турчина је Бог дао, рекао је Стањ: — због наших старих гријехова. Њега треба звати *видовити ђаво!?*

После свакога свога пророковања, Старац Стањ је имао обичај рећи:

„Рим прије — Рим послије!

Распитујући што би могле значити ове четири речи, чух од једнога човека из Васојевића ево ово: „Рим је прије био углед свакога добра и сваке честитости, а послије се је покварио, и постао врело свакојакога неваљалства. Тако ће, вели, и у српским земљама најприје бити добро а послије зло.“

17. У *Сриско-Далматинском Магазину*, књизи XXX, за годину 1873, на страни 133—138, саопштио је г. Прота Никола Беговић нешто о неком народном пророку у Крајини, *Леши Самоуку*. Тај се Леша презивао *Дијаковић* и изнајпре је чувао овце, а пошто му се једне ноћи обрела под главом књига, узео је ту књигу, расклопио је, и све је, вели се, разумео. Потом је из те књиге пророковао.

Међу пророчанствима Лешиним има их која се слажу са пророчанствима *Старца Стања*.

Б

ГОДИНА У СЕЛУ

ОВИЧАЈИ, ВЕРОВАЊА, И ВАРОВАЊА, СРЕЂЕНА ПО ДАНИМА У ГОДИНИ

ДЕЛОВИ ГОДИНЕ

Сељаци, кад деле годину, не гледају на астрономске узроке. Главне поле године њима су *лето* и *зима*; на крају лета и у почетку зиме им је *јесен*, као што је на крају зиме и у почетку лета *пролеће* или *премалеће*.

А најобичније годину деле на време *поста* и време *мрса*, па то после раздељују и на мање просторе времена, на недеље, дане, и ноћи.

Година има *четири поста*, и *четири мрса*.

Пости су ови:

Часни Пост, или *Велики Пост*, а говори се и у множини: *Часни Пости*, или *Велшки Пости* (од Белих Поклада до Васкрса);

Петров Пост (помера се);

Госпођин Пост (од 1 до 15 августа);

Божићни Пост (од 15 нов. до 25 децембра).

Мрс од Васкрса до Петрових Поклада (од Васкрса до Ђурђева дне зове се негде и *Покоризмић*);

Мрс од Петрова дне до Госпођиних Поклада;

Мрс од Велике Госпође до Божићних Поклада (део овога мрса од 15 августа до 8 септембра зове се *Међудневица*);

Мрс од Божића до Месних Покладâ, који се обично зове: *Месојеђе*, а она недеља од Месних до Белих Поклада зове се *Бела Недеља* или *Сирна Недеља*.

Месојеђе се деле овако: прво су *некрштени дни* (од 25 децембра до 6 јануара), па праве *месојеђе*, које се у

источним крајевима зову *меснице*, до *Месних Поклада*, па онда *Бела Недеља* коју неки зову и *Сирна Недеља*, за којом долазе *Часни Пости*.

Недеља пред Белом зове се *Задушна Недеља*, а пред овом зове се *Себична* (или *Редовна*, *Трапава*, или *Урша*) *Недеља*, она пак пред њом *Шарена Недеља*. (Себичне Недеље мрсе се петак и среда).

То је цела година.

ДЕЛОВИ ДАНА

Делове дана сељаци зову: *Зора*, *свануће*, *јутро*, *мали ручак*, *велики ручак*, или *ручаница* (око 10 часова), *по дне*, *после по дне*, *велики заранци* (око 4 часа), *мали заранци*, или *заранчићи*; *заход сунца*. (Шумад.)

У Босанској Крајини веле: *Зора*, *јутро*, *мали доручак*, или *мала ручаница*; *велики попасак*, *мали попасак*, *мали сутон* или *сјерак*, и *велики сутон*.

ДЕЛОВИ НОЋИ

Делове ноћи пак зову: *Сутон*, оно *сумрачје* које прво падне на земљу пошто се сунце смири; *сумрак* долази за сутоном; па *мрак мркли*, па *вечера*, па *велике вечере*. То све време (од заласка сунца до великих вечера) броји се у *вече*. После тога долази *неко доба ноћи*; *глуво доба*; *поноћи*; *први петли*; *други петли*; *трећи петли*; *зора*; *свануће* (*свитање*, *освитак*).

Које је кад доба ноћи, осем петала, сељаци знају, ако је небо ведро, по звездама: *вечерњачи*, *зорњачи* (Даници), *влашићима*, *штапцима*, *колима*, и друг.

КАКО СЕЉАЦИ ЗНАЈУ КАД ПАДА КОЈИ СВЕТАЦ

Мали Божић (1 јануара) пада свакад у онај дан у који је био и Велики Божић. Између Божића је увек 7 дана.

Месојеђа не може бити мање од 5 недеља, ни више од 10 недеља и 2 дана. У овом последњем случају Ђурђев дан долази на Велики Петак.

Тривуњ дан пада у пола шесте недеље од Великог Божића; а Младенци у пола једанаесте, опет од Божића.

Од Божића до Ђурђева дне има 17 недеља.

У који је дан Божић, у тај дан је и Ђурђев дан, ако није *преступ*.

Спасов дан мора бити у шести четвртак од Великога, а без овога.

Колико је од Месних Поклада до Младенаца, толико је, те године, Петрова Поста.

Тројице падају у осму недељу од Васкрса.

Иван дан је на пола године после Божића. Зато бабе и веле: Од Божића до Ивања дне Христу је пола године.

Тројанке. После Петрова дне *тројиче се свеци*, то јест, међу њима је по 3 недеље: Од Петрова дне до Св. Илије; од Св. Илије до Вел. Госпође; од Вел. Госпође до Мале; од Мале Госпође до Михоља дне; од Михоља дне до Св. Луке; од Св. Луке до Аранђелова дне и т. д.

Преображење је у онај дан у који су били *Костадин и Јелена*.

Од Св. Аранђела до Божитњих Поклада, равно је недеља дана.

Од поклада до Св. Николе 21 дан, а од Св. Николе до Божића 19 дана.

Ваведење пада свакад у седми дан Божитњега Поста.

У који је дан Св. Аранђео, у тај је дан и Св. Никола, и Св. Игњат и Св. Стефан:

„Бог тако оставио, и анђели с небеса додавали, па тако мора и бити,“ рече ми чича Милош Тешић из села Рудника.

Осем недеља, и оних светаца када црква забрањује радити, сељаци не раде још 63 дана. Ти су дани у јануару: 5, 7+,[1] 16+, 17, 18, 20+, 25, и 27; у фебруару:

[1] Дани означени крстићем (+) зову се *запрешни*, то јест, на њих се не сме ништа радити.

1, 3, 14, и 24; у марту: 1⁺, 9, 17, 26; у априлу: 25; у мају: 1, 8, 9, 25; у јуну: 8, 11⁺, 15⁺, и 30⁺; у јулу: 1, 2, 8⁺, 13⁺, 17⁺, 22⁺, 24, 25, 26, и 27; у августу: 1, 2, 16; у септембру: 1, 9, 23⁺, 26⁺, 29; у октобру: 1, 6, 7, 18⁺; у новембру: 1, 3, 11, 12, 13, 14, 16, 24, 25, и 26; у декембру: 4, 5⁺, 9⁺, 12⁺, 13, и 20⁺ = 63 дана.

(Из ужич. округа)

ЗАШТО КАД ВАРУЈУ (НЕ РАДЕ) СЕЉАЦИ?

Св. Јевтимија (20 јануара) варују због јектике; **1** и **14** фебруара, да тице не иду на усеве; *Јевдокију* (1 марта) због младежи, да лакше јагањце подижу; **26** марта од врућице; **1** маја због слане и змија; **11** и **15** јуна због туче, а тако и у *суботу по тројичину дне*; **25** јула и **26** септембра због аграме — велике болести.

(Из ужич. округа)

Студеничани сељаци око манастира Студенице, кад имају какав светац на који не смеју да раде, пренесу рад на манастирску земљу, па раде слободно. Тако стригу овце на манастирској земљи, и чељад гомилама преде или плете свецем на црквеној земљи.

Уторником, кад је мена, не смеју се кошуље прати.

(Подгорина)

I

ЧАСНИ ПОСТИ

1. *Часни пости* трају седам недеља. Прва недеља часних поста зове се *чиста недеља*, друга — *пачиста*, трећа — *крстопоклоњена*, четврта — *средопосна*, пета — *глӯва*,[1] шеста — *цветна*, седма — *велика*.

У горњим крајевима Србије око Ужица, на прилику, овај се пост зове и *коризма*.

У прећашње време, док није било одређених прописа за школе, многи су родитељи своју децу гледали да одведу у школу први пут на *Чисти Понедеоник*, као да би деца у свем и свачем била чиста и напредна. Многи и данас гледају да своју децу први пут ошишају на Чисти Понедеоник.

И други важни радови почињу се у тај дан.

Мрсни суди сви се тај дан перу, а неки се и у ватри огоревају тако да се са свим опосте, те остану бели као да су нови.

2. Прве, чисте недеље оштар је пост у свакој кући сељачкој. Стари људи *једноничили* су целе ове недеље, то јест, по цео дан не би окушали ништа него тек у вече, пошто изиђе звезда, вечерали би, па и то танко. Неки су тако радили само у среду и у петак.

Али је бивало људи (и жена), а можда их има и данас, који ове *чисте* и *велике* недеље *тримире*. То јест

[1] У Вука има да се *трећа* недеља зове: *Безимена*, а у Гружи *пета* се зове: *Цвѣтла*. У Врелу пак, у ваљевској, казаше ми ова имена овако како сам записао, и како се говори у Рипњу, где сам се ја родио. У Шапцу се чује и *Глӯвнâ*, место *Глӯва*

од *Белих Поклада* у вече до *Чисте Среде* у вече, ништа у уста неће да узму.

Тако испаштати зове се *тримирити*.

У Старом Влаху на Чисти Понедеоник дању једе се од крстака мешених за *Задушнице*, а за вечеру меси се хлеб и једе врућ с расолом.

Целих Часних Поста, осем *Младенаца* (9 марта), *Благовести* (25 марта), и *Цвети* (које се помичу) када се једе по нешто боље, у све друге дане строго се пости, и народ се у опште врло слабо храни, а Велике Недеље право је испаштање.

Међу тим, баш тих по́ста̑ велики су и тешки радови за сељаке: крчи се, заграђује се, оре се, ливаде се требе, а сеју се лукови и друго поврће. За храну пак имућни сељаци имају проје, пасуља, купуса с расолом, роткве и кромпира. Пасуљ се приставља тако ретко да се зрно мора кашиком, што се оно рече, татарски јурити. Ако које од деце узме два зрна у кашику, одмах ће га друго ударити по руци и викнути:

— Смочи! Не пуни тако кашику!

Расо с киселим купусом велика је понуда, само ако га има. Хладна проја се расече по средини, па се њене поле пригреју уз ватру, и тако те млаке *пуренице*, са запапреним расолом, ако је претходио и који гутљај ракије, рачуна се да је добра храна!

3. Ако је на Јевдокију (1 марта) облачно, биће родна година.

А кад ће бити Јевдокија, неће никакав поп да каже »да му не умре попадија«!

Ово уверавају бабе које се боје радити у дане кад пада какав већи светац.

4. *Ра̑нило.*[1] На *Младенце*, у *Девети Уторник*, на *Благовести* а и на *Цвети*, у источним крајевима Србије има овај обичај:

[1] Г. Милојко Веселиновић вели да се у селима око Делиграда тај обичај зове *Рана*.

У очи тих дана девојке у селу накупе сувих дрва, која се зову *сувад* или *сучке*; однесу их на *Ра̏нило* усред села, код записа, или иначе на зборно место. Око пола ноћи девојке се буде и, две и две другарице излазе на *Ра̏нило* где се од оне сувади наложи ватра. Чим се с Ранила зачује девојачка песма, одмах са свих страна села поврви омладина: мушко и женско на Ранило, те ту певају и уза свирајку играју до зоре, па се онда разилазе кућама.

На Ранилу се само пева и игра. Старији људи и старије жене слабо долазе на те зборове: то је само за омладину

Ево неколиких песмица које се певају на Ранилу:

Пораниле девојке:
Јело ле, Јело, добра девојко!
Пораниле на воду,
Јело ле, Јело, добра девојко!
Ал' на води јеленче
Јело ле, Јело, добра девојко!
Рогом воду мућаше
Јело ле, Јело, добра девојко!
А очима бистраше
Јело ле, Јело, добра девојко!

Рани коња Радивоје:
Девојке га претекоше,
Ведром воду замутише.
А што ће им рано вода?
Да оперу брату рухо
Да га спреме у сватове, итд.

Зоро ле, орли се вију,
Зоро ле, облаци бију,
Зоро ле, киша да пада
Зоро ле, трава да расте,
Зоро ле, Павун да пасе.

Зоро ле, перје да смеће,
Зоро ле, Мара да бере,
Зоро ле, ките да вије!

Подранила девојка, подранила
Рано, ранано!
Јутром рано у горе, јутром рано,
Рано, ранано!
Да претекне месеца, да претекне,
Рано, ранано!
Да пробуди ораче, да пробуди
Рано, ранано!
Те да иду да ору, те да иду
Рано, ранано!
Да си хране дечицу, да си хране
Рано, ранано![1]

5. На Младенце (9 марта) сеју се расади и друга семена. Многи људи калеме воћке на тај дан. Накалемити питому гранчицу на дивљаку узима се више као нека задужбина, као добро дело, него као каква привреда и тековина.

Сељаци мисле да се од свачије руке не примају калеми. За тај посао, веле они, траже се чисте руке.

6. Младенци, за које сељаци кажу да свакад падају у пола једанаесте недеље од Божића, Благовести, и Цвети, дани су свечани, особито ова два последња. Тада се највише иде цркви, и омладина се причешћује.

7. На Благовести, као и на Младенце, калеми се воће, и држи се да ће се све примити што се у те дане наврне.

8. На Младенце многи нагоревају расаднике, то јест, натрпају дрва и запале, па после оно огњиште прекопају и ту посеју купусни расад.

---

[1] Ове две последње песмице записао је г. Милојко Веселиновић.

9. На Младенце не треба ни пошто иглу помаљати, нити се чешљати, да не би змије пецале преко године!! (Стари Влах)

10. Жабе на колико дана пре Мученика или Младенаца закрекећу, за толико ће још дана после Младенаца бити под ледом. (Босан. Крајина)

11. Што се год ново с пролећа окуси, као: коприве, зеље, трешње, итд., уза свашто се ваља рећи: Нове новине од нове године; на мене водица, на попа грозница, на Турчина болештина! (Подгорина и Шумадија)

12. Кукурек је рани пролетни цвет. Чим се он јави, деца радосна певају му:

Кукурек с брда зове:
Ожените ме! ожените ме!
Лепа ружа руку пружа:
Поведите ме! поведите ме! (Шумадија)

13. Кад сељаци образде да ору први пут од године, добро пазе: која ће им тица прва пасти на бразду? Ако падне врана, биће година врло родна; ако падне плиска, биће са свим рђава.

И први дан кад почну орати, износи се орачима добра ужина: умеси се врућа погача која се зове „*браздионица*,“ даје им се ракије; ако је мрсак зготови се што лепо, а ако је петак скува се погусто пасуља. (Стари Влах)

14. Кад стане ницати бујад (папрад) кажу: време је да се сеју кукурузи! (Ужичка нахија)

15. Кад у пролеће закука кукавица на још непролисталу гору, сељаци веле: Зло за хајдуке! (Ужичк.)

16. Кад рано дођу и кукавице и ластавице, и прођу ждралови, онда сељаци кажу: Ето и зиме рано!

17. Кад се чује кукавица први пут од године, онда ваља подвикнути: Више тица певалица, него змија плазалица — *ӱ*! Или: На ком се месту затечеш кад први пут чујеш њену кукњаву, ваља извадити мало земље ис-

под десне ноге, и метнути под главу, па ће ти на сан доћи суђеница којом ћеш се оженити, или девојци суђеник за кога ће се удати. Или: ваља се прикрасти ка дрвету на ком кукавица кука, откинути гранчицу, и заденути у косу, те ће коса добро расти, или човек неће дремати.

Или: Како је човек расположен кад први пут чује кукавицу, такав ће бити целе године.

Кога кукавица *омрси* (то јест, ко чује кукавицу пре него што је ишта окусио из јутра) смрдеће му уста преко целе године. (Стари Влах)

18. Ко види змију пре Благовести треба да је убије, да јој откине и размрска главу, па да посеје белога лука да проникне кроз ту змијину главу. Чењ тога лука нека метне под језик, нека с тим оде на Васкрс цркви и биће видовит: познаће сваку жену која је вештица. (Шумадија)

19. Свега часнога поста не ваља змију помињати; јер ће је толико пута преко лета видети колико је пута ко помене.

20. Пужа први пут ко види с пролећа, нека средњим прстом три пута дирне у његове рогове, и нека рече:

— Устук, биче!

Кад преко лета кога што заболи, нека истим прстом додирне место које боли и нека рече:

— Устук — утук; овај прст крста нема и бољи ту места нема! (три пута) и бол ће, веле, уминути.

Лазарице

21. На Лазареву Суботу, у очи Цвети, по многим местима у Србији, иду *Лазарице* од куће до куће и певају. То су сада махом Циганке, а у прећашње време Лазарице су биле и девојке Српкиње. Лазарица обично има: две до три девојке, по једна старија жена, и по један мушкарац с ћеманима.

Оне, дошавши пред чију кућу, певају ове песме:

Ова кућа богата,
Пуна, равна дуката.
Има дете мало,
Обучем га црвено,
Опашем га зелено,
Зелен-коња јахнуло.
Седло му је сребрно.
Узда му је злаћена.
Хуј, хуј, за паре, за јаје, Госпоће!

Нишнула се девојка
На сладунку јабуку,
Допаде ми јабука
Међу до два облака.
О, облаци, облаци!
Да сте моји братанци!
Спустите се подоле,
Додајте ми јабуку!
Није моја јабука.
Царева је јабука
Цар ме проси за сина
Да сам цару снахица,
На сву земљу госпоћа!

Пошетала бела Анђелија
У папуче по зелене башче,
У руци јој сјајно огледало:
Мало пође, па се оглеђује.
Њој се чини нико је не види.
Гледао је (овде име онога ком се ово пева)
Кад је виде он се пренеможе:
Удари се руком по колену
Скерлет чоха на колену пуче,
Две ста копча од доламе паде!

Израсла је грана јоргована, Ладо, Ладо!
А под граном свилена постеља, Ладо, Ладо!
На њој седи терзија Манојло, Ладо, Ладо!

Свилу шије а кадиву кроји, Ладо, Ладо!
Њега пита грађанка девојка, Ладо, Ладо!
Чујеш мене, терзија Манојло, Ладо, Ладо!
Масти ли се свила и кадива? Ладо Ладо!
Играј, играј Лазаре!
Љуби руку Лазаре!

Црноока девојка:
Црно грожзе садила,
Висок чардак градила,
Белу свилу вртkала,
Те дукате низала,
Везала их, везала
Сеји Јелки на грло.
Играј, играј, Лазаре!
Љуби руку Лазаре!

Помоз' Боже у дворове!
Бог помог'о, Лазаре!
Младо момче бању гради,
Бању гради са висине
Вараком је варакcује
Огледалом патосује
Ту долазе лепе моме...
Играј, играј, Лазаре!
Љуби руку, Лазаре!

Два се млада пољубише, Ладо, Ладо!
На невен се наслонише, Ладо, Ладо!
Из корен' га ишчупаше, Ладо, Ладо!
Ој невене од шест реда, Ладо, Ладо!
Ил' те вода поткопала, Ладо, Ладо!
Ил' те сунце пропарило, Ладо, Ладо!
Ил' те слана узнобила, Ладо, Ладо!
Нит' ме слана узнобила, Ладо, Ладо!
Нит' ме сунце пропарило, Ладо, Ладо!
Нит' ме вода поткопала, Ладо, Ладо!
Два се млада пољубише, Ладо, Ладо!

На мене се навалише, Ладо, Ладо!
Из корен' ме ишчупаше, Ладо, Ладо!
Играј, играј, Лазаре!

Младо момче коња спрема, Ладо, Ладо!
Коња спрема, коњ му подиграва, Ладо, Ладо!
Седло мење, седло му се креће, Ладо, Ладо!
Гледала га варошка девојка, Ладо, Ладо!
„Гледај, мајко, лепога јунака, Ладо, Ладо!
Не бих знала шта б' за њега дала, Ладо, Ладо!
Све бих моје дукате стопила, Ладо, Ладо!
Те бих њему токе позлатила, Ладо, Ладо!
Играј, играј Лазаре!

Заспало ми лудо младо, Ладо!
Чак заспало за видела, Ладо!
Хеј, десна рука оштра сабља, Ладо!
Лева рука млада мома, Ладо!
Ово ј' младо неженьено, Ладо!
Жените га, не дрш'те га, Ладо!
Ил' га нама поклоните, Ладо!
Ми ћемо га оженити, Ладо!
Или Краљем, ил' Краљицом, Ладо!
Или самим барјактаром, Ладо!
Хеј, убава млада момо!

Заспало ми Лаленце
На зеленој травици.
Мајка си га буђаше
У очи га љубљаше:
„Дигни ми се, Лаленце!
Ето иду Лазари:
Да ти крадну капицу,
На капицу асприцу,
На асприци дукаче,
На дукаче динарче!
Играј, играј, Лазаре!
Остан' с Богом Лазаре!

Извир вода извирала,
Врана коња изметала,
И на коњу бојно седло,
И на седлу мушко чедо:
За пасом му златан дивит,
На ноге му жуте чизме,
У руци му ситно писмо.
Писмо гледа, сузе рони
Уз образ му кита здравца:
Да је мајци заман здраво
Заман здраво и весело.

Седе момче на столче (Понавља се)
Те си гризе јабуку,
Те си мами девојку:
„Дођи амо девојко!
Да једемо јабуку!
Не смем, не смем, туђинче!
Биће вара, превара!
Није вара, превара,
Тетка ти је пратила!
Превари се девојка
Те му узе јабуку,
Уједе се за руку.
„Леле, леле, ручице
Девојачка душице!
Играј, играј, Лазаре!
Љуби руку, Лазаре!

22. На Лазареву Суботу носи се ђубре на туђу међу и запали, да у кући не би било бува и другога гада!

23. У очи Лазареве Суботе, у очи Цвети, и читаве Велике Недеље, гледа се да гдегод не гори благо, или да на посвећенога у гробу покојника не пада луча или нур.

24. На Лазареву Суботу бере се цвеће, па се меће у воду, и оставља да преноћи на кући, а сутра дан се умивају том водом ради здравља. (Босан. Крајина)

25. *Бденија* три бива уз Часне Посте, али највише света долази на оно које се држи у очи Великог Петка. Необична служба и песме у цркви, ноћна тишина, и оно што се прича о Христовим мукама, имају на сељаке побожан утицај.

26. На Велики Петак ваља уранити пре зоре, обојити неколико јаја, и на сваком начинити крст воском. Овим се јајима мора сваки укућанин на Васкрс најпре омрсити. (Сарајево)

27. У Крштених Цигана, којих има уз многа имућна села у Шумадији, има овај обичај: На Васкрс свако њихово чељаде треба да поједе један глогов лист, режањ сланине, мрву од црвена јајца и да скрне мало вина, ако има, а ако вина нема, онда гутљај воде.

Цигани веле: Ово је наше причешће, јер ми немамо цркве и ако смо крштени. Наши стари, причају Цигани даље: — били су начинили цркву од камена, а Срби наградили себи цркву од сира. Па онда се погоде те цркве размене: Цигани Србима даду цркву од камена, а Срби Циганима цркву од сира, и прида пет пара. Али ово не измире, него остану дужни. Цигани гладни почну своју цркву јести мало по мало докле је поједу сву: и тако остану без цркве. А за оних пет пара сад иду свуда по Србима те просе, и они им дају. Причала Циганка Стана из Сремчице.

28. На Велики Петак нема службе ни нафоре, зато само поједу по пупу од леске место нафоре.

(Босан. Крајина)

29. Велики Петак у Ресави зове се и *Распорити Петак*, и: *Распети Петак!...*

30. На Велики Петак боје се и шарају јајца. За црвена се јајца купује из вароши *варзило*, а за жута беру траву *млечику* и кувају, па их тим боје. Ко уме да шара јајца на гласу је. Особито се девојке надмећу која ће боље гране да навезе. Засад у Србији најлепше се јајца шарају у Шапцу. Јајца се шарају овако: растопи се у ка-

кву чапару воска, па се у тај восак умаче *шараљицом* и њом се по јајцу шара. Шараљица је дрвенце ком је на крају пробушена рупица, па онда завијена ситна пара у трубу и провучена кроз ту рупицу, умаче се тако и шара по јајету, а восак протиче кроз ону савијену пару и остаје на јајету. Кад се то после метне у варзило или у жутило, топлота восак стопи и скине, а место њега остану беле гране; остала пак љуска сва се обоји.

Чувар се зове прво јаје које се метне у варзило те се обоји. Оно се не лупа, него се чува до у очи Ђурђева дне, када се метне у воду те преноћи. Сутра дан том се водом сви кућани умију да су румени као јајце. А после то се јајце носи у виноград и тамо остави да чува лозу од града. (Шумадија и Београд)

31. Велика Субота зове се, у Босанској Крајини, и: *Црвена Субота*.

Женски ручни радови

32. Месеца марта жене и девојке почињу ткати оно што су те зиме напреле.

Уз то, старају се и о млађењу стоке.

Месеца априла жене тку и плету, али већ мање преду. . . .

II

ОД ВАСКРСА ДО ПЕТРОВИХ ПОКЛАДА

ВАСКРС

Обичаји о Васкрсу нису свуд једнаки. Овде ће се редати описи једни за другима, а под сваким описом биће означено из ког је места или бар краја који обичај.

1. На Васкрс се иде цркви, где има цркве. После службе, људи се разилазе кућама, и, сретајући се, не називљу Бога као у друге дане, него: „*'Ристос васкрс*“! На што се одговара: „*Ва истину васкрс*“!

За ручак се обично заколье овца или ован, а каткад и које свињче. После ручка се изнесе шарених јаја те сви узму, среће ради, а већ за децу то и јесте највећа радост. Јајцима се туцају и ред је да се јаје које прсне у туцању дâ оном чије га је јаје разбило. Деси се у некога тврђе јаје, те неколика туђа разбије, и онај који тако тврдо јаје има напуни недра добивеним јајима. Јаја се најпре туцају *врх* у *врх*, а после се некад туцају *шотку* у *шотку*. (У Шапцу веле *шоду* у *шоду*). Овде чак има и варања! Верује се да су јаја од морске кокоши тврђа, па се свака страна боји туцати се с морским јајем, а има и дрвених обојених јаја за варање, тек се то брзо обазна, и избије из друштва. (Шумадија)

2. На Васкрс, после подне, искупљају се сељаци код Цркве, или под Запис где нема цркве, или на које иначе згодно место у селу. Ту омладина игра, а старији

седе на софре, на софре: једу, пију и разговарају се. И ту се туцају чак и стари људи. Жене, полазећи од куће на атј збор, понесу у марами шарених јаја, па ту њима дарују децу својих рођака и познаника. (Шумадија)

3. О Васкрсу се купи народ код цркве још у очи празника. На Васкрс, цео дан, људи проведу код цркве, где и ручају. Најпре се здраве речма: „Добро јутро“! па онда — „Христос васкрс“! По том се омрсе јајетом, разбивши га о чело, и умочивши у пепео, „да их не мори љутина преко године“!

О ручку се *носи част*, а то бива овако:

Кум куму, или пријатељ пријатељу од своје совре пошље онамо на другу совру по чашу ракије, или чашу вина; на чашу се метне колачић као просфора, и на колачић мало смока — каква било. То мора носити млада, или девојка, или момак, ако нема младе ни девојке. Почашћени узима послану му част и наздравља: „'Вала куме! живио, и Бог те помогао! Ти позвао мене, а тебе Господини Бог! Част за част вратити а не заборавити! 'Вала и ејвала! Здраво! Помогао те Бог“! Сад он опет таку част враћа, и шаље другима, и свуда се наздравља.

Негде овако раде код цркава и о другим празницима. (Босан. Крајина)

4. Како многи људи у селу не једу јагњећега меса до Ђурђева дне, тако о Васкрсу и нема лепа печења, нити иначе онога обиља као о Божићу.

Прича се да су се некад свађали Васкрс и Божић око тога који је од њих два богатији.

— Иди маслоњо један! рекао Васкрс Божићу: — сав си се уцмакао машћу, као да си убојнице топио!

—Ћути, рђо шарена! одговорио му Божић: — Ти си до подне шарен и прешарен, а од подне у коприве.“ То јест, до подне се једу шарена јаја, а од подне нема се шта, па се беру коприве за кување. (Шумадија)

5. „Божић је богатији од Васкрса, а Васкрс је одевенији од Божића,“ веле сељаци. (Подгорина)

6. Седмица од Васкрса до прве недеље зове се по књигама *Светла Недеља*, а у народу се каже *Водена Недеља*, или најчешће: *Бела Недеља*, јер обично седмица у коју се мрсе среда и петак зове се *Бела Недеља*, а Петак те прве седмице зове се негде и *Источни Петак*. Тај дан, пре зоре, иде се на источник или извор који је на источној страни места у ком се живи. Ту се умивају и, у три маха, пребацују шакама воду преко себе.

Субота која долази за овим петком зове се *Заклопита Субота*. (Босан. Крајина)

7. *Покоризмић*. У неким крајевима Србије, као у Рујну, зове се Покоризмић време од Васкрса до Ђурђева дне. Тако кад Ђурђев дан падне пре Васкрса онда људи веле:

— Е, ове године, нема ни мало *Покоризмића*.

Кратку Покоризмићу станаре се не радују, јер је тада и Петров пост кратак, те не могу да накупе доста смока за зиму. (Ужич.)

8. Од Васкрса чобани код стоке почну јести млека и то им је једина храна, коју они много цене. Можете чути матора човека да за себе рече:

— Док сам се хранио млеком, дотле сам и ваљао!

У опште храна је слаба у сељака и од Васкрса. Имућне куће имају сланине; њу кувају те граде чорбу са зељем; сиромашније кувају пасуља, а највећа већина живи о сухој прући. (Шумадија)

9. Недеља прва по Васкрсу зове се *Томина Недеља* а неки је зову *Водена*.

Понедељник од Томине Недеље зове се *Побусани Понедељник*.

На многим местима се на овај дан иде на гробље те се гробови од те године наново побусавају и попови помињу мртве, а родбина им дели за душу. Ово су као неке *Задушнице*. Вук каже да се то у Срему зове: *Ружичало*.

10. У Тимочкој Крајини, тај дан после подне, скупе се момчад и девојке на једно место па играју и *дружичају се*. То јест: оплету венце од врбових младица, па се кроз њих љубе, и мењају јаја, шарена и црвена, после тога промене венце (метнувши један другом на главу), и закуну се да ће мушкарци бити *побратими* а женскиње — *дру́ге* опет до то доба године. Ти *побратими* и *дру́ге* пазе се, по том, сву годину, као браћа и сестре, и у различним играма и у збиљским свађама помажу једни другима. Кад опет дође тај дан, онда се неки понове, а неки оставе.

Побратимство

11. *Побратимство* је стари обичај међу Србима.

Људи се *побратиме*, жене се *посестриме*, због разних узрока, и на начине разне.

а. Кад ко у сну, у какој невољи, кога побратими, то јест, рече му: „да си ми по Богу брат, помози!“

б. Кад ко кога на јави, у какој невољи, побратими;

в. Кад ко кога, у болести, побрати да му метне крста. Ово се чини у цркви: бони замоли кога свога познаника те дође с њим у цркву, и метне му крст на оно место где га боли, а свештеник му, на то, очита молитву. После се ова двојица пољубе, и остају *побратими*, или *посестриме*. Многи су се, у старије време, побратимили и крвљу. То јест, обране се чим било, да потече крв, па сваки лизне те побратимове крви! и

г. Ко жива једномесечића отклопи од мртвога, остаје живому побратим до смрти.

У Србуљама имају нарочите молитве и цео обред за побратимство. На прилику:

ЧИН(Ь) НА БРАТ(О)СТВОРЕНИЄ

Поставить попь трапєзоу, прѣжде св(є)щєниꙗ поставить на ѡлтари, и положит(ь) има роуцѣ на ѥуг(є)лии деснѣи, и вь лѣвѣ роуцѣ даст има кр(ь)сть. И реч(є)ть диꙗк(онь): Миромь г(оспод)оу помол(имь сє); — О свышнємь мирѣ; — О

мирѣ всего мира; — О с(ве)тѣмь храмѣ се; — О сьвькоуплꙗющю се, ѡ св(е)щению, любовию, и житиꙗ г(оспод)оу по(молимь се); — О рабоу б(о)жию сею — име рек(ь) — и х(ри)с(то)вѣ сьвькоупленимма г(оспод)оу п(омолимь се); — Ꙗко да г(оспод)ь б(ог)ь сьвькоупить ꙗ вь любовь житиꙗ неразлоучнаго г(оспод)оу помол(имь се); — О даровати има цѣломоудрьство и любовь нелицемѣрноу г(оспод)оу помоли(мь се); — О дарѣ прѣжде св(е)щеннѣмь, чьстьнѣмь тѣлѣ и крове г(оспод)а нашего И(соу)с-Х(ри)с(т)а г(оспод)оу помо(лимь се); — Ꙗко причестити се има бескрьвныихь и сблюсти има братьство независтьно, г(оспод)оу по(молимь) се; — О даровати има вса прошениꙗ ꙗже кь сп(а)сению г(оспод)оу помо(лимь се); — О избавити се намь; — Застоупи сп(а)си; — Пр(ѣ)с(ве)тоу ч(ы)стоу прѣ.

Попь м(о)л(и)твоу таи: Г(оспод)и б(ож)е нашь, давыи прошениꙗ ꙗже кь сп(а)сению, заповѣдавыи намь любити дроугь дроуга, и ѿпоущати грѣхы, ты вл(а)д(ы)ко бл(а)год(ѣ)телю раба твоꙗ сиꙗ — име рекь — возлюбивша се д(оу)ховныимь возлюблениѥмь, и пришьд(ь)шаꙗ вь с(ве)тоую цр(ь)ковь с(ве)тыню и бл(аго)с(ло)вениѥ твоѥ хотещаꙗ вьсприѥти, даждь има вѣроу непостижноу и любовь нелицемѣрноу, ꙗкоже даль ѥси с(ве)тыимь оученикомь си и ап(о)с(то)л(о)мь своимь, мирь свои и любовь даѥ има, и даждь има вса прошениꙗ сп(а)снаꙗ и жизнь вѣчноую.

Застоупи сп(а)си; — Пр(ѣ)с(ве)тоу ч(и)стоу прѣбл(аго)с(ло)ве(ноу); — ты бо ѥси б(ог)ь нашь и тебѣ.

Тажде прѣмѣнить ꙗ кр(ь)стомь ѥю вь десницоу, и реч(е)ть комоуждо ѥю: С(в)ети сии жьзль силы послеть тебѣ г(оспод)ь ѿ Сиѡна и ѡдолѣѥши по срѣд(ѣ) врагь твоихь. — И дасть има по свѣщи вь лѣвѣ роуцѣ, и реч(е)ть диꙗк(онь): Прѣмоудрос(ть) прости, слышимь с(ве)таго ѥуг(е)лиꙗ. — Ѿ Иѡана: Вь ѡно врѣме вьзведе И(соу)с(ь) ѡчи свои на оученикы. Пис(а)но .з. нед(е)ле вь пет(ь)к(ь).

Тажде диꙗконь диꙗконникы. Ꙗкоже и прѣжде попь молитвоу таи: Г(оспод)и б(ож)е вседрьжителю створивы члов(ѣ)ка по ѡбразоу своѥмоу и по под(о)бию, и давь ѥмоу животь вѣч-

ныи нзволнкы и с(вє)тые и славные ап(о)с(то)лы своє, Петра и Павла, Филипа и Карфоломѣа, братню быти не оузою рождьствьною нь вѣрою д(оу)ховною и любовн; спод(о)бае и с(вє)там твоим м(оу)ч(є)н(н)ка Срогна и Какха брата быти, бл(аго)с(ло)вн брата сего и сего — нме рекь — не оузою рождьствьною, нь вѣрою и любовню; даждь нма любити дроугь дроуга не зависть и бе-с-облазна да боудета все д(ь)нн живота ею силою с(вє)таго твоего д(оу)ха, м(о)л(н)твамы с(вє)тые Б(огороди)це, и всѣхь с(вє)тыихь оугождьшихь тебѣ ѿ вѣка; яко твоих єсть дрьжава, и твоє ц(а)р(ь)ство.

И целоуета ѡба попа, и сама се.

Поп: Мнрь всѣмь, Главы ваше. Попь м(о)л(н)твоу:

Г(оспод)и б(ож)е нашь тын любовню сврьшнль єси и м(н)л(о)сти наставнивь, и всѣмь сп(а)сь, подаждь намь любовь свою и законоу сьврьшивь, и даждь намь и снма дарованнє ѡ Х(рн)с(т)ѣ І(соу)сѣ и єдиноуедалаго с(ы)на и Б(ог)а нашего и спод(о)бних самѣма се прнємати вь любви, яко єдиноуедалаго с(ы)на твоего прнетны, и подаждь намь слоужити, и самѣмь себѣ, и сврьшити законь твон и Х(рн)с(т)а твоего сь всѣмь дрьзновенннемь.

И по томь реч(є)ть попь: И спод(о)бн ны, яко твоє єс(ть) ц(а)р(ь)ствнє; — Кьньмѣан; — попь вьздвизаєть с(вє)тые дары; — прѣжде св(є)щенна с(вє)таа с(вє)тынмь — тажде попь дастъ нма прнчестнє и проспоуроу. — Тажде старѣншаго за роукоу нметь, а ть брать, нздѣт(ь) нзь цр(ь)к(ь)ве поюще стнхн(рн) сніе: Г(оспод)н, г(оспод)н призри с н(є)б(є)се и внждь, и с(тн)х(нрн): Блажень моужь боіе се г(оспод)а. А ѡнь стнхнрн пѣваіе: Г(оспод)н, г(оспод)н призри; — с(тн)х(нрн); Пасн нз(ран)ам, вьньмн. Тажде испон всь снн пс(а)лмь. Тажде г(лаго)ли глас(б).д҃.: Се коль добро и коль красно. С(тн)х(нрн): Уто добро и уто красно. Нцн вь ѡхтоицѣ вь .ѓ҃.мь гласѣ.

Збирка рукописа Хиљфердингове колекције бр. 21. на пергам. прве половине 14 столећа.

Чин братотворенију штампан је по рукопису који је припадао Библиотеци Срп. Уч. Друштва бр. 52, у *Гласнику* 22, још године 1867; доцније, године 1886, у *Гласнику* 63, штампао је Г. П. Срећковић тај

12. *Прва грмљавина* кад се с пролећа чује ваља се повађати по земљи, да не би болела леђа кад се жње.

Неки то чине кад виде прво ждребе, или кад чују прво крекетање жаба! (Босан. Крајина)

13. На колико дана пре Ђурђева дне загрми први пут, по толико ће пара бити жито те године у чаршији. (Ужич.)

14. Ко с пролећа види јаре или ждребе, или жутог или плавог лептира, цело лето биће несрећан и слабог здравља.

А ко од новине прво види јагње, биће срећан и радоваће се. И лептир бео предсказује здравље. (Из Шабач.)

15. *Спрега. Спрега и спрежници* појава су занимљива а потребна. Два сељака спрежу да заједнички поору своје њиве. Спрежници су се у старије време држали као неки род, макар и да нису ништа своји. И у спрези се је могло стећи души место. У кога има добрих волова и вредне момчади, тај би, Бога ради, примио у спрегу по неког једновоника или и двовоника али човека невешта и неокретна. То би се чинило само севапа ради. Мој покојни отац био је у спрези неколико година с неким Ицом (Игњатом) који је само умео причувати волове, донети воде, или друго што послушати, а око плуга и орања није разумевао ништа. Једном, у Ковиони, сломи им се нешто на плугу. Отац мој пошље Ицу у Рипањ кући да донесе кесер. А да не би заборавио рашта иде, научи га да путем говори: кесер, кесер, кесер...

На Жутом Брегу, већ код села, сретне Ицу некакав Парцанац и назове:

— Помози Бог! Ицо!

— Бог помогао, брате! одговори Ица, па тек јекне:

чин и још један по рукопису Народне Библиотеке бр. 10, поменувши да се овакав *Чин братотворенију* налази и у грчким требницима.

Све то остављено је, а овај горе чин, као најстарији, а досада нештампан нигде, узет је у ову збирку захваљујући пријатељском посредништву г. Љуб. Стојановића.

— Ух, брате, зашто ме оно беше послао брата Јован?

— Бога ми, Ицо, не знам, одговори зачуђен Парцанац.

Ица се врати у Ковиону, да пита: зашто је послан!!...

Уза спрегу и нашега Ицу, ево још нешто о орању из Куча. Војвода Марко Миљанов причаше ми како је безвоник Куч искао у суседа волове да пооре мало своје њивице. Сусед волове дао, и онај потерао, па се поврати и упита:

— Божа ти вјера, ти ми не каза како ти се волови кошкају: које је дешњак а које је љевак?

— Ласно је зато, одговори газда: — Жутога укошкај десно, па онога другога онде где видиш празно мјесто у оној справи што се испречила преко руде (јарму)!...

Други опет Куч био обећао волове суседу безвонику да пооре њивицу, а овај их не узео онда, него дође доцније кад је овај имао много и себи да оре.

Безвоник ће упитати:

— Море, брате, да ли ми хоћеш сада дати волове?

Газда мисли како би га одбио, а опет да своју реч не погази, бар привидно, па му одговори:

— А дао бих ти, брате, драге воље, него су ми, знаш, волови *утучени!*

— Е, кад је тако, оно ништа! одговори простодушник, не сећајући се да су волови *утучени* били и пре.

16. Од Великог Четвртка до Спасова дне, не сме се ништа прати у четвртак, а може се орати! (С Купреса)

17. У све четвртке од Васкрса до Тројица сељаци не ору, нити хоће да хватају волова у јарам. Те дане многи зову *Зелени Четвртци*. Њих светкују зато „да не би град тукао летину!“ (Готово у свој Србији)

18. *Зашто у Старом Влаху не хватају волова у Петак.* Пре 45—50 година дошао је био, причају сељаци, у Стари Влах некакав човек, који се је много молио Богу, постио, и учио људе да се тако исто владају. Он је четири-пет црквина пронашао у планинама, где пре

нико није знао да има тих зидина. Једну од тих цркава тражећи, питао је овако:

— Где је гроб Бошка Југовића?

— Богме ми то не знамо, одговорили су му људи.

Он тумарне у планину горе над Ивањицу, тамо стане откопавати, и одиста нађе зидине од некакве цркавине, и велики гробни камен близу зидина. „То је, рекао им је он, гроб Бошка Југовића. Рањен на Косову, дошао је Бошко довде, и ту умро. Па је ова црква подигнута на његову гробу“!...

Овом човеку пожале се људи, што им говеда *крвомуте* (мокре крвљу), а он им рекне:

— Не хватајте никад волова у петак!

Данас то не може предругојачити никоја сила!

(Из Старог Влаха)

19. У једној рукописној књизи, која ми је остала од оца, има записка о 12 Великих Петака, које такође сељаци светкују.

Та записка гласи:

„О ОБРЕТЕНИЈИ 12 ПЛАТКОВ ВЕЛИКИХ“

„В западној страни бјаше град неки именом Драч, в нем же живјаху много Жидов, и бјаху ненавидими зјело от Христијан. Једиңоју собрашесја старци јеврејски и рјеша Христијаном: не можем терпјети злоби сеја от вас, и дјети наши бијеми от ваших; но да изберемо от вас јединаго и јединаго от нас: да се оба препирајета. И аште препрет ваш философ: да се ми крстим; аште ли наш препрет: то ви да будете повини. И за сије бист сабор при Кормилији царје. И избраша Христијани философа својего именем Јелефтерија, а Жидове изабраша својего именем Тарасију и сина јего Малеха, и престасја оба со Јелефтеријем, и вшедшим им во глубину књижну, серцевједец владика поможе Јелефтерију и препрје Тарасију, и јегда препрје јего, возопи Жидовин гласом ве-

лим со гњевом и горким сердцем рече: Вижду тја премудра и препрјел мја јеси, но не вјеси о 12 пјатцјех великих киже сут на ползу душам вашим, и то рек избјеже вон, не може стерпјети от горести срца, а Малех син јего оста ту. И рече јему Јелефтерије: О, Малше, ти вјеси ли о сих 12 пјатков великих? И рече: понеже вижу вјеру Христијанску истину, хоћу повједати: Ухватили от Апостол ваших бјаху људије наши једного, и обрјетоша у него свиток в нем же бјаху написани пјатци тија, и того апостола камењем убише и свиток огњу предаше, и јест кљатва между нами не повједати вам Христијаном, но понеже и аз Христијанин желају бити.... и повједа всјех. И паки вниде Тарасија и рече ко Јелефтерију: Повјежд' ми о 12 пјатцјех о их же вопросих тја! Он же рече:... вјем их. Тогда Жидовин возопи гласом велим и рече: Тако ми великаго Бога Натанаила, сије неувједано бист во Христијанех, но ти повједа син мој Малех. И јем нож, закла сина својего и сам себе.

Аз Јелефтерије увједах сије от Жидова и не утајих в сердцје мојем, но написах всјем Христијаном.

Пјаток први. Мјесеца Марта в он же Адам преступи заповјед Божију.

Пјаток втори. Пред Благовештеније в он же уби Каин брата својего Авеља, и сеј бист перви мертвец на земљи, Адамов син.

Пјаток трећи. В он же распјасја Христос на крестје, взискати хотја погибшеје овча, и дух свој испусти в 9 час дне.

Пјаток четверти пред Вазнесенијем Господњим, јегда потопи Господ Содом и Гомор.

Пјаток пјати пред Пентикостију, в он же плениша Криди Агарјане и изгнаша их в 5 час ноштн, и ту расплодишасја, в острвјех морских.

Пјаток шести пред Петров дан, в он же пусти Господ десет напасти на земљу египетску рукоју Мојсеовоју. Нападоша на них пестија и мухи, пруси и гусеници, и реки их преврати в кров в 5 час дне.

Пјаток седми пред Преображенијем в он же плениша Халдејане Јерусáлим, и запустје 76 љет.

Пјаток осми пред Успеније Богородици в он же изидоша Измаили Турци јако птице крилате в галијах по мору, и плениша многи страни, и изидоша на лице всеја земли.

Пјаток девети пред Усјекновеније в он же усјече Ирод Јоана Претечу в 5 час дне.

Пјаток десети пред Ваздвиженијем часнаго Крста, в он же раздели Мојсеј Черноје Море жезлом, и проведе Израиља по средје мора а враги их покри море в први час дне.

Пјаток једанаести пред Андреовим даном... назнаменова пророк Јеремија о втором пришествији Господњу.

Пјаток дванаести по Рождествје Христовје в он же избијени биша Младенци от Ирода Царја. Тогда убијен бист и пророк Захарије 11 час дне.

И се јест четверовремени пјаток. Сего ради велит всјакому Христијанину постити и празновати. Богу нашему слава, нињe, и присно. и во вјеки вјеков. Амин.«

Напомена.

Рукопис овај ја сам штампао године 1867 у *XXII Гласнику*, а године 1868 изишле су у Београду *Беседе* Ужичкога Јепископа Јанићија. У тој књизи, на страни 299—301 има ова прича о дванаест Петака, али се местимице разликује од ове.

Ђурђев дан

20. *До Ђурђева дне* многи сељаци неће да окусе јагњећега меса. И не само јести јагњетине, него и одвојити јагње од мајке пре Ђурђева дне, држе многи да је грехота. И у старије доба то се није допуштало без велике муке. Ево о том једне народне песме:

Јагњи овце Руговац Станиша
У некаке војиновке лу́ге.
Јагњи овце девет годин' дана.
А кад било у лето десето

Дођоше му тридес'т јаничара
Да му узму тридес'т јагањаца
Прије лета, пре Ђурђева дана;
Моли им се Руговац Станиша:
Не узмите тридес'т јагањаца
Да не блеје тридес'т подојница
Прије лета, пре Ђурђева дана
А ево вам тридесет овнова.
Неће Турци тридесет овнова
Веће хоће тридес'т јагањаца.
Он им даје тридесет талира.
Неће Турци тридесет талира
Већ узеше на силу јагањце.
А кад блекну тридес'т подојница,
Оне блекну а Станиша јекне
Тад' повика Руговац Станиша:
Браћо моја тридесет хајдука
Што ве храним девет годин' дана,
Будите ми данас у помоћи
Још Станиша у тој речи био
Допадоше тридесет хајдука
За Турцима пођош' у потеру
Потераше, па их сустигоше.
Онда рече Руговац Станиша:
Нете, браћо, тридес'т на једнога
Већ удрите сваки по једнога!
Оборише тридесет пушака
Мртвих паде тридесет Турака
Одсекоше до тридесет глава,
Ухватише до тридесет коња:
Сваки јаше по једнога коња,
А Станиша кадијина дора
Скаче дора тамо и овамо,
А тешка га Руговац Станиша:
Стани, доро, пуст му не остао!
Не јаше те попарен кадија

Већ те јаше Руговац Станиша
Тако било па се приповеда
Вино пише три бијела дана
Па хајдуци одоше у гору!

21. У очи Ђурђева дне, девојке удаваче, које желе сазнати свога суђеника, седајући за вечеру, хукну у први залогај и у последњи, па их оба оставе и не поједу. Та два залогаја хлеба, једно огледалце, и један ивер метну себи под главу па заспе. Кога ту ноћ усне, онај ће им бити суђеник. Ивер се мење место лађе да преброди воду, ако је где за водом, огледало да се заједно огледају, а два залогаја да их заједно поједу. Тако она и намењује кад то све мење под главу.

(У Нишу и Београду)

22. У очи Ђурђева дне завезују се вериге, да чинилице и вештице не би што стоци учиниле, или да је звери не би штетили преко године. (Подибар)

23. У очи Ђурђева дне девојке режу лозу, хватају њен сок, и њим у јутру мажу косу и чешљају се — да им коса расте дуга. (Шумадија)

24. У очи Ђурђева дне граде се крстови од лескова прућа, па се мећу на куће, у баште, у њиве и усеве, на зграде, па и на свињце, на станове, да не би преко лета град тукао усеве. (Свуда)

25. У очи Ђурђева дне, домаћица, дочекујући своју краву музару, напуни два суда водом па је проведе на музлицу између та два пуна суда. То исто чини и у јутру на Ђурђев дан, кад је изгони на пашу. (Шабач.)

26. У очи Ђурђева дне девојке хватају омају (ону воду што прска од воденичног кола) у судове пре заласка сунца; и то се ради с неким весељем; у ту воду метну различног цвећа, које се о Ђурђеву дне може набрати, и младе шуме. Сутра дан купају се том водом: девојке да буду лепог и чистог лица, и да им коса расте, а момци да се не ошугају! (Шабач.)

27. У очи Ђурђева дне девојке метну на врбу конопац те преноћи. На Ђурђев дан рано устану, расплету косе, седну на онај конопац, и чешљају се говорећи: „Нека моја коса расте брзо као врба, и нека буде дуга као конопац!“ (Шабач.)

28. Неке у вече пресеку струк селена, и налију у његову стабљику зептина, па сутра, на Ђурђев дан, све женскиње у кући маже косу тим зеитином.

29. Неке траже траву која се зове „*Златноглав*,“ и тој трави овако говоре: „Златноглаве! Златне ли си главе! Ти ми знадеш тридес'т и три траве!“ Чењеве од главице Златноглава носе уза се као предохрану од чаме, од грознице, и од сваке немоћи. Осем тога ту траву носе девојке да се допадну момцима, а младе жене — да су миле мужевима! (Шабач.)

Златноглав неки још зову: „*Трава од жуча.*“

30. Неки, од суше, у очи Ђурђева дне, око целог свог имања обносе оногодишње пре Благовести излежено пиле са воденичном уставом, коју раније *украду* из другог села. (Шабач.)

31. У очи Ђурђева дне девојка, желећи дознати хоће ли се, те године, удати, пререже два пера од црна лука подједнако, и намени које ће јој казати ту тајну растом својим. Сутра дан, ако је то перо веће од онога другога — удаће се, а ако су једнака, остаће још да чека. (Шабач.)

32. *Ђурђевско цвеће*, кад се набере у очи Ђурђева дне, па се у јутру, пре сунца, сасуши и стрља, добро је да се шмрче од кијавице (може се брзо сасушити над ватром). (Шабач.)

33. У Тимочкој Крајини, особито међу Власима, у очи Ђурђева дне, девојке наберу цвећа и свежу га у ките, и те ките намењују на момке од којих се надају вољењу. У глухо доба ноћи те ките износе на отворено место, на прилику, на кров кутњи, и ту их остављају до

зоре, а у зору хите да виде што је; на којој је највише росе, онај ће је момак оне године највише волети. Ово се мора радити тајно да нико не види, а ако когод то види, не помаже. Зато пакосни момци вребају те украду те ките, и онда се држи да је девојци, за ту годину, и срећа украдена, са чега она бива веома жалосна.

34. Неке, место разнога цвећа, узимају траву *оман*, и с њим чине то, само у том случају говоре ове речи:

— „Омане, брате рођени! Помами (тога и тога) за мном“!

35. Девојка узбере два струка коприве и задене их на авлиска врата. Ако се та коприва, венући, окрене на поље, девојка ће се удати, а ако остане окренута унутра девојка ће још седети.

36. На Ђурђев дан рано, пре сунца, редовно се омладина купа у рекама; а ако нема реке, код куће: да их не би преко године шуга напала. (Шабач.)

37. На Ђурђев дан се обично роваши стока: оно што се изрезује из уха прима се у суд, пун млека, па се после то проспе на какав мравињак: да буде стоке као мрава у мравињаку. (Ресава, и београд. округ)

38. На Ђурђев дан даје се стоци у соли, поред других трава, здравца, коприве, и млечике. (Ресава)

39. *Русу* (болест фирциг?) кад дете има, нека мајка му на Ђурђев дан, пре сунца, оде с њим под зову, нека се свуче гола, нека се ту помокри, па где вода стане оданде нека узме блата и намаже детиње красте рекавши:

— Која те мајка родила, она ти и лек дала!

Па пошто сунце огреје нека га окупа, и руса ће проћи. (Из Шабач.)

40. *Руса* се зове и *Пољак* и *Зверињак*, у ваљевском округу.

41. На Ђурђев дан, пре сунца, неки се провлаче испод купине којој су оба краја урасла у земљу, да их не би леђа болела преко лета кад жању. (Из Ужич.)

42. Неки узму мало соли, завежу добро у какав пешкирић, и три пута пропусте кроз воденички бадањ, па се та со на Ђурђев дан даје стоци, да не би ко што набацио на стоку. (Из Ужич.)

43. *Ђурђевило* зове се јагње које се коље на Ђурђев дан, и које је раније намењено за то. На Ђурђев дан се броје мали јагањци. Од Ђурђевила ваља да окуси сваки укућанин, али треба чувати кости да се не би ломиле, јер ће овце ломити ноге преко године. Кожа са Ђурђевила прода се без погодбе, а новац који се добије за кожу поклања се цркви. (Бос. Крајина)

44. На Ђурђев дан ваља са сваког пера од воденичког кола одрезати по мало дрвета, завезати у крпицу, и метнути у чељњак да не би туђица чела нападала и мед носила.

Станаре, тај дан, жуманцем, чађу, и сољу мажу стоци сисе, да је не би могао ко други помусти. (Бос. Крајина)

45. На Ђурђев дан се граде трубе од коре, огуљене с дрвета, па се кроз те трубе труби преко стоке: да не би ко одузео стоци млеко. (Подгорина)

46. На Ђурђев дан пред зору, станаре, да би им стока преко лета давала доста млека, узму у музлицу конопац, и оду у туђ стан, те гледе да украду и помузу туђу стоку, и донесу свом стану, па у другу музлицу намузу мало млека од своје стоке; сад извлаче уже из музлице у којој је туђе млеко и тако, извлачећи из туђега млека уже у млеко своје, држе да извлаче млеко из туђе стоке у своју. Сав тај посао врше оне јашући на вратилу, и са свим голе, или у самој кошуљи и распасане, а врло ретко која у свом обичном оделу.

У Тимочкој Крајини држе да је доста ако само може три пута оптрчати око оне стоке од које се жели преузети млеко. Од овога белаја људи мажу катраном овце, козе, и краве између папака.

Које жене ово чине, страшно се плаше да не буду ухваћене и обелодањене. Знам за два случаја да су две таке чинилице ухваћене. Један је случај био у Ариљу, а други у Шумадији. Али се ту чине велике заклетве и побратимства, те их неће да прокажу. У Крајини, пре неколико година, сељани су ухватили једну таку чинилицу, везали је те је преданила онако како је ноћу ишла!..

47. На Ђурђев дан, пре сунца, пуца се из пушака преко торова, да би стока била здрава као тресак.

У Старом Влаху, у јутру, пре сунца, на Ђурђев дан, обувају се на секири, да не би ноге болеле преко године.

Неки се ките копривама, да их не би комарци пецали преко лета. (Подгорина)

48. На Ђурђев дан, кад хоће да се купају, опасују око себе врбову или лескову младицу, па после у руци донесу врбове младице. То чине од шуге и грознице.

На Ђурђев дан обнесу око села пиле, излежено пре Благовести, па где саставе тај обнос, испеку јагње, поједу га, пију, и бацају пушке на ону страну, откуда обично долази облак с градом.

У јутру, кад се обувају, метне које по сребрну пару у опанак, и обиђе три пута око тора, рекавши:

„Кад чинилица дошла у сребрним опанцима, онда нашој стоци учинила“ ! (Подгорина)

49. „Кад о Ђурђеву дне пада цвет у чашу, не брини се за воће“ ! То ће рећи, кад воће позно цвета, неће омахнути родом. (Сељаци на Ђурђев дан обично седе пред кућама, разговарају се, и пију ракију, па цвет, опадајући са шљива, пада њима у чашу. (Шумад.)

50. Само на Ђурђев дан коњи се сити напасу, па и то их боли трбух. Ево зашто је то: кад је Богородица родила Христа, и сместила га у јасле, за јаслима су били један во, и један коњ. Во је својом њушком гурао сено те заклањао детенце, а коњ је све грабио те јео, и дете е остајало голо. Зато га Богородица прокуне, да се ни-

кад не може најести, осем на Ђурђев дан, па и тада да га боли трбух. (Из Шумадије)

51. На Ђурђев дан коње свакад мора болети глава зато што су опасли *Зуквицу*. Кад је Богородица хтела родити Христа, пође у Зуквицу да се склони од света, а кад тамо, а коњи Зуквицу опасли. Зато их она прокуне: да се никад не наједу до на Ђурђев дан, па и тада да их глава боли! (Из Шабач.)

52. Ко на Ђурђев дан спава, болеће га глава преко целога лета, и биће грозничав. (Шумадија)

53. Како о Ђурђеву дне све живо вража и гата, то други, који случајно не знају тих мајсторија, идући путем, све до ручанице, добро гледе преда се да не би нагазили на какве чини и бајања, која се обично подмећу на путове и на раскршћа. (Шабач.)

54. Ђурђев дан, 23 априла, узима се као завршетак зимњој половини године. Тада се погађају и отпуштају слуге, тада се и многи други рачуни измирују, као год и о Митрову дне. У пређашње време и држави се данак плаћао о Ђурђеву дне и о Митрову дне. Зато се и говорило: *Ђурђевско полугође*, и *Митровско полугође*.

Град, туча

55. *Гра̀д* кад одвише пада, да хоће да науди усевима, треба изнети све судове: лонце, чанке, кашике, ступу, итд. из куће, и ставити на совру на улици, па ће град одмах престати!! (Из Шабач.)

56. Да би отерале облак с градом, жене изнесу из вајата штогод од венчанога руха (чарапе, појас, кошуљу) и машу тим на облак! (Подгорина)

57. Мртваца не ваља носити преко хатара из места где је умр̀о; јер ће град тући поља куда је он пронесен. (Шабач.)

58. *Свети Ђерма*. Маја 12 пада Свети Ђерман, бивши цариградски патријарх (од 715—727). У околини нишкој

овај се угодник Божји зове *Свети Ђерма*, и светкује се као највећи празник. Сељаци веле да Светога Ђерму светкују да градушка (тако они, тепајући, зову гра̏д) не бије усеве, да поводањ не плави њиве, и у опште да елементарни напади не затиру људма зараду њихову.

На Св. Ђерму сељаци се моле овако:

— До међу, Ђермо! Од међу на овамо не дај Св. Ђермо, молим ти се! То јест: Свети Ђермо, ако си наумио пустити градушку, пусти је до наше међе, а од међе на овамо, немој, молимо ти се!

Суша

59. *Суша* кад запече, држи се да је негде у околини пао Змај, те с тога нема кише. У селу Рготини, у Црној Реци, године 1855, договоре се неколико младих људи из најбољих кућа да терају Змаја. Изберу једнога за Цара, и он изиђе на једно место с пушком, а други узму мотке и, скинувши се голи, зашире пољем лупкати у које шта, и само њукати, ништа не говорећи, те тако као нагнају Змаја на Цара, који опали из пушке, а после се још неколике пушке избаце, и тако су као отерали Змаја. Доцније власт све ове каштигује затвором по десетину дана, те су радили у Брестовачкој Бањи.

60. У очи младога Петка, која се жели удати, девојка или удовица, узме чији венчани прстен, и залогај први и последњи, метне себи под главу, наменивши на свога суђеника — да јој те ноћи на сан дође.

Многе уверавају да им је одиста дошао за кога су се после удале. (Шабац.)

Јеремин дан

61. На Јеремин дан (1 маја) пре сунца узме се тигањ, ватраљ, и друго које гвожђе, па се лупа једно о друго говорећи:

»Јеремија у поље, а све змије у море!

(Сјеница, Зајечар)

62. У Подибру се сеоска омладина збере код чије куће на средокраћи, и свако понесе звоно, котао, или тепсију, па се сви заједно крену *на десно* и све куће и поља обиђу, звонећи оним судима, и певајући:

Јеремије уз поље!
Беж'те змије у море!
Која змија остала,
Очи своје избола,
На два трна глогова
На четири шипова.«

Ово, вели, чине зато да би змије ослепеле, те да не уједају марву преко лета.

На Јеремин дан не оре се ни пошто, »да не би слана бйла усеве«!

63. У Копаонику, на Јеремин дан, змије разгоне овом песмом:

О, мој мили Рајоле!
Јеремија у поље,
Беж'те змије у море!
Ваше море дубоко
Наше поље широко
Сал' је једна остала
За зло своје остала
Она ј' очи избола
На два трна глогова
На четири шипова.

Спасов дан

64. У очи Спасова дне граде на многим местима онаке исте крстове, и стављају на куће, у њиве, забране, кошнице, станове итд., као и о Ђурђеву дне. У Београдуките куће и авлије младицама од врбе.

65. До Спасова дне неки неће да окусе млека од оне године. Кад пак ко први пут окуси млека од те године, други га заливају водом за врат »да би било млека као воде.«

Кад се што овако први пут од године окуси, било то млеко, месо, или какво воће, онда се обично рекне: „На живот и на здравље! На мене водица, на попа грозница, на Турчина болештина.“ (Шумадија)

66. Ком су деца мрла, не ваља му се окусити ни од каква нова воћа, док најпре не раздели сиротињи од тога новога воћа за душу деци својој; „јер ће му деца онога света бити без оброка, и све ће плакати и говорити, да им родитељи појеше њихов оброк; и све ће своје прсте гристи место воћа“! (Поцерина)

Разно

67. Ко је рад да му краве воде, украде из туђе баште траве *ӣзводе*, па је исеца, помеша са сољу, и да̑ крави да поједе; кажу да одмах после тога во̀ди. (Стари Влах)

68. Кад се крава унезвери, па тргне млеко, и не да се помусти, станара насече у мекиње: *зове*, *траве повратича*, *грабића*, и *леске*, па то све замеша с неначетом водом и да̑ крави да поједе, говорећи:

— Зовико! дозови ми моје; повратичу — поврати ми моје, грабићу, дограби моје, а лешчице, по Богу сестрице, ти буди сведок свему овом; сваком нек је своје, а и мени моје!“ (Шабач.)

69. Бухач буба кад нападне на купус, треба наћи пепела с циганског огњишта, и посути купусу по листу, па ће се бухач одмах одселити. (Шабач.)

70. Купусу је речено да је на Вртоломију (11 јуна) у врту, а на Луку (18 октобра) у̀ каци. (Ужич.)

71. Четврта среда по Васкрсу зове се *Средоруса*. У тај дан не ваља ни пошто радити, веле бабе у Прекоморављу.

72. Субота у очи Тројица зове се *задушна субота*. На многим местима даје се тај дан за душу, као на сваке задушнице; ми ћемо задушне обичаје испричати кад дођемо на *Зимње задушнице*, пред Белу Недељу.

73. Седмица од Тројица до Петрових Поклада зове се *Русална Недеља*, и у ту недељу не ради се ништа, »да малој деци не би излазила *руса*.«

Краљице

74. *Краљице* данас играју само по неким удаљеним од Београда селима. Њих је власт забранила. Године 1864 видео сам их у Слатини, Црној Реци. Ево једне од краљичких песама:

Лељо, Лељо, мала момо, клела се девојка,
Лељо, Лељо, мала момо, сунцу на истоку,
Лељо, Лељо, мала момо, дрену на корену,
Лељо, Лељо, мала момо, мору на извору:
Лељо, Лељо, мала момо, вина да не пије,
Лељо, Лељо, мала момо, цвећа да не носи,
Лељо, Лељо, мала момо, момче да не љуби.
Лељо, Лељо, мала момо, па се покајала:
Лељо, Лељо, мала момо, ја луда девојка!
Лељо, Лељо, мала момо, што лудо говорим:
Лељо, Лељо, мала момо, ја вино да пијем
Лељо, Лељо, мала момо, румена би била;
Лељо, Лељо, мала момо, ја цвеће да носим
Лељо, Лељо, мала момо, мирис бих имала;
Лељо, Лељо, мала момо, ја момче да љубим
Лељо, Лељо, мала момо, милост бих имала!«

(Алексинач.)

О *Краљицама*, поред онога што је записао Вук у свом »Рјечнику« (стр. 298—299), ваља прочитати и чланак г. Павла В. Поповића, у II књизи Браства, стр. 7—29.

Потра, потрица

75. *Потра, потрица*, права су затра за наше сељаке. Стока улази у усеве, и потире их; потрвени се тужи кметовима; кметови излазе сами, или изашиљу вештаке да потру *одсеку*, те да се према томе може изрећи пресуда. Док се то изврши, издангуби се и потроши неко-

лико пута онолико колико износи права штета. Још кад се ту деси који човек инаџија, онда ствар иде у неверовање.

Ево једне приче како је Вреочанину одсецана потра.

Једном Вреочанину уђу у кукурузе суседови волови и учине неку потрицу. Људи изиђу, одсеку штету, и понуде му накнаду, али Вреочанин не прима, него тражи да дође капетан. И овај дође. Кмет казује све сеоско суство:

— Велимо му ми, прича кмет: — хоћеш ли струк за струк, или мотку за мотку у њиви онога чија је стока учинила штету. Он неће ни једно.

— Па шта ти, брате, хоћеш, пита га капетан?

— Хоћу да ми се стукне Ђурђев дан, па да ми штеточиња засеје њиву, те да ја берем с моје њиве а не с његове.

— Е Богме ти то ја не могу учинити, рече капетан, па ободе коња и оде.

Крста и Крстоноше

76. У прву недељу по Тројицама *Петрове су Покладе*. Од Васкрса до ових поклада време је кад се носе *Крста*, и кад највише бивају *Прославе* и *Заветине*.

77. *Запис* је закрштено дрво, под којим се, сваке године, устављају *Крстоноше* и чини се богомоља. Онај крст обнови се сваке године тако да се не да кори покрити га. То се дрво држи као нешто освећено.

78. *Крста носи* свако село у дан, одређен једном за свакад. У тај дан скупе се момци код цркве, или *под запис*, где нема цркве; узму себи на прси иконе па два и два за барјактаром, а за њима свештеник с Јеванђељем, иду од записа до записа сви *господајући* у глас: „Крстоноше Бога моле, Господе помилуј“! Под сваким записом, пошто га три пута обиђу, клекну, свештеник очита молитву, па онда одељу обживчену кору око крста на запису, и иду даље, докле све записе не обиђу

и онда се враћају на место одакле су пошли. Ту их чека ручак, а после ручка весеље, певање и игра.

79. Пред Крстоноше износе се болесници, а нарочито мајке своју немоћну дечицу стављају пред њих на пут, те преко њих Крстоноше прећу. И држи се да ће болеснику после тога бити лакше.

80. За Крстоношама иду старији људи, оцеви и стричеви оних момака у Крстоношама, и носе у отвореним чутурама ракије и вина, па кога у путу сретну, нуде га да се напије шта милује. Сви ови иду пешице и гологлави. (У Моравици, у ужич. округу, једном видех овако у Крстоношама свештеника у одежди а на коњу; крстоноше пак докле једне „господају," дотле друге пуцају из малих пушака).

81. Крстоноше на ручку дижу у славу, као и о крсном имену. Сваке године по један је сељак домаћин који меси колач, и стара се за друго. Кад се сече колач, свештеник, договоривши се раније с људма, зовне онога који ће до године бити домаћин, те с њим колач пререже.

На неким местима тога домаћина бирају овако: Узму три листа детелине међу прсте а петељке им окрену горе да се виде. С две је петељке откинут лист, а с треће није. Сад три домаћина вуку оне три петељке. Ко извуче петељку с листом биће домаћин и месиће колач на годину.

82. *Заветине* су богомоље као и *Крста*, али се разликују у толико у колико се о Заветини богомоља врши на једном месту, код цркве, или под записом, а не иде се по пољима. И још Крста се носе само од Васкрса до Петрових Поклада, докле усеви у пољима ничу и расту, а Заветине бивају у свако доба године, кад се које село с нечега *заветовало* држати богомољу и светковати.

И *Крста* и *Заветине* прилике су када се сеоска омладина збира на извесно место те игра у колу и весели се.

Где год коло игра, ту се и поскочице чују. Поскочица има много, и неке су таке садржине да се осем

кола, ни изговорити не смеју, а у колу им нико ништа не забавља.

83. Поскочице су, на прилику, оваке:

Хајде ного за ногом
Као риба за водом,
И девојка за момком!

Хопа цупа, чизме моје!
Још код куће имам двоје,
А ни једне нису моје!

Држ' се секо за каише!
Каиши се покидаше —
Турци главе погубише!

84. Коловођа, бело перо!
Да сам ја где си ти,
Ја бих боље него ти!

85. Свирај, гајдаш,
Дам ти марјаш:
Завежеш га, не видиш га!

86. Свирај, свирче, дам ти свињче,
Свирај боље дам ти двоје!

87. Огрлице: звеке! звеке!
Моје срце: јеке! јеке!

88. Била једна жена, млада и здрава, велика нерадница а миловала да иде у коло да игра. Приближи се сеоска заветина, а она нема кошуље стајаћице да изиђе међу друге.

Пошље ти она свога човека мајци својој, и моли је да јој да једну кошуљу.

— Не дам! викне мајка: — нека ради па нека има!..

Муж се врати кући без кошуље, па се онда сам обуче и оде у коло.

Играјући у колу, он види своју жену да ђуска на другом крају кола, и на њој се види некака кошуља. Онда је он, онако поскочицом пита:

Где нађе па дође?
Где нађе па дође?

То јест, где је нашла кошуљу, те се обукла?

На то му она, опет поскочицом, одговара:

Што у тебе дој — доле
То у мене гој — горе!

То јест: узела је човекове гаће; прорезала тур, па натакла на врат, и тако стекла недра и оплећак, а кроз ногавице проденула руке, и стекла рукаве.

Како играм да играм,
Само да се наиграм!

Женски радови месеца маја

89. Месеца маја жене, поред гледања стоке, плету и везу чарапе, везу зарукавља, колире, пршњаке (недра), и друго.

III

ПЕТРОВ ПОСТ

1. Сељаци лети, у радне дане, устају рано, готово у зору. Само нераднике сунце затиче у постељи. Чим устану, обуку се, обују, и умију, па се моле Богу како ко зна и уме. Ево једне њихове молитве: „Да се молимо Богу милостивому, благому Христу, и часном крсту; Светој Петци и Светој Недељи, Христову Васкрсенију; и Богородици, милостивој мајци Христовој. Господе, Господе, на сваком месту сачувај нас Господе: на уранку на подранку, на белом данку; на пугу, на суду, на сваком месту, сачувај нас Господе! Помози нам Боже и сва хришћанска крсна имена, од истока до запада, што слави хришћански род; ако вас не можемо сва по сроку избројити, можемо вам се свима молити и поклонити, да нам помогнете“! [1]

После тога, ко има, пије по мало ракије, а неки се и хлебом заложи, „да ветар дува у пуна уста,“ па на посао!

2. Женскиње треба да устане раније од мушкиња; оно мушкињу полева да се умије, али оно чељаде које хоће да полије другом, да се умије, треба пре само да се је умило. Неумивено не сме ником поливати!

Многи сељаци, и кад се почну умивати, прекрсте се, и говоре неку кратку молитву, какву који зна.

---

[1] Ову молитву сам чуо и записао од Стрине Милице из Вре́ла, у ваљевској нахији. Она је откала толику трубу платна да је врељанску цркву опасала, па то платно и приложила цркви.

Мој отац је, умивајући се, читао црквену молитву: „Христе, свете истине,“ итд.

3. Око 8—9 сата јутра већ ручконоша доноси ручак на њиву или ливаду сељацима радинима. Сељанка ручконоша, носећи радинима ручак, обично има на рамену обрамицу с торбом хлеба и с лонцем готовца, на леђима, често колевку (ако ће и она имати онамо што да ради), за појасом јој је преслица те, идући, граби и што да опреде!

Ох, нема лако таке живомученице као што је жена сељанка! (Шумадија)

4. Овај први оброк зове се *ручак*, и како се преруча, наставља се одмах рад. Од прилике око 2—3 сата после подне радини седају за *ужину*. После овога оброка мало се у хладу одмарају, а неки и поспавају. У вече доцкан вечерају код куће а не на раду, мањ ако ће на раду и заноћити. Тада, наравно, онде и вечерају.

Видов дан

5. У очи Видова дне девојке, и млађе жене, наберу траве *Видовчице*, и метну је у воду под ружу, те преноћи. Сутра дан устану рано, и умију се том водом, а оном травом *Видовчицом* мало премажу очи, говорећи:

— Видовчице, по Богу сестрице! Што очима ја видела, то рукама и створила!

То јест била умешна у сваком ручном раду!

6. О Видову дне веле сељаци:

Јелесије просо сије!
Иде Виде да обиде:
Што је никло да је дикло;
А што није, нек не ниче!

7. На Видов дан износи се све рухо на поље „да се види на ветру и сунцу,“ и свако семе које је остало непосејано, „да га тај дан огреје сунце,“ да би никло до године. (Ресава)

8. Покојни Јоксим Качаревић из Рипња, кога стари доселили су се озго од Косова, причаше међу сељацима: да на Видов дан, у глуво доба ноћи, све воде на Косову потеку црвене као крв. То бива, вељаше он, зато што је силни свет на том пољу изгинуо у тај дан.

Иванђ дан

9. У очи Ивања дне који је 24 јуна, иду у поље девојке и жене те беру *Иванъско цвеће*, и плету венце које међу на куће, на зграде, у њиве, лукове, на торове, и свуда, као год и Ђурђевске Крстове.

Плетући те венце, певају овако:

Иванъско цвеће, Петровско
Иван га бере, те бере,
Мајци га мене у крило,
А мајка Петру на главу!

10. У те венце уплећу и бела лука, па је тај лук после лековит. Њим бабе лече отоке, гуке, а нарочито крајнике, цртајући луком на болесну месту *Соломуново слово*, и говорећи:

— Устук Мркоња! Аис Беља!«

Још се таке бољке лече и чивитом, кад се чивитом на њима начини *Соломуново слово;* па се после чивит ногама растрља као да се и боља тако разиђе. (Шабач.)

11. У очи Ивања дне чобани, и други млађи људи, на неким местима, пале *лилу*, и бацају је у вис око торова. Негде ложе и ватру па је прескачу. *Лила* је брезова или трешњева кора, која се огули и осуши; после се метне у процеп и начини као каква кита, па се онда упали. За паљење лиле, осем торова, тражи се и какво брдо да се лиле из далека могу видети. На Медведник је милина погледати у очи Ивања дне: рекао би човек да се сав у пламен претворио.

12. *Иванъ дан* зове се и: *Свети Јован Игритељ!* Неки мисле да му је ово име дато зато што је тако велики светац да на његов дан „сунце по три пута заигра;« а

други веле зато што је он заиграо у утроби мајке своје, кад се она срела и пољубила са Светом Богородицом!
(Рудник)

13. На Иван дан, негде, девојке мећу у лонац мало земље, и посеју неколико зрна пшенице, па на Петров дан гледају како су зрна та никла или клијала. Ако су им клице савијене као прстени, онда се надају да ће се те године прстеновати и удати, а ако су праве нема ништа од прстена. Неке опет у очи Ивања дне метну у чашу воде беланце из јајца, и оставе да преноћи под стрехом, па сутра дан некако по том погађају: хоће ли се те године удати или неће?

14. На Иван дан, рано, на изласку сунчеву, ком се не види сенка од главе умреће пре године; а ком се види нека се не плаши за годину дана! (Црна Гора)

15. *Кресови* су једни о Ивању дне, када сељаци неће да раде ништа у виноградима, три дана пре, и три дана после Ивања дне, и то су *Кресови вински*; други се *Кресови* зову *поставски*; они су о Св. Илији, и тада се ништа платнено не кува и не лужи. У Параћинској Кресове зову *Горешници*, и варују их о Св. Илији.

Петров дан

16. У очи Петрова дне плету се венци од *Петрова цвећа*, и мећу се на куће, на зграде, на торове, кошаре, ивањанике (пчеле). Чобани пале брезове лиле. Пошто затворе стоку, они се искупе, запале лиле, и иду по кућама, те јуре жене да им изнесу што за јело и пиће. Која неће, него побегне, јуре је чак у саму зграду. Тако су многе куће запаљене и сагореле. Лепо је испрема себе гледати ове буктиње на ведрој ноћи. — Кад чобани тако накамче доста јестива и пића, седну те се навечерају, па певају, играју, и смеју се до зоре. Што им претече, то у јутру поделе, па свак на своју страну.

17. У очи Петрова дне неки наређају онолико цветова колико је ком душа у кући. И сваки цвет намене по једном укућанину. У јутру чији цвет буде увео, тај ће те године умрети. (Стари Влах)

18. У очи Петрова дне савијају се Петрови сирци од груде. Сирача се савија више: један за свештеника (у Ваљевској), и по један за свако чељаде у кући, па се и стока дарива сирцима. Сваком говечету или, у кога је говеда много, бар свакој крави музари, и теглећем волу, на сваки рог по сирац. Те сирце, после, чобани поскидају и једу. (Шабач.)

19. У очи Петрова дне, у Колашину, зађу чобани по становима, те накупе сира, скорупа, и другога смока за сутра дан, а накопају и траве која се зове „*Велико Зеље.*“ Ноћу пак скупе се на једно место те пале лилу, и пуцају из пиштоља. Пре сунца поделе станарама оно „Велико Зеље,“ и после се часте цео дан.

20. На Петров дан, рано у јутру, донесу у тор крављачу воде, па водом прскају овце. (Моравица)

21. Готово свуда у Србији, од Дрине до Тимока, и од Дунава до Рашке, сељаци имају обичај на који прштац сваке своје ограде натаћи по какву коцању, најчешће од коњске главе. Рашта? Не зна управо нико, само одговарају: „Тако се ваља; тако је остало од старих.“ У Врањској Бањи рече ми један сељак оданде: „То чинимо од урока; да зле очи не науде оном малу, на ком виде ту коцању!?“

Додоле

22. Додола се вића лети кад запече суша. Тада се које мушко обуче у женске хаљине, и још се закити са свих страна коровом и другом травом; њему надену име *Додола*. Омладина иде за њим преко села и кроз поља. Пред сваком кућом Додолу полију водом, а сав тај скуп идући, пева:

Ми идемо преко поља,
Ој, Додо, ој Додоле!
А облаци преко неба,
Ој, Додо, ој Додоле!
Наша Дода Бога моли,
Ој, Додо, ој Додоле!
Да удари росна киша
Ој, Додо, ој Додоле!
Да ороси росна поља
Ој, Додо, ој Додоле,
И овнове витороге
Ој, Додо, ој Додоле! итд. (Подибар)

У неким местима ово раде саме Циганке.

Женски радови

23. Месеца јуна жене и девојке готово са свим прекину своје ручне радове, јер су тада највећи послови у пољу.

Само у „срећним кућама,“ како милују рећи сељаци, и тада хоће да оставе од пољскога рада девојку удавачу да спрема себи дарове; јер се за њу каже да је „и Циганима дужна!“ То јест, она мора да отка пешкира и за Цигане који ће јој свирати на свадби.

IV

ОД ПЕТРОВА ДНЕ ДО ГОСПОЂИНИХ ПОКЛАДА

1. *Илински месец.* Месец јули, који сељаци зову *Илински месец*, најстрашнији је месец за здравље сељацима. Тада на њих наилазе многе болештине. Зато, осем недеља и Светога Илије (који пада 20 јула), они не смеју да раде равно десет јулских дана. Тако, не раде *1* јула, јер су тада *Свети Безмитни Врачи;* не раде *2*, јер су тада *Богородичине ризе и појаси;* не раде *8*, јер је тада *Свети Прокопије*, кога светкују и Турци, и за кога је некакав Турчин отац, у јаду за својом помрлом децом, рекао: »Море, рајо, кажите кад пада ваш светац Прокопа, јер тај ваш Прокопа петоро моје деце покопа!« Не раде *13*, јер је *Свети Летњи Аранђео;* не раде *17*-га, јер је тада *Огњена Марија* коју, тепајући јој, зову *Блага Марија;* не раде *22*-га, јер је тада *Марија Магдалена;* не раде *24* ни *25*, јер је *24 Света Христина*, а *25 Света Ана;* ни *26*-га, јер је *Трнова Петка;* ни *27*-га, јер је *Свети Пантелија*, за кога мисле да је род Светом Илији.

2. *Тројанке* чим дођу, лето већ прође, веле сељаци. *Тројанке* се зову они дани између два свеца који трају три седмице. На прилику: Од Петрова дне до Св. Илије. И то је *прва тројанка.* (Стари Влах)

3. *Свети Илија* и *Блага Марија* сељаци држе да су брат и сестра. Св. Илија све пита Благу Марију:

— Кад је, сејо, мој дан, да се и ја провеселим?

— Далеко је, брате Ико, још веома далеко, одговара му она, докле год тај дан не прође. Јер да он дозна, тако би страшно загрмио да би се и небо проломило и земља се суноврат стропоштала!! (Шумадија)

4. На Св. Илију изјутра, ако стока лежи опружена, и отегнутих ногу, биће зима блага и топла; а ако се грчи, и ноге пода се скупља, зима ће бити зла.

(Поцерина)

5. На Св. Илију ако грми, поцрвљаће се ораси и лешњици те године. (Шумадија)

6. *Светог Илију* прослављају они који славе Ђурђев дан.

7. На Св. Илију многи сељаци подрезују кошнице, наравно они који кошнице држе.

Женски радови

8. На крају јула жене сељанке већ почињу трљити прву конопљу коју зову: *Изборница* или *Белојка*.

(Шумадија)

7

ГОСПОЂИНИ ПОСТИ

1. *Госпођине Посте* (од 1 до 15 августа) сељаци још држе тврдо. Ко њих омрси као да је и Велике Посте омрсио! О Преображењу (6 августа) многи се сељаци и причешћују. (Свуда)

2. *Макевије* пада први дан Госпођина Поста (1 августа). Тада се у Старом Влаху рече:

Макевије! Ваља косе о чивије;
А српове за репове!

То јест: дотле треба да је сено покошено, и косе већ да се обесе о чивије, па да се хватају српови да се жње жито!

3. *Св. Стеван Ветровити* пада 2 августа. Тај дан црква помиње *Стевана Првомученика*. У српскога народа тај се дан свуда светкује, и много има старих црквина које се том светитељу приписују, и народ им у разним болестима долази лека ради. У шабачкој, и у Гружи, овај се Стеван зове *Ветровити*. У селу Кутлову у Гружи причали су ми да је некакав човек, на тај дан, денуо сено, па духнуо ветар и однео и њега и сено!

4. *Преображење*. На Преображење (6 августа) у Крајини неготинској био је прећe обичај да сваки домаћин пре сунца оде у свој виноград и, чим се сунце роди, он гађа из пушке у цвет *Сунцокрет* (сунчоглед) којега је имало у сваком винограду, те се семе његово распе по

свему винограду. После тога, набере *шаре* (грожђа првенца) и однесе у цркву.

То је било пре; а данас — филоксера појела грожђу лозу, па се и тај обичај напустио.

5. Преображење је празник после кога се, веле сељаци, сва гора *преобрази*, то јест, лист почиње жутети и венути. На Преображење многи подрезују кошнице, и меда можеш сит јести где год видиш да то раде.

(Стари Влах)

6. О Преображењу код сваке цркве бива доста света ради богомоље и ради причешћа. Ту се махом доносе лубенице и диње те се продају, а и други се послови прегледе и уговоре, као где се људи састају.

Моба

7. *Моба* се сазива кад је какав свечаник, те људи себи неће да раде. Догађа се да се ком домаћину сустигне доста рада, а он га, са својим кућанима, не може да сради на време. У таком случају он зове *Мобу*. На мобу обично долази омладина: момци, девојке, младе, и млађи људи. Сав рад врши се у весељу и певању. Негде по вас дан у хладу свира свирач мамећи раднике да што пре истерају постат, па да се ухвате у коло.

Моба и *позајмице* прилике су кад се најлакше сноси тешкоћа пољскога рада; а напротив инокоштина је и мучна и досадна. Зато подругљива песма и вели:

Навал' мобо, ја и моја жена!
Жена спава, а ја воду носим!

8. Мобари, дошавши с рада у вече кући домаћиновој, поседају сви, и чељад донесе воде те сви умију руке. Тада домаћин изнесе запаљену свећу воштаницу, привошти је за како дрво, окади све мобаре тамњаном, а они се окрену сви ка оној свећи која мора њима бити на истоку, поскидају капе, и сви се моле Богу. Мобари никад не седају за вечеру докле се тако не помоле Богу (ваљда зато што су радећи на свеца, могли се и огрешити).

(Ваљев.)

Мобари, после вечере, устају и играју и веселе се до неког доба ноћи.

9. *Моба за сеиап.* Кад се који инокосан човек разболи а сташу му, на прилику кукурузи за копање, или други који рад од летине, онда се сељаци сами скупе *на мобу*, те му то све ураде о свом хлебу, и у вече мало ко и иде његовој кући, него свак својој, осем ако је човек имућан и сам жели да му дођу.

Сабори

10. *Сабори* највећи код манастира у Србији бивају о Великој Госпођи (15 августа).

Ови сабори красне су прилике и за свест о народној једнини, и за обнављање историских успомена, а и за многе друге послове у животу сељака. На прилику, ту се гледају момци и девојке; ту се свој са својим састаје и за здравље пита; ту се сазнаје где што има да се купи, или да се прода, итд. итд.

У очи празника, на који се збира сабор, народ долази из близа и далека да код цркве ноћи. Ватре се наложе, коњи се поиспрепињу, кола се сместе, и сав простор око манастира притисне народ без разлике пола и узраста. Обично се ложе ватре макар да је летње доба.

Пред црквена врата изиђе и седне који калуђер, или који попа, с пером у руци и с хартијом на колену. К њему прилазе људи на изменце и казују имена сваки својих кућана, а он их све записује. Та имена после се на *бденију* помену. И тада је црква пуна пунцата народа. Сутра дан, на литургији, та се имена помену опет, али у цркви нема навале као синоћ.

О ручку, кад дижу у славу, звоне звона и пуцају прангије.

Али пре ручка, по оном многобројном народу око цркве, овде видите две жене да су се загрлиле па тужно запевају из свега грла; онамо се нека жена или девојка обесила око врата неком човеку и, набраја красне не-

чије врлине, гушећи се плачем и сузама, даље опет нека је пала на оружје и појас неком човеку и раздире ваздух писком и јауком. Људи, у овим групама, обично ћуте, или говоре по нешто врло тихо, а жене и девојке плачу и наричу.

Ово су рођаци којима је наскоро по неко умр̏о.

Ова запевка траје до ручка, па се онда утиша, и сви седају за ручак.

Кад се већ преруча, изнесе се икона и пронесе по соврама, те приложи манастиру колико ко милује.

Сабор овај траје само до пред ноћ овога дана. Чим сунце нагне на заранке, људи почну разилазити се и у вече у манастиру не остане нико од туђина.

11. Овако велики сабори бивају: о Тројицама, о Петрову дне, о Св. Аранђелу (13 јула), о Св. Стевану (2 августа), о Преображењу, о Великој Госпођи, о Малој Госпођи, а у Студеници највећи сабор бива о *Краљеву дне* (24 септембра). У Срему пак, у Раваници, највећи бива о *Видову дне* (15 јуна).

На саборима игра коло; и све друге народне игре и забаве ту се могу да виде.

Женски радови

12. Месеца августа жене сељанке преду вуну и тку; а уз то трље другу конопљу коју зову: *Семењака* или *Црнојка*.

VI

ОД ВЕЛИКЕ ГОСПОЂЕ ДО БОЖИТЊИХ ПОКЛАДА

1. *Међудневица* је време између Госпођâ Велике и Мале, то јест, између 15 августа и 8 септембра.

Сељаци се врло плаше да се ко не разболи у то време. „Међудневичка грозница,“ веле они, може да хвата целу годину. И иначе ко се разболи у Међудневицу ма од каке болести они држе или да неће устати, или бар да ће дуго боловати. (Свуда)

2. У Међудневицу, сваког петка, држе сељаци овце у тору до заранака. Око по дне дају им соли у коју, са пшеничним мекињама, мешају лековите траве, рујике, алтовине, и боце. Пошто полижу со, затворе их опет у тор, где стоје до заранака, па их после напасу у брдској паши.

3. У Међудневицу травари беру и копају лековите траве као: *спориш, метвицу, мали срчаник, подбел, репушину, нану, слезовину*, итд. (Ужичка)

4. На Сековање (29 августа) неће многи да пију црвенога вина, нити да једу црвена грожђа зато што је то слично с крвљу Св. Јована Крститеља, који је погубљен у тај дан. (Шумадија)

5. *Сиротиньско лето. Михољ дан*, 29 септембра, пада у јесење доба, али тада, више пута, може да буде врло лепо и топло време. Зато се то доба и зове: *Михољско лето;* по градовима реку: *Сиротиньско лето.*

6. *Богородичин Покров* пада 1 октобра. Тај дан сељаци светкују, а многи и посте седмицу пред њим, особито жене које желе тим урадити да рађају децу о мање болова.

Многи се и причешћују тај дан. (Свуда)

7. *Свети Тома* пада 6 октобра. То је готово прва *Слава* од године. После Св. Томе славе учестају.

8. Свеци што долазе по Св. Томи имају пословице које напомињу зиму и снег. Тако се вели:

Свети Тома — снег већ дома!
Свети Срђе — снег све грђе (7 октобра).
Свети Лука — снег захука. И
Свети Лука — снег до кука.
Свети Мрата — снег за врата!

9. *Задушнице.* У суботу пред Митров дан *Задушнице* су. Обичаји о Задушницама описаће се о онима које долазе пред Белу Недељу.

10. *Митров дан* је 26 октобра. То је крај летњој половини године. Тада се отпуштају старе слуге и погађају нове. Тада се и многи други рачуни измирују.

11. Кад снег обели пре Митрова дне, сељаци веле: „Свети Димитрије ове године дође на *белу коњу!*“

12. Песма вели:

Митров данак, хајдучки растанак;
Ђурђев данак хајдучки састанак.

13. *Митровскога месеца*, то јест октобра, довршују се бербе; тада бивају највећа весеља, особито у брању и у комишању кукуруза.

14. Митровскога месеца већ се почињу гледати и даривати девојке. Момци су сви весели; девојке се радују и певају:

Лепо ти је цвеће у пролеће?
Још су лепше под јесен девојке!

Женски радови

15. Жене се журе да боје пређу, јер до Андрејева дне треба све да се оснује што ће се ткати преко зиме.

16. *Казан.* Казан, кад се награди, и кад се већ почне пећи ракија, зборно је место за сељаке суседе, који долазе на казан на разговор, а и на ракију, јер је обичај да се на казану нуди ракија сваком ко дође.

На казану се људи разговарају, причају, певају уз гусле, веселе се, а некад се, Бог ме, неки и потуку.

На казан долазе и најодабранији домаћини; само што они не остају на казану дуго, него поседе мало, разговоре се, попију по чашу ракије, и одлазе сваки на свој посао.

Али се обично на казану нађе по који нерадник, или баш бескутњик из света који се од казанџинице не одмиче откад казан пропече па докле све не препече. Такав се човек зове *Џиброња.*

17. *Џиброња* пресеца *батиће* и ложи под казан; доноси воду за *табарку*; изручује *џибру* из казана, и доноси из каце нову *шљйву* за печење; он насађује *капак* на казан, и улепљује га џибром да не одише кад се пече; он пије од *првенца* а пије и од *патоке*, и из оне џибре којом је улепио капак за казан вади кошчице од шљива, крца их, и њихове језгрице мезети уз ракију.

Ето то је *Џиброња.*

18. Прва ракија што потече, кроз *лулу* у *баквицу*, зове се *првенац*; то је ракија нај јача и најљућа; за њом тече ракија, која се зове *Утора̑к* (други падеж *Уторака*, као *трећака*, пољака, итд.), па најпосле̑ тече *патока*; то је последња ракија и најслабија и најнездравија.

19. Казанџинице проради како превру шљиве, а највећи им је јек уз божићни пост. Од шљива мађарака некад се ракија пече и чак уз часне посте. (Шумадија)

20. *Аранђеловица* је пост Светом Аранђелу Михаилу, који пада 8 новембра. Аранђеловица се почиње 2 новембра. Тај пост многи сељаци посте. Моја фамилија у Рипњу заветовала се те пости тај пост од неке болести *Кратеља!*

21. *Кратељ* је болест која мори људе. Кажу да је човеку, кога умори *Кратељ*, једна нога *краћа* од друге.

Неки веле да је *Кратељ* и *Колера* једно исто.

(Шумадија)

22. *Аранђеловци*, они који славе Аранђелов дан, не кувају жита, као и они који славе Св. Илију, јер се држи да су ти свеци живи на небу, па им се жито зато не кува. (Свуда)

23. Новембра 11 пада *Св. Мрата*. Тај дан у нашим садашњим месецословима имају свеци: *Мина*, *Виктор* и *Викентије*, *Стефанид*, *Теодор Студит*, и *Стефан Дечански*, Краљ Српски. *Мрате* нема; а у старијима био је и Св. Мартин. Сви пак који тај дан славе знају да славе *Светог Мрату*. Тек у наше време, неки од интелигенције хоће да рекне да слави *Св. Стефана Дечанског!*

Обично се тада говори:

— Свети Мрата — снег за врата! [1]

24. *На води*, најзгодније је место да се жене састану, да се разговоре, да чују и разгласе сеоске новине. То све бива докле точе воду и пуне своје суде. (Свуда)

25. *Пре́ла* и *Се́ла* почињу од онога доба откад ноћи одужају толико да већ мора откидати и од ноћи онај који жели нешто пожурити, и трају докле не настану јаче јесење студени.

Прела и *села* бивају обично на пољу, пред чијом кућом, где се наложи велика ватра, око које поседају прело. Ту је највише девојака, а има и жена средовечних и баба које су дошле уз девојке.

Ноћна тишина, мека месечина, весели пламен од ватре, незнане девојачке судбине, бескрајни небесни свод окићен милионима звезда — све то помаже да се загреје и излије неко тајнено осећање. Певају се песме; певају их девојке све две и две. А кад се утишају песме настаје причање. Их, шта се ту може чути!

[1] У народу се срета име *Мратинко*, а *Мартина* у Срба православних нисам чуо.

Требало би, кад би се само могло, да човек буде на прелу, а да преље не знају, па тек тако би могао све чути и видети што на прелу бива.

Али ту бива и штошта ружно. Пакосни момци некад бију балегом оне бабе што су дошле уз девојке; а некад се и они између себе потуку, те буде и крвавих глава.

Зато су издавани и закони о прелима и селима.

26. *Седељке* су то што и прела и села. Ово се име чешће чује у источним крајевима Србије докле у западнима говоре *прело* и *село*.

27. *Божићне Покладе* падају 14 новембра. Покладе се обично проводе весело. Имућни људи о покладама шаљу јела и пића онима који су сухотни. Обично домаћини гледају да на покладе сви кућани дођу кући ма да иначе многи, по читаве месеце, бораве код стоке. (Свуда)

VII

БОЖИЋНИ ПОСТ

Сељаци, запаштајући Божићни Пост, говоре: — Од поклада до Св. Николе има 21 дан; а од Св. Николе до Божића — 19 дана. (Шумадија)

1. На Св. Андрејеву (30 новембра) сељаци не раде зато »да им звер не би давио стоку преко године.«

2. И жене не раде својих ручних радова тај дан, опет стоке ради. (Шумадија)

3. *Варица.* У очи Св. Варваре (3 декембра), пристави се у лонац, или у котао, од свакога жита и варива, те се све скува заједно, па се после, други и трећи дан, то једе. Зато се и говори:

Варварица вари (4 декембра),
Савица хлади (5 дек.),
Николица куса (6 дек.).

У вече се варица приставља да се кува, а у јутру се гледа: с које је стране наврела, те на тој страни села сеју жита те године, јер веле да ће тамо најбоље родити.

4. *Свети Никола.* Највише Срба слави Св. Николу. Зато је најприличније овде казати што о *Крсним именима* у Срба сељака.

Сељаци сви и свуда славе *славу*, држе *Крсно име*, или служе *светога*, како се где говори, али се то не ради свуда на један исти начин. По разним местима, у том слављењу има ситних разлика, само је главно свуда једнако.

Овде ће се дати слика тога обичаја тек из два или три наша места.

Домаћин, који се за тај дан зове *свечар*, стара се и припрема из раније чим ће и како ће прославити своје *Крсно име*. Пред ноћ, у очи Крсног имена, заћи ће који из свечареве куће (обично које од момчади) по селу, те позвати оне куће које се узајамно зову *на славу*. Кад дође пред кућу обично скине капу, назове Бога, и рекне:

„Поздравио ви се Тата (или Чика, или Бра́та) да дођете довече на чашу ракије: да се разговоримо, и да мало ноћи поткратимо; што буде Бог дао и Св. Никола (или већ који буде светац) донео нећемо сакрити. Дођите, немојте да не дођете!“

Овако обично зову где је обичај звати на славу; али има села где се на славу не зову, него свечару на Крсно име долази сваки који милује не чекајући звања.

У ваљевској Подгорини састану се по 10—15 свечарских позивача код које куће, па одатле пођу по селу звати овако:

„Бога молимо, Светога (Николу, Јована, или кога буде) славимо: дођи, брате, да пијемо!“[1]

Позвани на славу обично одговара:

— Хвала! Ласно је доћи на част!...

Дошавши свечару пред кућу, званице обично питају:

— Домаћине! Јеси ли рад гостима?

— Јесам добрима као што си ти (љубе се).

— Честита ти слава!

— Теби честита душа пред Богом!

Домаћин, гологлав, служи ракију (слатко, кава, и врућа ракија, ретко се ком нуди у вече, осем каком са стране намернику, попу, или чиновнику, ако би се ту десио).

[1] Нема збиље којој шаљиви људи неће наћи и шаљиву страну. Тако су и ово звање на славу шаљиви људи узели да се насмеју. У то име причају да је некакав гостољуб овако сладио своју славу званицама:

«На пољу је зима; огодно је вина; у кући се пуши, а има зла кучка: дођите, молим вас, немојте да не дођете!»

Кад се госту понуди прва чаша, он ће домаћину рећи:

— Дè, наздрави, у доброј је руци!

— Е, па заповедајте! одговорио би домаћин.

— Дèла, у добри час! рекну му сви. Он се тада прекрсти, рекавши:

— Боже помози! Боже дај добар час међу нас! Срећан почетак славе и пива!

Сада наздрави најстаријему госту, или кмету, ако је ту. Тако попију по 3—4 чаше док се све званице искупе. Кад се искупе, полије им се те умију руке, домаћин запали свећу воштаницу, узме кадионицу, и све њих окади, па стану сви молити се Богу, сваки у себи, осем некога старца који зна поменути све светитеље у години. Иза тога седају за вечеру.

Који су од званица познатији са свечаром, или су му што род, доносе у недрима по јабуку или дуњу, и дају домаћину пошто му назову добро вече и поздраве се.

Сад сви вечерају и разговарају се.

Редовне здравице ово су:

Прва: За помози Боже!

Друга: За бољи час!

Трећа: За Свете Тројице. Света Тројица да нам је помоћница на путу, на суду, у тамној гори, на мутној води: из кала нас избавила, на пут исправила, руку додала, муке не дала! Бог и Света Тројица да поживи нашег Господара (имерек) који се о нами стара; посегла му рука на пексијана!

Четврта: Добродошлица добро ради. Дао ти Бог, домаћине, свако добро у задуго!

А он на то:

— Добро сте ми дошли сви; и честито вам место!

Пета: За здравље домаћина и свих кућана његових!

Шеста: За здравље комшија, званих и незваних. Ово говори домаћин.

Седма: За здравље кумова и пријатеља!

После вечере, сви се разилазе кућама. Разилажење почиње после ове домаћинове здравице. Пријатељи из других села, и путници намерници, остају ту и на преноћишту.

На славу у јутру, где има цркве, домаћин оде цркви. После службе, свештеник с петрахиљем прима редом од свечара *свечарске колаче* и, разрезавши сваки на четворо, и поливши га по доњој кори вином, обрне га три пута с домаћином, читајући или певајући црквене песме: „*Исаије, ликуј!*“ и „*Свети Мученици!*“ После тога разломе колач, и пошто у три маха сркну од онога вина на колачу и пољубе колач, (а некад се пољубе и међу собом) разломе колач са свим тако да две четвртине остану домаћину а две свештенику. Домаћин своје две четвртине од колача врати кући и кољиво, а свештеник опет оне своје задржи себи. — У новије време забрањено је свештеницима задржавати себи те поле славских колача; јер их се о некој слави деси толико да се не могу да поједу, него их дају свињама!

Св. Аранђелу, и Св. Илији, не кува се кољиво — жито — јер се држи да су они живи на небу.

Дошавши кући, домаћин се поздрави с гостима, а с којима се није пре видео, с њима се и пољуби, и стане их служити гологлав — слатким, водом, кавом и ракијом, љутом и врућом, а који не пију ракије (као што обично момчад из имућних кућа не пије ракије), само кавом.

Ону полу колача коју је домаћин из цркве вратио кући, негде метну у жито у ситу, а негде је ставе на велику совру те сви гости и укућани узму по парче од њега.

— Бато Стојане! рекао један сељак из Параћинске свом суседу и рођаку, на своје крсно име: — Кад хоћеш да идеш цркви, молим те понеси и моју свећу и летурђију, *да се не мајем ја* (да не дангубим) *за малу ствар!!*“

— Добро, добро! одзове се Стојан: — гледај ти посла; зато се не старај; однећу ти ја као и сам да идеш!«

Ово се прича као сведочанство колико неки свечари мало маре да оду у цркву на своје крсно име!

Око подне *дижу у славу*, и то овако: Сви устану на ноге и поскидају капе, а донесе се четвртина од славскога колача на совру, и на њу се привошти запаљена свећа, сви се окаде тамњаном, прекрсте се по неколико пута, па онда домаћин наслужи сваком чашу вина (а негде се сви ређају вргом), и напије од прилике овако:

1. Писмо како знадосмо, а ово да пијемо по чашу вина за тврде славе Божје. Где се слава Божја помињала и дизала, ту и помагала, да Бог да! Сви на то рекну: „Да Бог да!« Ако се деси ту који што уме певати, он ће викнути:

Ко пије вино за славе Божје
Помоз' му Боже и славо Божја!
А шта је лепше од славе Божје?
И од вечере с правдом стечене?

Сад сваки сркне по мало вина из своје чаше (или се сви обреде вргом), па се опет напуне чаше, и домаћин продужи:

2. Писмо за славе Божје, а ово да пијемо чашу вина за часних крста и крсних имена. Да нам да Бог наша крсна имена славити а не заборављати, у име Божје! После тога

3. Писмо за крста и крсних имена а ову трећу чашу вина да пијемо за Свете Тројице. Света Тројица да је помоћница сваком брату Хришћанину: у дому, у пољу, на путу, на мутној води, у чарној гори, свуда да је помоћница, Боже дај!

Ово се говори гласом са свим молитвеним. Сви стоје на ногама, и слушају као кад се врши ма која молитва.

После тога, сви се обреде кољивом, прекрсте се, моле се Богу како ко уме, па поседају и продужи се

гозба и разговор. Ту се прича о старим добрим и злим временима, о српској слави, о јунацима, светитељима и добротворима народним.

У том разговору ваља неки од гостију да нашије у здравље домаћину; па се после пије за здравље *комшија*, па *кумова* и *пријатеља*.

Кад се пије у домаћиново здравље, викнуће који особито устресајући гласом:

Ој, у чије се здравље пије вино хладно?
Све му здраво и весело било;
Домаћине, све у твоје здравље,
Бог ти дао и срећу и здравље!

4. Као последња здравица долази она „По здрављу послађену, у којој се рече: „Да послади Бог животом и здрављем, и сваким добром и напретком.“ (Шумадија)

А у ужичком округу тек око вечерње постављају велику совру и, пошто попију по 4 чаше, изнесе домаћин *буклију* и колач. *Буклија* се зове велика ћаса или котлић замеђана вина (или ракије, ако нема вина). У ту ћасу метну се три јабуке, па је поклопе великим, ишараним колачем, а на колач ставе запаљену свећу, и земљану кадионицу с ватром и тамњаном. Домаћин донесавши то, рекне:

— Ко здрав, с дружином?

А гости сви у глас кажу свак своје име: Петар, Марко, Милан, Стеван, Јанко, итд Кад то двоје домаћин стави у горњи крај на синију, реку му:

— Добро дошао! Јеси ли се уморио? И тада гости одаберу понајодабранијега, те ломи колач с домаћином. Најпре га окрену три пута, па га преломе, говорећи:

„Христос по среди нас, вијек и амин!“

Пошто колач преломе, који од званице узме *буклију* те се напије. Али пре буклије наточе у чашу вина, па сви по три четири гутљаја прогутају, и то се вели: „Узели славу.“ Уз ту чашу, овако говоре: „За тврде

славе небеске која може да поможе. Где се слава Божја помињала и дизала, ту и помагала,“ итд.

5. Други дан славе зове се: *окриље*, *појутарје*, а по варошима: *Патарица*. Тај дан се гости као и први дан, само се не чини ништа молитвено.

6. Трећи дан зове се: *Гостински дан*, или *Уставци*. Тада се разилазе гости који су из других места, а комшије и не долазе тај дан.

У Левчу се слави још другојаче. Како то бива описао сам у „*Кнежевини Србији*“ (страна 219—222), и у „*Јурмуси* и *Фатими*“ (страна 17—22, и *Годишњица* I стр. 135—139).

Зато овде то и не понављам.

7. Године 1870 посла ми један пријатељ из Босанске Крајине ову *славу*, која се говори о ручку на *Крсно име*.

„Ва славу јејуже Бога славимо ва Троице, Господа Бога и Спаса нашега Исуса Христа; ва славу преблагословене Дјеве Марије, Матере Божје; ва славу часнога и животворнога крста; ва славу и хвалу Светога Михаила, Гаврила, Руила, Роваила — Аранђела; Јована Крститеља; пророка: Мојсија, Арона, Исаије, Јеремије, Илије, Јелисија, Ананије, Азарије, и Мисаила; ва славу и похвалу богоносних отаца, ва Никеји сабравших се, који Арију низложише, ришћанску православну веру утврдише, и нама предадоше, да је почитујемо, и ми ћемо је почитоват за мобе мољење; ва славу четири јеванђелиста: Матије, Марка, Луке, и Јована, који држе небо и земљу; Петра, Павла, и других дванаест и седамдесет Апостола; ва славу Христова Николе. Василија Великога, Григорија Богослова, Јована Златоуста, Танасија и Ћирила, Антонија, Јевтимија, Саве Освећеног, и Свете Петке преподобне Мајке; ва славу и похвалу четрдесет мученика, који прођоше боси и голи кроз огањ и воду; Стевана Првомученика, Ђурђа, Димитрија; Петозарних мученика: Јевстатија, Авксентија, Јевђенија, Мардарија, и Ореста; Тодора Стратилата, и Тодора Тирона; Варваре Првомученице, Св. бесребрника: Кузме и Дамњана, Ћире,

Јована, Пантелије, и Јермолаја; ва славу и похвалу српских светитеља: Симеуна Мироточивог, Саве просветитеља, Арсенија, Максима, Стевана Првовенчаног, Милутина, Стевана Дечанског, и младог Цара Уроша; Цара Лазара на Косову, на Раваници (тако) са свим својим војницима пострадалога за вјеру ришћанску и род српски; Стевана Деспота, Јована Деспота, Свете Анђелије Деспотице, и Јована Шкиљановића (тако), и свих угодника Божјих, што ми знали и не знали, Господ Бог знао, и услишао. Ва славу и похвалу данашњег Светитеља (Св. Николе). Ми њега помињали на земљи, а он нас код престола Божјег, да се Господ смилује, и нас грешне помилује, Амин.«[1]

8. Кад то сврши, славник, то јест онај који говори ову *славу*, наздрави унакрст преко совре: »Здрав си брате Србине! У славу Свете Тројице, Бога Живога; гдје се спомињао ту и помагао. Ову ћемо попити стојећи, Бога славећи, и славу говорећи!«

Тада ће устати други који зна унакрст наздрављати, па ће рећи овако:

»Здрав си, брате Србине, у славу свих угодника Божјих! Ми њих помињали на земљи, а они нас на небеси код престола Божјег!«

Иза тога, устаће трећи и рећи овако: »Здрав! у славу данашњега Светитеља Николе!«

Четврти, ако зна, почеће овако:

»Ову ћемо за здравље нашег брата домаћина, његовога рода и порода, његових кумова и пријатеља. Хвала брате, домаћине, и ејвала! Помогао ти Бог и данашњи Свети Никола (или већ како је име свецу), ти њега славио, а он теби помагао: на путу, на суду, на сињем мору, и на сваком месту. Ове га године славио како могао, а до године како хтео; Бог ти дао што од Бога искао! итд. што уме лепше. (Из Босан. Крајине)

[1] У *Кнежевини Србији* (стр. 883—885) има ова *Слава* мало другојаче сређена, али је вредно да се зна и ова из Босанске Крајине.

Песма кад се диже у славу гласи овако:

Ко подиже славу Божју
На данашњи дан,
Помогла му слава Божја
И данашњи дан!
Два анђела шетала
Рајске песме певала,
Све Алилуј, Алилуј, и
Господе помилуј! (Из Подибра)

9. О Св. Николи, као и о другим славама што падају у посте, највећа је част ако се има рибе, и то махом слане моруне. Нема ли рибе, кувају кисела купуса, помешанога с пиринчем, па запржена зеитином; пасуља такође зеитином запржена, и готове на тепсијама црна лука с пиринчем и зеитином као неко печење.

(Шумадија)

10. Св. Николу (6 декембра) као што је већ поменуто, слави највећи број Срба свуда где их год има. У Београду, године 1877, било је у девет парохија, 2334 свечара, од којих је њих 837 славило Св. Николу. Данас пак, у једанаест парохија београдских:

1.	Св. Николу славе	871
2.	Св. Аранђела, 8 новембра,	374
3.	Св. Јована, 7 јануара,	273
4.	Ђурђев дан, 23 априла,	238
5.	Митров дан, 26 октобра,	153
6.	Ђурђица, 3 новембра,	151
7.	Св. Петку, 14 октобра,	124
8.	Св. Стевана, 27 декембра,	93
9.	Св. Алимпија, 26 новембра,	74
10.	Св. Луку, 18 октобра,	66
11.	Ваведење, 21 новембра,	37
12.	Св. Мрату, 11 новембра,	36
13.	Св. Тому, 6 октобра,	26
14.	Св. Атанасија, 18 јануара,	24

15. Лазареву Суботу, у очи Цвети, 22
16. Св. Враче, 1 новембра, 22
17. Св. Василија, 1 јануара, 20
18 Св. Саву, 14 јануара, 13
19. Вел. Госпођу, 15 августа, 13
20. Петров дан, 29 јуна, 10
21. Св. Тривуна, 1 фебруара, 9
22. Св. Игњата, 20 децембра, 9
23. Часне Вериге, 16 јануара, 7
24. Св. Илију, 20 јула, 7
25. Срђев дан, 7 октобра, 6
26. Константина и Јелену, 21 маја, 6
27. Св. Симеуна, 3 фебруара, 5
28. Св. Пантелију, 27 јула, 5
29. Спасов дан, 4
30. Зачеће Јованово, 26 септембра, 4
31. Михољ дан, 29 септембра, 4
32. Св. Андрију, 30 новембра, 4
33. Јована Милостивог, 12 новембра, 4
34. Сретење Господње, 2 фебруара, 3
35. Св. Хараламшија, 10 фебруара, 3
36. Св. Ћирила, 14 фебруара, 3
37. Марков дан, 25 априла, 3
38. Св. Вартоломију, 11 јуна, 3
39. Св. Спиридона, 12 децембра, 3
40. Св. Антонија вел., 17 јануара, 2
41. Св. Јеремију, 1 маја, 2
42. Кирика и Улиту, 15 јула, 2
43. Св. Петку Трнову, 26 јула, 2
44. Св. Агатоника, 22 августа, 2
45. Аћима и Ану, 9 септембра, 2
46. Св. Аврамија, 29 октобра, 2
47. Св. Јевтимија, 20 јануара, 1

И тако Обретење, 24 фебр.; Тодорову Суботу; Благовести; Св. Аранђела Гаврила 26 марта; Св. Николу, 9 маја; Ћирила и Методија, 11 маја; Враче, 1 јула; Секо-

вање, 29 августа; Алексан. Невског, 30 августа; Св. Митрону, 9 нов.; Св. Катарину, 24 нов.; Св. Климентија, 25 нов.; Варвару, 4 дек.; Св. Праоце, и Св. Саву Освећенога, *по један* свечар.

Најпосле нека се помене и ово:

О слави домаћој, и о слави општинској гледај моју расправу: „*Славе у Срба*," у Београду 1877 прештампана из *Годишњице I* стр. 91—162.

11. *Детињци, Материце, Оци.* Трећа недеља пред Божић зове се *Детињци*; друга — *Материце*, а прва најближа — *Оци*. На *Детињце* везују децу те их матере откупљују јабукама, крушкама, орасима, сувим шљивама, итд.; на *Материце* то чине са женама које су мајке, а на *Оце* само помену, и очеви купе рибе или што друго за јело, те се мало боље руча. У варошима су ти обичаји не само задржани него су још и разгранати. (Ужич.)

12. *Петозарне Мученике* (Евстратија, Авксентија, Евгенија, Мардарија, и Ореста) који падају 13 децембра, светкују сељаци, а особито жене. Не знам управо ашта, али се плаше радити тај дан. Њихова су имена поменута у оној *Слави* што се говори на Крсно име. Путници причају да су њихове мошти у патријаршиској цркви у Пећи. (Шумадија)

13. *Туцин дан* се зове дан пред *Бадњим даном*. Тада се код свињаца у гају убијају велике печенице и спремају да се сутра могу однети кући, и кад буде време приставити да се пеку.

На *Туцин дан* покупе се све столице и клупе за седење, и оставе на таван или у зграду; тако исто уклони се и ватраљ од огњишта, а одељу се сирове цепанице за старкање ватре. Тек кад полажајник дође за њега се прва столица изнесе, и пошто он почара ватру угарком од бадњака, изнесе се и ватраљ. (Ужич. и Шабач.)

14. Многи људи, у шабачком крају, имају обичај да печеницу не убијају секиром него крупицом соли у чело, па крв печеничину, с том сољу помешану, после дају марви.

15. *Коледа.* На *Бадњи дан* отпре ишла су момчад од куће до куће, и певала *коледске песме.*

На тај дан, рано у јутру, деца из познатих кућа иду од куће до куће и вичу:

»Коледе, меленде, Царева година:
»Цин, цин кака, дај ми два колака!«

На им се дају колачи који су за то спремљени, и уз то их дарују. (Из Ниша)

Ево једне коледске песме:

»Ој, хубава Коледо, мала момо, Коледо!
»Духну ветар, Коледо, са планине Коледо,
»Те издува, Коледо, врана коња, Коледо!
»И на коњу, Коледо, бојно седло, Коледо!
»И на седлу, Коледо, мушко чедо, Коледо!
»И на чеду, Коледо, самур-калпак, Коледо!
»За калпаком, Коледо, кита здравца, Коледо!
»Да је здраво, Коледо, мушко чедо, Коледо!

16. На *Бадњи дан* како се укаже зора, отиду двојица (где је задруга) с воловима да одсеку бадњак или весељак. Дошавши грмињу који ће оборити, прекрсте се 3—4 пута, па почну сећи. Први ивер узму и донесу кући, па га планинка меће под карлице млека, да јој се хвата скоруп дебео као ивер.

Обаљујући грмић, гледе да он падне на исток, и није им мило ако се, падајући, устави на каквом другом дрвету, као да ће се кутња срећа устављати на путу.

Пошто грмић одвуку кући, пресеку га на шест једнаких главања, па три од њих оставе да наложе у очи Малог Божића. Како их пресеку, прислоне их уза стреху, а редара изнесе погачу те је преломи на бадњаку.

Прву кап крви од печенице устављају жене, и замешују у брашно, које се даје боном од срдобоље, а кад изваде једњак, навуку га на цев, кроз коју лију воду, и запајају онога кога боли гуша.

Који окреће печеницу кад се пече, не даје на Божић никаквој стоци хране, да је не би сналазила несвестица, лудило, и беснило (Шабачк.)

17. У печеницу неки турају, да се испече јабука бедрика, па је остављају да се нађе, злу не требала, кад кога заболи преко среде. (Ужич.)

18. Кад се већ смрачи, сви се кућани приберу у кућу; онда једном мушкарцу даду рукавицу те изађе, узме бадњак и унесе га у кућу, хватајући га руком на којој је рукавица. Ушавши у кућу, рече:

— Добро вече, и честит вам Божић!

— Бог ти помогао и честити Свети Божић! или

— И ти жив и здрав! одговори му се из куће, и обично домаћица га поспе житом, у ком је преко дан био први ивер од бадњака. Где је обичај да се три бадњака спремају, ту се сва три редом овако уносе, и овако сретају у кући.

У Ужичкој, пошто унесу бадњаке, донесе које од момчади зобову сламу те је простиру по кући. Унесавши сламу у кућу, он не дреши конопца, него је онако извуче, и почне просипати вичући: *Кво! кво! кво!* а деца за њим: *Пију, пију, пију!* То се ради да се преко лета изводе многа пилад.

19. Бадњак се тако наложи на ватру да му дебљи крај прилично премаши огњиште, како се преко њега могу ижљубити чобани „да овце љубе јагањце.“ У Гружи овај крај бадњака намажу медом, па га деца, рад тога истога, лижу. А који први угледа кад тај крај бадњака прегори и отпадне, обећају му дати овцу или јагње. (Параћинска)

20. Пред вече, на Бадњи дан, донесе се бреме сламе и остави пред кућом онако везано конопцем. Кад зађе сунце, онда домаћица узме ону сламу, не дрешећи конопца, и унесе у кућу и у собу квочући а деца за њом пијучу као пилићи, те по свој кући и соби, ако има собе, простру ону сламу. Још у сва четири кутња угла баце по неколико ораха.

Тек пошто се овако слама простре по кући, ред је да се поставља вечера.

21. Пошто се и бадњаци унесу, и слама простре, и воштанице начине, и све друго спреми, устану сви да се моле Богу. Напред стане кутњи старешина, па до њега редом ко је од кога старији. За мушкима долази женскиње старије па млађе. Стојећи тако пред запаљеном свећом, крсте се и моле се Богу:

„Ва име Оца, и Сина, и Светога Духа! Да се са страхом помолим Господу Богу, и Светој живој Богоматери. О, Боже, помози мени лудом и неразумном; опрости моја сагрешенија; помози ми Боже, молим ти се, за превелико твоје име! Боже, молим ти се, помози мом евладу (породу)! Свети Луко, моје крсно име (или већ који му буде светац); Свети Никола, путниче и намерниче, молим ти се, помози ми на сваком мом путу, у тавној гори и на мутној води!“

Жене пак моле се овако:

„Помози Света Богородице, Света Петко и Света Недељо! Лутрошње јутарце, — јарко сунашце, на радост ми освани!“ (Ужич.

Пошто се молитва сврши, поклони се свећи старешина, а и сви други за њим; после тога, окренувши се ка кућанима, старешина рекне:

— Е, на здравље! Да Бог услиши!

— Да Бог да! одговоре они.

22. Свећу оставе да сву ноћ гори у кутији пуној зоби.

23. На Бадњи дан меси се од стрмна брашна много неких колача. Тако се један умеси као два вола у плугу; други браздаст као орање; трећи — као кошнице; четврти — као ситна стока; пети — као кокоши; осем тих колача за сваку живу душу у кући умеси се по колач који се, ако је за мушко, зове *кијак*, а ако је за женско — *плетеница*. Све се то сложи у велико сито у ком има свакојакога жита, те ту стоји до вечере. И Божићни колач меси се на Бадњи дан. Колач се шара као и славски, само се не замешује богојављенском водицом, него обичном водом. (Шумадија)

24. Кад се на Бадње вече моле Богу, запале, поред жиже или лојане свеће, Божићну воштану свећу, па старешина а и други гледе којему се од чељади не види сенка према тој Божитњој свећи, за оно држе да ће те године умрети. (Шабач.)

25. Вечера се поставља на покровцу, на врећи, или на велику пешкиру. Прво седа домаћин, па до њега најстарији мушки, па млађи, и све женскиње. Пре него би сели, сви кућани, осем домаћинове жене, прилазе домаћину руци. А он ће дати руку само кћери, и скоро доведеној снаси. Вечера је лепша од обичне. Ако се има, крца се и ораја и лешњика, а негде се набави и рибе.

26. По вечери остављају мрве да сутра дан даду ручак и тицама.

27. На неким местима једу то вече рибе да се не би шугали преко године.

28. После вечере поређају у чанку све кашике по старештву оних чија је која, и сутра дан, на Божић, пазе чија се је пореметила с места, па за тога мисле да ће те године умрети.

29. Неки растопе у тигању масти, на Бадњи дан, па се над том машћу огледају, и на ком не буде главе, држи се да ће те године умрети. (Шабач.)

Неки оно уже у ком је у кућу донесена слама не дреше, него сламу из њега извуку, а њега рашире око вреће на којој вечерају па сутра маме кокоши у њега и нахране их да би добро носиле, и да не би јаја по мали разносиле. (Гружа)

На Бадњи дан и на Божић не даје се из куће ником ништа. (Ужичк.)

30. Кад се у вече стока храни, посипа се житом, ситном пројом, и сољу, да јој не би наудиле чинилице! (Шабач.)

31. У очи Божића сви спавају у соби. Само један остане у кући код бадњака те пази да се ватра не угаси. (Ужич.)

32. У Старом Влаху, чобанин треба вас дан на Бадњи дан да носи камичак под језиком, па му целе године неће вук клати стоку. Како пође на његову стоку, скамениће му се вилице!

33. Ако је на Бадњи дан облачно, биће година родна.

34. У Подибру, од три бадњака, један је управо *Бадњак*, други је *Бадњачица*, а трећи *дете* (њихово).

Њих секу само с једне стране, ни пошто и с оне друге. Неки тамо веле да је бадњак *Јосиф*, бадњачица — *Марија*, а дете — *Исус*.

Полаженик пак доходи место оних мудраца с истока.

35. Полаженик, пошто процара ватру, пошто рече неколике благослове, и пољуби се с домаћином, мора се прекрстити, клекнути и пољубити оне прегореле осечке од бадњака, бадњачице, и детета, и на сваки метнути по коју пару дара.

36. У очи Божића, после вечере, кад се прибира трпеза, девојке удаваче скупе са совре и кашике и ножеве и виљушке, и остатке од јабука и другога воћа себи у крило. С тим изиђу пред кућу на вратнице и чекају: ко ће проћи, и што ће рећи?

Ако прође, на прилику, човек Марко. Онда ће то бити име њеном суђенику.

Ако они што иду зовну један другога и реку:

— Хајде, море, брже!

То веле, значи да ће се она *брзо* удати! (Шабач.)

37. Ма колико да се доцкан легне у очи Божића, опет је нарочито за децу, која жуде да се омрсе, ноћ дуга.

Зато се може често да чује: »Дуго као Божићна ноћ!« или: »Као ноћ у очи Божића!« (Шумадија)

38. Од Св. Андреје до Божића жене не почињу ништа сновати, нити људи почињу какву зграду коју не би могли довршити за то време. Зато се жене веома и журе да до Св. Андреје оснују што им после ваља даље радити.

(Шумадија)

39. Од Св. Николе (6 декембра) до Божића (25 дек.) одужа дан толико колико петао с прага може скочити!
(Шумадија)

40. Најпосле, ваља поменути и то да се пуцање из пушака о Божићу почиње још на Бадњи дан. Тако, кад се печеница пристави уз ватру да се пече, избаци се пушка, а кад се, већ печена, истави, избаци се друга.

Како пак домаћини у разне тренутке доспевају да печеницу припеку, и да је иставе, то пушке од вечера Бадњега до неко доба ноћи готово без прекида грувају у селу.
(Шумадија)

VIII

МЕСОЈЕЂЕ

(ОД БОЖИЋА ДО ПОКЛАДА)

1. *Божић.* Чим први петли запевају, почну на ново пушке пуцати, и спремати се они који мисле ићи цркви. Један или двојица од момчади, а негде које женско чељаде, оде на воду те донесе јаковне воде за умивање. Те водоноше понесу зоби или жита те, посувши по бунару, или по извору, или точку рекну: »Добро јутро, водице, и честит ти Свети Божић!«

2. Овом водом замеси се од пшенична брашна чесница. У чесницу се метне одељан од дрвета белег за овце, за кошнице, за волове, за плуг, и за сваку врсту рада и имања, па кад се на ручку чесница тако разломи да сваком дође по део, онда у чијем делу буде ода шта знак држи се да ће тај те године у том бити срећан. У ужичкој, док се чесница пече, закољу кокош, испеку и поједу. Кад се чесница испече, ону ватру, у којој се она пекла, изгрну на два педља од огњишта, и туда прође сва чељад, говорећи: »Прођох кроз ватру, да не горим као ватра!« Ово варују од врућице и од сваке друге болести.

3. На Божић се много пуца из пушака. Од првих петала па чак до мрака први дан Божића пушке се разлежу у сваком месту српском.

У прећашње време (од 1844—1858) у Београду се на Божић није пуцало. Једно што је власт, желећи пре-

пречити несрећне случајеве, забрањивала то весеље, а друго што су онда у Београду, осем Срба, живели и Турци па је сваки пуцањ био знак боја између Срба и Турака, српске су старешине биле успеле да се ни једна пушка не сме избацити у вароши. Али године 1858 враћен би у Србију стари Кнез Милош, и Срби Београђани једва дочекаше Божић те осуше пуцати још ноћу. Цео дан, 25 декембра 1858, и за тим 1859, звиждали су куршуми поред главе Београђанима, али се опет пуцало. Неколико је и смртних случајева било, па опет се пуцало! Толико је то весеље Србима мило.

Од тога доба и власт добује, и новине доносе препоруке од управника, да се не пуца, али се пуца свакога Божића у целом Београду. Једино време може ту жудњу охладити, те да се тај обичај напусти!...

4. Кад чесницу покривају жеравицом да се пече, наређају по тој жеравици толико угљенова колико у кући има разне имовине и усева (али ништа не оставе а да му се не намени угљен), па који се угљен покрије најдебљим пухором, оно ће бити најнапредније те године. (Ужич.)

5. *Чесницу*, пошто опахају, намажу медом и оставе за ручак. Негде гледају да баш буде врућа за ручак. Пошто се намаже медом, сручи се на њу једна кашика соли. То место се после изреже ножем те се кора и со на њој остави. Држи се да је та со после корисна за марву и лековита за болеснике! (Шумад. Ужич.)

6. Уз Чесницу се меси и „пробушен колачић“ за говеда. (Ариље)

7. Све се, међу тим, у кући спрема и облачи једва чекајући да осване Божић. Сва чељад обрежу себи нокте и на пољу, под кутњом стрехом, преобуку се, па одрезане нокте, с преобуком коју са себе скину, задену под стреху и оставе.

То чине да би се, преко године, сачувала од шуге. (Шабач.)

8. У многој кући ни једно се неће омрсити док не дођу цркварн из цркве, и не донесу нафору; а које би хтело што јести, дају му посно од синотње вечере. Где се нафора не може добити, ту поједу по лесков или дренов пупољак „да би били здрави као дрен,“ или као ти пупољци. Да би се сачували од других болести, а нарочито од врућице, најпре окушају меда, од срца, од бубрешка, од слезине, од цигерице, и од дуње и јабуке које су печене у печеници. (Шабач.)

9. Неки на Божић у јутру наште срца поједу рибу „да би били здрави као риба.“ (Ц. Гора)

10. Док се цркварн не врате, мушкарци полажу стоци. Говедима не дају сено вилама нити рогуљама, да се не би бола преко лета, него им полажу рукама. Кокошима сипају жито кроз оно уже, у ком је синоћ била слама, да се не би кокоши далеко одвајале кад стану носити. Тицама дају мрве од синотње вечере „да и оне знају да је дошао Божић!“

11. Пре или после цркварa, дође *полаженик*. Негде он долази врло рано; управо он негде разбуди кућане. Он носи у руци зоби; пред кућом избаци пушку; улазећи у кућу, и сипајући из рукавице зоб говори: „Добро јутро, и честит вам Свети Божић!“ Домаћин, или који млађи, баци на њега шаку зоби, или жита, говорећи: „Бог ти помогао, и честит Свети Божић!“

12. Полаженик обиђе три пута око ватре, старне мало бадњаке, па седне на прочеље, где га огрну губером; он узме ватраљ па креше угарке и говори: „Колико ових варница, домаћине, толико ти било оваца, и новаца; крмака и трмака; овнова и волова, итд., па онда дарује прочеље сребрном паром. Сад извади иза појаса повесмо, развије га, превеси преко греде и рече: „Довде ти тежина порасла!“ И тек тада се поздрави с домаћином и осталим кућанима. Он се са старијима ижљуби у образ, а млађи њега љубе у руку.

Иза тога он руча, па одмах одлази. И долази то вече, или други или трећи дан — како се договоре.

(Ужич.)

13. На Божић, у цркви, кад се сврши литургија, свештеник, обучен, изишавши из олтара, стане пред Двери, окренувши се људма, и држећи у руци крст, викне:

— Христос се роди!

— Ва истину се роди! одговоре људи у цркви.

— Христос се роди!

— Ва истину се роди!

— Христос се роди!

— Ва истину се роди!

Тек после тога, почне он раздавати нафору људма.

Од све божитње богомоље, сељаци ове речи свештеникове најбоље упамте, и најрадије их причају.

Али ако се деси да се у селу на Божић ноћу која жена породи, то се одмах попу јави, и он тада, по свршетку службе, неће да каже људма:

— Христос се роди! Него изиђе и узме давати им нафору.

Онима, који су бивали више пута на Божић у цркви, и чули онај поздрав од свештеника, врло је жао, кад се тако не огласи: да се Христос родио. Чини им се да им је богомоља крња, и као да ту има нечијега и греха.

14. Једном, у Пожаревцу, на Божић, свештеник не поздрави народ тим речма. Кнез Милош, који је такође био ту, зачуђен што тога нема, упита:

— Море, попо, камо „Ристос се роди?“

Прота приђе, и каже му, да се породила снаха Коце Марковића, те с тога не могу да изговоре „Христос се роди!“

— А по матери је градим, рекне Кнез: — зар она нашла баш данас да роди?

И веома незадовољан оде из цркве.

За њим дођу из цркве сви људи у конак, те му честитају празник, али ни један није смео рећи:

— Христос се роди, Господару!

За људма дођу и жене. И оне су га љубиле у руку, и честитале празник. Док жена једнога његовога великог чиновника, Ц. Р., чељаде разговорно и брзојезо, разбије општу тишину речма:

— Христос се роди, Господару!

— А мајку ти твоју ружим, попи...ло, то мени јутрос ни поп у цркви не рече, а ти се нађе паметнија од свих других! Вуци се!

И кажу да је, јадница, тај Божић добро запамтила!

15. Негде, пре него што почну ручати, изиђе по један од људи пред кућу, и узме викати:

— О, домаћине! О, домаћине!

— Ој, одговори му се из куће.

— Шта имаш у кући?

— Имам свега доста, а највише: здравља и весеља; части и поштења; рода и беричета; пуну кућу чељади; пун тор, обор, салаш, амбар, млекар, качару, итд. — Даље га опет пита:

— А шта немаш у кући?

— Немам мува, бува, стеница; немам кљаста, ни богаља, немам нема ни слепа! (Ужич.)

16. Неки пре ручка пребацују угарак преко куће »од врућице.« Тако је неки Василије Данчић из Губина Дола, пре 36—37 година, запалио себи кућу, те сва изгорела, само се чељад спасла. (Ужич.)

17. Кад се црквари врате кући, приступе к руци старешини, и даду му нафору. Пред ручак се опет сви моле Богу, као и синоћ, само краће. Па се сад *мирбожају*, то јест, љубе се у образ, и то овако: Старешина узме две воштане свеће (ону синотњу из кутије, и другу коју су то јутро с три обручића, у име Св. Тројице, начинили): једну дâ најстаријем до себе, а другу држи сам, па се њих два пољубе у образ. Старији вели:

— Мир Божји! а млађи одговара:

— Век и Амин!

Сад старешина узме свећу од овога и дâ је оном који по годинама иде за њим. И с њим се тако исто изљуби и мирбожа. Тако учини са свима, па и са женскима, само што женскиње њега љуби још у прси и у руку.

Кад старешина ово мирбожање изреди са свима у кући, онда дâ оне две свеће првом до себе по годинама, те и он учини то исто. И тако свако у кући мора те две свеће узети у руке, и са сваким се мирбожати. Само са својом женом човек се у тој прилици не љуби.

Жале се у Карану, у ужичком округу, да су неки домови овај обичај оставили зато што им се божем боду говеда с тога!

18. После молитве настаје ручак. У шабачком округу не иде се стоци докле се не руча, и она се не храни, да преко године не би ишла у штету.

19. На Божић деца певају:

Божић Божић бата
Носи гуту злата
Да позлати врата
И обоја побоја
И сву кућу до краја!

или:

У Божића три ножића:
Једним реже печеницу,
Другим реже чесницу
Трећим реже сирац![1]

или:

У Божића три ножића:
Једним реже чесницу,
Другим реже заобницу,
Трећим реже кобасицу!«

20. На Божић многи упале две воштане свеће, па сву стоку протерају између те две свеће, а после свеће саставе и угасе. (Шабач.)

[1] Један од већих Петровских сираца осуши се и остави за Божић.

21. Да их преко године не би морила љутина, свако у кући по мало гризе оне везе, којом је печеница била везана за ражањ. (Шабач.)

22. Да би жито било једро, шарају чесницу боцкајући је дреновим дрвенцем. (Поцерина)

23. Божићни колач ломи се као и колач славски, само нема попа, ни кољива, него га ломи домаћин с којим од својих кућана. (Шумадија)

24. Ко на Божић улови тицу, ловиће целе године. (Ц. Гора)

25. На Божић, ако човек и у шали кога удари, изићи ће му онолико чирева, колико га је пута ударио! (Ц. Гора)

26. После ручка оду момчад те даду стоци соли, и однесу онај колачић што је мешен са чесницом, и натакну га волу на рог!

27. У Старом Влаху обичај је увести вола у кућу, па ту тај колачић ломити. Причају да неки човек није имао вола, него уводио краву, а она се затезала.

— Та улази, рђо, у кућу; лане си улазила а сад нећеш!

— Није ти (рђа) ни излазила, рекао на то шаљиви полаженик! (Ужич.)

28. У Старом Влаху, полаженик, кад долази назива овако:

— Помози Бог, и честит вам Божић!

— Бог ти помогао и честити Божић!

Тада он приђе к ватри те весељаком чара да иду варнице а он говори:

— Оволико мушких глава; оволико волова, коња, оваца, здравља, среће, трмака, крмака, и свега рода и добра!

Иза тога седа, а кућани гледе да му измакну столицу. То веле да раде због пчела; после га огрну губером, као и у Шумадији, да такав буде скоруп; изују

му опанак с десне ноге и обесе за греду, да толика буде конопља. После га служе мегдеником; а он баци какву пару на прочеље дара ради. (Ужич.)

29. Прича се да је неки Хера узео орах на Божић и рекао:

— О, Боже, како је ови орах пун језгарица, тако да је пуна кућа здравља, тако да је пун обор говеда, плуг волова, тор оваца, амбар жита, млекар смока, и сав мој мал сваке среће, па крц! те орах разбије.

А орах са свим празан.

Хера погледа у небо, поћути мало, па онда овако заврши:

— Не слушај, Боже, што пас спрда!...

30. *Чесницу* ломе кад седну да ручају. Домаћин и полаженик устану, узму чесницу али не голим рукама него у рукавицама! Окрену је три пута за сунцем, па је онда преломе, ижљубе се, измене комаде, и седну за совру. Ако при ломљењу падне која мрва, неко ће умрети из куће. Од чеснице се даје сваком у кући по комадић. (Ужич.)

31. Полаженику, кад дође, даду столицу да седне. То је прва столица што се скине с тавана како су их на Туцин дан били склонили.

И овде гледају да столицу измакну и да тако полаженика преваре! (Поцерина)

32. Полаженику, кад пође својој кући, дају по колач, који се нарочито за њега меси, и по удо меса, свака жена по повесмо тежине, а она што је узела пару коју је бацио на прочеље, и назувице! (Ужич.)

33. Ако је полаженик мушко, онда ће мушка страна, те године, бити напредна! а ако је женско, напредна ће бити страна женска. (Шабац.)

34. Док полаженик не дође (у ужичком округу) нико тућ неће ући у кућу. Сам свештеник, ако има што да сврши на Божић, најпре упита:

— Је ли био *полазник*?[1] Па ако реку да није, он нареди те у некој стаји очита што је имао, а у кућу не улази. Полаженик онамо не може бити ко хоће, него се зна ко је ком полаженик од више година, или је ком нарочито поручено да то буде.

35. Полаженику, кад у вече полази кући, домаћица обеси око врата о лепу повесму колач умешен као котур, а домаћин му, у тај колач, задене коју пару. (Шумадија)

36. Полаженику, у Гружи, поред свега што је казано, још дају десну плећку од печенице, и чарапе или назувице.

37. Још пре ручка, напуне један чанак вином (или ракијом) и медом. У то метну три ораха, а после их изваде и намене: на *здравље*, на *плод*, и на *род*, па их баце у три собња угла. После ручка разбијају их па, ако који буде кваран, оно на што је био намењен биће несрећно те године. (Шабач.)

38. Кад на Божић ко ухвати волове у јарам, може их хватати и између Божића. (Подибар)

39. На Божић се запале две свеће, па се сва стока протера између њих. Пошто стока прође, свеће се саставе и угасе. (Подибар)

40. Да би кокоши носиле јаја, и да се не би криле и по мали разилазиле кад хоће да пронесу, повежу их све у један конопац и нахране их тако повезане. (Шабач.)

41. Врећа, на којој се ручало први дан Божића, не диже се ни на Божји дан, нити се кућа чисти. Тек на Св. Стевана дигне се врећа, слама, и кућа се почисти. Ђубре што се шчисти из куће баца се на какво склоњено место, а од сламе оне по нешто остављају жене, те мећу под кокоши кад их насађују. (Шабач.)

42. Ако је на Божић магла, сељаци се надају родној години. Ако је магла из јутра, они веле: „Прва ће

[1] Тако се онамо зове *Полаженик*, а неки га зову и: *Полажајник*.

рука бити добра.« Ако је магла око подне, „средња ће рука бити добра;« а ако је магла у вече, „последња ће рука бити добра!«

То памте преко лета, и према томе гледају да раде. (Шабач.)

43. Божић кад падне у петак, многе жене умиру те године, особито жене на порођају. (Шабач.)

44. На Божић вече, или сутра на Божји дан, зову на част полаженика, и још кога од суседа. На тој части некад проведу по 24 часа частећи се, причајући, и играјући се прстена. (Ужич.)

45. Печеница, хладна, једе се до главе, а глава се оставља да се поједе на Мали Божић (1 јануара).

46. Божитњи обичаји, ма да су у главном слични, разликују се у безбројним ситницама. Они се готово и не могу пописати сви: тако их је много.

У нашим разним листовима неки су обичаји описивани. Ми за овај мах подсећамо на *Босанску Вилу*, која већ осам година излази у Сарајеву, нарочито на њезин број 25 од године 1893, стр. 384 и 385.

47. Између Бо̑жића̑ не оштри се брусом: да не би болеле жене прси, стоку вимена, а децу око врата. (Ариље)

48. Између Божића̑ не ваља хватати волове у кола; али ако би се на Божић само укошкали у јарам, па потерали два три корака, онда се могу и између Божића̑ хватати и радити с њима! (Подибар)

49. Од Божића до Крстова дне (5 јануара) жене неће да перу „због врућице.« (Ужич.)

50. Од Божића до Богојављења, кад се људи сретају, говоре један другому:

— Христос се роди!

Од Богојављења до Велика Поста:

— Христос се јави!

Од Васкрса до Спасова дне:

— Христос васкрсе!

Од Спасова дне:

— Спасај се! Или: „Спаси Бог!,“ а одговара се:

— На спасеније Христово! (Подибар)

51. *Изреке о Божићу:*

„Божићни југ никад није дуг.“

„Боље Божић кужан него јужан.“

„Божићну југу, и пријатељску колачу не ваља се никад радовати.“

„На Божић магла — година родна.“

„Мутни Божићи — пуни кошићи.“ То јест: ако је о Божићу облачно, биће родна година. (Ц. Гора)

52. Сељаци обично држе да ноћу, од глувога доба до петала, свака нечастива сила има власт, и може наудити човеку који се у то време нађе ван куће.

Особито нека авет *Караконџула* има силу јашати људе од Божића до Богојављења, докле трају *некрштени дани.*

Чим петли запевају, караконџуле, вештице, авети, и свака нечастива сила, беже без обзира, остављајући онога кога су дотле мучиле.

С тога сељаци, полазећи ноћу куд ван куће, мећу за појас по кору хлеба и соли, по главицу бела лука, или другу какву ствар као предохрану од сваке нечастиве силе.

53. У очи Малог Божића уносе бадњаке онако исто као и у очи Великог Божића; а сутра дан месе василицу. (Ужич.)

54. У очи *Нове Године* узме се главица црна лука, али која није промрзла. Та се главица расече и одвоји се дванаест љусака. По том се свих тих дванаест љусака поставе у један ред, и треба прву љуску наменити на месец јануар, другу — на фебруар; трећу на март, и т. д. за свих 12 месеца. Сад треба насолити соли у сваку ту љуску, па сутра, на *Ново Лето*, све љуске прегледати: у којој љусци буде влажно, онај ће месец

бити кишовит ако је летњи, а снежан, ако је зимњи, а у којој буде суво, биће месец сушан. По величини влаге мисли се о количини кише или снега. (Из Стига)

55. *Певање прстену* бива овако: У очи Васиљева дне (Малог Божића) скупе се девојке (у Зајечару и у околини), и напуне котао воде. У тај котао метне свака по прстен, или по који други знак; то оставе да преноћи гдегод у градини. Сутра рано скупе се опет и доведу једно дете. Оне стану око котла и певају песме које казују оваку или онаку срећу, а дете, на сваку песму завлачи руку у котао, и вади по један прстен или други знак; па који извади оној је онака срећа каква јој се је песма певала кад се прстен вадио. То се зове: „*Певање Прстену.*“

56. *Мали Божић*, 1 јануара, на селу није велики светац. Тај дан од пројина брашна меси се *Василица*, која се потом издроби и у врелој масти попари, па се по ручку једе.

57. Ово се негде зове: *Масаоница*, а у Ресави се каже: „*Мечки поводница!?*“

58. Од Божића до Богојављења не бивају свадбе. Тек од Св. Јована, то јест, од 7 јануара, почну венчавања.

59. *О Крстову дне*, пре неколике десетине година у Зајечару је био оваки обичај: Кад поп иде по кућама с водицом, његов ђак носи два власа вуне, један *беле*, а други *алене*. Пошто поп очита водицу, ђак одвоји по прамен и од једне и од друге вуне, и да девојкама, а оне њему по цео влас беле вуне коју он стрпа попу у бисаге. На Богојављење, рано у јутру девојка, или најмлађа жена, оде на воду те опреде оне обе вуне и белу и алену, али тако да се вретено у води обрће, и од та два конца усуче узицу шарену — *белоалену*. Док то ради она пева неке песме.[1] Од те узице одвоји се сваком женском у кући *уплетњик*, те њим косу стеже.

[1] Ма колико да сам настајавао, тих песама нисам ни од кога могао добити.

То се каже: *Прести косицу*.

Сад се не вића тај обичај.

60. На Крстов дан, у очи Богојављења, крсте се ветрови, то јест, дувају један другом у сусрет. Који тога дана освоји, тај ће те године најдуже дувати. (Свуда)

61. На Крстов дан у јутру, 5 јануара, пошто пију водице, сељаци гледају који ће се ветар *закрстити*, то јест, с које ће стране духнути. То раде овако: побију у земљу подугачак прут, а на врх њега вежу мараму или пешкир, па ако удари ветар с истока, онда кажу:

— Закрсти се устока! Биће година здрава, и лето сушно! Ако духне с југа — „Година осредње родна, ама болешљива од грознице“; ако духне са севера — „биће доста града, а са здрављем осредње“; — духне ли пак са запада, тада кажу: „Година кишовита и прилично родна.“ (Ужич. и свуда)

62. У очи Богојављења (између 5 и 6 јануара) отварају се небеса. Ко то угледа, добиће што год заиште од Господа! Многи су на опрезу целу ноћ не би ли угледали небеса кад се отворе.

63. Прича се да се некакав човек није могао одржати од зиме на пољу, него промолио главу кроза шипке на прозору па, видевши отворено небо, похита и, у журби, место да рекне:

„Дај ми, Боже, блага пуну мерицу,“ рече: „Дај ми Боже, главу као мерицу!“ У часу му глава нарасте као мерица, и после су, веле, морали исећи прозор те га извадити.

64. *На Богојављење* кад донесу водицу, свако стане на секиру, окрене се на њој три пута, и напије се те водице, па тек онда једу. (У Старој Србији)

65. *Богојављенска водица* чува се преко целе године и као светиња која чисти све што би се опоганило, и као лек од болести у ушима, или у очима, и др. У стакло у ком се та водица држи свакад се задене и стручак сува босиљка.

66. *Са̑вица* се зове пост који се пости Светом Сави. Тај пост траје седам дана. У Старом Влаху чобани посте овај пост, да им вуци не би клали овце, јер су *вуци хртови Светога Саве!* Онамо чак има и прича како је Свети Сава једном у планини шиљао вукове у разне торове да вечерају. Ту један стари вук приђе и рекне, да је стар и немоћан, те да не може никуд у тор да иде. Св. Сава погледа око себе, види једног чобанина који се био сакрио, па, пруживши на њега штаку, рекне: „Ето ти вечере!“ И после оде. Сиромах чобанин, дркћући дође колиби, и каже дружини што је чуо и видео. Чобани му се почну смејати, а он их моли да га пусте у среду међу њих да спава. Они га пусте. И тако поспе. Ноћу дође вук: дрмне крајњега за ногу; овај се промигољи, а он га остави; дрмне другога крајњега, а и овај се промигољи. Кад дрмне онога у среди он се укочио као колац, па не сме да мрдне. „Ово је мој, рекне вук, па га шчепа, извуче пред колибу и поједе свега.“ Сутра дан само му главу нађу чобани пред колибом.

67. *Светом Сави*, школском патрону, сад се меси колач и кува жито као год и крсном имену. (Свуда)

68. На Светог Тривуна планинке не преду, да им се смок не би црвљао; а и људи не раде на тај дан, да им црви не једу усеве. (Ариље)

69. Свети Трива забоде угарак у земљу. То јест већ донесе топлоту. (Шумадија)

70. Ако је на Тривуњ дан облачно, биће година родна. (Подгорина)

71. О *Сретењу* (2 фебруара) сељаци веле да су се срели зима и лето.

Неки причају да медвед који, преко зиме, лежи у својој јазбини, на Сретење, кад се сунце рађа, изиде на поље и погледа низа сунце. Ако тада сагледа своју сенку, врати се одмах на траг у јазбину, и спава још шест недеља; ако ли не види своје сенке, то јест, ако не буде

сунце уранило да огреје, он се већ упути у шуму да тражи што за јело. (Свуда)

72. Свети Симеун Богопримац, 3 фебруара, зове се, у Руднику, понекад, не свакад, „*Свети Симеун новолетац!*“...

73. На Ћирилов дан, 14 фебруара, многи сељаци не једу кашиком, да не би тице затирале усеве! Неки, опет због тица, образде прву бразду ћутећи, па, кад хоће да сеју, прву шаку семена баце ван орања рекавши:

— Ово тицама за годину!

74. *Девети уторник* од Божића жене светкују: неће да раде ништа за одело, или за преобуку мушкињу. Тај дан се зове: *Девети уторник*, а ништа више о њему се не прича, осем тога што је казано о *Ранилу*.

75. Од Светог Јована (7 јануара) до Месних Поклада, праве су *Месојеђе*. Тада бива највише свадаба и сватова у целој Србији. По селима највише свадаба бива *Себичне Недеље*, која се негде зове и *Трапава Недеља*, а негде и: *Редовна Недеља* па чак и *Урша Недеља*. (У Ресави)

76. *Месојеђе*, *меснице*, „*фашанке*“ зове се време од Божића до *Беле Недеље*. *Месојеђе* веле у Шумадији, *Меснице* — у источним крајевима, а *Фашанке* су реч варошка.

У месојеђе имућни сељаци обично се хране: пастрмом говеђом, свињећом, и овчом, која се кува с киселим купусом; хране се кавурмом и сиром. Уз Белу Недељу до скора су се хранили само белим смоком; а који нема бела смока, он и тада пости као и у пост; а сада су, већином, почели јести месо, као и у месојеђе.

Овом времену почетак је Божић.

Задушнице

77. *Задушна Недеља* зове се она што долази за недељом *Себичном* а пред *Белом*.

Субота у очи те недеље зове се *Задушна Субота*.

78. Тога дана у свакој сеоској кући умеси се више или мање *поскурица*, и начини већи број танких свећица или *провлака*. Сутра рано устану сви кућани и моле се Богу. Пошто се та молитва сврши, принесу домаћину оне поскурице и оне свећице, те он узима и саставља по једну свећу и по једну поскурицу, говорећи:

„Ово за покој душе моме оцу, Бог да му душу прости!“ Другу свећу и другу поскурицу намени: „Ово за покој душе мојој мајци, Бог да јој душу прости!“ И тако намењује докле не изреди све своје покојнике.

Иза тога узме једну поскурицу, и једну свећу и овако рекне: „Ово за покој душе свим мојим знаним и незнаним, Бог да им душу прости!“

Ово се после однесе цркви те се свеће запале, а поскурице се поједу и раздаду сиротињи.

79. *Читулу* или *Поменик* има свака уредна кућа. У *Читули* или *Поменику* записана су имена свих покојника из те куће. На Задушнице сваки домаћин однесе своју Читулу свештенику, те му помене све мртве који су у њој уписани.

80. У селу Кутлову у Гружи казивао ми је кмет Радоња да је у неког сељака била Читула од 321 годину, па попови, не умејући читати она старински писана покојничка имена, псовали га, и он онда препише само мртве од 1840 године, а стару читулу бацио у ватру!!! У кући неких Бакрачлића, у ужичком округу, видео сам читулу у којој има међу покојницима: *један владика, пет калуђера, једна калуђерица*, и *девет свештеника!!* У Рипњу, у кући неких Вујановића видео сам читулу од 1711 године!

81. Задушнице су троје у години: прве су ове пред Белу Недељу, друге су у очи Тројица, а треће су у прву суботу пред Митров дан, који пада 26 октобра.

У источним крајевима још у петак преливају гробове, и свештеник помиње мртве; људи износе јела и пића и деле за душу. Деци, која још нису јела хлеба, кувају и деле за душу пиринач.

У Шумадији знају и држе само ове зимње задушнице, а по другим местима се знају и држе све троје.

82. У којој је кући, пред Задушнице, било весеље, на прилику, свадба, у тој се за Задушнице ништа не меси, него се само начине свеће и Поменик се носи цркви.

83. Деци, која још нису јела хлеба, не кувају жита о Задушницама, него пиринча, од кога шаљу и по суседним кућама деци да једу. (Ваљевск. Ужичк.)

84. *Бела Недеља* свуд се проводи весело. Целе недеље готово се ништа не ради. Сваке ноћи бивају састанци и игре по кућама. Ту се пева, свира, и игра; а граде се и разне шале: облаче се у разно, чудно одело, у медвеђу кожу, и у друго шта ко уме да измисли само да дружину насмеје. Дању се купе на оцедне брежуљке, где су витлови и љуљашке, па ту игра коло, љуљају се, витлају се, а старији људи седе, једу, пију и разговарају се.

85. Уз Белу Недељу свак гледа да макар мало поигра, или да се пољуља: то се „ваља“ од вештица.

86. На Беле Покладе, у вече, вечерају што више могу, а по вечери сва чељад маже себи длanове, сисе, и табане белим луком „да им не би наудиле вештице и чинилице;“ а неки још каде собу сагоревајући на жару стару обућу — што веома смрди. (Шабач.)

87. Како на Беле Покладе, када се запашта за Велики Пост који траје седам недеља, многи силом једу, божем да се наједу сити: паметни старци и бабе реку: „Једи с приликом, колико ти је доста! Да вечерас појеш целога вола до папака, опет ти сутра треба ручати!“ (Шумадија)

88. На *Беле Покладе* у вече, у зајечарској околини, Власи, сељаци, скупљају се на једно знано место у селу. Ту се ложи велика ватра усправљајући дрва да горе онако како су расла. Ту се збере доста породица. Свирач свира те омладина игра, а бабе, којима је ко скоро умр̈о, донесу воштаних свећица, па их пале и прилепљују за

прдак свирачу, те он онако запаљене носи свирајући. То чине као неко *подушје*, и зову га: *привек* или *привег*.

89. На *Беле Покладе*, које се зову и *Проштене Покладе*, негде је обичај да кумчад оду куму да га пољубе у руку и да тим узму опроштење, ако су га чим увредила. То се исто чини и према родитељима, и другим људма и добротворима.

90. У источним крајевима на ове Проштене Покладе има и један нарочит обичај који се зове *Алалија* (праштање ?).

Спреми се у старе котарице огризина од сламе и сена, па се то натакне на рогуље и чека. Како се ухвати први сумрак сваки ту своју сламу запали па је брзо носи на извесно место, где се сви скупе. Сложе *Алалије* на једну или две велике ватре, одиграју по једну или две игре, најчешће *Орловку* и *Четворку*, па се одмах разиђу кућама те вечерају.

91. На Беле Покладе, кад већ хоће да се разилазе кућама са састанка, где су седели после по дне, старији људи праштају се међу собом говорећи:

— Прости, брате! Залазимо у пост као у море: или испостити живи, или не испостити.

— Да је просто, брате! Прости и ти мени! одговара други.

Неки се тада и ижљубе.

В

ОД КОЛЕВКЕ ДО МОТИКЕ

ОБИЧАЈИ, ВЕРОВАЊА, ЧИНИ, БАЈАЊА, ЛЕЧЕЊА, И ВАРОВАЊА КРОЗ РАЗНА ДОБА ЧОВЕЧЈЕГА ЖИВОТА, И У БОЛЕСТИМА РАЗНИМ ДО САМЕ СМРТИ.

I

СРБИ СЕЉАЦИ О СВОМ ПОРОДУ И ПРЕМА ПОРОДУ

Оно што у жена ́ива

Кад се утаји у жене цвет, онда:

1. Кувају чубар и од њега воду процеде па пију;
2. Држе ноге у млакој води, у цеђу;
3. Привијају на бутове рен с квасцем;
4. Пију, уз мрс сурутке, а уз пост шљивова сирћета;
5. Ако је цвет у жене неуредан, она једе род од дуња и мушмула;
6. Неки кувају метвицу у води, и воду од тога процеђену пију;
7. Неки жутог шећера и сумпора по 1 драм ситно истуку, измешају, и свако јутро на врх ножа узму и саспу у ракиску чашу, долију воде, и то кроз 7 дана пију.
8. Лист од лозе белога винограда суше у хладу, истуцају у прах, и пију у води. (Ужич.)
9. Кад се женско време затаји, неке скину с лужнице лужњаку са врућим лугом (пепелом) у њој, даду чељадету да седне на ту топлу лужњаку. То чине неколика пута, и цвет се, веле, јави са свим уредан. (Шабач.)
10. Женско ако је радо да нема онога што у жена бива, нека у пролеће, кад цвета ружа, и кад има оно на себи, опере себе и залије ружу; неће га имати чак до друге године; док опет ружа не цвета! (Шабачк.)

Неротка да роди

11. Жена узме чанак с водом, и стане под какву греду, или под кутње рогове, где пада црвоточина, а муж њезин чим тешким удара у греду или у рог, те истерује црвоточину; она пак, кад у чанак макар најмања трунка црвоточине падне, попије је у води. Или

12. Жена држи чанак с водом уз ватру, а човек креше угарке, па пошто која варница падне у чанак, жена ту воду из чанка попије.

13. Неке траже у лескову дрвету, у чвору, или у шипку црва и једу га! (Шабач.)

14. Неке неротке иду на гроб у који је укопана трудна жена па, гризући на том гробу траву, зову ону умрлу по имену, и моле је: да им поклони своје бреме. После узму мало земље с тога гроба, и носе под појасом.

15. Некој неротки трудна жена метне под појас хлебнога квасца, те преноћи с њим, па га други дан поједе.

16. Нека оде жени родиљи у тренутку кад дете падне од ње, па га не дижу докле она не дође и не легне на место родиље, те на њеним леђима новорођенче повију. (Шабач.)

17. Нека своју кошуљу обеси стрмоглавце о какво питомо родно дрво, те преноћи, па сутра дан што у тој кошуљи нађе живо: мрава, бубицу, или ма што друго, то поједе.

18. А неке под ту кошуљу на земљу метну чашу воде те преноћи, па други дан ту воду попију.

19. Неке у шишарици од шипка нађу црва и поједу га, надајући се да ће затруднети. (Подгорина)

20. Некој неротки, рано на Божић, дође која рођака или пријатељица са свим изненада с оклагијом у руци, изазове је на поље, и викне:

— Хоћеш ли родити? опаучивши је оклагијом.

— Хоћу, ја што ћу, одговара ова.

— Хоћеш ли родити? пита други пут и опет удари.

— Хоћу, ако Бог да!

— Хоћеш ли родити? упита и удари трећи пут.

— Хоћу — морам! одговори неротка, а она ишчезне куд било да више ту не буде. (Шабач.)

21. Кад жена неће да има деце за неко време, она на Божић од бадњака узме један жив угљен, и погаси га, рекавши: „Кад се овај угљен запалио, онда и ја остала тешка!“ После тај угљен ушије у појас, и носи са собом. Дете, веле, неће понети, докле год тај угљен не извади иза појаса, и не баци га у ватру, да се опет запали. (Стари Влах)

22. Ако је жена рада да више не рађа, нека ногама свога детета кад се роди, затвори кутња врата, па неће више никад родити. (Шабач.)

Док је жена трудна

23. Трудна жена не ваља да прелази преко вила, нити да једе зечје месо; јер ће јој дете бити разроко и, кад спава, гледаће као зец.

24. Не треба да слуша кад крчи заклано марвинче, да јој дете у спавању не би крчало.

25. Ако нагази на крв од закланога брава, по детету ће јој излазити црвене пеге.

26. Ако једе рибу, неће јој дете дуго проговорити.

27. Ако једе од меса које су тице начеле, излазиће по детету као тичји нокти; а лек ће му бити ако се накади на перје од незнане тице.

28. Ако једе од марвинчета које је вук био начео, на детету ће се отворити неке ране, које неће зарасти док се не нађе *измече*,[1] па оно да се испржи, и њиме рана заспе.

Таке ране на детету зову се *вукоједине*.

29. Ако трудна жена пољуби туђе дете, затруднеће на ново!

---

[1] Кад вук удави сјагњу овцу, или скозну козу, или стеону краву, он обично извади из утробе пород и скрије у земљу да носи својим штенцима. То се зове *измече*.

30. Ако се трудна жена купа, удавиће се дете што је у њој!

31. Ако трудна жена извади зуб, дете јој неће дуго живети.

32. Ако жена хоће да сазна: је ли трудна, а другојаче не може, нека у три вечера помокри за вратима секиру, и ту је остави да преноћи, па ако сва три пута буде зајђала — трудна је.

33. Трудна жена не ваља да целива крст; јер ће дете које носи имати падајућу болест!!

34. Трудна жена да не једе из бисага, да не би родила двојке.

35. Неће да једе ни из зобнице, да не носи 12 месеца!

36. Жена трудна не иде никад на мртваца; а ако се деси да оде, неће га целивати, нити ће запалити за њим свеће воштанице — да јој дете, веле, не би било жуто!

37. Која мора да оде на мртваца зато што је род, или иначе ради нечега, та веже какав црвен конац себи на руку! (Шабач.)

38. Кад петао расти кокош пазе жене добро, и још док је он на кокоши, очупају које његово перо, па туре у воду, коју после пије трудна жена, да лашње роди, кад јој дође рок.

39. и 40. Која је рада да зна: носи ли мушко или женско, та нађе у башти две дугачке и једнаке травке, намени једну на мушко, а другу на женско, па онда до пола обе прегризе. Кад сутра дође, која буде већа — мушка или женска — онако ће бити дете. (Подгорина)

41. Јечмичак ком скочи на оку, трудна му је стрина: ако је на доњем капку, родиће женско, а ако је на горњем мушко дете. (Шабач.)

42. Ко трудној жени не да оно што она заиште за јело, мишеви ће му гристи хаљине. Од тога ће се сачувати ако горњи и доњи кутњи праг засече; али ово неће

нико да чини, што се мисли да би се оно дете родило с расеченом усном, осем ако желе осветити се.
(Из Подриња)

43. Неки дају трудној жени што год им заиште за јело; а после се за њом бацају чим год, на прилику, крушкама, јабукама, хлебом, сиром, итд., а то значи да ће јој дете од тога најрадије јести.

44. А ко хоће да се што освети трудној жени, баци за њом: угљевље, креч, земљу, и друге ствари које се не једу, па се мисли да ће дете од тих ствари најрадије јести!

45. Ако трудна жена украде што, док је с бременом, показаће се на детету белега као што је украдена ствар, и то на оном месту за које се прво она на себи дохватила по што је ствар украла. (Из Подриња)

46. Жена, којој се не држе деца, кад осети да је трудна, опаше се гвозденим ланчићем по голој снази својој, па то носи до порођаја. То се ради овако: нађе се чист момак од ковачког заната, па у глуво доба ноћи, од спремљеног гвожђа, скује тај ланац, и жена га опаше до голе коже, па крајеве закује. Још ваља да се тада скују и детету обоци. Многој се од тога отворе ране на телу, али не скида ланца до порођаја. Маца Мите Кујунџије из Ниша била је своју снагу сву изражавила таким ланцем. (Ниш и околина)

47. Ко путем једе, и сретне жену тешку, не треба од ње да скрије хлеб, него да је понуди ради детета које она носи. (Ц. Гора)

48. Трудну жену ако на што повуче жеља, нека се руком дотакне хаљине, а ни пошто тела. Јер, ако пожели вина, па се руком дотакне образа, биће детету то место црвено као вино; ако ли пожели млека, па се дотакне косе, биће му коса бела кад се роди. (Ц. Гора)

49. Трудна жена да се чува да не види змију, јер ће јој дете бити шарено. (Цр. Гора)

50. Жена трудна од првога мужа да се не венчава за другога; »јер би се венчале две душе за једнога човека!«

Због оваког случаја тужио је Милисав Шолајић с Лисе 1869 Министру просвете и попа и Конзисторију, па и самога Владику Јанићија!

51. Ако трудна жена поједе чиј аманет, то јест, оно што је другом послато за јело, дете које роди дрктаће или главом, или руком, или ма чим. (Поцерина)

52. Ако трудна жена умре, трудбеници јој граде од дрвета и плуг и преслицу, па обоје сахране с њом. (Подгорина)

53. Жена трудна не сме јести од даће, нити гледати у мртваца.

54. Трудна жена не сме носити у недрима ћурчија јајца, да јој дете не буде пегаво. (Подгорина)

55. Трудна жена не сме ићи на гувно, на вршај! (Колубара)

56. Кад жена умре на порођају, њој су на небу седмора врата отворена; њој суда нема; она је мученица још овога света. (Ниш, Ст. Влах)

57. Напротив негде је сматрају као нечисту, и не уносе је у цркву, него је опевају пред црквом!

Да породиља лакше роди

58. Да би породиља лакше родила, раздреше јој сваки завежљај на хаљинама, у које је обучена, и косу јој расплету.

59. По жеравици поспу зеитина и љусака од црнога лука, и тим је каде.

60. Поје је неначетом водом из мужевље обуће.

61. Кроз недра јој пропуштају јајце на земљу, и за тим раздиру на њој кошуљу од недара до земље.

62. Преврћу врећу, па она с ње пије воду.

63. Пропуштају јој неколика зрнца барута кроз кошуљу доле те падају на жар. (Шабач.)

64. Породиљу малко понесе њен човек говорећи: »Ја ти бреме натоварих, ја га и стоварам!«

65. Избацују преко ње пушку.

66. Запајају је водом са срцем из зове.

67. Запајају је водом с траве „*Богородичине руке.*“ (Ужич.)

68. Муж се раскорачи с раздрешеним гаћама, држећи свитњак од њих у руци, а породиља — жена његова — три пута му се кроз ноге провлачи, и при сваком провлачењу муж је свитњаком бије по крстима. Неки спусте гаће низа се тако да у њима стоје као да су у букагијама, па жена преко тих гаћа, и између мужевљих ногу, пролази, а муж је удара по крстима ма којом венчаном хаљином (све ово чине кад су сами муж и жена). (Шабач.)

69. Муж по три пута дува жени у уста (да би јој било лако као њему), а толико пута и жена мужу да би муку преполовили (Ово се чини а да човек и не зна рашта, јер многи неће то да учини, кад му се каже зашто се ваља).

70. Ако је жена, док је била трудна, гледала кад се кобиле пасу, па да не би, као и кобила, 11 месеца носила бреме, доведу јој ждрепца, па му она из куће, преко прага, из свога крила даје соли да лиже. (Шаб.)

71. Провлаче је кроз обруч који је сам пукао на каци или на бурету.

72. Кад јој наиђу болови, дају јој да дува у стакло, или кроз калем, или кроз цеви.

73. Из уста свога мужа, преко прага, пије воду. А пије воду и кроз венчане хаљине. У воду се још меће трава која се зове „Богородичина рука“ (Та трава како се метне у воду изгледа као права рука).

74. Неки је лагано ударају по крстима штапом или батином којом је ко отео жабу од гује. Држи се да овакав штап веома облакшава како женама тако и животињи да се растави од порода. (Из шабач.)

Пошто се дете роди

75. Да би дете било румено и лепо, мажу га по образима крвљу од пупка, а по обрвама његовом нечишћу коју први пут избаци из себе.

76. Како се дете роди, одмах се уз вериге обеси вретено, на које се натакне главица бела лука. То га брани од вештица. Главу му међу међу гребене да се вештице набоду на њих, ако их не би уставило вретено и главица бела лука. Породиљи се одмах ушије у капу по чељ бела лука, да је не би које зле очи урекле. Неке опет, да би дете било јако, провлаче га кроз вучје вилице, које се увек нађу у по неке бабе. (Стиг)

77. Да детету не би наудиле чинилице, мере га одмах по рођењу колико је тешко.

78. Неки, мерећи дете, не казују његову тежину; а где му је ударила глава ту закопају главицу бела лука рекавши: „Кад ти никла, онда њему наудиле вештице!“

79. Да га не би уста болела, окрећу му по устима какав кључић, и тај после метну на какво место одакле се никад неће покренути.

80. Кад се роди мушко, међу му под главу: перо, да буде писар; кесу с новцима, да буде трговац; какву хартију, да буде поп; женском пак међу: преслицу, вретено, игле, и друго. (Ужичк.)

81. Ако се дете роди на Васкрс, држи се да ће му скоро умрети отац и мајка.

82. Кад се прва повојница донесе ваља породиља зубима да начне погачу, да би дете наскоро почело јести.

83. Да би дете јело слатко и облапорно као вук, провлаче га кроз кожу обрезану од вучјих уста (Та се кожа зове „*Вучји зев*“).

84. Да не би дете било левак, мотре да се десном сисом први пут задоји.

85. Да би друго дете било мушко или женско, ону кошуљу у којој је породиља дете родила, међу на дрво мушко или женско те преноћи, на прилику: на орах, на грм, на клен; или на: букву, шљиву, границу, итд. (Подгорина)

86. У соби где је породиља с дететом забадају у врата изнутра црнокорац нож.

То чине и кад каква редња удари.

87. Постељу породиљину и детињу опасују конопцем, а под постељу детињу мећу нож, виљушку, или ма што оштро, или бар гвоздено.

То се све чини да чинилице, вештице, и зле очи, не би детету наудиле.

88. Да не би дете имало гриже у стомаку, мати му, првог јутра по порођају, узме мало сена или сламе из детиње постеље, и гризе је. (Шабац.)

89. За одбрану од ноћница и других невидљивих нападача каде у вече детињу постељу старом кожом од обуће, сагоревајући је на жару, и мислећи да на тај смрад ништа не сме доћи.

90. И која лако роди, и по порођају осећа се добро, нагоне је да лежи, и да се гради болесна кад јој ко дође на бабине, да јој не би зле очи наудиле.

91. Која жели да не рађа често, кад прво дете почне купати нека с онолико прста опроба воду, за колико година жели да не роди, па ће јој бити тако. (Шабац.)

92. Ако дете добије вриску, или се стане трзати иза сна, каде га говеђом балегом, нађеном на трну, и са остриженом очином и материном косом. А каде га овако: проносе кâд испод пазуха, између ногу, око тела и око главе. Још му дају онога гара из мумаказа, помешанога са зеитином да пије.

93. Од вриске или трзања, неке износе дете пред кућу у вече у дане кад месец залази, и три пута као бацајући га у вис, говоре месецу: „Месец за гору, а мога Марка (или како му је име) вриска у гору!“

94. Друге у оваком случају, кад у вече угледају каку ватру гдегод преко воде, узму воде у зелен чанак па, држећи дете у наручју, умачу угарак у ону воду говорећи: „Вила сина жени, и мога Марка зове на свадбу. Ја не шиљем Марка, него шиљем његов плач!“ То се учини три пута, па се дете запоји том водом, остала се вода

проспе или на псето, или на мачку, и чанак се поклопи те пренoћи поклопљен.

95. Да би дете било оштро као вук, ушију му у појас, или у свакидашњу хаљиницу, или у хамајлију, комадић од ока и од срца вучјега.

96. У хамајлију против вештица, чинилица, или ноћница метну му главицу или чењ бела лука; а тај лук треба овако да постане: Ваља убити змију која се прва види од године, главу јој одвојити од трупа и размрскати, па у њу метнути главицу бела лука од једнога чења да тако поникне, и тек тај лук ваља да се метне у хамајлију. (Шабач.)

97. Да би дете имало бољи сан, док му не прође година, ништа из куће, пошто зађе сунце, не дају ни у наруч, ни у зајам, нити икако друкче; а ако ко тућ омркне у кући мора, полазећи, дати детету сна. То чини откинувши од себе макар најмањи кончић, и метнувши га на дете или крај њега с речма: „Спавај као ја!“

98. Кад се дете први пут однесе туђој кући, па већ кад хоће да се врати, домаћица му намаже образе брашном, и да му једно јајце и грумен шећера. (Шабач. Шумад.)

99. Кад се дете извади из корита у ком је купано, или се дигне с места где је повијано, ваља пљунути на оно место, где је оно лежало.

100. Мало дете не ваља туђи, нити чешати по табанима пре године, јер неће да расте; не ваља му давати у руке јајце јер, док му се не да јајце, оно гледа у своје ручице и мисли да су му златне, и њима се игра; не ваља га ни цвећем китити, јер је само најлепши цвет.

101. Док мало дете не проговори, не ваља му давати меса од пилета које није било пропевало.

102. Које дете не проговори на време, ваља га запојити водом из клепетуше (меденице).

103. Кад дете не може да спава, узме се у веће воде у уста, па се том водом умије по очима, и обрише стражњим скутом од кошуље.

104. Ако га боли трбух, ваља стући бела тамњана и с мајчиним млеком замесити па дати да поједе.

105. Ко је рад да му дете одмах проговори, нека *украде* из циганске торбе хлеба, и да детету да окуси.

106. Или нека му у воденици замеси колач чекалом.

107. Кад детету (мушком) отеку мошнице, каже се да су му *клинови*. Ваља мати да оде с дететом на какав мост, и сврдлом да проврти коју даску, и у њу да закуца какав клин. То је детету с тога што му је мајка, док је била трудна, купила у кецељу клинове и ложила на ватру. Зато не ваља никад никакве клинове ложити на ватру, ни обруче, нити дрво налагати стрмоглавце, него најпре дебљи крај. Јер то све чини да жена не може да роди док се не провуче кроз обруч, који се сам на пуном суду распукао, а и да се дете роди натрашке!

108. У мрсну среду не ваља мало дете купати због краста.

109. Код мале деце не ваља говорити реч: *жаба*, јер ће их болети уши. Ако би ко, по незнању, то рекао, ваља дете мало повући за уши.

110. Ко милује мало дете треба, на послетку, да га мало попљује, да му не би својим очима наудио.

111. Ако дојиља нема млека, дође јој бајалица и обаје басму од урока. За тим узме у завежљај соли а у други траве *повратича* и то око марве — најбоље око оваца — обнесе, а међу тим дојиља код куће пристави у мали лончић јела колико о једном оброку може појести, па ону со и траву повратич, што је обнела око марве, у то јело смеша и једе говорећи: „Једем јело лавски, млеко иде кравски!“

Ово ваља да говори више пута, а најмање три пута.

112. Неке опет оду на текућу воду, загазе у њу и пребацујући преко себе воду у прегршти ма, говоре: „Овако било хране мом (том и том) као воде.“ Иза тога поједу мало меса од оних тица што се гњурају по води (зову их *гњурци*). (Шабац.)

113. Кад мати хоће да одбије дете од сисе ваља својим млеком да замеси колачић хлеба, да га испече и да да̂ детету да једе. После тога не треба више да му даје сисе. Још ваља иглу чиоду да забоде у кошуљу на недрима стрмоглавице, да би се и храна обастрмила доле из прсију, и ваља окренути недра од кошуље на леђа, да би се и храна окренула. По што се све то уради, никако не ваља дете враћати на сису, јер ако би се то урадило, дете би постало така вештица да би једним погледом могло оборити човека с коња на земљу. (Шабач.)

114. Детету, малом и великом, нову кошуљу мајка не облачи докле најпре не пропусти кроз њу жив угљен, говорећи: „Ову да поцепаш, и другу да промениш жив и здрав!“ (Шумад.)

115. Ком се деца не држе, одведе жену кад је трудна̂ к попу; ту жена запали свећу и држи крзницу а поп сврши крштење, као над рођеним дететом! (Крајина)

116. Ком деца умиру, гледа када се дете роди, да му кум надене име *Живко*, ако је мушко, а *Живка*, ако је женско.

117. Неке жене, кад кога питају за здравље мушкога детета, веле: Како ти је *Живко?* макар да је њему другојаче име. (Свуда)

118. Да не би мајку болеле прси, ако се деси да јој умре дете сисанче, она на прсима у детиње хаљине забоде две игле чиоде. Кад сандучић с дететом спусте у гроб, помакну га три пута горе и доле, и заклопац сандука не закивају више главе и испод ногу. Сандук се тај не закива и зато да не би мати даље остала неротка, а и да се не би тешко растављала с породом. (Шабач.)

119. Кад жену дојиљу боле брадавице на прсима, ваља зечје масти намазати на ланену крпу, па превити, и бол ће проћи. (Шумад.)

Бабине

120. Кад се дете роди, за седам дана долазе породиљи жене комшинице, доносе детету повојнице, и

седе код породиље, разговарају се и часте се. И ноћу долази својта, и комшије те седе, и пазе да нико не заспи. Особито треће и седмо вече. Мисли се да ће дете, које му се бабине не би опрезно чувале, остати мало сулудо, или ће имати ма коју махну.

У Вука (*Рјечник*, стр. 15) имају и песме које се само на бабинама и певају.

121. *Повојница* је част и дар који се доноси породиљи, кад још лежи у бабинама. Повојница је обично погача, намазана медом, и на њој једна кашика соли. Уз то печена кокош, или мало сира, и чутура вина, а за детенце: капа, чарапице, кошуља, или какав аљетак. Породиља, примајући повојницу, лизне мало од оне соли на погачи:

— Тако се ваља, веле жене.

122. Ком се детету не донесе ни једна повојница, оно се не може ни оженити, ни удати, докле му се то не учини! Има случајева да мајка маторога сина повије у пољаву, и наручи му повојницу, те да може наћи девојку и оженити се. (Шумадија)

123. Срби сељаци врло милују да имају деце, и свашта чине да им се деца одрже у животу и у здрављу пошто се роде. Ево за то једнога примера који је узет из канцеларије звиждскога среза, у пожаревачком округу, од године 1865.

Поп Милија Константиновић, из села Кучајне, жалио се 2 фебруара 1865, Бр. 206, начелнику среза звиждског на *Ивану*, жену *Стојића Јанковића* из Кучајне, и на њенога побратима *Милана Радивојевића* из Зеленика: да су њих двоје учинили чини, и метнули их у воду под камен, на који се стаје кад се прелази преко реке, па је туда прошао његов син и за њим једно псето. После три месеца разболи му се тај син и умре, а у исти дан и сат крепа му и оно псето. Поп Милија мисли да су му *чини* криве за смрт синовљу, па моли да се казне *Ивана* и побратим јој *Милан*.

Власт призове *Ивану* и пита за то. Она одговара да се њој не држе деца, него умиру малена, а њој је жао што порода не може да очува, па је чула да њен побратим може да учини да деца не умиру, и звала га је у помоћ, те је чинио чини, али тим ни она ни он никакво зло нису мислили попи.

Власт је кори што не иде у цркву да се моли Богу за свој пород, него по којекаквим вражбинама које не могу помоћи. Она одговори: „Ја идем и у цркву, и молим се Богу свуда, али сам чула да и чини могу да помогну; а врло ме је мило за децу, па сам звала и побратима Милана; а кад велите да то не помаже, ја нећу више ни то чинити.“

Дозове се Милан Он каже да није вражао нити чинио, него да је „молио Бога да његовој посестрими више не мори децу,“ и верује да је кадар Бога умолити, јер је више пута то пробао; а те чини научио је од свога оца.

Сад казује како је то радио:

Кад му је посестрима јавила да је трудна (јер се то не може чинити без трудноће) дошао је он и рекао јој, те је *одсекла једну трску и налила у њу вина, умесила девет колачића од пшенична брашна, метнула уз то и један стари нож, па то све зашила у једну платнену кесу.*

Сад су отишли на јаз од Поп-Милине воденице (треба на текућу воду, а јаз је био најближи).

Ивани он рекне те она загази у воду и ону кесицу са стварима метне под лево пазухо, а он на обали остане говорећи лагано: „Помози Боже, и Богородице, зашто ти се молим;“ и тако, вели, изређам све свеце од *Млада* Ђурђева дне до *Млада* Ђурђева дне друге године.“ Ивани сад рекне те кесицу спусти у воду, а он јој на обали постави два котла да ногама стане у њих а не на земљу; одатле опет узме је муж њен на своја леђа и однесе до куће. Тим се чини свршe.

Милан, даље, објашњава да вино улива у трску што се вином причешћујемо, нож мење као гвожђе, јер се гвожђем оре, а колачићи требају као хлеб којим се хранимо.

Власт је Милана „за распростирање празноверица,“ по тачци 4, § 365 Кривичнога Законика каштиговала са 12 дана простога затвора, а Ивану отпустила као невину.“

124. Мајка, која нема хране за своје дете, оде на воду, напуни какав суд воде, и понесе кући. У путу на три места стане и уздахне говорећи: „Ух! уморих се, носећи храну мом Милану,“ или како му буде име. Кад дође кући, угаси ватру, па онај суд с водом метне на прочеље, и повуче три пута кроза свиралу и попије по мало воде, говорећи: „Вучем храну мом Милану.“ И хране ће бити. (Стари Влах)

125. Кад дојиљу сисе боле многи чине ово:

У проврелу слану воду мећу ланену крпу да се угреје, па њом паре, да се бол не сили.

Умачу крпу у свињску маст, па њом облажу.

Привијају јововo лишће у крављем млеку кувано.

Привијају мелем од крављег масла, пшеничног брашна, и пола жуцца од јајца. (Ужичк.)

126. Кад мајка руча или вечера не ваља да дâ сису детету, да и оно сиса. (Подгорина)

127. Да би кумчету били здрави зуби кум, док се не сврши крштење, не једе ништа.

128. Кад се деца не држе, кум гледа да кумчету надене име, ако је мушко: Станко, Станоје, Станимир, итд.; а ако је женско: Стана, Станија, Стамена, итд., тек да се почиње слогом *Стâн*. (Ужич. Подгорина)

129. И ако се рађају деца само женска, кум надева име: *Стана*, *Станија*, *Стојна*, да *стану* девојке, па да се рађају мушкарци. (Шумадија)

130. *Поступаоница* је погача која се меси детету кад почне поступати ногом, те му је деца из комшилука

и из куће, која већ ходе, разломе над главом, па онда свако са својим комадом бежи на своју страну, да би тако скоро трчало и оно којему су ломили *поступаоницу*.

131. „Кад детету ничу зуби, мајка му, ако не би имала дрва, треба и преслицу своју да исцепа, те да воде згреје, и дете окупа: толико купање облакшава ницање зуба!“ (Шабач.)

132. Кад детету ничу зуби, па од тога плаче, нека га мајка мало удари по образу, и нека рекне: „Моје дете плаче од руке а не од зуба.“ (Поцерина)

Страва

133. Кад се дете од чега престрави, па се ноћу у сну трза онда, ако се зна од кога или од чега се је престравило, узме се од онога човека неколико длака, па њима дете накади. У таком случају неки дете каде струготинама с месарскога пања, и мекињама које су на Божић просејане од чеснице.

134. Нека мајка, ако све ово не помогне, узме ватраљ и тигањ, обиђе три пута око детета, и изговори: „Бежи страва! гони те мајчина справа!“ куцкајући ватраљ о тигањ. (Поцерина)

---

135. Ако какво дете научи прести пре него што му се мењају зуби, та се пређа не кува док се најпре не обамота око куће. (Подгорина)

136. Кад одива донесе мајци у род своје прво дете, мора га ујак с тавана претурити преко греде, а баба му спреми чанак, кашику, и кокош. (Подгорина)

137. Мушкој деци не облаче гаћа пре седме или девете године. (Подгорина)

138. Преко детета, док расте, не ваља прескакати, јер ће закржљавити. (Ц. Гора)

II

СРБИ СЕЉАЦИ У МЛАДОСТИ И О МЛАДОСТИ

Момак и девојка

1. Узео калуђер мало мушко дете, однео га у манастир, и онде га сам одранио и очувао. Кад је дете већ било шипарац, узме га духовник да потера манастирске овце у варош на пазар. Малиша је био врло добар, и послушан у сваком послу.

На пазару спази он девојчицу, шипарицу његових година, која је с оцем својим дотерала стоку на продају. Шипарцу остану очи на девојчици. Не знајући шта је то, јер дотле женскога лица никад није видео, он упита:

— По Богу, духовниче, шта је оно?

Духовник позна какав огањ обузима младића па, да би још израније разбио оно што се у младу срцу зажиже, рекне:

— Прођи се, ва истину, не гледај онамо; оно је ђаво!

Јест, али се младић спотиче, и не гледа куд му која овца иде, већ гледа у девојчицу!

Најпосле ће рећи:

— Молим те, духовниче, кад продамо овце, купи онога ђавола да га поведемо у манастир!

Калуђер се прекрсти, и прогунђа лагано кроза зубе:

— Узалуд све! Божја је свакад старија!

Шта ова прича значи само се сваком каже. Бошњаци веле: „Чему земан, тому и вријеме!“

Ја ћу овде поменути неке знаке који у народном животу показују кад је време да се срце к срцу приближује.

За то има неких обичаја̂, а има и басама и враџбина. Ми ћемо, што знамо, овде све поређати.

2. Српске девојке Мухамедове вере у Босни овако врачају да им драган дође:

У мрак пре акшама,[1] кад је небо осуто звездама, девојка нађе сјајну звездицу на оној страни на којој је њен драган (ашик) па, гледајући у звезду, овако баје:

Селам алек сана илдуз, алек селам хош илдуз; бир сана, бир ајет, елбифуна бана ђетер: ћеманс душек и акреби јорган. (Мир Божји теби, звездо; један поклон мени донеси: Травни душек и светски јорган (небо). *Лалдузлице* (злаћенице), *по Богу сестрице, ди ми Мују*[2] *најдеш, да га снајдеш; ди га стигнеш да га дигнеш; у перчин га удри, срце му изадри — мени га донеси!* Сад метне руку на земљу и, у земљу гледећи, говори овако:

Црна земљо, по Богу мајко, ова се басма не примила ни мене, ни тебе, ни баште грађене, ни воћке сађене, ни овце јаловице, ни краве баковице, већ Мује и Мујина срца, и џигерице, и његових седамдесет и седам дамара, осамдесет и осам жглавака, деведесет и девет костију, и његова ума и памети, и његовог срца, и срчаног шах-дамара (главног живца) *о чем му срце виси; куд год хода нек о мени мисли. Цркао, пукао (ђиберисао, чатлаисао) док до мене не дошао, и са мном хиљаду и једну ријеч не проговорио.*

За тим духне три пута на ону страну где јој је драги.

3. Девојка, дошавши на воду, говори:

Селам алек (од Бога поздрав), студена водице, и на води три корита златна: једно медно, друго левдно,[3] *а*

[1] Доба вечерње молитве.

[2] Или како му буде име.

[3] *Левд* је арапски *млеко*.

треће — огледно. Умих се медним (држећи воде у рукама), *отрх се левдним, огледах се огледним!*

Па се пљусне оном водом по лицу и бежи кући без обзира.

4. Кад девојка полази куд на састанак, на прело, или село, међу своје друге, онда на поласку говори:

Ја затреитах кано гора и полетех кано вода; чекају ме као бега, вас свијет у мене гледа, као у пашу босанскога, а најбоље мој насиб, и мој суђеник.

За тим духне на ону страну куд полази.

5. Кад је девојка у башти, отргне струк траве, говорећи:

Куд год ходам, вратић тргам; за мном се свила мота (погледа за себе), *из уста ми бисер капље* (погледа преда се); *сиреда сам вила, отраг сам мама: ја помамих вас свијет: и у путу путника, и у срету сретника, а најбоље свога суђеника!*

И духне низа се.

6. Кад пође у коло, узме се за грану какве воћке, па се окрене на ону страну, где јој је драги, и дрмне граном, говорећи:

Ја дрмнух граном, а грана земљом; земља свим свијетом; сав свијет мојим суђеником: цркао, пукао, док до мене не дошао!

И духне на ону страну где јој је драги.

7. Девојка, кад већ хоће да легне спавати, метне руке на дувар, говорећи:

Селам алек дин дувар! Алек селам наимару! (Мир ти Божји, верни дувару! Божји ти поздрав, наимару!) Пошаљи ми Мују у невар (из ненада). *Гди га најдеш да га снајдеш; гди га стигнеш да га дигнеш: у перчин га удри, срце му изадри, мени га доведи!*

8. Кад први мрак падне на земљу — у први акшам — девојка узме нож па га забоде у земљу где капница са стрехе пада, и овако вража:

Не забадам ја овај нож у земљу, него у Мујино срце и џигерицу, и његових седамдесет и седам дамара, осамдесет и осам жглавака (а међу тим све јаче упире ножем у земљу) *и његових деведесет и девет костију.* За тим погледа у своју звезду и рекне:

Јалдузлице (злаћенице) *по Богу сестрице* (остави нож), *гди ми Мују најдеш, да га снајдеш, гди га стигнеш да га дигнеш; у перчин га удри, срце му изадри, мени га доведи!*

За тим се прихвати за земљу, и говори:

Црна земљо, по Богу мајко! Ова се басма не примила ни мене, ни тебе, ни башче грађене, ни воћке сађене, ни овце јаловице, ни краве баковице, већ Мује и Мујина срца, и џигерице, и његових седамдесет и седам дамара, итд.!

Сада духне у звезду и без обзира оде кући.

Сутра дан рано извади нож из земље.

9. Неке, полазећи међу своје друге, и овако чарају:

Све дјевојке под ијас, ја сама над ијас; све дјевојке вране и сраке, ја — тица препелица, златних крила, змајевих очију: изнад вас излијећем, пред вас улијећем!

И духне на ону страну где су девојке међу које полази.[1]

10. Девојка, умивајући се рано у јутру, говори:

Умивам се хладном водом, јарким сунцем, и мога драга зеницом! (Шабач.)

11. Кад девојка дође међу жене, онда све жене устају, говорећи: „Ми се дижемо да се и твоји сватови већ крећу!“ То јест, да брзо дођу да је воде! (Босна)

12. Неки просци крадом обнесу слепог миша око куће оној девојци коју просе држећи да ће она од тога као слепа поћи за кога је просе.

---

[1] Ових неколико басама доставио ми је г. Душан Поповић, из Зенице у Босни. Он их је, како вели, преписао од своје мајке Госпаве која их је слушала од своје тетке Савке, а она од мухамеданских девојака у Високом.

Г. Никола Кашиковић, уредник *„Босанске Виле,“* на моју молбу, разабрао је у сарајевских знаоца турскога језика, и послао ми тумачења турских речи у ових неколико басама.

13. Како девојка опаше стражњу кецељу за удају је. То је, у прећашње време, био најобичнији спољни знак. (Шумадија)

14. *Девојка удавача*, на Беле Покладе, узме кокошиње јаје, које је снесено онај дан; завије га у црвену свилу, или ма у какве црвене конце, па га, тако завијено, запреће у жеравицу те се испече, али добро пази да не нагори ни с које стране.[1] После га ољушти себи у крило чувајући да се ни једна љушчица не изгуби. Кад пође да спава, узме те љуске, чунак, нож, чешаљ, огледало и први и последњи залогај од своје вечере, и све то метне себи под главу, говорећи: „Све ово мећем под главу за мога суђеника: ако је за водом, ево чунка да се превезе; ако је за гором, ево ножа да себи пут прокрчи. Нека дође да се очешљамо, да се огледамо, да ове паре (љуске од јајета) пребројимо, и овај хлеб заједно да поједемо!“

И суђеник јој се те ноћи на сну јави.

15. Кад поведу девојку из очина дома, девери јој не дају осврtати се, да јој се деца не умећу на ујаке. (Црна Гора)

16. *Зановети* цвећа набере девојка удавача у очи Младе Петке, или у очи Младе Недеље па, кад хоће у вече да легне спавати, метне то цвеће себи под главу и рекне:

Зановети! Ти не зановетај,
Него реци суђенику моме
Нека ми се ноћас на сну јави!

Веле да се те ноћи такој девојци на сну јави момак за кога ће се удати.

17. Девојке, да им се не би лети руке знојиле, трљају их кошуљицом од змије. (Ц. Гора)

Женидба и удадба

18. Два су пута којима двоје млади иду да се састану, те да заједно век векују. Један пут крче млађи, а

[1] Ако јаје нагори, поћи ће девојка за удовца.

други старији. Први је више поетичан, а други више озбиљан. На првом се путу не траже ни гроши ни дукати, него оно што је за онај мах срцу драго; а на другом се гледа од кога је које; ко се у кућу доводи, и за кога се доводи? У новије време као да се више путника срета на првом путу, а у прећашње доба овај други пут редовно је доводио двоје младих под зелене венце.

Кад се двоје младих заволе, и толико једно за другим занесу да се већ натраг не може, онда и старији попусте и, или иду, тек света ради, те одиву испросе, или пусте да им она *добегне* сама.

Како је ово последње много јевтиније, многи старији навалице пуштају да им девојка добегне, па се после измире с пријатељима и младенце венчају.

19. Онде где старији воде ствар, иде све тихо, смотрено, и пропитујући.

Најпре се разбира где има девојка за удају, па од кога је, па каква је оком, каква скоком; каквога је здравља, пораста и снаге; каквих руку, главе, и језика, па се тек после долази и проси.

Да испричам овде једну малу причу.

Године 1864 бејаше једном у Народној Скупштини, у дворници Велике Школе у Београду, много говора о некаквој суми од 14 хиљада пореских гроша даних »*на достојније заступање државних интереса!*« То су речи највишега решења о том издатку. Али се ипак не зна ком су новци дани. Скупштинари зовнуше мене да им то кажем. Ја рекох да не знам. И финанциски чиновник вели такође да не зна. Они се љуте и вичу: што им се то не каже? У том уста неки Срећко Кнежевић, из села Јагњила, и рече:

— Браћо! проћимо се ми тога! Не можемо ми *сви* знати *све!* Мора се нешто и тајно радити. Три године има како ја, чим чујем где за сабор, или за игру, само заиштем од жене нов вес, па одем, а ником не казујем рашта куд идем, јер гледам за сина девојку, па нећу да ми се зна, докле ствар не свршим!...

Тако бива докле се пропитује, разбира, разгледа, и обавештава.

Редовна просидба долази тек после.

И тако, пошто се пропитивањем и разбирањем обе стране, и дом момачки и род девојачки, обавесте о свему, и буду сагласни да се пријатеље, бива прво *просидба*, па *прстен*, и тек се после *купе* сватови да *доведу* девојку, и то је већ *свадба*.

А где се догоди да девојка сама *добегне*, ту се све сврши кратко и просто. Нема *просидбе* нити *прстена*, него само *свадба*, па и то је некако глува, као свадба удовичка.

Пошто се, дакле, разбере где има девојка за удају, и да су старији вољни дати је за момка за кога је траже; онда отац који има сина за женидбу, или стриц, или старији брат, узме једнога или двојицу пријатеља; понесе у торби погачу, на њој какав цвет, и чутуру вина или ракије. У кога год од тих људи мора бити или пушка или пиштољ. То су *просиоци*. Они долазе девојачкој кући, где се њихову доласку обично надају. Улазећи у кућу, ако само веома желе да се опријатеље, просиоци гледају да кутња врата затворе лећима, да тако буде затворена девојка, те да одмах пристане.

Просиоци долазе у вече.

Ушавши у кућу, поздраве се, поседају, поразговарају се, обреде се ракијом па и вечера се постави.

Око пола вечере рећи ће који од просилаца, који најлепше уме говорити:

— Домаћине, брате! Ти нас не питаш а ми ти не казујемо рашта смо дошли. Нисмо ми дошли да једемо и да пијемо, него да неки посао свршимо, ако је Божја воља, и ако теби то буде мило!

— Брате, ја не знам, одговара домаћин: — мислим да ћете казати и сами рашта сте дошли. Ја сам сваком добру рад, и ви ако сте добром дошли — да сте ми добро дошли!

— Добром, ако Бог да! Ради смо, и милујемо да се, у име Божје, опријатељимо! Ето брат Јова (или који буде) рад је да узме твоје дете за сина, ако буде Божја воља, и ако ти милујеш?

У том отац, или стриц младожењин, узме своју торбу, извади погачу, на погачи цвет, па је метне на совру, и почне дрешити кесу, да на погачу изброји новце којима ће даривати девојку, и што ће дати у кућу.

Сад ће домаћин рећи:

— Нека, брате! немој одмах! док не видимо шта и млађи мисле; знаш, на њима свет остаје!

Изишавши на поље, зовне своју жену, или коју од снаха те разбере шта мисли девојка, и ако дозна да она хоће, а и он није с раскида, онда весео уђе.

Сад се продужава разговор према томе: хоће ли се пријатељити или неће. Ако је рад тому, он удешава беседу тако повољно, а ако није, он је опор, и гледа да ствар одгоди за други пут, док му девојка буде спремна, итд. Ако ли је све склоњено, онда мало доцније, који од браће изведе девојку. Она зађе те све ижљуби у руку. Свекар скине оне дукате с погаче и цвет, и да снаси, а она њега пољуби у руку; па онда оде. За тим свекар метне на софру дукат даровнине „у кућу.“ Па тада устану, сви се ижљубе, и од тада се зову *пријатељи*. На пољу пак, још како је девојка примила дар, избаци се неколико пушака те суседи знају да се та и та већ испросила.

После се договоре кад ће бити прстен, шта ће се ком дати дара, и кад ће свршити свадбу, итд. После тога, просиоци, весели, полазе, и кад се приближе к својој кући, опале из пушака те и њихови кућани дознаду да нису узалуд ишли.

Одсада, свекар купује снаси венчано рухо, које ће она, као млада, носити; купује за све њезине сестре дарове: или ципеле, или по прслук, или по мараму, по какве игле, итд. Оцу девојачком такође ваља што купити.

Купи се и прстен за девојку, канице (павте), цвеће, игле перишане.[1]

20. *Причица.* Дошли за девојку просци главом свекар и свекрва, али девојка, у некакој журби, превари се и пусти пред њима (прдне). Свекар и свекрва наљуте се и, не казујући што им је, дигну се да иду.

У домаћиновој кући начини се забуна.

Девојка, дознавши шта је, изиђе и отворено рекне:

— Бог био с вама! Какво је то зло? Зар ви мени за то манишете? У мога оца гувно више куће, а млин ниже куће: у сита оца попрдљива деца!

Свекар и свекрва размисле се, и нађу да девојка паметно говори, па се уставе и испросе је. (Шабац.)

21. *Прстенџије* су они који, после просидбе, у дан уречени иду девојачкој кући; али тад има с њима и жена од младожењина рода, те и оне виде прошену девојку. Ту се почасте, дарују се шточим па се весели враћају кући и спремају што треба за свадбу.

22. У неким селима, у Тамнави, иду и сватови у званице, а невеста остане с кумом и девером код свекрове куће.

По селу им жене и девојке китe коње цвећем, марамама, чарапама, и повесмима од лана и конопље.

То све иде младожењи; али ђаволани, кад виде доста повесама о коњу, крадом припале те јадни коњи полете не гледајући куда. (Подгорина)

23. *Сватова* купи колико ко хоће, и колико може да дочека. За девојку се полази у суботу, и тај дан се враћају, ако је близу, а другојаче ваља да пођу још у петак. Куму и старом свату дужност је да набаве свираче и да плате што ће свирати докле год траје свадба. Њих двојица још су дужни купити барута и дати сватовима да пуцају, кад младенци, венчани, изиђу из цркве, и кад

[1] Ово је како где: У Ваљевској — перишани, а у Шумадији нижу *кајицу* и *подбрадњик*.

се, на ручку, пије у здравље. Сватови неки су коњици, а неки пешаци. За вођевину обично иду кола с неколико девојака од рода младожењина, које ће снаси бити *енђебуле (енђе)*. У брдовитим крајевима и вођевина се доводи на коњу. У источним крајевима као да је тако рађено баш и у местима равним. Тамо се и не пита: кад ће испрошеницу да *воде*, него кад ће да је *носе?* Код девојачке куће сватове дочекају и поседају их за совру. Негде, ради већега весеља, затворе капију, а на какав грм или у врх куће истуре какав врг или други какав белег, па траже да сватови из пушака то погоде и разбију, па тек онда им отворе капију те уђу у авлију. Ту се опет једе и пије, игра, и пуца из пушака. Међу тим вођевина негде у вајату облачи рухо које јој је сада донесено. Кад она буде готова, и кад се измене дарови, онда уђе њезин брат, или, ако нема брата, најближи рођак, те је изведе и ижљуби у руку све госте у соври, па је онда преда деверу који од тада води о њој бригу. Кад се девојка *изводи* из вајата, сватови сложе по један плотун из пушака те огласе да је вођевина већ изведена међу сватове.

Сад већ који од сватова почиње припевати:

Ко је коњик, колане потежи,
А пешаци притеж'те опанке
Далеко је нама путовати!

24. Пре је на неким местима био обичај: Чим се помоле сватови девојачкој кући, одмах се пред овом ухвати коло девојака и, играјући, пева:

Пред овим двором бијелим
Одавно коло не игра
Нит' јасна песма попева
А данас хоће да игра
И јасна песма да пева!

На то сватови дођу и тако уз песму уђу.

Сад се то слабо ради.

25. Кад сватови дођу за вођевину, она мора кроз венац од смиља и босиљка погледати на момка свога.

26. Негде је обичај да отац и мајка седну у кући на прочеље. Вођевина дође пред њих, сагне се, пољуби земљу крај огњишта, па њих у руку, тада јој отац рекне благослов како уме лепше.

Саме речи од овога благослова нисам могао ни од кога сазнати.

27. Кад је све готово за полазак, дижу се од трпезе, коло се раскида, пуцају, праштају се, певају и полазе у највећем весељу.

Девојке што остају, певају:

Врати се лепа Смиљо,[1] мајка те зове!
Мајка те зове, кошуљу даје;
Шиком шивена, златом везена!

На то енђебуле одговарају:

Била ме мила мати отпреће звати...

И тако даље.

28. Од званица, или часника на свадби, сваки има свога момка, као млађега послушника. Тако, кум има *прикумка* или *кумовског момка*; старојко *момка старосватскога*; а девер свога — *деверског момка*. Ови момци врше заповести оних којима су послушници.

29. Кад се приближе младожењиној кући, одвоје се од сватова двојица тројица коњика те одјезде кући. То су *муштулугџије* (добри гласници) и, даривани тамо за добре гласе, врате се пред сватове, па после с њима заједно дођу кући.

30. У Подгорини млада, кад је доведу, седи на коњу или на колима, докле не донесу врећу овса па, слазећи с коња стане на пуну врећу, с вреће на плуг, или на рало, а с плуга (рала) у кућу. Све жито из вреће она својим рукама проспе, те сватовски коњи поједу.

Девојке у колу певају песму, али песму сватовску, несташну:

[1] Или како је вођевини име.

Сјаши нам, мила нево!
С коња на вређу!
С вреће на рало, на рало,
С рала у кућу, у кућу!
Милом свекру у крило, у крило!

Негде опет певају:

Куп' се, бер' се, коло, да играмо!
А одавно коло и не игра
Пред овим двором господским.
О, девојко, је л' ти жао мајке?
Нит' ме жао, нит' ме мајка кара. (Подибар)

или:

Скин' се, Јано, (или како јој буде име) са доброга коња,
Брату си ми коња уморила,
Ниси ми га од оца довела...
Нисам му се сама наметнула:
Просио ме, и харчио благо,
Докле ме је одвео од мајке. (Ресава)

или:

Дико, девојко, сиђи са кола!
Свекрови редом стоје, дара чекају;
Нек' стоје, нек' чекају, ја дара немам,
Мене мајка младу дала, нисам ни знала;
Дико, девојко, баци-јабуку! (Из ваљевске)

Вођевина баци у коло три јабуке. Ове су јабуке од њезина рода, она их је предала деверу те их је донео у недрима, и он их сада да њој те их баци, а коло се распусти и сви потрче да хватају јабуке.

Млади сад изнесу мушко дете, које се зове *наконче*. Она га узме у руке, ижљуби га са свих страна, дарује му кошуљу, или чарапе, и врати га оном ко јој га је дао.

Иза тога, донесу јој сито пуно жита које она мало просеје у рукама, па измахне и баци на кућу. Сватови га дочепају и све разбију у комаде.

Вођевини, кад први пут улази у кућу, даду под пазухе два хлеба, а у руке две оканице вина — да тако пуна и обилна уђе у кућу. (Није свуда)

Свекар и свекрва седећи у прочељу код ватре приме снаху. Свекрва је веже каницама, и три пута обаведе око ватре, па јој да угарчиће да сроди, да би било у кући слоге, и ватраљем мало промеша ватру, па тада она свекру и свекрви да какав дар: кошуљу, чарапе, наглавке, или назувице.

31. Вођевина, да би прво родила мушко дете, не спрема у свој пртљаг игала ни ножица.

Да не би одмах прве године родила, још пре доласка сватова оде на воду, и колико година жели да не роди, толико пута напуни судове водом, па их проспе.

Ако се вођевина, кад је поведу, осврне на своје кућане, биће јој деца налик на њен род.

Да би својој дру́ги учинила да се што пре уда, пошто обује венчану обућу, своју доондашњу да другарици, рекавши:

Пођи мојим трагом!

Да би децу паметну и разбориту рађала, и да би била лакога порођаја, при поласку на венчање, све свеске и завеске и чворове на себи раздреши.

Да је не би болеле сисе, кад почне дете дојити, првога вечера не да се момку додирнути за сисе.

Да би могла свом мужу судити, то јест, да би он њу слушао, гледа да га на венчању ногом очепи.

32. Други дан иду у цркву на венчање, после чега враћају се кући те ручају, веселе се, и играју до мрака.

И кад сватови иду по девојку, и сад кад иду на венчање, младожења међу њима јаше на коњу без терћија, и без икака товара осем седла и у седлу јахача. На његову коњу не ваља се ништа завезивати.

33. У путу, идући на венчање, кад се има да пређе преко какве воде (ма и преко моста) вођевина говори:

Пређох воду, не угазих; родих дете, не осетих.

Кад већ дође младожењиној кући стара се да загледа кући под стреху, и колико жели да роди синова, толико сагледа рогова, рекавши:

Колико сагледала кутњих рогова, толико родила синова! (Све из шабачк.)

34. Кад се венчавају момак и девојка, мајка момку метне чеп из каце или из бурета под појас, да би се родило прво мушко дете. (Подгорина)

35. Младенци се венчавају с китом босиљка, па то после ушију у јастук. (Подгорина)

36. Око половине ручка, по венчању, приказују се девојачки дарови и сватовске части. То обично ради онај од сватова који најлепше уме насмејати људе својим досеткама. Млада с девером двори кума и старојка у врх совре. Приказивач стане ниже, с бока трпези, како ће моћи гледати у очи куму и старојку, а и све друге сватове. Жене приносе редом дарове, а приказивач узима у руке једно по једно, диже у вис, да сви виде што је, па почиње од прилике овако: „Од наше лепе вођевине ево милом куму танана кошуља, глатка а танка, али да се не чеше њоме; провукла би се кроз прстен, да је прстен гужва орачица, па два да вуку а четири да туку.“

Кад приказивач тако дар прикаже да га другој жени из те куће, а она метне на колено куму, или већ ком је што приказано.

Кад прикаже девојачке даре, онда приказује сватовску част; јер за сваким сватом од куће му доноси се част, шта ко има и милује. Најпре се прикаже част кумовска, па старосватска, и тако редом. Приказивач и ту нађе да насмеје сватове. Тако ће, на прилику, при некој части викнути:

— Ево наш први комшија, Стеван, богат човек, богату и част донео, дебела брава црнога гаврана, себи на глас, сватовима на част, домаћину на поклон, амин сватови!

— Амин! Амин!

Одговарају у глас упарађени сватови.

То се зове „аминати.“

Ово приказивање дарова и части, често насмеје многе, а и поучи многе. Ту се види и што је вођевина ком донела, и како су сватови помогли домаћину у весељу.

37. Свадба се, у новије време, овим даном и свршује. У ваљевској Тамнави сватови се, пре него што ће се разићи, сви ижљубе

Сутра дан се зове *мала свадба*. Тада полазе својим кућама: кум, старојко, и девер.

38. Кад се вођевина доведе, онда њену девојачку капу, пошто она метне коњгу, мора подерати мушко, а ни пошто женско. (Подгорина)

39. Честити Срби сељаци који имају децу, и мисле о њима, држе да је скудити девојку или момка већи грех, него запалити цркву!

У песми се прича како су неку девојку кудили троји кудиоци:

Једни веле: сањива, дремљива;
Други веле: ода зла је рода;
Трећи веле: љута као гуја!

А кућена девојка за то их овако проклиње:

Ко ми вели: сањива, дремљива,
Не имао сана у болести!
Ко ми вели: ода зла је рода,
Не нашао рода у болести;
Ко ми вели: љута као гуја,
Гуја му се око срца свила!

40. Сељаци врло мрзе на кудиоца, човека или жену, који скуди момка или девојку, и нема ругобе коју не би учинили оном за кога знају да је то чинио.

Тако неки узму у какву кесу човечје балеге па, бацајући кудиоцу у кућу, говоре:

Ово да једе кућеник[1]
Док не дође суђеник!

41. Млада треба сваком у кући, у коју је дошла, да надене име којим ће га звати до смрти. Тако девере она назове: *Браца*, *Ага*, *Милошта*, *Господин*, *Златоје*, итд.; а заове: *Сеја*, *Сеша*, *Шећа*, *Краљица*, *Кадивица*, *Госпођица*, *Дукатинка*, итд.

Преслица

42. После неколике недеље, ручни девер снаси треба да донесе преслицу! Ако уме, он сам начини и преслицу и вретено; и, што је то лепше то је све већа њему дика. Ако ли он сам не уме, он купи од другога. Снаха му или сестра, привеже повесмо и припреде вретено; он купи огледало, и чешаљ, а Богме неки чак и ципеле! (у Ресави доноси и котарицу за плетиво) па он, са својом мајком, или сестром, то све однесе снаси. Кад дођу, пуцају из пушака; па се после часте; она их обоје дарује, па се с пуцњавом врате кући.

43. Ако се девер одоцни с преслицом, и снаха роди дете, он мора донети: капу, чанак, и кашику за дете!
(Подгорина)

44. Млада, у јесен доведена, мора на Божић свој стоци дати соли.

45. Ако би се измерили на кантар момак и девојка, који се узимљу, сва би им деца била женска!!

Ако двоје у једно исто време пију воду, свадиће се. Исто тако ако једу од једног залогаја, или једном кашиком.

46. У добрим кућама, прве године, не дају млади месити хлеба. То чине да се она проведе за своје младости. Нева носи младачко рухо докле не затрудни.

Али и млада, веселница, има дужности које се само од ње истражују. Тако она у вече изува свекра и ста-

[1] Овде *кућеник* (место *кудилац*) јамачно стоји ради слика.

рије девере, стара се да се њихова обућа осуши, и у јутру мора устати рано, те сваком обућу отрти и спремити је за обување. Њена је дужност и ноге свекру и свекрви често прати, тек ту услугу не сме чинити свом мужу! Њега она не зове ни именом, нити како другојаче, него само *он*. Старије жене држе да је ружно ако данас која жена зовне свога мужа по имену, а оне су остариле, не зовнувши свога мужа именом.

У јутру, млада мора устати рано, наложити ватру, донети воде, и полити свекру и другима да се умију. У празничне дане, ваља она да очешља свекра; да га свакад испрати кад полази, и да га дочека кад долази!

47. Не ваља се да млада први пут после венчања, оде у цркву на парастос, него се мора пазити кад нема парастоса.

48. Да би човек пазио жену, траже парченце од слепачког штапа, и дају му у води да попије. (Подгорина)

49. *Бегунице* су девојке које, не чекајући редовну просидбу, одбегавају момцима.

То бива из разних узрока, а понајчешће зато што свадбе много стају, или што многи девојачки оцеви оклевају удајом својих кћери....

50. Момак и девојка најпре се замилују. И видећи да ће старији ствар одуговлачити, они угоде те неколици момци од најближе својте дођу у вече, изазову девојку, и с њом побегну. Ово је она стара отмица. После тога родитељи се срде, али други људи навале те се они стишају и помире.

Свадба оваке бегунице врло је проста, и бива с врло мало трошка.

Врло често бива да овака добеглица није срећна у животу. Зато се и вели: „Бегуница пре; бегуница и после. То јест, побегла момку, па бега и од момка!“ —

51. *Млада* кад убради венац (смиљевац), и обуче се младачки, онда никуд не излази без мараме или пешкира у руци, који обично мође на уста кад говори (то и де-

војке махом чине). У селу Кутлову, у Горњој Гружи, у кући кмета Радоње, певаху једном три четири младе у глас, па свака кад зине певати стави пред уста руку с пешкиром, као што чини ђакон с ораром кад говори *јектенију*.

Походи

52. Свој своме свакад радо иде у госте, али су од свих прилика за састајање и гошћење одвојили *Походи* и *првиче*.

Походи су кад одиви отац њезин, или брат или већ кога има од рода, први пут дође у *походе* у дом у који је дата. А *првиче* је кад свекар или девер први пут одведе снаху у њен род у госте.[1]

Ту се дарују и с једне и с друге стране особито ако су сви задовољни. У противном случају бива ту и немилих призора.

Једном су ми причали у селу Леновцу у Црној Реци за овакав случај, који се догодио онде у оближњем селу.

Момак из једнога села, у ком живе Власи, заволи девојку Српкињу из села Врбовца. Момку није било мане, али отац девојачки не да кћери зато што не може да трпи да она, удавши се, убради главу као Влахиња. Момак и родитељи, чувши за то, обреку убрадити своју снаху српски. На таку угодбу отац пристане и да кћер. Кад дође време поодима, он се, са својом женом, дигне кћери у походе. Спреми се, по обичају, погача, канчело свиле и неколико кита смиља за свако женско у пријатељској кући. Отац торбу с тим милоштама обеси коњу о ункаш, па узјахне, а жена за њим те пријатељској кући, где су им се већ надали.

Дошавши кући на помол, отац избаци пиштољ те огласи долазак.

---

[1] У Подибру, и у селима око Краљева *првиче* се зове кад род први пут дође да види одиву а *походи* кад дође други пут.

Пријатељи чују, и одмах изиђу у сретање; кћи његова, млада, весела притрчи те отвори вратнице да јој отац ујаше у авлију, али отац, видећи њој на глави убрадач какав носе Влахиње, скочи с коња, скине торбу с ункаша, извади погачу и све дарове који су били спремљени за пријатеље. То све пружи кћери, рекавши:

— Ово се не може враћати кући.

За тим скочи на коња, и жени својој рекне:

— За мном! Овде нашега детета нема!

И врати се кући, не окренувши главе ни на плач кћери, ни на молбе пријатеља.

Тек после, кад му се кћи убрадила српски, он се одљутио и дошао јој у *походе*.

III

СРБИ СЕЉАЦИ У ИГРАМА ДЕЧИНИМ И МЛАДИЋСКИМ[1]

ДЕЧИНЕ ИГРЕ

1. . . . Вина

Од места, где ће се играти, сви играчи баце своје капе управо на једну страну, што који може даље. Који најдаље одбаци капу, он је поклопи на месту где ће се играти, и повиче:

— *Ходи вина руменога! Ох! ох! ох! како је лепо; муштеријо стара! понесидер пара!*“ Он овако често подвикује, а све пази и обилази око своје капе. Остали се залећу да му капу ногом подбију, и да је отћушкају. али се при том добро чувају да их онај, чија је капа, не докачи ногом у ногу. Јер, докачи ли он кога, тај одмах мора своју капу ставити на место и бранити је; а ако он никога не докачи него који његову капу подбије ногом, онда сви јурну на капу, и терају је ногама докле је год не отме онај чија је. И тада је опет метне и брани све дотле докле кога год не докачи ногом. Докачи ли кога, тај је онда дужан тако метнути своју капу, и бранити је као и први.

---

[1] Деца по варошима имају неки ред којим иду њихове игре. Тако, од фебруара до априла, играју се *шиљкова;* после априла до половине маја — *клиса* и *дугмета;* од маја до јула — *мете;* од јула до септембра — *змајева;* од септембра до краја октобра — опет *клиса,* а преко зиме се *грудају.*

Овако се игра докле је играчима воља.

Ово се зове: *Играти се вина.* — *Да се играмо вина!* С тога су и стављене увек тачке пред реч која је име игри.

---

2 .... Крмачице[1]

За ову игру сваки играч спреми себи по један штап, дугачак од прилике колико један метар. Дужина штапа зависи од пораста и висине играча. Тај се штап зове (како где): *машка, палица,* или *штап.* Спреме и једно дрво од прилике као што је пократак врањ на бурету, или нађу грмову шишарку, или какав подебео а пократак окомак, или, најпосле, лопту. То зову *крмачица.* За тим ископају у земљи једну рупу у коју би могла стати једна ока воде; ту рупу зову *казан.* Сад унаоколо око тога „казана“ ископају у земљи, на два три корака растављено толико јамица колико је играча, само једну мање. Ове се јамице зову: *кућице.*

Кад све то спреме, онда *машке* и *крмачицу* оставе код *казана,* а сами се измакну неколико хвата од казана. Одатле, с једнаке даљине, у један мах, на одређени знак потрче, сваки своју машку зграби, и гледа ма у коју кућицу да убоде крајем машке окренувши се казану. Ту један мора остати без кућице. И тај се сад зове *крмачар.* Он узме *крмачицу,* и с поља из окола тера је по земљи својом машком не би ли је како утерао у казан. Остали му бране предсретајући и одбијајући му је својим машкама. Али докле они дижу своје машке да му одбију крмачицу, дотле он вреба да својом машком угради кућицу коме од њих, и учини ли то, кућица је његова, а који на тај начин остане без куће, тај иде да тера крмачицу.

Ако ли крмачар сатера крмачицу у казан, он повиче: *Мена!* На тај глас сви играчи полете да мењају кућице.

[1] Негде ову игру зову *Свињица.*

У том мењању, крмачар гледа не би ли својим штапом ухватио коју кућицу; а који тада остане без куће, мора гонити крмачицу.

Ако се деси да крмачар, терајући крмачицу, погоди њоме кога у ногу испод колена, онда се каже: *опарио га*, и тада у један мах сви повичу: *Опара, мена!* и брже боље трче да мењају кућице, као и оно пре, а крмачар гледа не би ли и сад уграбио својим штапом коју празну кућицу, те да га овај који изгуби кућицу мора одменити.

На неким местима ово се зове играти се *ћуле*, јер се *крмачица* негде зове *ћула*.

Игра се док је воља играчима.

---

8 .... С коња на кобилу, или .... с коња на магарца

Играчи се одаберу парови у снази, да би један другога могли носити на леђима, па се онда ухвате два и два за руке.

Један пар од играча, обично она двојица који почињу игру, стане делити друштво: ко ће на коју страну, и то овако: оду на страну од осталога друштва, па један узме другога два прста *(кажипрст* и *средњи)* у своју руку, и договоре се који ће чиј прст бити, па се врате к првој двојици од играча, и понуде их да узму који прст хоће. Од ових, један ће узети један прст с речима: „Ово је мој," а други други прст рекавши: „Ја ћу овај."

Чиј је прст који узео, на онога страни мора бити, и сваки иде онамо куд му старешина заповеди, не казујући другима који су прст који узели.

Тако се поделе сви остали.

Сад се пресуђује која ће страна коју јахати. То се ради овако: ма који од њих узме ивер, опљуне га с једне стране, а с друге остави сув. Сад једна страна играча прими *мокру* а друга *суву* страну. Онај, у кога је ивер, баци га за тим колико може боље у висину, а

играчи вичу једни: „*Од Бога суша, од Бога суша!*“ а други: „*Од Бога киша, од Бога киша!*“ и чија страна ивера буде до земље — она леже да је остали јашу (сваки свога друга).

После овога, понамештају се у круг све два и два који су се у почетку спарили тако да пар од пара буде далеко два до три корака, и тада они који морају да леже, сагињу се одупревши се рукама у колена да снажније држе, а другари их јашу.

Чим један другога појашу, одмах ће се који од јахача потегнути лоптом на најближег свог другара с десне стране и викнути: *Један!* Овај ће је бацити другом до себе, рекавши: *Два!* Овај опет трећем, а трећи четвртом — све по један број више набрајајући до 10. Ово иде брзо и живо, мањ ако су играчи невешти или нејачки па се љуљају и не могу да држе, него се морају намештати.

Како се наврши број 10, одмах је *промена места*, и на онима што јашу *јаре*, то јест они су једну игру одиграли. И тако колико буде *промена*, толико је на јахачима *јарића*.

После се баца лопта изнова, као и пре.

Ако који не ухвати лопту кад му се баци, него она падне на земљу, онда јахачи брже боље сјахују и беже куд ко може, а коњи грабе лопту, па који је пре угради баци се за којим од јахача и гађа да га погоди. Ако га удари, онда они јашу пређашње јахаче, сваки свога друга, а ако не погоди, опет лежу те их јашу као и пре.

Тако се игра докле им се не досади.

4.... Чик-чорбе[1]

Ако ни један од играча неће да легне драговољно, онда онај, за ког се пресуди, леже да га јаше други за ког се опет пресуди, а пресуђује се овако: узме

[1] *Чик* турски значи: *дођи!* Откуда је ово име, не знам.

који од другара толико сламчица колико је њих што хоће да се сиграју, само једна сламка мора бити дужа од свију, а једна опет краћа од свију. Он их све тако изједначи да су им врхови равни. Сваки играч узме по једну сламку а једна остане оном који их држи. Који извуче најкраћу сламку, тај ће легати, а који највећу, тај ће јахати.

Кад овај узјаше, он онда што може боље удари лоптом о земљу, те она одскаче у вис, а други је хватају у руке или у крило пре него што падне на земљу. Ко је тако ухвати има право да јаше онога који је легао, али ако је ухвати овај јахани, онда он јаше онога који је дотле јахао њега.

Ако ли је нико не ухвати, онда беже сви, па и јахач, а јахани гађа лоптом кога може да погоди. Ако погоди, он јаше погођенога, као што је и њега први јахао. Не погоди ли ни једнога, леже опет сам те га јаше онај што и пре.

Овако се игра док је воља играчима.

Б .... У кога су оштре маказице?

Играчи стану унаоколо на забележена места, која су једно од другога по два корака, а један или драговољно или по пресуди, као у *Чик-чорби*, узме два штапића, па један о други трља онако као кад се оштри нож о нож, и у колу што брже може једно за другим пита час овог час оног од играча:

„*У кога су оштре маказице?*“ На то сваки мора казати у тога и тога од другова. Онај што оштри маказице, чим чује у кога су, трчи к ономе у кога му је казано па и овога пита, и тако иде редом к сваком ко му се помене. Али питани, како именује у ког су маказице, таки трчи да промени место с којим од ближих

својих другова. У том мењању места онај што је оштрио маказице гледа да угграби за се које место; па ко остане без места, мора ићи у средину да *оштри маказице*, и да пита у кога су?

Тако се игра док се хоће.

6.... Радибабе

Сви се играчи похватају један за другог с леђа за појасеве, тако да изгледају као уже ждралова. Само онај што је први, води остале тамо амо, и виче:

Ја сам баба **радибаба**, вребајући да се што ближе примакне оном најстражњем, како би му лакше било да га ухвати. Стражњи пак увек одговара:

— *Ја се тебе* **небојага**, и бежи да га не ухвати.

Кад се *Радибаби* учини да може ухватити *Небојагу*, он упита:

— *Баш доиста?*

— *Баш доиста*, одговори Небојага.

Чим ово изговори, предњи виче:

— *Е, чекај!*

Ту се варака час на једну, час на другу страну.

Ако предњи стражњега ухвати, онда стражњи долази на прво место, а онај што је био пред њим остаје стражњи. Даље се ради као и пре.

Ако ли пак не ухвати предњи стражњега него тако гушајући се сустану, или се раскину због наглог трчања па се не могу одмах опет да саставе, онда се поодморе и опет саставе и играју као и пре.

У овој игри многи буде прегажен, само ако падне и пусти се из ужета, јер остали који за њим трче, журе се да се похватају, па не гледе куд трче, ни кога газе. Због тога се сваки и стара да се што боље држи. И тада ова игра иде и уредно и врло весело. За децу је особито добра.

---

7 .... Разбиграда

Најпре се играчи поделе као и у игри: *С коња на кобилу.*

После тога, усправе на једном месту опеку (циглу) или камен (само да није већи него колики би који од другова могао сам носити), или, најпосле, чију капу. То се зове: *Белега*, или: *Град*, како је где обичај.[1]

Сад она половина друштва, које је страна ивера била горе, остаје код *белеге*, а остали одлазе на 5, 10, или 20 корака унапред, и распу се у простору у који ће лопта падати. Лопта се увек мора бацати право међу то друштво.

Од оних који су остали код *белеге*, један узме лопту, и, држећи је, замане онако као кад би хтео да ошамари кога који је мањи од њега, и с длана тако лопту придржавајући, избаци у вис за две три педи, како је који вешт у том, па је истим длаком дочека и одбије што може даље и правије на оно друштво које се разасуло да је дочекује. Бацајући лопту, он броји:

— *Прва понајбоља!*

Док још није пала на земљу бачена лопта, они је хватају у руке, у крила, или је руком или граном одбијају натраг к белези. Ако који лопту ухвати, онда је он божем „*оиљуне*[2] *па завеже*," то јест, око своје десне ноге испод колена једанпут или три пут обнесе на десно, и врати натраг к белези, говорећи:

— *Не ваља!*

Ако ли је нико не ухвати него падне међу друштво на земљу, или је одбачена али не преко белеге, онда један а обично најбољи играч, гађа белегу том лоптом с места на које је она пала, па ако погоди, као и кад

[1] Ова се игра на неким местима зове *Сола*.

[2] Пљувачка се не избацује, особито ако је лопта нова, да се не би прљала, него се само устима учини: *тиу!* (као што се чини кад се пљује, премда се прави тај глас не може да запише).

је и ухваћена или преко мете одбијена, онда се метак онога који је бацио не броји, и он не може више тога реда бацати је, него је узима који од његовог друштва и баца као и онај први, бројећи:

— *Прва!*

Не погоди ли у белегу, онда бацач баца даље и броји:

— *Друга, али дуга!* или

— *Трећа — од Бога срећа!*

— *Четврта, пета — преко тебе лета!*

— *Шеста, — помета!*

— *Седма, осма, девета — бенета!*

— *Десета, једанаеста, дванаеста — правда!*

— *Тринаеста — јâлâ!*

Неки и при сваком броју додају по штогод слично.

Кад се тринаеста баци (макар то све један бацао или њих више) онда је свршен један ред или коло, и они су добили игру што су бацали лопту, па иду те јашу сваки свога друга, то јест, онога с којим се држао кад су дељени за игру. Јаше се од места где је лопта остала на земљи кад је тринаести пут бачена па до белеге. После играју изнова, али ипак бацају лопту они који и пре. Ако ли је лопта ухваћена кад је тринаести пут бачена, или је преко града претурена, онда (ако није остао још у друштву који је није бацао) ова страна губи игру и мења се с противном страном, то јест иде и дочекује лопту.

Обичније је да не јашу сви од једног места кад се добије право на јахање, него сваки баци свом другару лопту онако као што се она први пут у овој игри баца, и оданде га јаше где лопта падне. А ако тај друг лопту ухвати, или је преко града одбије, ослобођава се од јахања онога који је лопту бацио.

Кад се год лопта баца, свакад се баца на један начин, али при *трећој, шестој, деветој, дванаестој* и *тринаестој*, мора се лопта и завезивати онако како је већ

казано мало пре; ако ли се то не учини, онда тај метак не вреди, него се лопта враћа с речима:

— *Не ваља, није завезана!* Али и ово и свако друго враћање, за које се може рећи да *не ваља* (кад се лопта баци на криво а не међу друштво), мора се извршити онако како је казано при враћању, само се у овом случају лопта одвезује, то јест, онај који је враћа не обноси је на десно испод колена него на лево.

Како се пак лопта често хвата, или се преко града одбаци, а врло често и белега погоди, то онај који долази да настави бацање лопте не броји свакад од оног броја на ком је лопта ухваћена, или пребачена, или на коме је лоптом убијен град, него, ако је то било на првом, другом, или трећем метку, почиње од првог; ако је на четвртом, петом или шестом, — од четврте; ако је на седмом, осмом, и деветом, — од седме; ако је на десетом, једанаестом и дванаестом, — од десете; а ако је на тринаестом, онда опет од те исте докле има оних који нису никако бацали.

Овако се игра докле хоће играчи.

---

8 .... Кошница или .... Чела

Сви који хоће да се сиграју *кошница*, осим једнога, метнувши дланове на образе, као кад се ко умива, и у једној гомили клекнувши на колена, посагибају се до земље тако да им руке с образима стоје на земљи. Они се зову *кошнице*, и сви тихим гласом изговарају неки: „зу, зу, зу,“ а неки: „бу, бу, бу,“ неки пак: „ру, ру, ру!“ тако да се чини да чеде зује.

Само један од њих зове се *газда*, и он се учини да је дремован и готово заспао, тако да некад и захрче.

Онај пак који није никако ни легао, узме два дрвета у руке па, оштрећи њих једно о друго као нож о нож,[1] обилази око кошница.

[1] Негде бива и без тога.

Газда, као кроза сан, пита:

— Ко то туда тâпа?

— Ја, куме, ја; одговара онај.

— Не укради челâ мојих, наставља газда.

— Нећу, куме, не дао Бог! А чим то изговори он дрмне, за појас, руком или оним дрвећем коју кошницу, која се одмах дигне, и иде онамо куд јој он каже, обично где у заклонак.

Газда опет пита:

— Ко то туда тâпа?

— Ја, куме, ја.

— Не укради челâ мојих.

— Нећу, куме, не дао Бог; а све једну по једну придиже, и упућује у заклонак. Тако их све дигне. Сад се полагано и он сам извуче за њима.

Газда пита још неколико пута, па, не чујући одговора, као заспи, али се брже пробуди. Чим види да нема челâ, скочи и стане хукати, и штокати за челама, срдећи се сам на се, што се није разбудио да види ко оно обилази око чела. Пође да тражи чеље.

Докле он врља овамо онамо, дотле онај код кошница које стоје онако као и први пут и зује, седи и меси од блата колачиће, или чупка траву, или друго што божем спрема себи за ручак. И то једе, ако се може јести, а ако су колачићи од земље, он их само приноси к устима па их баца за се, а вилицама мљеска.

У том ће газда наићи и срдито повикати:

— А, куме! (а као кумови су) зар ти баш покраде моје кошнице?

— Нисам, куме; не дао Бог!

— Како ниси, кад јеси?

И ту се они посвађају и потуку.

Чеље пак, божем узбуњене њиховом виком и нањушене, напашће на њих обојицу, и, зујећи свака својим гласом, уједати их, то јест, штипкати, па кад и те шале буде доста, игра ће се свршити.

9. . . . Пиљака[1]

Пиљака се сиграју деца највише у пролеће и у јесен, пошто прођу „мете.“ Сиграју се обично двоје и двоје, али их може да буде и по више.

Пиљака има свега пет. То су или ситне кости од овчих ногу, или ситни каменчићи, или опиљени ситни комадићи од опеке.

Одмах у почетку играчи уговоре:

1. Може ли се *омрсити*.

2. Може ли се *хватати од себе*, или ће се играти.

3 *Без ништа*.

По првој погодби, допушта се дотакнути и други пиљак, што се зове *омрсити*; по другој се сме, ако пиљак падне на прси или на раме играчу, па га овај опет ухвати, продужити игра даље. У свима случајима, ако се пиљак испусти, игра се предаје ономе на кога је ред. По трећој погодби нити се може *омрсити* нити *хватати од себе*.

Обично се игра до пет *капија*, а може и до десет и двадесет, како уговоре.

Кад се већ све погодбе сврше, први бацач, рекавши: *Прво један!* разбаци свих пет пиљака по земљи, па онда узме један од њих и баци га у вис. Док је пиљак у ваздуху, он мора зграбити један од пиљака што су на земљи па окренути шаку и дочекати онај што пада. После се један од та два метне на страну или у другу руку; други се пак опет хитне у висину а са земље се узме још један, и тако редом док се сви не похватају. Иза тога иде

Прво два! Бацач мора, док је један пиљак који је узео и бацио у вис, разбацивши пиљке као и при *прво један*, узети два пиљка и опет дочекати онај озго. Она се два оставе на земљу, пиљак се баци наново, па се узму и она друга два. При *Прво три* најпре се узима

[1] Пиљака се сиграју варошка деца.

један па онда остала три пиљка. Сад иде *бацаљка*. Она се игра овако: Узму се у шаку свих пет пиљака па се један баци у висину а она четири положе на земљу, и ухвати се онај што је бачен. Он се наново баци у висину, и за то време зграбе се она четири са земље, па се окрене шака те се и онај озго ухвати.

Најпосле иде *капија*. Играч преплете казалац и средњи прст поврх великога, па велики и палац пободе у земљу те начини као неки свод. То је *капија*. Кад њу намести, онда разбаци свих пет пиљака, па узме један који му се свиди.

Онај што игра после њега иште му *попа*, т. ј. одабере један од пиљака који хоће да се последњи протера кроз капију.

Играчу је дужност, да прогони по један пиљак кроз капију докле се онај у вис бачени задржава у ваздуху. Кад их тако све протера, онда дође ред на *попа*. Њега ваља да протера одједном кроза сву капију. Ако су се погодили да се игра *без ништа* а он попа *омрси* било руком било другим пиљком, губи игру одмах. Ако *поп* није прошао кроз капију него застао испод ње, онда му га другар може да *хвата*, т. ј., бацивши један пиљак у вис, пружи руку испод капије *те* га узме и дочека онај што пада. И у том случају онај што је играо капију губи игру.

После те прве капије иде:

Друго један, па све истим редом до последње капије до које су се погодили да играју. Тада се пиљкови не разбацују него се метну на гомилу, па се један од њих стави међу прсте играчу. Овај, по што протера оне остале, скине и онај између прста, протера га кроз капију и — добија игру.

Онај који добије, може да допусти да му другар продужи игру, па ако је сврши, ником ништа; али ако испусти или омрси, онда га другар гребе.

Гребење је управо мета игри. Гребе се овако: Онај што је изгубио положи руку на земљу, а друг му метне пред сваки прст по један пиљак па онда намени обично овако: палац је *топ*, казалац — *пушка*, велики — *сабља*, средњи — *куче*, а малић — *маче*. Сад узме пиљак испред палца баци га у вис и рекне: Топ чини *бу̑!* и удари песницом онога по руци; за тим иде пушка која чини *пум!* и удари по руци; па сабља која чини *сец!* и сецне по руци; куче које чини *ав!* и маче које чини *мац!* Тим се завршава гребење. Ако ли онај што *гребе* испусти пиљак, другар му наново продужава игру, па се догађа те још и *изгребе* онога свога првога *гребача*.

10....Лопте или Шукања

Играчи се поделе онако као и кад се играју *Разбиграда*.

Забележе округао простор колико једно гувно, обућом, хаљинама, или капама, па у то коло уђу они чија је страна ивера била до земље.

Они пак, чија је страна ивера била горе, узму лопту, и, скупљени изван кола у једну гомилицу, и један другом окренути, крију̑ћи од оних што су у колу, даду је коме од друштва, обично најбољем играчу, па се онда врате и разаспу око кола држећи сваки у недрима или под пазухом руку у којој би требало да је лопта. Сад сви око кола облеђу и замахују овај на овога, онај на онога, као да је у свију̑ лопта, докле међу̑ тим прави гађач гледа да кога у колу погоди лоптом.

Ако он промаши, губи с друштвом игру, и иде с њим у̑ коло, а они из кола излазе и крију̑ лопту, као и први што су радили.

Ако ли погоди, онда се и он и другови му разбегну око кола обично на толико на колико се може добацити лоптом. Из кола пак или најбољи играч, или други ком

је наручније (а правилно ударени), баца се лоптом за којим од оних што су се разбегли. И ако кога погоди, онда се онај од побеглих, који је тукао лоптом, не може тога заигравања лоптати, а онај што је у колу ударен, ипак у колу остаје. Не погоди ли никога, онај опет гађа кога у колу, и, ако погоди, погођени мора из кола изаћи и гдегод седети.

Докле год онај гађач с поља, облећући око кола, или пролетајући кроз коло и сагонећи противнике у бу-љуке, не промаши, него згађа једнога по једнога, а и они из кола не погоде њега, дотле се све он лоптâ, па макар их све истерао из кола. И у таком случају његова је страна добила игру.

Ако ли он омаши, или њега одударе, онда у колу погођени остаје где је и био, али гађач с поља престаје лоптати се, и замењује га други од другова. Овако иде редом док се сви не изреде. И тада су изгубили игру, па иду у коло, а они из кола излазе на поље и крију лопту.

Ово је једна од најмилијих игара с лоптом.

---

11 ..... Клиса[1]

Играчи се поделе на двоје, као и у лоптању. После се пресуђује која ће страна најпре бацати *клис*. Пресуђује се овако: Она двојица што су делили дружину, узму *клисачу*, па је један ухвати шаком доле на дну, а други до његове шаке (а могу хватати и више њих). Кад се тако ухвате сви који су одређени да се хватају, онда онај најдоњи пусти доле па ухвати горе више свију до најгорње шаке, и тако се сви ређају. Коме дође да ухвати за врх штапа (клисаче), тако да други нема за што да ухвати, тога је страна добила право да прва

[1] Играти *клиса* у Тамнави веле: играти се *вириза*.

баца клис. Али се догађа да последњем остане толики врх да га једва с пô шаке може да ухвати. Таквом се мора штап или клисача „*избијати*," што се чини овако: Један од противне стране узме обема рукама шакапле клис, па њиме што боље може три пута подудара клисачу, коју онај што му је рука дошла на врх сам држи онако како ју је ухватио кад му је био ред. Ако му је онај клисом у три пута не избије из шаке, онда се на ново хватају у штап, а у неких играча добива она страна која је избила штап клисом.

Сад један од оних што су добили право да први бацају клис, постави на одређено место какав штап који се зове: *Коњ*, или *Кобила*, или *Мета*. После узме *клисачу*[1] у десну шаку до самога врха да тек онолико вири колико је она зарезана, и *клис*,[2] па га положи средином преко клисаче на оно зарезано место, и онда га поиздигне на клисачи и поизбаци, а доњим крајем клисаче дочека и баци међу другове противне странке. Он гледа да га баци што може даље, и некад доиста одлети клис и преко 50 корака од мете.

Противна страна, која није добила да баца клис, разаспе се као и при *разбиграду*, те дочекује клис, или му гранама, или машкама, смеће да не одлети далеко, а ако може и натраг га враћа. Ако који од другова клис ухвати пре него што је пао на земљу, или га чим одбије те падне ближе коњу него што је дугачка једна машка, или га претера преко коња, па још ако је то било кад је у једном реду први играч први пут бацио клис: онда противникова дружина губи право бацати клис даље, него се мења и иде да дочекује клис. Ако ли је то било кад је у једном реду клис бацао истина

[1] *Клисача* се негде зове и *Машка*. То је штап прилично краћи од штапа за поштапање. Она је на врху с једне стране зарезана, то јест заоклишена, да на том месту лепше клис стане.

[2] *Клис*, штапић, чеперак дугачак, који је на једном крају с једне а на другом с друге стране заоклишен.

први играч али други, трећи, четврти пут, и т. д., или други играч па ма који пут, онда само бацач губи право да тога реда баца даље клис, и даје га коме од другова. Кад се сви тако измене, онда иду они те дочекују клис.

Кад се пак клис не одбије и не поврати докле треба, онда ће који од друштва што клис дочекује узети га и (њиме с места где је пао) гађати коња, кога бацач чува и машком одбија да га клис не згоди. Ако клис погоди коња, бацач ће, ако је први пут бацио клис, изгубити игру и ићи с дружином да клис дочекује; ако ли је то друго, или које потоње бацање, онда ће сам он изгубити право на даље бацање клиса. Кад пак клис не погоди коња, онда бацач три пута удари машком по клису тако да он одскочи у вис те да га подухвати и што може даље одбаци, па онда оданде, где је клис остао, кад је трећи пут пао, мери клисачом (машком) до коња, и колико буде клисача толико се броји коња.

Кад се клис на земљи удара да се подухвати машком, онда, ако се омаши, ваља онај који удара одмах да каже: „Пик, не броји се!“ И тако има места три пута да омаши; ако ли пре него што он рекне: *Пик, не броји се!* ко од противне стране угради те изговори: *Изгоре!* или онај три пута једно за другим омаши и клис падне код коња на једну или две клисаче, онда тај не може тога реда даље бацати клиса.

Кад, тако играјући се и мењајући се, изигра једна страна онолико коња у колико су погодили да играју, а ред је да се игра до 200, онда један од оних који су добили игру, узме левом руком клис за врх, онако обешен, па га клисачом избије из своје руке колико даље може онамо међу другове противне стране, и ако они отуд не ухвате клис, не погоде њиме коња, или бар не дотерају до коња ближе него што је дугачка једна клисача, онда их другови *јашу*.

И после се игра наново, ако хоће друштво.

Ако ли надиграни овога последњега бацања ухвате клис, или њим погоде коња, или га претерају преко коња, или прибаце ближе него што је клисача дугачка: онда се још два пута мора клис тако бацати; и ако противна страна сваки пут или клис ухвати или њиме погоди коња, или га прибаци коњу ближе од једне клисаче, или га пребаци: онда су они истина надиграни али не бивају јахани, јер се каже за противнике њине „*погорели им коњи.*“

Но обичније је и редовније да сваки своме другару баци клис онако као што је казано мало пре, па према томе сваки свога другара јаше или не јаше, како му право донесе игра.

---

12 .... Кућања или Купа

Сваки играч на одређеном месту намести у ред према себи по једну, две (или колико погоде) гомилице од четири ораха. Те се гомилице зову *куће* или *купе*,[1] како где. После тога, сви редом, с једнога места,[2] на десет или више или мање корака (како одреде), једним орахом, који је увек већи и тежи од других, и који се зове *ојнак*,[3] гађају да оборе коју *купу*.

Ко обори једну купу, тај је и узме сву; ко обори све купе у један мах, он их и узима све. Ако с одређеног места не оборе све купе, они бију одонуд с оног места где се чији *ојнак* уставио, али најпре онај чији је ојнак најдаље отишао покрај *кућа* кад је с правог места бачен; за тим гађа онај који је после првога био најдаљи. Онај пак чији је ојнак остао најближе купа стоји и зове се *ћимо*.[4] Овај *ћимо* смета онима који гађају купе,

---

[1] *Купу* у Босни зову *Кула*.

[2] Место одакле се гађа негде зову *Првалук* или *Баква*.

[3] *Ојнак* у Босни зову *Бојац* или *Бојчар* а и *Купац*.

[4] *Ћимо* се зове у Босни *Хоша*, или *Чува*, а гађати веле *ћвати*.

да би омашили. Он се готово наднесе над купе, својим ојнаком пише по земљи између купâ, и ономе који гађа више: Иш! иш! и пљује на њ.

Овај ћимо обично пева код оних купа:

Ћимо је сиромах,
Ћимо куће нема,
Ћиму кућу оставите!

Ако и сад која купа остане, гађа је ћимо ојнаком готово чучећи над самим купама, и носи што год обори. Ако ли и после ћиминог гађања остане која кућа необорена, они дометну још по коју, и играју докле хоће. Остане ли их много, не домећу ништа него играју изнова.

---

13 .... Ћизе

Ћизе се игра као год и *кубâ* или *купâ*, само што овде дружина не меће купâ, него у једно коло, колико погача, метне сваки играч по један или два ораха (колико се погоде). Ораси се наместе један до другога, и играчи редом гађају их сваки својим ојнаком. Колико који истера ораха из кола, толико и узима.

Та се игра зове *Ћиза*.

---

14 .... Ћулања

Дружина се подели онако као и кад се игра *„с коња на кобилу.“* За тим се назначи на земљи једно *мало* коло, а око овога подалеко друго *коло велико*.

Половина играча уђе у мало коло, па се сваки учетвероножи, а од оних који су остали у великом колу сваки гледа да би уграбио капу коме од оних из малога кола, али ови сви добро капе чувају и бране се ногама. Ако који из малога кола удари ногом онога који хоће да му уграби капу, онда ударени мора доћи у мало коло

а онај из малога излази. Кад пак који из великог кола угради капу коме из малога кола, он с њом трчи управо на међу великога кола, а хвата га онај чија је капа. Ухвати ли га пре него што је доспео до међе, ухваћени му даје капу, и иде сам у мало коло, а онај који га је ухватио, остаје у великом; ако ли га не ухвати до међе, мора га на леђима носити од те међе до малога кола, па онда опет иде у своје мало коло, а онај који је јахао остаје у великом.

Тако се игра докле је играчима воља.

---

15 ..... Игне иплик[1]

У овој игри не може бити играча ни више ни мање него тројица. Од њих, један узме лопту и удара њоме о дувар бројећи овако: *Игне, иплик, ушур, топидушур, чојле, легрштер, јабука!*

Кад он рекне *јабука*, тада лопта, одскачући од дувара, ваља да удари њега у главу. Не удари ли га, онда га један јаше, а трећи ради онако исто као и онај први. Ово јашење траје докле који што лопту баца не испусти њу да падне на земљу.

---

16 ..... Жмуре

Скупи се повише деце, не мора бити број одређен. Хватају се у штап, па који остане на врху да нема за што да ухвати, мора везати очи докле се сви други не посакривају.

Онај који жмури, стојећи с везаним очима, често пита:

---

[1] Игра се у Босни. За то је можда пуна турских речи. *Игне* значи игла; *иплик* — конац; *ушур* — десетак; *топидушур* — обори лопту; *чојле* — ако није од *Кејлер* (села); *легрштер* биће место *Дегиштер* што значи: *промени*.

— *Је ли зора?* или

— *Хоћу ли, хоћу ли?*

А један од оних који се крију одговара:

— *Немој, немој!*

Кад се сви добро посакривају, онда један повиче:

— *Зора* и *пребелила!*

Сад он, одрешивши очи, пође да их тражи. Они пак, чим опазе да се удаљио од места на ком је жмурио, трче што брже могу да стигну на то место, и да га *заиљуну*. Кога он стигне те удари руком пре него што *иљуне* на место где је жмура жмурио, тај мора везати очи да хвата другове.

Тако се игра докле је играчима драго.

---

17 ..... Сунца и месеца

Скупи се више деце, па она изберу двојицу за своје поглавице. Ово су обично она двојица која су најснажнија. Једнога поглавицу назову *сунце*, а другога *месец*.

Ова двојица сад стану један према другоме, и ухвате се за руке, а сви други морају се редом подвлачити испод њихових руку. Али пре него што се провуку, мора сваки казати шапатом хоће ли *сунце*, или хоће *месец*. То мора изговорити тако лагано да други не чују. Како је који казао, тако му она двојица и заповедају да стане на једно или на друго место. Кад се тако сви поделе, онда се сви ухвате један другом за појас, а пред свима је поглавица — *сунце* или *месец*. Сад стане нападати месец на сунце а сунце на месец и отимати децу једно другом. Ко коме украде које дете, више му га и не враћа.

Сунце брани, колико може, своју децу, а и месец своју.

Пошто се тако у тим поворкама сити натрче и исмеју, распуштају се, и тим је игра свршена.

---

18 .... Лончића

Састану се више девојака, а колико је њих толико ваља и да је омање деце. Девојке све стану у круг, и свака пред собом има по једно дете. Ова су деца *лончићи*. Једна девојка мора остати без *лончића*,[1] и она је *трговац* који иде од једне до друге и пазарујући лончиће пита:

— *Пошто ћеш ми га дати?*

— *По петак, по шестак, пошто ти га ја не дам*, обично одговара питана.

Чим се ово изговори, одмах једна с лева а друга с десна око тога круга оптрчавају, па која пре дотрчи до детета које је остало седећи на месту, и прстом га прва дарне, остаје ту на месту, а друга мора бити *трговац*.

Докле трговац с једном девојком пазари лончић, дотле друге иза његових леђа захватају масло из *ћупа*, који стоји насред кола, и преручују га свака у свој лончић.

Докле која девојка иде на средину да захвати масла из ћупа, дотле трговац гледа да угради њен лончић који је остао без газде, и ако га угради, онда та мора бити трговац чим остане без лончића.

Тако се игра докле им је драго.

---

19 .... Скакања

Игра скакање игра се на три начина:

а. *С места.* Играчи обележе бакву, одакле ће скакати, и сваки стане на бакву, па оданде скаче унапред. Ко најдаље скочи, и то посведочи, а никоји га друг не надскочи, тај је најбољи *скакач*.

---

[1] Има и она једно дете које стоји насред кола, и то је *ћуп*, у коме трговац држи масло.

б. *Из трке.* Обележи се баква, одакле ће се скакати, па се скакачи затрчавају, и од *бакве* скачу.

в. *Прескакање.* Двојица затегну појас, издигнувши га колико се хоће, обично себи до појаса, па се тај појас прескаче *из места*, или *из трке.* Ко га најбоље прескочи, не закачивши га нимало, тај је најбољи *прескакач.*

---

20 .... Мотке

Узме се мотка око 2 и $^1/_2$ метра дугачка. Ухвати се за тањи крај, па се устури на раме. Гиба се на рамену неколико пута, па се онда хитне унапред. Мотка се окрене једном или два пута, и где падне дебљим крајем, то се место броји докле је бацач добацио.

Ко тако најдаље одбаци, најбољи је бацач у дружини.

---

21 .... Камена

И камена се бацају из места, и из трке. Нађу згодан камен, обележе бакву, и онда бацачи редом бацају прво *из места*, па после *из трке.* Ко најдаље одбаци, и ту најдаљу белегу посведочи, то јест, и други пут добаци до ње, или је мало и претури, најбољи је бацач у дружини.

То се баца докле је воља бацачима.

---

22 .... Бразде

Бразде играју обично мали чобанчићи.

Гдегод на рудини, највише после кише, кад је земља мека, чобани обележе просторић као малу њивицу. Просторић је обично четвороуголан. Спреда се земља засече

„за увратине;“ па онда чобани бацају сикирицу тако, да она, падајући на ту бразду, засече је, а држалица јој оде онамо натраг. Докле год сикирица засече, дотле се бразда одсече, и извуче на увратине. Тако иде редом до краја.

Та игра је врло штетна за траву. Она квари ледину онако као и свињска њушка.

---

23 . . . . Титре

Чобани и деца, у Шумадији, узму једанаест зелених крушчица, или орашчића, или макар и камичака. Њима се титрају, то јест, бацају их у вис руком, па руку окрену и дочекају их све на леђа од шаке и прста, или бар морају ту ухватити три. Сад их опет баце у вис и хватају у шаку.

Ту се броје успеси, а броје се и погрешке.

Ко надигра, зврца онога надигранога зврчком у чело колико су погодили.

МЛАДИЋСКЕ И МОМАЧКЕ ИГРЕ

1. . . . . Ножања

Два или више играча седну на земљу око места на ком нема траве а мекано је од влаге.

Узме се један *нож* у кога је врх шиљаст, и ваља да га сваки играч забоде у земљу, бацајући га на девет начина, и при сваком начину, осим шестог, по три пута (а у шестом пет пута), тако да само један од играча мора остати да није пре осталих то извршио, и овај је *надигран*.

Најпре се нож баца овако. Узме га који од другова за држало (онако као што се држи кашика кад се једе,

но управљен врхом онамо куд би се управио прст кад би се што показивало), па се онда тако избаци да се преврне врхом к бацачу, и ако се тада забоде у земљу, броји се *један*, други пут кад се забоде — *два*, и т. д.

У ком се бацању омаши те се не забоде, не броји се ништа.

Ово је први начин ножања.

После се савију прсти у песницу (учини се да рука нема оних услугâ које јој чине прсти), па се нож положи по оној доњи што се начини између ивице длана и горњих зглавкова у прстâ тако да му је врх онамо где је палац у руке. Сад се нож одатле опет избацује у висину да се преврне и забоде, као и у првом начину.

То је други начин.

Иза тога се таки исправи, па се нож положи преко палца и казалца тако да му је држало на оној страни где је палац, и онда се избацује, преврће и, ако може, гледа се да се забоде у земљу.

То је трећи начин.

У четвртом начину прсти се опруже и један уз други саставе, па се шака уздигне горе а нож низа средњи прст намести врхом на руку код прегибала, и опет се баци у вис гледајући да се забоде у земљу.

У петом начину нож се, као и у четвртом, усправи само с друге стране длана, па се тако баци.

После овога, баца се с прстâ и то најпре с малог прста, па редом. Осталим се прстима нож придржава да се боље баци. Врх ножа се, у том бацању, окреће доле, за то се готово свакад и забоде у земљу.

Ово је шести начин.

После се баца с главе, када је врх ножа окренут земљи. И ово је седми начин.

Осми пут баца се *келеуве*, то јест, узме се нож за држало десном руком, а левом, која се мора провући испод пазуха десне руке, држи за десно уво, па се онда баца.

Најпосле се узме у зубе врх од ножа, и тако се избацује како ће се превртнути па забости у земљу. И ово је девети и последњи начин.

Кад који, ма у ком бацању, промаши па не забоде ножа, онда баца други докле и он не промаши, а онај који је промашио чека док му дође ред, па наставља оданде где је био кад је омашио. Који пак изигра, он чека друге да изиграју, али један свакад остане најпосле, и тај је, као што је казано, *надигран*.

Кад се овако изигра, онда ће један забости нож у земљу за један палац дубоко и право га повући у дужину колики је нож те расећи земљу онако као што је расеца цртало. Сад се нож извади и забоде онде одакле је почео да расеца земљу. Онај што је надигран мора сада жмурећки провести нож оном првом браздом његовом, па ако с десне или с леве стране закачи што земље, онда му се та земља изреже, истроши, и баци у уста. Он врата својих уста може бранити прстом или шаком, али она морају увек бити отворена. Што му се земље тако убаци у уста, то мора добро сажватати, па после и испљувати ако хоће.

Ако ли проведе нож првом браздом његовом, онда не мора ни јести ништа.

Тим се игра свршава.

---

2 ..... Колута или котрља

Играчи начине од какве даске један колут, чеперак широк у пречнику, а најволе онај котур од лечаника, или узму какву од дрвета повелику округлу буцу, и то им је *колут* или *котрљ*. Сваки спреми себи и по једну повелику батину која се зове *буца* (а и јест на једном крају чворната тако да и изгледа као буца). Сами пак поделе се на две стране; то учине или договором или онако као у *разбиграду*. Једна пола друштва одмакне се

од друге на 50 или више корака. Један с једне стране баци колут право к онима на другој страни. Колут се котрља као коло, а они му *буџама* сметају, да не прође мимо њих, и не оде далеко. А још је боље ако који може да га згодно предсретне, и одбије натраг. То вреди ако се учини пре него што је колут пао и уставио се.

Кад се тај колут не одбије буџама, или бар не устави, него падне где сам доспе, онда га један од другова који су га дочекивали, опет с оног места где се уставио, баца противницима који га дочекују онако исто.

Тако колутање дуже траје, па која страна даље отера котур та је надиграла. У многим местима рачуна се да је надиграла она страна која, потискујући своју противницу даље и даље, дође на оно место где је стајала она кад се игра почела. За тај случај места се још најпре обележе.

Кад која страна надигра, она вичe: „*наше је царство!*“

А *царстава* је онолико колико пута која страна надигра.

---

3 . . . . . Козица

Играчи се наместе као и кад се ножају. На једно место забоду у земљу један клинчић колико четвртина или половина плајваза, и то зову: *јарац*. А сваки узме по један мањи клинчић, и забоду их око јарца у раздалеко онолико колики је онај нож којим ће се бацати. Ти се клинчићи зову *козе*.

Сад се бацају ножем онако као и при ножању у првом начину. Кад год који забоде нож, свакад тај своју козу примакне ближе к јарцу онолико колико је нож забоо. Кад промаши он, онда баца други.

Који тако притера своју козу са свим к јарцу, за тога се каже да је изиграо, и он је забоде уз јарца, и то

се зове: *узјахала коза јарца!* Ко остане последњи те не притера козу јарцу, тај је *надигран*.

Кад се тако изигра, онда се огласи да су и јарац и козе покрепале. Надиграни тада оде на страну и зажмури, а остали покопају козе и јарца у земљу, па озго лепо потапкају. Кад буду готови, он се окрене и прогледа па узме нож, да тражи козе. За сваку козу сме само једном забости нож. Колико коза не могне тако наћи, толико ће му сваки играч одвалити *клемпа*. Ископали их све, ослобођава се од казне. И тим се игра свршава.

4.....Робова

Дружина се раздели на две странке, као и кад се игра лопте, па у пространијем пољу поставе једни наспрам других, на 30 или и више корака, по један проштац, или штогод друго позгодно, и то зову *мета*, а забележе и где је средина између њих.

Сад ће један по један, а може и по више њих, сваки час излетати из дружине по реду до *средине*, а, који је вештији и јуначнији и даље преко средине, с речима:

— *Чик! чик! да мегдан поделимо!*

Други опет, из противне странке, дотрчаваће да те налетаче заробе, и ако ови не побегну него их који руком докачи ма где, онда је онај окачени *роб* оне странке из које је био онај који га је руком окачио. Онај *роб* стоји после на страни 3 — 4 корака наспрам *мете* оних који су га заробили.

Другови заробљенога затрчаваће се сада да га *одробе*, то јест, да га избаве из ропства, али ће њега чувати они што су га заробили. Ко кога у том налету и бранењу ма и најмање дохвати руком, тај је победилац, а дохваћени мора бити роб. Напротив роб, кад га ко од његових другара докачи, ослобођава се ропства и иде на своју мету.

По неки ће се опет залетети да оптрчи мету противне стране. И, ако је оптрчи а нико га не сретне или не стигне да га зароби пре него што би се он вратио на своју мету, зове се: *обасрана* мета која је тако *оптрчана*.

У овој игри једна страна надигра другу тек онда кад јој све играче зароби па их нема ко да избави из ропства; или кад би се десило да се с једне мете све друштво разаспе или да кога зароби, или да одроби, или да одбрани кога су потерали, па неко с противне стране стане на мету тако остављену.

Колико пута која страна чију мету добије, рачуна се да има толико *царстава*.

Ова је игра врло весела јер се у њој могу да чине многа изненађења. Друштво се ту довољно и слатко истрчи тако да са свакога играча липти зној.

---

5 ..... Клипка

Највише о празницима, на састанцима, и код кола уза свирку, *вуку се клипка* парови између момака. То се ради овако: седну двојица на земљу, одупру један другога табанима у табане, а ухвате обојица за *клипак* који стоји попреко између њих, баш где су им табани састављени. Кад се да знак, повуку обојица сваки к себи, да би један другога *надвукли*, то јест дигли од земље.

Ко се не подигне с места а свога противника дигне од земље, тај је јачи, и противник се зове *надвучен*.

---

6 ..... Рвања

Деца и момчадија много се *рву*, особито код кола које игра уза свирку.

Рвање бива на два начина: *у појас*, и *у кости*.

У првом случају, ухвате двојица један другога за појасове, стави један другом главу на по једно раме, и тако омахују и потплећу један другога докле јачи и вештији не обори слабијег и невештијег. То је *рвање у појас*.

У другом случају, рвачи стану ближе један к другоме, па ухвате рукама један другога преко леђа, и онда омахују и гледе да оборе један другога. То је *рвање у кости*.

У првом случају, поред снаге, много помаже и вештина; а у другом, поред вештине, главна је сила снага.

Није доста само противника обалити а не поклопити га, то јест, не лећи на њега, него у таком случају мора се рвати изнова, да се *посведочи*, то јест, да се текар види ко је јачи.[1]

---

7 . . . . . Јарца

За најближе дебло од које положите гране у ниског дрвета, или за утврђену мотку на двема јаким сохама, хватају се деца или момчад обема рукама, па на један пут обе ноге кроза своје руке протуре себи за леђа, и кад их протуре и тако малко постоје, врате их опет, па се после пусте.

Та се игра зове: *дерати јарца*.

---

8 . . . . . Чуга

Играчи спреме толико подебелих штапова (дугачких четири до пет педи) да за сваког (осем једнога) има по њих пет; те штапове на разним местима разно зову: *машке*, *палице*, или *палије*, како где. Два пак штапа,

[1] Веома силни рвачи по неког слабијег зачикују с *колена*, то јест, ко се осећа тако јак, пристане да клекне на колена, а противнику оставља да стоји на ногама, па се тако рву.

мало дужа и дебља, имају другојачија имена: један се зове *пасторка*, и тај стоји у приправности, а други, којим ће се *чуг* преваљивати, носи обично име. Још спреме и једно подебело а кратко дрво, као какав повећи врањ, и зову га *чӱг*. Иза тога, нађу земљу где нема траве за једну највећу тепсију, и то место утапкају да је са свим равно. То се место зове *огњиште*. А на страни опет од огњишта на 15 до 20 корака у полукругу око огњишта у толикој размачици како један другом неће сметати, ископају у земљи толико јамица колико је њих (осем једнога). Ове се јамице зову *куће*. При том, они оставе готово више од пола кола чистог, јер кад би свуд у наоколо биле *куће*, пребили би ноге ономе који ће чувати чуг.[1]

Сад по пет *машки* метну код сваке *куће*, *пасторку* ма где, а ону највећу палицу што је колико и пасторка ставе код огњишта, па се измакну сви што их је год на педесет или више корака од огњишта, и оданде на дани знак, што који брже може потрче кућама да сваки себи дограби *кућу* пре од другога, а чим који до *куће* дотрчи он код ње стане, а само један (који је најтромији или најневештији) остане без куће, пошто кућâ и јесте на број једна мање него што је њих. На овога изосталога ред је да чува чуг.

Сад овај чувар узме ону машку код огњишта, а чуг посади насред огњишта; остали почињући с десне стране

[1] Куће, огњиште, и чувар чуга:

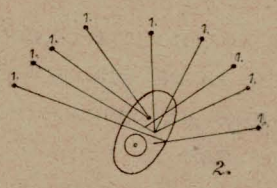

Знаци 1 1 1 и т. д. то су *куће*.
Знак 2. јесте место чуварево.
Знак ⊙ то је огњиште.
А она тачка у њему то је *чуг*.

један по један, бацају се сваки својом машком полошке на *чуг*, и гледају да га што више могу од огњишта одбију или барем превале.

Кад ко чуг превали, чувар га само подигне, па га опет брани; ако ли који чуг одбије даље, што може бити и на неколико корака̂, онда чувар трчи за њим да га врати на место. За то време јурну играчи брже боље да покупе своје машке којима су се бацали на чу̂г па се враћају брже на куће, јер онај *бескутњик* што чува чуг, гледа да са чугом чијој празној кући дотрчи пре него онај чија је кућа, и да у њу метне чуг, па је онда он кућаник, а дотадашњи госа узима чуг и иде да га брани.

Ко се пак маши да чуг превали или одбије па промаши, он иде да намешта чуг, а чувар чуга долази на његову кућу.

Кад се догоди да се све машке побацају а не могу да се покупе, онда се један баци *пасторком* да чуг одбије, па ако га промаши, или га не одбије него само превали, онда се тај ред игре свршава, и изнова се почиње.

Тако се игра докле је играчима воља.

---

9 ..... Слепог миша или Жмуре

Најобичније у соби, пошто се уклони све што смета (а може да се уклони) или у котару, или, најпосле, у каквом уокруг забележеном колу, вежу се једноме очи марамом, па он тако жмуречки хвата оне друге. Кога ухвати, тај мора жмурити место њега и друге хватати. Тако иде редом.

Игра је ова тим веселија што играчи штипкају и дирају *слепог миша* или *жмурка*, а он опет вреба да тако што пре кога дочепа.

Кад се деси да најпре неће нико драговољно да веже очи, или кад се хоће да је игра пространија, онда играчи стану у ред или у коло један до другога, а један који најбоље игра, почињући од себе, и, кад дође ред никад себе не прескачући, сваком играчу с десна на лево идући, изговара по једну од ових речи:

— *Једноголо, двоголо, троголо, чеврголо, пеголо, шеголо, седмак, осмак, диворога, дикман.*«

Коме се рече *дикман*, изађе из реда, и не долази више на број. Сад се опет исте речи говоре увек почињући с десна. Тако се све један по један избацује докле не остану двојица. Па кад се једноме од ове двојице рече *дикман*, и он изађе, онда онај последњи мора жмурити.

Или се говори овако:

— *Пипавице, мипавице, на куле на муле, на медене колачиће, коме ред коња пасти? Моме брацу Радовану. Зовите га на вечеру. Ја не могу вечерати, ни по кући погледати. Штаглац маглац, кућни рогљац. Теглица тегли мору на војску, да доведе девојку, лепу лепојку, црну црнојку, метните је под кола, нек је кола сатру, у мекиње сасцу. И два коња врана, и четири плава, од мора до мора, до белога Дунава. Шћујуц!*«

На ком се рече *шћујуц*, мора жмурити.

Или:

— *Пипавица пипа, на куле на виле, на медене колачиће, на шарене појасиће. Коме ред коња пасти? Моме брацу Радовану. Зовите га на вечеру. Он нит' може вечерати, нит' по кући погледати. Зучи, бучи, скочи цар на војску, и доведе плаву плавојку, црну црнојку; неће плаву плавојку; хоће црну црнојку. Хајде шуга на војску.*«

Ко најпосле буде ухваћен за руку, тај иде да жмури.

Или:

— *Од Дунава до Дунава, до два цара царевина; гусен гусеница; пали пушка, пали пан; држ' се секо за катан; Катан био ћулистан. Клинчица, Варчица, Звецкац!*

На кога дође реч *звецкац*, мора жмурити.

Или:

— Јенци менци на камену;
Ту се кују дванаест коња.
Ањ, пањ, вешт Ивањ,
Вешти веру, штуку ждеру,
Штука ждере, хајд' напоље!

Или:

Седи бан јаребан
Броји тице јаребице,
Где је која ноћивала?
Код Чупина двора.
Чуп чупињаше
На кога наметаше?
На белога Рисмана;
Чика чемерика;
По три, по три коленика
Орлови, соколови.
Соко паде на ливаде
А ливаде на караде
Караде се поломише
Те ливаде потопише.[1]

---

10 . . . . . Царева

Одсече се најобичније од каквог лесковог штапа комадић, колико прст дугачак, заруби се с обе стране, па се онда расцепи по средини. Те две полутине зову се *цареви*. Сад најмање њих троје седећи, најпре једно па друго (и тако редом колико их год има), пуштају те полутине из руке на земљу. Ако обе половине падну тако да је срце горе а кора доле, онда је *цар* онај што је бацио; ако се обе поклопе па кора буде горе а срце

[1] Неки веле:
Караде се поломише
Турци главе погубише.

до земље, онда је *каплар* или *субаша*; а ако се једна пола поклопи а друга падне са срцем горе, онда је бацач *сврака* или *Циганин*.

Ако се деси да буде више *царева* или *субаша* (што може да буде кад је више играча), онда се *цар с царем* отима о *царство*, а *субаша* са *субашом* о *субаштво*, то јест, бацају они изнова, па ко тада остане *цар* или *субаша*, на њему и остаје господство.

Сад ће субаша узети туру и оптуживати цару *Циганина* или *сврaку* тражећи да се каштигује. Он обично говори овако:

— *Е, царе! дошао сам да ти се жалим, да ми судиш: ударила тичија преко наших поља̂, па нам све жито и воће поједе и сатр̂. Сва листом побеже, само сам ову једну сврaку ухватио, него те молим, царе, суди јој!*

Цар ће на то рећи:

— *А што нисти чувао своје жито и поље?*

— *Е, мој царе!* одговориће субаша: — *ко ће се од несреће сачувати; чувао сам и чувао; нисам ни спавао; ама гад савлада.*

— *Добро, добро; право све казујеш. Ударите јој пет батина* (или колико је њему воља).

Субаша ће то одмах извршити, то јест, свакој сврaци или Циганину[1] удариће по длану толико тура колико је цар пресудио.

Тако се редом иде даље, докле је играчима воља.

---

11 .... Паунa

Ухвате се за руке у коло колико мушких толико и женских, али тако мешовито да је свуда мушко до женскога, а женско до мушкога. То се коло шеће тамо и

---

[1] Где се место сврaке оптужује Циганин, онда се обично говори: *плотове положише на ватру; опасоше траву; покрадоше бостане*, итд. што год они могу да чине.

овамо, и за то време или сви или тек неколико њих у колу певају:

Паун пасе, трава расте,
Пауне мој! Пауне мој!
Пауна ми глава боли
Пауне мој, пауне мој!
Пауна ми ноге боле,
Пауне мој, пауне мој!
Пауна ми леђа боле,
Пауне мој, пауне мој!
Пауна ми руке боле,
Пауне мој, пауне мој!
Пауна ми крста боле,
Пауне мој, пауне мој!
Пауна ми плећа боле,
Пауне мој, пауне мој!
Пауна ми очи боле,
Пауне мој, пауне мој!
Пауна ми уши боле,
Пауне мој, пауне мој!
Паун лети да полети
На чије ће дворе пасти?
Ej, на дворе Иванове,
Пауне мој, пауне мој!

Једно од мушких уђе у коло и зове се *паун*.

Како се кад говори у песми да *боли глава*, или *руке*, или *ноге*, тако се и *паун* пренемаже показујући да га то боли.

Кад се дође до: *Паун лети да полети*, онда он јурне да чије било руке растави, и да изађе из кола. Ако не успе да то уради док се још пева: *Ej, на дворе Иванове*, или већ које име буде, онда се песма почиње изнова, и њега опет мора *болети* све што му песма набраја.

Продре ли пак он напоље из кола, замениће га оно мушко чије је руке раставио од женске кад је прошао, и то ће бити тада *паун*.

Ова игра, и ако није врло жива, опет се игра подуже; јер је младићима мило да им се име поминье у песми на девојачка уста.

---

12 .... Полетуше, или Усте[1], или Гусака, или Пуре, или Заната

Кад се игра *Полетуше*, онда један држи туру, а сви други метну руке на колена, или на које друго место где се договоре, и рукама мрдају говорећи: *Лéт, лéт, лéт*. Старешина пак, а то је онај који држи туру, рећи ће:

— *Полете гуска*, или *врана*, или ово или оно.

Ако је он рекао *полете* за оно што може летети, онда ваља сви да дигну руке; а ко не дигне тога он бије туром док не дигне. Ако ли он рекне *полете* оно што не може летети, на прилику: коњ, дрво, онда треба све руке да стоје, а ко погреши те дигне руку, тога он бије.

И тако се игра редом.

Кад се игра *усте* или *гусака*, онда сви држе по једну туру на одређеном месту, и зову се *гуске*, а само један може држати туру где хоће, и овај се зове *уста (мајстор)*.

Сад *уста* говори:

— *Рече уста да полете гуске*, и тад ваља сви да дигну туре у вис, а ко погреши, тога сваки удари по један пут туром. Кад уста рекне:

— *У скуп, гуске!* онда гуске обарају туре к земљи; ко погреши, тога сви бију.

Кад уста рекне:

— *Да полете гуске*, ама није изрекао да то вели *уста*, онда све гуске ваља да држе туре на месту; који се превари те подигне, тога туку.

---

[1] *Уста* значи *мајстор*.

Тако уста говори што може брже час једно, час друго, да би се ко збунио и погрешио, па да га други бију.

Кад се игра *пуре* или *пурака*, онда сви, осем једнога, мичу по једним прстом на неком одређеном месту, обично на колену, а само један, који се зове *пурко*, држи туру у руци и говори:

— *Рече пурко да оремо.* И сви морају мрдати прстом као да ору. Ко то не чини, пурко га туче док се не поправи. Рекне ли он:

Рече да оремо, не казавши ко то рече, онда ваља сви да не слушају, а ко и то послуша и мрда, тога пурко туче.

Ово се чини да сваки навикне добро разликовати појам од појма.

Кад се игра *заната*, онда сваки, осем једнога, изабере по какав занат. Ко остане без заната, тај је старешина и носи у руци туру.

Сад ће он рећи:

— *Хајде да кујемо*, или *шијемо*, или *копамо*, или *пишемо*, итд., и почеће сам радити онај занат који је поменуо.

Онај чији је то занат мора одмах прионути да ради чим је старешина казао шта да се ради. Ко то не ради, старешина га туче туром докле се не поправи.

Тако се игра докле се хоће.

IV

СРБИ СЕЉАЦИ У БОЛЕСТИМА СПОЉНИМ

Сугреби

1. Кад псето, мачка, или миш загребе земљу стражњим ногама, онда се то зове *сугреб*. Ко на тај сугреб нагази, по њем се оспу црвене оспице које јако сврбе. Од сугреба неки се трљају чим венчаним; а неки сукном или коњском зобницом говорећи: „Ако си пас — иди псу! Ако си мачка — иди мачки! А ако си миш — иди мишу!“

Оно чим је бајалица сугребљивога трла баци на стреху, а њега уведе у собу, и не да му изићи до сутрашњега сунца. (Херцеговина)

2. *Сугреб* кад се где у пољу види, ваља га попљувати, и обићи око њега. Ко не види него нагази на сугреб, по њему се оспу неке ситне бубуљице и нападне га страшан сврaб. Ту бољку лече трљајући кожу чим било од венчаних хаљина.

3. Неки највише верују у стару струницу којом протрљају сугребну кожу, па је баце на стреху да тамо и остане.

4. Кога нападне сврaб, вели се да је нагазио на псећи сугреб. За то сваки ко спази сугреб пљује на њега и обилази чувајући се да га не нагази. Од тога сврaба ваља се потрљати ма којом венчаном хаљином, па ће проћи. (Шумадија)

5. Кад кога нападне каква оспа, веле сељаци да је нагазио на *сугреб*. У тој болести трљају га каким старим

покровцем, па после тај покровац баце на кућни кров да преноћи три ноћи. (Подгорина)

6. Неки просеју на сито луга (пепела), закувају га са својом мокраћом и тим се мажу од свраба. (Ужичк.)

7. *Неки од шуге* мажу тело чистим катраном, па после 24 сата спирају га врло љутим сирћетом. То чине дотле докле не отерају шугу. (Преко Морав.)

8. Неки кувају траву *оман* у посном лонцу док се начини каша, па се том кашом мажу.

9. Неки се мажу ситним просејаним сумпором са свињском машћу помешаним.

10. Неки чак скувају у лонцу љуте паприке, па се скину у прозорје, и све тело намажу чорбом од те скуване паприке. То је, веле, тако љуто да ко један пут себе тим намаже, други пут неће нипошто. (Шумадија)

11. Не ваља се гледати кроз решето, јер ће на онога ко то чини доћи оспице, и остаће богињав!

12. Кад човека сврбе табани, путоваће; кад га сврби десни длан бројиће новце, а кад сврби леви — добиће новаца.

13. *У малим богињама* неки дају боном да пије процеђену воду од куване пшенице; јутром и вечером трљају му руке и ноге љутом ракијом, и не пуштају га напоље ни усред лета.

14. У *великим богињама*, дају боном крмеза и шафрана у вину да пије; и испирају му очи шафрановом водом да не ослепи. (Ужич.)

Пљускавица

15. Неки кувају у вину церову кору, и после млаку привијају на краставо место.

Смешају у мало воде меда и пшенична брашна, то дуго мешају и начине као мелем па то привијају.

Два парченцета коњскога камена (колико пшенично зрно) ситно истуку, помешају са шаком кисела млека, и то привијају.

Дивљаке у тихом лугу (пепелу) пеку, па их истуку и привијају.

Добро посоле љуту ракију, за дуго мешају, па процеде: њом закувају кукурузно брашно, па привијају, али после квасе привијено обичном ракијом.

Павлаку с карлице, и беоце из јајца мешају док се не начини као мелем, па то привијају.

Типсе узму колико орах, ситно истуку, саспу у воду, па муљкају, и тим испирају.

Умивају болесника хладном водом.

Неки, чак, гасом болесника мажу! (Ужич.)

16. Неки разваре кравље масло и восак па сруче у хладну воду, и опет разваре. Тако раде три пута. И после тим мажу.

„Болесник иде у поље, па говори уз поље, низ поље, цвили и пишти до неба се чује!“

Бајалица на то одговара даље: „Што цвилиш, што пиштиш? Орач иде да те изоре; копач иде да те ископа; брисаљка иде да те избрише; косач иде да те искоси; мајстор иде да те изделе. (Јагод.)

Пришт

17. Узме се бели лук, жар, велики ўгâс (трава), далакљивица (трава од далка), и глог, па се све стуца на камену који се не померава. Тако стуцаном смесом облаже се оно боно место где је пришт изишао. Кад бајалица то место обложи, онда баје овако: „Лева рука крста нема, ту бољци места нема. Без оца се задело, без мајке се родило, без басме се разбило (три пута).

Задело се чедо у мајке; нит' га отац градио, нит' га мајка родила. Зло до девет; од девет осам; од осам седам; од седам шест; од шест пет; од пет четири; од

четири три; од три два; од два један, и овога једнога да пошљемо у гору: где пас не лаје, где мачка не мауче, где овца не блеји, где коза не вречи, где свиња не гр̀ди, где коњ не вришти, где крава не риче. Наш, имерек, да остане здрав као дрен.« (То се понови 3 пута).

(Левач)

Чиреви

18. Кад опазе да расте чир, узму листић од јагачевине, поквасе га пљунком, и привију, па стоји док сам не спадне. Или

Опљуну прст, њим покупе пухор са жишке, метну и држе онде где је почео чир.

19. Да се чиреви *не тиће* (не множе) неки наструју раки-сапуна, метну у љуску од црна лука, на тиху га лугу добро угреју, па привијају, те се пре провали и не тићи се! (Ужич.)

Мрки лук неки пеку, посипају сумпором и привијају.

Прекрсте ножем преко чира говорећи: „Пресекох ја тебе док ти ниси мене!«

Неки утуцана праха од стара лонца прже и привијају.

Неки узму лист од дувана, намажу га медом, поспу паприком, и травом *јагодицом* (лубеничицом), па привијају. То је страшно љуто. (Подгорина)

Мицина (или ницина)

20. Извади се јајце од пса, расече се по поле, као бубрежак, па се привије на мицину, и држи 24 сата. После тога лист од дувана намажу медом и паучином, и то опет прилепе на болетицу.

21. Други узму мишa, пиле, тицу, или жабу, распоре то живо, поспу ситним нишадором, привију и држе 24 сата.

22. Неки привијају тазе пресну коњску мокру кожу.

23. Неки пресеку попреко главицу црна лука, изваде срце, наспу у чауру ситна бакра, нишадора, барута,

пиращег сапуна, и меда. Све то кувају у чаури, али пазе да не покипи, па то млако привијају.

Ово веле да је добро и од црња и од пришта.

24. Неки мицину пред спавање мажу несланом машћу.

25. Неки привијају мелем од печеног црног лука, пиращег сапуна, и зеитина.

Ово веле да је добро и за женске прси кад боле. (Ужич.)

26. Од мицине још и овако бају: Бајалица својим слинама из носа, или оном машћу из уха, овлажи свој палац и прст казалац, па са та два прста три пута опшестари око мицине, и сваки пут по мало мицину уштине, а после сваког опшестарења мицине начини она с та два прста колут на земљи, па и земљу божем уштине. (Шабач.)

27. У Алексиначкој, мицину зову *усов*, и од ње бају овако, држећи у руци перце и чешаљ с речма: „Девет девојака чувају усов (мицину): три неме, три глухе, три слепе. Док неме проговорише, док глухе прочуше, док слепе прогледаше, залете се бесан вук те поједе усова.“ Док то баје, бајалица се дотиче брусом у место које боли, па онда у земљу. То се чини три пута на дан.

28. Баба Дона из села Селачке, у Тимоку, овако баје од усова (мицине): најпре узме у руку девет малих каменова па, пљуцкајући на болесника говори: „Пошао усов с кросном (вратилом) на војску. Сретоше га девет младих девојака, па га вратише; сретоше га девет младих момака, па га уставише; срете га Дона бајалица, па га устукну: Усту! уступи, усове: да си мањи од макова зрна!“

29. Неки од мицине овако бају: „У Мице мицине три брата рођена: један глух, други слеп, трећи хром; глух не чује, слеп не види, хром не ходи (духне се у рану) Устук бес! Ту ти место није!“ То се чини три пута са три различне стварчице: перцем, груменом соли, и чешљем којим се обично чешља. (Шумадија)

Оспе, чиреви, мицина (усов) оток

30. Ако је оспа по језику, онда се само разгрне жеравица, пљуне се у њу, па се опет згрне. (Шабач.)

Кад кожа испуца и исперута се, бајалица узме метлу, и њом маше из куће напоље, говорећи:

„Запали се *Перутље Поље!* Чим ћемо га угасити? Студеном водицом и зеленом травицом.“ То се говори по три пута, у три реда на дан. Кад бајање сврши, узме траву *Добричевицу*, и запали, па је тако запаљену метне у воду те угаси. Ова се трава привија на отоке, а ако боли од хладне воде, може се узети врућа вода. (Алексинач.)

31. Ко пати од чирева, узме леп штапић па на њему зареже толико зареза, колико има на себи чирева. У сваки зарез намаже по мало крвљу и гнојем из чира, и штап тај остави гдегод куд пролази много света. Ко тај штап узме, узеће на се и чиреве, а први ће болесник оздравити.

32. Неки узима онолико ораха или лешњика колико је чирева, па их метне у суд у ком се вода мало умлачи, те се њом болесник окупа, па се и вода и ораси проспу куд пролази свет. Ко узме те орахе или лешњике, узеће и чиреве.

33. Неки опет, кад придођу потоци, па се вода добро замути, купају се у тој мутној води, али онако како је казано код далка. (Поцерина)

34. Кад је мицина на детету, онда по кашичицу меда и негашена креча на њу привијају. (Ужич.)

35. Неки пак привијају јововo лишће, кувано у крављем млеку.

36. Други узму брашна, меда, и пола жуманца, то помешају, и, као мелем, привијају.

37. Неки мицину заварчују *воштином* из кошнице која је сама умрла, и груменом соли, говорећи: „Устук мрка, ту ти места нема — ў!“

38. Неки мицину или чир провале силом, намажу суквицом из ње чичак и баце на пут. (Подгорина)

Црњ на прсту

39. Ком скочи црњ на прсту, држи прст у млаком цеђу. Или

40. Нађе под кором црва и привија га на прст.

41. Распори миша, кртицу, жабицу, или пиле, па то врућe привија.

Даље се чини оно што и на мицини.

42. Неки на пришт привијају опницу од јајца.

43. Неки овчји жуч. А

44. Неки чак и човечју балегу. (Ужич.)

Рана ма на ком месту

45. „Пошла бела преко бела поља, па је пала Марку, или како је боном име, на то и то место (где је рана или чир). Устў, бела, ти ту места немаш: не смеш гнездо вити, не смеш јаја носити, нити пилиће изводити. Ја ћу теби гнездо развалити и пилиће погазити.

Иди, бела, у Св. Гору, узми свету секиру, одсеци свето дрво и начини Свету Цркву. Бајалицу Јелену и бонога Марка да одведеш у Свету Гору да му помогне Бог, сви свеци и света црква, те наш Марко да остане здрав као дрен и да спава као јагње. (Левач)

У о о ј и р а н а

46. Најбоља је хладна вода у коју треба помешати мало соли и нишадора, па чисту крпу умакати, и боно место облагати.

47. Неки земљу иловачу мешају с љутом ракијом, па то привијају.

48. Неки опет мешају слачицу с беоцем из јајца, па превијају.

49. Неки глеђ којим се судови глеђошу мешају са зеитином, задуго га муте, и перцем мажу по боном месту

(ово нарочито чине ако нема ране, него је убијено место само помодрело).

Печене дивљаке у тиху пепелу, осољене и истуцане, неки привијају.

50. Неки привијају у сирћету куван пиринач. Ово особито препоручују ако је убијено место само помодрело. (Ужич.)

51. Отекле ноге неки завијају брестовом мезгром у крављем млеку куваном. Или: лист и корен од коприве кувају у белом вину, па привијају.

52. Неки растапају камфор у љутој ракији, којом после посипљу сернату вуну, и овом обавијају оток. (Ужич.)

П о д љ у т а

53. Ако се каква рана подљути, и дâ на зло, онда се то зове *ѝдљута* (у другом падежу онамо преко Мораве веле од по̀дљȗти). Од подљуте је ова басма: „Пошла подљута по песку, убола се на треску. Ода шта јој је лек? Од палога пера, од благога млека. Лака рана као перо, блага рана као млеко, чиста рана као сребро! Усту! Усту! Усту!“ Или:

54. Имала мајка девет љутих синова; свих девет на војску испратила. Од девет дошло осам: од осам седам; од седам шест; од шест пет; од пет четири; од четири три; од три два; од два један. И њега једнога сретоше војштани: пушком га убише; нож'ма растргоше, секирама исекоше. Од свих љутих — нигде ништа, а наш (имерек) здрав као дрен! (Левач)

55. Од подљуте има и ова басма: Потекоше три реке: једна река *огњуша*, друга река *подљутуша*, трећа река *благуша*. Блага рана као млеко, лака рана као перо, чиста рана као сребро! Не бој се дете, то ће теби проћи“! (Из Пожаревач.)

Н а м е т а

56. Кад се на једну рану наметне нешто друго зове се онамо преко Мораве *нàмета*. Од намете је ово басма:

„Пошао путем *наметан* човек: *наметне* опанке обуо, *наметне* каише завио, *наметну* кошуљу обукао, *наметну* капу метнуо. Срела га мајка Богородица. „Куд идеш наметни човече? Идем да задам Станоју (или како буде име болеснику) чиреве, красте, оспу и свакојаку болетицу! Врни се натраг наметни човече, ја сам мајка Богородица: душом ћу духнути, руком ћу махнути, то ће Станоју проћи! Или:

57. Наметнуло се девет наметаљки. Од девет осам; од осам седам; од седам шест; од шест пет; од пет четири; од четири три; од три две; од две једна; и она једна побегла из Маркова тела (или већ како је болесном име); побегла у гору и у воду; побегла онамо где је кршевито, где је ломовито; где петао не пева; где мачка не мауче; где овца не блеји; где коза не вречи; где свиња не грди; где коњ не вришти; где крава не риче. Наш Марко (или како му је име) здрав као дрен, и спава као јагње.“ (Левач)

Р у с а

58. Руса се зове кожна болест кад по кожи искачу ситне бобичице, па пуцају и из њих иде жута водица.

Од Русе бају овако:

„Женио се стуб; звао Русу на свадбу:

— Добро јутро, Русице! Хајде, Русо, да једемо!

— Нећу јести, ни пити, ни на свадби седети, већ ћу лека тражити: два листића калопера, и зелену травицу. Калопер ћу и травицу осушити: да усахне, да увене, и да натраг удари“. (Левач)

59. Дува се у ране и говори: „Женио се стуб; звао Русу насвадбу: Добро јутро Русице! Хајде, Русо, једи и пиј! Нећу јести, нити пити, ни на свадби седети, већ ћу лека тражити: два листића калопера, и две жуте травице. Калопер ћу сушити, русне ране завити, да усахну, да увену и унатраг да ударе“!. (Јагод.)

60. Ситно истуку кромпир, сумпор, и бели тамњан, измешају са живим сирћетом, угреју да је топло и тим мажу лишај.

61. Удену режањ сланине у процеп од смолната луча, обоје то запале, па хватају доле на хартију капље, и њима млакима мажу лишај.

62. Истуку ситно семе од купуса, репе, и роткве, помешају с медом и млаком зечјом крвљу, па тим мажу. (Ужич).

63. Кад се јасенов угљен спухори, па остане сам пухор, опљуну прст домали, ухвате њим онога пухора, па тим мажу лишај.

64. Мисли се да лишаји долазе и од недовољне хране. За то има овака прича: Пријатељ А., пожали се пријатељу Б., да су му се деца олишајивила.

— Биће од подгревака, одговори пријатељ Б.

— Е мој пријатељу, рећи ће А.; камо срећа да имају подгревака: њихов би се врат сијао, а не би се перутао! (Шумадија)

Мајасил

65. Мајасил се зове болест кад коме пуца кожа. То се највише јавља на длановима и ногама на табанима.

Од те бољке ово раде: измешају свињећи жуч, ситан канфор и љуту ракију, и тим мажу мајасил. (Ужич. Каран)

Жива рана (живина)

66. От Живини: Семе бршљаново сатрви, смеси с воском ројевим, и прилагај ка рање. (Стари запис № 474.)

Жутица

67. На ком је болест *жутица*, нека над ватром на ватрању осуши кокошиње погани; нека је ситно сатре; па нека је просеје као прашак. То после нека неколико јутара пије у ракији, и жутица ће устукнути. (Стари запис)

68. Неки пију сок од роткве као лек од жутице.

69. Неки лист од роткве привијају себи на пупак.

70. Неки једу „*траву од жутице*“. (Друго се име овој трави не зна).

71. Неки се старају да болесник мокри у коњско ђубре, или у негашени креч седам дана.

72. Неки саставе три игле шиватице од три жене — три јетрве, и кроз њих пропусте воду, говорећи: „Три јетрвице, три сестрице, пустите с мене жутицу!“

73. Има нека *жута трава*, која нема другог имена сем тога. Њу киселе у води, па ту воду пију.

(Подгорина).

74. Узме се саће из кошнице, у којој су саме пчеле помрле; од тога се саћа исцеди восак, од кога се начини као чаша, па се у њу метне дукат од мираских (од мираза) новаца, и вода се пије из те чаше и с тога дуката.

75. Други узму жут свилени конац, па га обавију себи око врата, а други свилен а црвен конац обесе о црвену ружу у градини. Пошто тако прође ноћ, оду други дан ружи, и свој жути конац скину с врата, и обесе о ружу, а с руже скину црвени и метну себи на врат, говорећи: „Ружице, Богом сестрице, дај ми твоје руменило, а узми моје жутило“!

76. Неки опет, или на по се, или заједно с овим напред, ако је болесно мушко, нађу петла, а ако је женско — кокош у које су жуте ноге, па те ноге перу и ту воду пију, а многи таку живину кољу и чорбу и месо с ногама од ње једу. (Шабач.)

77. Нађе се дукат из новаца од мираза, пробуши се, обеси о црвен конац, и носи се о врату.

78. Даље, болесник мокри на негашен креч.

79. Расече се лимун на две поле, поспе се шалитром, и у вече се стави на прозор те преноћи, па се ујутру та половина поједе заједно с кором. (Шабач.)

Црвени ветар

80. Узме баба ватраљ, и угреје га, па пшеничним мекињама и сирћетом окади болесника, и онда, машући врућим ватраљем, говори у себи: „Пошао Св. Никола на сињем коњу; сињим га седлом оседлао, сињи му колан потегао, сињом га уздом зауздао, сиње море прегазио, сињи ветар однео“. Ово понови три пута, па онда продужи: „Пошао Св. Никола на црвеном коњу, црвеним га седлом оседлао, црвени му колан потегао, и т. д. црвено море прегазио, и црвени ветар однео“. И то три пута. Па онда: „Пошао Св. Никола на белом коњу, итд. бело море прегази, бели ветар однесе. Устук, биче; ту ти места нема! Ти да идеш у Галилеј поток,[1] где цркве нема, где попови не чате, где се свеће не пале, где се колач не сече, где ђаци не певају, где говеда не ричу, где овце не бleје, где свиње не грде, где петли не пoју, где пси не лају, где ништа нема. Враћах те, врнух те, устук, да устанеш као земља. Црво Црвеницо; румо, руменицо; ти се расцрвени; ти се разрумени. Изгорех ти оца, изгорех ти мајку, изгорех ти брата, изгорех ти сестру, изгорех ти стрица и стрину; изгорех ти ујца и ујну, изгорех те, сагорех те: сагорех ти сав род“!.

Па. ако је доста зевала, док је то говорила, држи се да ће бити лакше болеснику. (Јагодин.)

81. У Алексиначкој ватраљ поливају ракијом са црвеним вином ако је оток црвен, а водом — ако је оток бео.

Кад је ветар *намерски*, узме се метла па се њом маше по кући и говори се: „О ти *намерчино*, погубих ти оца, мајку, брата, сестру, стрица и стрину“!

Ово се у три маха говори и твори сваки дан.

82. У Нишу пак овако бају: „Пошла мајка Богородица, па срела Павла (или како му је име):

— Што ти је, синко Павле?

---

[1] У једној басми из Београда каже се: у «Лелеј-гору,» а у другој из Алексинца, «у Леки-гору.»

— Дођоше на мене добри гости, добри гости невидени црвени ветрови: све врте, свуда болу; него их раздели по води, по гори Галилеји, куд петао не пева, куд кокош не крека, куд пас не лаје, куд пушка не пуца, куд човек не живи, куд поп не чати: тамо да идете, ви црвени ветрови на студену водицу, на зелену травицу, на црвену јабуку: да сте благи као мед, да сте хладни као вода, да лакне као лако перо, као чисто сребро!

Ово се говори девет пута на дан, па се спале кучине и барут, и онај гар од спаљених кучина и барута привије се на место где боли.

83. Узме бајалица ватраљ, угреје га и, машући њим преко бонога, говори: „Васа (или како је болеснику име) иде уз поље низ поље, плаче и цвили гласом до неба, сузама до земље. Срете га Божја мајка, Св. Богородица, и пита: „Што плачеш, Васо? Што цвилиш?« „Како да не плачем и да не цвилим, кад ми је ушао црвени ветар у главу (или где га боли), па ми не да ни стајати, ни лежати!« „Врни се, вели мајка Богородица, и иди Цвети (или како јој је име) бајалици: она је лаке руке, благе душе; извела је тридесет квочака с црвеним кљуновима, с тридесет пилића с црвеним ноктима, на црвеном буњишту. Квочке ће црвеним кљуновима раскљуцати, пилићи ће ноктима разгрепсти, остаће црвени ветар чист као чисто сребро, а ти ћеш остати здрав као челик, и спаваћеш као јагње на зеленој трави«. (Смедерев.)

84. Неки веле да треба:

Намазати оток медом, осушити лорберово лишће, утрти ситно, и посути по оном меду на отоку. Отечено место ваља припећи или уз огањ, или уз пећ, или уз усијан ватраљ, колико год може да се трпи.

То чинити неколико пута па ће бити лакше.

(Шабач.)

О ж е г

85. Ко се ожеже, треба одмах ожежено место да принесе к ватри, и да говори:

„Ватра ватри, месо месу!“.

И бол ће проћи.

Сваку бољку, па и ожег, нека замузе својим млеком жена дојиља, па ће проћи; само мушком нека замузе она која доји мушко, а женском она која доји женско дете. (Поцерина)

86. Кад се ко опржи, привија се кукурузно брашно помешано с водом; или остругани крompири и јабуке; или: мезгра од јасикова дрвета, кроз два три дана; или жабокречина из баре; или: опржено место држе у зеитину, или га зеитињавом крпом облажу, и мажу га павлаком с карлице помешаном с беланцем од јајета. (Ужич.)

Од гуте

87. Узме се меда и паприке, то се измеша и привија на отекло место. А баје се овако:

„Усо пасе по ливади. У ливади три девојке: једна нема, друга слепа, трећа глува. Ни нема рекла, ни слепа видела, ни глува чула“!

„Усту! ту ти места немаш“! (Левач)

88. Укува се доста беле репе, па се онако врућом обложи врат, и баје се овако: „Пошло девет браће, девет Луговића: сви девет су изгинули, и само је остало од 9, 8; од 8, 7; од 7, 6; од 6, 5; од 5, 4; од 4, 3; од 3, 2; од 2, 1; а од 1 ни један“! (Јагодин.)

89. Неки завију отекло место парчетом сланине, докле добро не омекне; после истуцају коприву, посоле је добро, и помешају мало гушче погани, па то привијају на место где боли. (Млава)

90. Кад бајалица хоће да растера оток, она узме мртвачки чешаљ, грумен соли, и зрно тамњана па, окруживши тим стварима око отока, ако је јутро, овако говори: „Добар вече! колико било вече, толико те било довече“! Ако ли је вече, она вели: „Добро јутро! Колико било јутро, толико те било ујутру!“.

91. Друга басма од отока гласи: „Раствори се небо! да видиш свакојаке бољке, да однесеш свакојаке бољке, у *Лелејску гору*, где овца не блеји, где во не буче, где мајка детету колач не меси. Без мајке си се родило, без оца си се зачело, ту ти места немало! Да си чисто као чисто сребро; да си благо као благо млеко; да си лако као лако перо — ў!!« (Левач)

92. Жлезде које отеку иза ушију зову се у околини Ниша *Заушке*. Ко пати од заушака оде с бајалицом на воду, и донесе воде у чинији. У ту воду спусти се три пута по девет каменчића. Кад се стане бајати узме се девет каменчића, па се једним по једним додирује у заушке и говори: Зажени се (место удаје се) Ника девојка; дође камен свекар те је испроси, доведе камене кумове, доведе каменитог старојка, каменитог девера, камените сватове, и каменитог младожењу«.

Кад се све то изговори, баце се оних девет каменова из руке; а узму се других девет из воде, и даље се говори: „Устај Нико девојко! дође ти каменити свекар да те испроси, доведе ти каменитог кума, каменитог старојка, каменитог девера, камените сватове и каменитог младожењу«.

После тога се и по трећи пут каже то исто, и трећих девет каменова спусте се у воду.

93. Ако жлезде отеку напоље, ваља их често трљати пљувачком, а у вече, кад звезде изиђу, треба изићи напоље, и трљајући жлезде, говорити: „Вечерас и звезде и жлезде; до сутра ни звезда ни жлезда«! (Шабац.)

94. Неки од жлезда — крајника — творе ово: На Усековање Св. Јована (29 августа) с кудељнога струка који још није ишчупан, у један мах руком свуку све семе и лишће које се налази на врху струка. То све тога дана осуше и у прах стуцају. Кад дође болест — крајници — онда тога праха са ситним шећером помешана узму на врх прста, који најпре омокре пљувачком, па тај прст

завуку у уста и онде где су крајници у три пута начине крст. Верује се да ће проћи. (Шабач.)

95. На сваком отоку ваља начинити соломуново слово ✡ баш на отеклу месту и рећи: „Устук бика! Ја ћу тебе свом петорицом (пет углова у тога слова).

(Шабачко)

96. Кад оток изиде на здраву месту, неки узме секиру па, замахнувши на отечено место, као да хоће да га расече, рекне: „Добро јутро, Совија!

— Јадно ми добро јутро, одговори други: — мене овде нема до ујутру! Сад се засече секиром у какву греду три пута, и верује се да ће оток проћи. (Рујно)

V

СРБИ СЕЉАЦИ У БОЛЕСТИМА УНУТРАШЊИМ

Гушобоља

1. Неки обавијају гушу печеном свињском балегом. Или је

2. Обавијају топлим завојем који накађују на смрековину. Или

3. Завијају врат сернатом угрејаном вуном.

4. Неки пију нишадора, растопљена у тељу од зове или од липе.

5. Ако поскачу гуке испод ушију, привијају настругана рена с квасцем на те гуке.

6. Пију сок од цвекле с кашиком меда, и мало нишадора.

7. Неки туку корен од *иерунике* (цвећа), посипају га камфором и привијају.

8. Неки крешу над чанком воде, да која варница падне у воду, па после ту воду бони пије и умива се њом.

9. Обзину савијен палац и залогај хлеба који после баце псу рекавши: „Мене преболело — тебе заболело!“

10. Дигну главу у небо и реку: „Ав! колико је небо, три пута бих га прождро!“

11. Често гутају своју пљунку! (Ужич.)

12. Неки обавијају врат попрженом на зеитину кукутом, и држе болесника у топлоти. (Шумадија)

13. Ако боли у грлу, неки обзину парче хлеба, три пута, па то баце псету, рекавши: „Псето балило а мене не болело!“

14. Неки од тога пију барут с ракијом.

15. Неки опет траву *козлац* пију с ракијом и привијају је око врата, помешану са зрелом паприком.

16. Ако ли отеку жлезде око грла, неки изиђу у вече пред кућу, и све прсте од обе руке саставе тако да један боде у други, па кроза све редом пљују говорећи: „Вечерас и звезде и жлезде, а сутра ни звезда ни жлездâ — ӯ!“ Три пута. (Подгорина)

Несвест

17. Неки узме траве *несвестице*, и то онолико колико од прилике у голу руку може стати. Нека се то скува у води у лонцу, па ту воду нека бони пије. (Браничево)

18. Нека тре слепе очи крпом умоченом у сирће, и ту крпу нека мирише.

19. Нека пари ноге у млакој води.

20. Нека метвицу кува у води, нека воду ту процеди и пије.

21. Ако се у несвестици бљује, нека срче воду од куване кичице. — Накваси крпу у хладној води па увиј око врата.

(Ово светује Поп-Петар из Карана, окр. ужич.)

Грозница

22. Узму траве *кичице*, *месечине* (хајдучке траве), и још неких травица; све то метну у ракију, и болеснику дају да пије. А бајалица оде на реку или, ако је река далеко, на бунар, састави своје шаке једну уз другу тако да су дланови окренути доле к води, па баје овако:

„Вук у гори, поп у селу, а ђаво у води: кад се њих тројица састали, онда и Марка ухватила грозница!“ Ово се понови девет пута. (Левач)

23. Болесник узме парче воштане свеће, мало соли, јечма или зоби, и оде каквој младој врби, па око ње три пута обиђе говорећи: „Дадох коњу зоб, волу со, и венчах грозницу за врбицу.“ За тим прилепи свећу за врбу, жито и со проспе под врбу, па без обзира иде кући.

24. Грозничав просече струк од коприве на једном крају па други крај провуче кроз ту просечотину, те се начини као обруч. Тај се обруч обеси над ватром да се суши с овим речма: „Кад се ова жара подмладила, грозница се моја повратила!“

25. Неки преврну троножну столицу, па на сваку стопицу од те столице поспу по мало соли, и лижући редом ту со, код сваке стопице говоре: „С прве стопице од прве грознице, с друге стопице од друге грознице, с треће стопице од треће грознице: ни више стопица, ни више грозница!“

26. Неки се попну на кућна врата па, возајући се на њима, говоре: „Један пут, два пута, три пута — више нит' грозница ухватила, нит' се ја возио на вратима.“

27. Неки, пошто их грозница три пута ухвати, засецају секиром кућну греду говорећи: „Засекох један пут за једну грозницу, други пут за другу грозницу, трећи пут за трећу грозницу: нити више грознице, нити ја засекао гредице!“

28. Неки нађу три струка авте (автуге) изникла из једнога корена, па врхове од сва три саставе, савију их на земљу и каменом притисну, па испод њих и кроз њих провлаче се по три пута. Иза тога сва три струка одсеку или ископају говорећи: „У три струка посекох три грознице; кад се ова три струка подмладила, онда се и грозница повратила!“

29. Грозница која се одуговлачи зове се *пасјача*. Против ње ради се ово: Из каквог суда полије се псето говорећи у часу поливања: „Пасјача!“ А кад се псето стане од воде отресати, онда се та вода хвата у чанак и пије.

(Поцерица)

30. Неки у пролеће узму цвет од траве *пујкице*, привежу га на жглоб од руке, где остане за 24 часа. На том месту скочи склопац који се доцније осуши, и грозница пусти. (Звижд)

31. Неки порани пре сунца, испече главицу бела лука, па оде каквој врби, тресне је и рекне: „Не тресем с тебе росицу, него с мене грозницу.“ То рекне три пута, па метне ону главицу на врбу међу ракље, рекавши: „Кад ова главица проклијала, онда и мене грозница ухватила!“ Сад измиче кући без обзира.

32. Неки испече главицу бела лука па у вече, кад зађе сунце, изиђе пред кућу и погледа онамо где види ватру, тамо се окрене и рекне ове речи: „Онде ватра гори, онде вила сина жени, и мене зове на свадбу, ја не могу да идем него шаљем грозницу и лукову главицу!“ Сад ону главицу баци и враћа се у кућу.

33. Неки оде у вече на раскрснице и ископа рупу, а ујутру оде на воду, умије се, и понесе воде у чем те улије у ону рупу, и три пута пине, па се нада да га грозница више неће хватати. (Стари Влах)

34. Неки узме десет каменова (шљункова), оде пре сунца на раскрсницу. Насред онога крста где се путови прекрштају метне девет и десетим заврши, говорећи: „Кад ова квочка пилиће извела, онда и мене грозница ухватила!“ Одатле бежи без обзира.

35. Неки омрсе прву среду откад их је грозница захватала, па веле да хоће да пусти. (Подгорина)

36. Неки узбере пет струка кичице, скува их у ђезви од три каве, па то пије на гладно срце по три шоље на дан: ујутру, у подне и у вече.

37. Неки набере од врбе гранчица *леторасти*, наструже коре и мезгре, то у вину скува и процеди, па од тога пије по шољу ујутру, у подне и у вече.

38. Неки расече лимун на четворо, исцеди из њега сок и попије по две кашике пред грозницу.

39. Неки у среду и у петак узимљу кроз вериге соли и хлеба и једу.

40. Неки опет једноиче, и држе да је то најпречи лек.

41. Неки од три жене, којима је име *Стана*, узме хлеба, соли, и бела лука, и то поједе.

42. Неки траже тицу коју је била узела гуја па пустила. Кроз ту тицу, или око ње, просипа се вода, па се после пије.

43. Неки растапају у љутој ракији камфор, па тим трљају по крстима кад грозница почиње.

44. Неки туцају пелен, па, са мало воде, пију неколико јутара наште срце. (Врањ.)

45. Неки на мрску срчу сурутке, а на петку чорбе од сувих шљива, да се отворе.

46. Неки једу траву *Спориш* на гладно срце. (Ужич.)

47. *Грозница* у којој се много жмури а без сна зове се: *чамалица*. Против ње купају се на каквом извору, или у виру, где често долази свет. После купања, оставе ту или коју пару, или какву хаљину, или ма што с речма: „Ово чамалици!“ Држи се да ће чамалица прећи на онога који први ту ствар нађе и узме.

48. Неки опет оно место на дувару, где се ујутру први пут угледа ждрака од сунца изврте, и дају грозничавом да поједе. (Поцерина)

49. Неки нађу жену распуштеницу па она кроз рукав од своје кошуље из својих уста само напоји водом болесника.

50. Неки сливају у какав суд воду низ онај штап, или батину, којим је ко жабу од гује отео, па ту воду пију.

51. Неки ваде смолу из уха онога човека кога је змија уједала, па је с водом пију, верујући да им се никад више грозница вратити неће.

52. Неки угревају сацак па га мећу у неначету воду, и после ту тако загрејану воду пију. (Поцерина)

53. У једном рукописном молитвенику који сам видео у конатичкој цркви има овај запис од грознице:

I

Тимостаръ, местерамъ, матерамъ, па тоѥ матерамъ. Ва имѧ оца и сина и светаго дꙋха. Аминь.

II

Волею изиде на крстъ, и волею распе се, и трети день васкрсе, и грозницꙋ и всѧкꙋю болѣзнь проніе (тако) ѿ раба Божиꙗ (имерек) вь имѧ оца и сина и свѧтаго дꙋха. Аминь.

Напиши прѣжде сь водомь светыхь Богоꙗвлѥніи: мѣсто льбно раи бысть. Тькмо вьдроузи се дрѣво крьста. Абіеже прозебѣ гроздь живота. Тебѣ спасе вь наше веселіе. Слава тебѣ. Напиши же се на таноуроу и оу водици сеи сьтвори апомиризмоу и ѡми образе. И шьдь вь ребра Христова и сьтвори и ѿ сіихь, и да испіеть чловѣкь, и исцѣлѣеть благодѣтію Христовою. Друго: Вьзми бѣли тиміамь и дафиново кореніе и листіе и вьложи ихь вь грьньць и вьсипли жеракіе и сѣди врьхоу ѡгрьноув' се, и да зинешь, да ти иде дымь вь оуста и оу грьло а ты поглотаи дымь, и исцѣлѣеши.

Примедба. Ово последње узето је из Serbische Lese Körner пок. П. Ј. Шафарика стр. 129 и 130, али тога има у веома многим споменицима наше старе књижевности.

54. Ухватила грозница Турчина. Он дође баби да му баје против грознице. Баба се преклиње да не зна ништа. Турчин навали да је бије. У муци, баба узме вретено па, машући Турчину око главе, стане овако мумлати:

„Усејине, бусејине; учао, бучао: око куће без обуће; око сламе, без доламе! Сад духне и заврши: Иди, бедо; овде ти места није!

Прича каже да је Турчину било лакше.

Далак

55. Узму барута, једно чесно бела лука, паприке, и траве од далка: то се све стуца оздо на преврнутој столици, па се привија на боно место.

А баје се овако:

„Снела кока јаје у *Полѐлеј-Гори*; где га снела, ту га оставила: где пас не лаје, где мачка не мауче, где овца не блеји, где коза не вречи, где коњ не вришти, где свиња не грди, где крава не риче!“.

„Устӳ!“ Ти ту места немаш; а наш Марко остао здрав као дрен!“ (Левач)

56. Кад месец опада, далачљив изиђе у зору напоље кад петли пою, пљује себи у длан, трља по далку, и говори: „Петли пою да сване; трем далак да сахне; сахни далак сад, али немој сав!“

57. Неки стружу ступу, чанак или чутуру трешњеву, па оно што се остружe ситно утру, и у води пију; неки опет притисну орах својом петом, а дрветом окруже оно место под орахом колико је захватао, па исти орах после обесе над ватром да се осуши.

58. Неки се помокре у тиквицу па је после обесе у оџак; кад се то осуши, мисле да ће далак усахнути.

59. Неки распоре живу свраку и привију на далак, пошто се најпре на далак метне талир, да не би сав усахнуо!

60. Неки привијају врућ јагњећи бураг; а

61. Неки ланено семе на крављем млеку кувано. (Подгорина)

62. Неки кроз четрдесет дана, свако јутро, чим устане, дође под оџак, опљуне своја два прста, па њима трне по чађи у оџаку, после ту чађ олиже с прста и прогута, па му бива лакше. (Из старог записа)

63. Неки пију по пола оке сирћета од киселих паприка, па се надају да ће та љутина растерати далак. (Прекоморавље)

64. Неки кувају јасенову кору у води, процеде је и за 40 јутара пију. (Ужич.)

65. Неки од далка раде ово: у потоку или реци нађу место где се вода разлева на више страна; па ако

се ту десило и дрво које је почело трунути, дођу по заходу сунца, стану на то дрво, узму три доста једнака каменчића, натру њима далак, и кад један метну на далак реку: „То ти је ширина;“ кад други метну, реку: „Ово ти је дужина!“ Трећим пак куцну у оба прва с речима: „Један, два,“ па их сва три пусте у воду, дрво испод ногу отисну у воду па пливајући или, ако је плитка, плазајући се уз воду, говоре: „Камење с далком у воду, моје место низ воду, а ја здрав уз воду.“ Сад изиђу из воде и не обзирући се иду кући. (Шабач.)

66. Неки туку семе од пелена, мешају га с квасијом и маслом, па пошто наново добро прокисне, мажу тим далак, и уз то пију воду у којој је кувана лубеница. (Шабач.)

67. Неки раде овако: бајалица узме чађаву сламу, белолуковину, кокошињу пого, и с ђубрета парче од старе метле. Све то и ватраљ са жеравицом однесе на буњиште, где се доведе и болесник. Сад бајалица метне ватраљ са жеравицом код болесникових ногу, а своју руку с оним стварма провуче кроз недра од његове кошуље на далак, и говори овако: „Шта ћеш ту, *бедено?* Овде за тебе места нема; за тебе нема постеље; за тебе нема вечере! Ти да идеш у *Леки*-гору. Тамо ти се кућа гради; тамо ти се вечера готови; тамо ти се постеља стере: мекан душек, свилен јастук; сребрна синија, златна паница, медена ложица. Одавде да идеш; овде ти је место опогањено белолуковином, кокошињом погани и чађавом сламом. Ту је и трње глогово. Устани на траг, *бедено!*“

Сад оно што је држала у руци пусти те падне доле на жеравицу и запали се, па тим димом окади болесника.

Тако се баје по три пута у три реда на дан. (Алексинац.)

Чама

68. Има нека немоћ кад је човек на ногама али је без снаге. Негде то зову *страна болест*, а негде *чама*.

Од те чаме овако се лече: наставе у јутру бакрач воде над ватру, али никако не дају толико ватре да вода и проври, него тако чами до вечера, па се болесник том водом купа.

69. Неки мешају траву *вучју јабучицу* с травом романиком тако да обе заједно изнесу $2^1|_2$ лота, па све то у врућој води попаре. Те воде болесник пије неколико пута, а добро је да се и купа њом. (Браничево)

70. Неки састављају воду са девет бродова, у њу метну мало омаје (то је вода што прска са кашика од воденичнога кола). Том водом болесника купају, и држе да ће умрети ако му се то не уради. (Шабач.)

71. Кад боли по среди а трбух је тврд, неки насецкају кисела хлеба, помешају меда, обоје скувају у води, и привијају на трбух. (Ужич.)

Издат

72. Кад кому душмани преко ђавола учине да га страшно заболи на стомаку, зове се у Прекоморављу „*издат*.“ Да се од *издати* сачувају у Крајини носе ушивена тамњана, врстолове лике, и „*траве од издати*.“ А ако кога снађе *издат*, овако га видају: бајалица окади болесника тамњаном, па у место, где га највише боли, убада лагано ножем црнокорцем, непрестано зевајући и шапћући. (Саму басму нисам могао дознати). (Алексинач.)

„Амин, амин, бајем у име Свете Богородице:

Пошао болан Милоје, (или како му је име) горе доле кукајући. У путу се срете с Калином бајалицом. Бајалица кидиса на његову болест и поче бајати, а *издат* наже бегати из костију, и из снаге Милојеве.“

73. Ко пати од наступа, струне, трбобоље, тај се напије воде из ступе, па ступу преврне и остави да тако пренoћи; он пак преврне се три пута преко главе, па се савије и заспи. Кад устане, веле, биће здрав. (Прекоморавље)

Друга басма: „Амин, Господе, да је Петру лек из мојих уста, и од моје руке, у данашњи дан. Ножем ћу обајати, тамњаном ћу окадити, и у гору пратити. Петар нек' остане чист као од мајке рођен!«

Или:

74. Беж', издати проклетнице! За ногу те ухватих, у море те бацих. (Три пута)

75. У пожаревачкој Морави од наступа овако се баје:

„Ој чумице, чумице, што си косу расплела, што си лице нагрдила? Како да не расплетем косу, како да не нагрдим лице, кад ме боду црнокорастим ножем. Они мене једним а ја њих са два; они мене са два а ја њих са три; они мене са три, ја њих са четири, и тако иде до десет, и три пута се понови, а иза сваког десетог рече се: „Усту!« А кад се и после треће десетине рече: Усту! држи се да ће наступ проћи.

76. Неки узму траву „издатљивицу« и нож црнокорац па тим машу око болесникове главе говорећи: „Ето иду седамдесет и седам делија, хоће Петру (или како је болеснику име) на конак. Петар им каже: „Не можете код мене на конак, него идите на даљину, у зелену гору коју сретнете!« То се говори три пута, и три пута се обреже земља ножем око болесника. Он се накади тамњаном и травом издатљивицом и напоји водом.

(Алексинач.)

Вија (кад завија пупак)

77. Узме се дивља детелина, сува, и оне жице око стојељке које остају кад се мота памук, и то се двоје спали, метне у ракију и даје болеснику да пије, а бајалица, даље, узме воде која је у лонцу проврела, изручи је у ваган, и одмах поклопи истим лончићем, и баје овако: „Завио уступ наступ; трогоза ти вечера, трогоза ти постеља; сунце за гору, ти камен под главу. Усту! вија, свиј се ту! (Сад у дно лонца) а наш, имерек, здрав као дрен! За тим наставља овако:

„Удари вук на овчара, на козара, на песак, на тресак. Тресак пуче те боља Маркова (или како буде боному име) штуче, и он оста здрав као дрен.“

(Левач Лотика)

Желуци

78. Од болести која се зове: и *желуци*, и *струна*, и *пупак*, сељаци се лече различно. У ужичком округу жене узму траве *руте* колико повећи орах, истуку је, помешају с медом, и једу за 40 дана.

79. Бубац од кокоши женском, а од петла мушком, изваде и пребаце преко куће. Где падне, ту га бони закопа, и никад више не једе бубрежак.

80. Неки копају траву *боквицу* говорећи: „Траво боквице, помози! Желуче, дођи где си био, и где си се родио“, па је поједе болесник.

81. Неки наспу врло вреле воде у тикву, и њом се паре.

82. Неки видари нађу неку жилу под пазухом, и њу тако повуку да хоће очи да искоче, па уверавају да ће од тога струна проћи.

(Подгорина)

Трбоболља

83. Та болест има више имена (*:наступи, струна, пупак, желуци, вија*, и т. д.).

84. Неки паре трбух врућим заклопцем.

85. Неки туку семе од диња, мешају га са сирћетом, и тим мажу трбух.

86. Неки пију луга у чаши ракије.

87. Неки се трљају и потпасују. За ово има нарочитих вештака.

88. Неки савију од пешкира котурић па га увек носе на пупку.

(Шумадија)

89. Ком се много стужује, нека кува у води омана, зеитина, и кукурузна брашна, па нека то процеди и пије.

(Каран)

Бљување

90. Неки кувају корен од коприве (жаре) па ту воду пије онај што бљује.

91. Други кувају корен од траве „нане“, па ту воду пију. Ово врло хвале.

92. Неки пију сок од лимуна с водом.

93. Неки једу зебије сириште (?) (Ужич.)

Падајућа болест

94. Ако је болесник први пут у ту болест пао поклопе га коњским самаром, па се свуд око њега начини јарак, и тај се јарак напуни водом којом се, после, он запаја четири пута. Али та вода не узима се с једнога места из јарка, већ се прва кашика захвати из јарка више главе болесникове, друга испод ногу, трећа спрођу десне сисе а четврта спрођу леве, дакле унакрст. Кад се то сврши, ако земља не попије сву воду у јарку, она се исцрпе, јарак се напуни кучинама, па се ове унакрст запале, и кад оне догоре, с болесника се кошуља од недара до доле раздере и скине, у њу се живо пиле, или, ако нема пилета, јајце замота, и тај се замотак три пута око болесника обнесе, па се онда глоговим кочићем од болесника на страну идући мери и на сваки кочић по један број натраг (од 100—99, 98, или од 50, 49, 48 итд.) броји се, а кад се, тако бројећи већ и 1 изговори, онда се још један пут кочићем измери и рекне: „Ни године, ни болести!“ па се на том месту и кочић и кошуља с пилетом или јајетом закопа у земљу. (Шабач.)

95. Да не би дете имало падајућу болест, ваља да га измери кум на кантар, али тако да он собом донесе ђуле од кантара, и кад га измери да не гледа колико је ока.

(Моравица)

96. Ако није првина болеснику, гледа се кад је Божић у уторак, те се *украде*[1] крви од девет печеница, и на Велики Четвртак те године гледају да добију макар најмању мрвицу од онога *Аганца* који се суши и оставља за причешће болесницима преко године, па се та мрва с оном крвљу помеша и даје болеснику. Неки саму ову мрвицу без крви дају болеснику.

97. Кад кога снађе та велика болест ако је мушко отац, а ако је женско, мати му брже изиђе на таван кутњи, скине се го као од мајке рођен, и виче првога комшију: „О, Марко!“ Или већ како му је име; па наставља, ма да се нико није одзивао: „Данас мога Симу, или Анђу, уједе змија, па више никад!“

Сад сиђе и у својој коси донесе воде те боном зацеди у уста. Болесник после светкује тај дан док је год жив. (Подгорина)

98. Неки копају траву (имерек) рано изјутра црнокорим ножем. Место одакле корен травин изваде попуне са мало хлеба и соли. Траву ту треба да копа чељаде женско чисто (или девојка пре цвета, или жена већ прецветала). Ископавши траву, однесе је, заједно с болесником, на дрвљаник па, на цепалу, на ком се обично дрва цепају, секиром оној трави одсече се корен, малко се насецка од ње, помеша с медом и да, онако преко цепала, болеснику да поједе. (Шабач.)

99. Кад помркне сунце или месец, док траје она помрчина, ваља с водом и жучом од гаврана замесити танак колачић хлеба, одмах га на врућем огњишту испећи, и дати болеснику као лек.

100. Како болесник падне у болест, поклопе му главу бакрачем и лупкајући у њ говоре: „Кад ову капу поде-

[1] Ово баш треба *украсти*, да нико не види, да не би каке зле очи уништиле лековитост. У опште се за лек тражи да се справља у тајности. А ако ко наиђе и запита шта је? Одговарају му: «Пре лек него што ти знаш!» (Шумадија)

рао онда и болест ту имао!« За тим оштром бријачицом пусте му мало крви иза врата, па кад се крв мало усири даду му је на прсту те прогута. (Шабач.)

101. Баба Дона из села Селачке, у Тимоку, узме у руку *срп*, *метлу*, и *перушку*, па додирујући бонога овако говори: „Болан ми је Петар (или како је име болеснику) а сретоше га анатемници: глава им као сено (велика), очи као сито, зуби као срп; главом га уплашише, очима га испише, зубима га изедоше. Пишти Петар од земље до неба. Зачу га Божја мајка, немитна Богородица, па пита: „Што пиштиш Петре од земље до неба?« „Пиштим, вели јој Петар, сретоше ме анатемници, па ми снагу строшише, кости поломише, а крв попише!« „Не пишти Петре, не цвили, вели му мајка Богородица, него иди Дони Бајалици нека ти душом одуха, нека ти руком омаше, нека ти басмом одбаје, нека травом отрује, па ће ти лакнути, и заспаћеш као младо јагње на зеленој трави. Петар дође Дони Бајалици, а она се овако замоли:

„Немитници, недојеници, невенчаници, виле, ветрови, и некама-болести (падајућа болест) вама се молим ја Дона Бајалица, изидите из Петрове главе, из мозга, из памети, из косе, чела, већа, носа, зуба, усница, чељусти, ушију, из гуше, гркљана, рамена, мишица, лаката, чланака, руку, прста, ноката, грбине, крстина, груди, ребара, слабине, из срца, из црне и беле џигерице, из пупка, желуца, црева, бубрега, мехура, бедре, колена, из цеварика, из ногу, из пета, из прста, и ноката, молим се ја вама анатемници, устȕ! — уступите, растурите се, разнесите се, као прах по путовима, као сунце по пољу, као ветар по гори, као сабор из манастира, као пазар из чаршије; устȕ! — уступите анатемници!«

Кад болесник од те болести падне, ваља забележити где му је глава на земљи, па га не дирати, нити куд помицати с места док наступ не прође. Међу тим ваља наћи жабу испод камења, пањева, или из дрвљаника, и ухватити је. Болеснику пак ваља орезати нокте с руку

и с ногу; даље, од обе обрве, и од све четири трепавице одсећи по мало, а тако и од косе на глави остриши по мало у накрст. Све то одсечено ваља стрпати жаби у уста, па их зашити црвеним концем. Сад онде где је била болесникова глава, ископати рупу и жабу закопати у рупу, па онда кључалом водом полити. И тако за 40 дана неначетом кључалом водом полевати то место. Ко то буде радио нипошто да не казује ништа ником од укућана.

Болесник се после тога мора заречи да не пије ракије; јер ако успије, вратиће му се болест.

Ако онај који пати од ове болести није никад у њој нагорео, падајући у ватру, помоћи ће му се; а ако је нагорео, неће му ово помоћи. (Из старог записа)

102. *Трава од несреће* зове се она трава и корен којим се лече од падајуће болести. А лече се овако:

Просто се трава истуца, па се болесник залаже кашиком њоме. И што је болест давнија то му се дуже ваља залагати овом травом. (Браничево)

103. Кога први пут снађе ова болест, том дају да једе цвеће *седефа*, помешано с медом. (Јагодина)

104. Неки бонога поклопе коњским самаром, па око њега опцртају ножем.

105. Неки узму глогов колац, ударе њиме малко по челу болесника, па онда иду од њега дохватајући коцем до земље и бројећи: 1, 2, 3, 4, 5, 6 и тако даље до 70 или 80, па побију колац у земљу да се ни мало не види из земље. Ово одброје зато, да се за 70 или 80 година не појави болест.

106. Неки пуштају болеснику крв из уха па га после заложе с 2 — 3 капљице те крви, а у исто време спале под њим 10—15 зрна барута, и каде га.

(Баба Станача из Рибашевине)

107. Кад здрав човек на један мах занемогне у Нишу кажу да је *ограисао*, а саму болест зову *ограмâ*. Од

о̀грамѐ овако бају: „Заспала мајка код Јована (или како је болесном име); заспао отац код Јована, па притискоше његова анђела (држи се да сваки човек има анђела на десној руци); анђео се расрди па одлете од Јована. Кад то видеше доњоземци истрчаше, и почеше му кидати дирку по дирку од срца, од трбуха, од главе, од уста, од језика, и играти се тим. То видеше Божји анђели па слетеше с небеса и почеше да отимају и да моле да им дамо да једу и да пију благо, слатко, хубаво. Одобровољише се и дадоше: дирку од срца, дирку од трбуха, дирку од уста, и дирку од језика.

Ово се три пута понавља.

К р у п а

108. Кад се дете преједе, па проточи као беланцетом, каже се *окрупило се*; и та болест зове се *Крӱпа*. Од тога се чини ово: После по дне, кад дан већ удари натраг, загаси се ватра на огњишту, па се машицама поравни пепео, и по пепелу се дном какве шољице утисне *девет* колутића. Од сваког тог колутића врхом ножа црнокорца узме се по мало пепела и саспе у какву шољу; сад се опет пепео поравни, па се начини *осам* колутића, и од њих се узме на врх ножа по мало пепела. За тим се начини *седам* колута, па *шест*, и тако се иде на мање док се дотера до *једнога*. Онда се у онај пепео у шољи успе мало воде и да̑ детету те попије, па се држи да ће точење стати. (Шумадија)

С т р а в а

109. Кад се ко *престрави*, секу му се *краснице* или *крајчице*. То се ради овако: Узме жена бајалица онога што се престравио, и повали га на леђа. После узме клупче пређе, и са врх главе почне мерити оном пређом до врха ножнога палца. Том дужином измери му руке и то с врха средњега прста десне руке преко прса до

на врх прста леве руке. За колико буде краћи ножни конац од ручнога за толико се је престравио. Иза тога узме ону прећу, и на цепалу је сву исече, па је баци на раскршће а око онога ком је секла краснице, замете метлом. Страва ће прећи на онога ко први нагази на оно бачено.

110. Неком од страве гасе воду. Бацајући угљен по угљен жераве у воду, бајалица говори: „Ако је Павле урекао Марка, нека угљен потоне!“ За тим га том водом запоји три пута и умије га остатком. Тако урок оде као да се однесе руком. (Херцеговина)

111. Ако се дете престрави, салевају му *салитак* овако: Растопи се у судићу олова, па се онда пролије на равну земљу. У каку се облику олово стине, од онога се је и дете препало. Тај салитак вежу заједно с каким новцем и баце на пут, говорећи: „Ко ово први узме у руке, нека страва на њега пређе!“ (Херцеговина)

112. Кад слевају растопљено олово у судић неначете воде, говоре три пута овако:

„Бежи страва, гони те мајчина пара и очина сила у сиво кључе, у ражеву сламу, у трулу паћину!“...

113. Узме се траве *страшника*, помеша се с ракијом, и да̑ се болеснику те попије; а пре него што почне бајати, бајалица метне траве *страшника* у кадионицу, и њом окади болесника, шапућући девет пута ове речи:

„Стра̀ва у греду; из греде у главу; из главе у руку; из руке у срце; из срца у ноге; из ногу у земљу; из земље у говеда — а наш Марко здрав као дрен!“ (Левач)

114. Кад бајалица *слева страву*, она метне на ватраљ куршум, и тури у ватру, те се он на ватраљу растопи. Док она то чини, друго које чељаде донесе воде у ћаси, не окрећући се нипошто натраг, и ништа не говорећи. Сад она рече те бони легне на узначице, покрије га пошћавом, метне ћасу с водом на чело, и сручи онај растопљени куршум у воду, рекавши: „Страва оде у гору

и у воду! Што си га уплашило, изиђи нам на видело!« Тако исто чини над трбухом, па и над ногама. Ако се од куршума слије нешто налик на псето, она очупа од псета неколико длака, те болесника њима окади, ако ли изиђе налик на што друго, од овога узме длака и кади бонога. (Подгорина)

Глисте

115. Ко има глисте, слива низ мотовило масло и пије га. (Шабач.)

116. Неки стружу морску репу и њезин сок пију.

117. Неки опет пију воду од куване ражи. (Ужич.)

Велики кашаљ

118. *Велики кашаљ* лече овако: Оном ко кашље дају крви од малога пилета, од зеца, или од корњаче. Неки кувају корњачу као пиле, и ону чорбу од ње дају бо-ном да једе.

119. Малу децу провлаче кроз повраз од кућевнога бакрача (кроз тељижац). (Шабач.)

120. Неки кувају боцу *чкаљ* (велика бодљикава трава), и пију је као теј. (Шумадија)

121. Мало дете сваки дан два пута купају у млакој води, у којој су куване трње од сена или венац лука, па га после завијају у топле хаљинице.

122. На прси му привијају лојаницу; за пиће му дају воду у којој је кувана пшеница, јечам или зоб, и воду у којој је растопљен препирани нишадор.

123. Гушчу чисту маст растопе у млеку, и дају детету да пије, а самом машћу мажу му прси и око врата. Ово многи хвале. (Ужич.)

124. Неки кувају кукуруз, или јечам, и ту воду пију два пута на дан.

125. Кувају корење од *подбела*, од *жаре*, и од *слатке бујади*, па процеде, и ту воду пију место обичне.

126. Многи једу рен помешан с медом.

127. У вече, кад хоће да спавају, угреју воде, завију у крпу трина из јасала, две шаке соли и четири прегршти пшеничних мекиња спусте у воду. У тој води добро испаре ноге до колена, па се онда утопле и легну. (Ужич.)

Уроци

128. Уроци могу наудити сваком и свачем, особито лепу, прикладну чељадету, или добру и товну волу, коњу, или браву. И што је које од њих млађе и лепше то све више страда од урока. Дете ако је слатке крви, веома је слабо од урока. Зато се не треба много с дететом играти, јер њега и родитељи могу урећи.

„Зле очи, очи урочљиве, веле сељаци, могу да посеку горе од сабље. Кад човек погледа у лепо дете, у напредно теле или ждребе, и зачуди му се лепоти, може детету веома наудити чак и да умре.

Зато матере пришивају деци за капице свакојаке урочице, само да погледе злих очију одврате од детета и окрену на оне урочице на капи. Урочице су разне: има их стаклених, има старих пара, старих динара, старих костадинака; некад зашију у свилу какав запис, или јединак бела лука, или другу коју лековиту траву. То обично детету пришију на капицу више чела, а ждребету обесе о врат кашику. Међу травама против злих очију најбоља је трава *одолен*. Корен од те траве пришива се деци на капу, и мисли се да детету које ту траву носи никаке зле очи не могу наудити. За то има и изрека:

„Да зна мајка што ј' одолен травка,
Не би никад укопала синка!“

Прича се да је тако певала вила Загоркиња, берући по гори лековите траве!

129. Срби се страшно плаше од урока. Често можете чути да стари паметари, машући главом, изгова-

рају: „Више је људи отишло под земљу од урока, него од свих других болести.“

Мати, успављујући дете у колевци, певуши му песму од урока:

„Нина, сине, сан те преварио!
Сан у љуљу, уроци под љуљу!
Уроке ти вода однијела
Мимо твоју љуљу пронијела
Анђели ти у помоћи били!“

130. Или:

„Коња јаше Шећер-Симеуне,
Испред двора Даше материне,
Гледала га Даша материна,
Са чардака, са демир-пенџера,
Па је своју дозивала мајку:
„Види, мати, Шећер-Симеуна!
И под њиме претила дорина.
Благо мајци која га родила
И сестрици која га имаде,
И ђевојци којој буде суђен.“
Даши мајка тихо одговара:
„Шути Дашо, муком замукнула:
Девет их је у матере било
Осам их је од урок' умрло
Ост'о један Симо од заклетве
Да му није сијали перчина,
И његова претила дорина
И њега би урекле ђевојке.
Већ се чуде коњу и перчину
А ти си се свему зачудила,
Шћери моја, муком замукнула!“
У час рече, у други се стече.
Симеуна заболела глава
Седло пуче, под њим доро црче.
Мртав Симо у земљу пануо.
Кад то виђе Даша материна,

Од земље је на ноге скочила
Па бојали сандук отворила
Себи нађе укопне хаљине,
А и Сими танка бошчалука;
Па ето је на росне ливаде
Више Симе јаде провађаше.
Симина је ножа повадила
Па је себе у срце удрила.
„Када нема Шећер-Симеуна,
Нек' и мене нема у матере!"
Мртва паде крај Симе у траву.
Лијепо их они укопаше;
Кроз земљу им руке саставише
По гробу им цвјеће засадише."

(Из Мостара)

131. Кад се хоће мало дете да изнесе куд у вашар, или ма куд међу многи свет, онда се пред полазак унесе у димњак или у фуруну па се рекне: „Ако се очак урече, и моје се дете урекло!" За тим се на њему преврне кошуља и мало га намажу гаром између обрва и по челу.

132. Велики пак кад пођу међу свет, изнесу из куће неколико живих угљена, и пред кућом газећи их погасе, па један тако угашен угљен узму са собом, и кад у вашар дођу, баце га опет у ватру да оживи. (Шабач.)

133. Од урока ево једне басме из Босне.

„У урока деветоро дјеце; од деветоро осмеро, од осмеро седмеро, од седмеро шестеро, од шестеро петеро, од петеро четверо, од четверо троје, од троје двоје, од двоје једно, од једно ни једно!

„Хајте уроци по свијету као чеде по цвијету: по небескијем висинама, по земаљскијем дубинама, — ће ороз не пјева, ће кока не какоће, ће мотика не копа, ће сјекира не сијече, ће пашче не лаје, ће мачка не мауче, ће во не буче, ће крава не риче, ће овца не блечи, ће коза не вречи, ће жена не рађа, ће бешика

не љуља, ђе пракљача не лупа, ђе се клинац не пробија, ђе се Бог не спомиње!

„Кад избројили на постопи[1] стопе, на паскуну длаке, на гори лист, у мору пијесак — све море прецрпали па онда мога Марка (или како му је име) урекли.

„Које су га год очи урекле, оне га и одрекле! Црне урекле, црне одрекле; зелене урекле, зелене одрекле; жуте урекле, жуте одрекле; смеђе урекле, смеђе одрекле; паштре (јастребасте, шарене) урекле, паштре одрекле; плаве урекле, плаве одрекле.

„Урок сједи на прагу, урочица под прагом. Што урок урече са прага, то урочица одрече испод прага. Што год урочица урече испод прага, урок одрече са прага!

„У урока три ока: два огњена, једно водено. Прште оно двоје огњено, загаси их водено“

Ову басму треба изговорити три пута кад се дете успављује. Ако је дете уречено, почеће зевати или оно, или оно чељаде које говори басму. Ако ли је дете одвећ слабо од урока, ваља ову басму изговорити девет пута.

134. Кад ни то не помогне онда се, уз горњу басму гаси угљевље. Угљенови се најпре намене на разне очи. Који угљен потоне, он казује какве су га очи урекле. Том водом се дете умива по челу, образима, рукама ожличици и ногама.

135. Иза тога, дрвену кашичицу којом се радило око погасе угљевља и дете се залагало, обносе три пута око детиње главе, и забоду је у собња врата. Други дан гледају струготине и пруге по кусалу и по том казују колико је дете уречено.

136. Загаси се у воду угљевље, па се говори:

Од црна ока, од плава ока: урок седи на прагу, урочица под прагом. Нит' урок чује, нити урочица види.

(Левач)

[1] Раскршће.

137. Кад је дете уречено, потру га по челу отац и мајка недрима својим, или полицом од рукава на кошуљи.

Ово светује Баба Станача из Рибашевине у округу ужичком.

138. Неке бајалице овако бају:

Пролетеше беле јаребице, и пронеше бело млеко: из камена сипају, из камена расипају. Сама рука другој рукав везе; сама секира уроке сече; да се растворе уроци као чеље по цвету, као лој по угљену, као пена по мутној води: воду ћемо прегазити, уроке ћемо утопити: да увену, да усахну, да се више не појаве.

139. Неке опет узму три младе гранчице растове или вишњеве, запале их с једног краја па гасе у ћаси воде говорећи: Очи црне, очи плаве, очи зелене, и тако даље; на којој речи отпадне мали угљичак и падне на дно, таке су га очи урекле. (Подгорина)

140. Ухвате гују, из ње живе изваде срце, па њу пусте, а срце ушију детету у капицу или у коју хаљиницу те носи.

141. Неке узму парченце од дрвета које је гром запалио, то такође зашивају у хаљиницу и дете носи.

142. Неке из три вароши набаве три урочице, са три калема-дрвета по три пупољка из три округа, па то дете ушивено носи уза се. (Подгорина)

143. Бајалица седне код прага у кућу, па кажипрстом десне руке удара у палац и онај до малога прста говорећи: „Урок седи над прагом, урочица под прагом. Што урок урече, урочица одрече. Сјер ми ти у очи, а вештица у срце!« (Подгорина)

144. Негде држе да уроци могу бити двојаки:

Уроци од милости, и уроци од зависти. (Ужич.)

145. Негде опет деци бају овако: Урок седи на прагу, урочица под прагом; урок уриче, урочица одриче. Урок скочи, урочиће подави. Говорећи то ваља дете трљати по челу, по обрвама, опруженом шаком, треба га

прекрстити по лицу и повући за нос цврknувши му уснама (што се не може да запише). (Шабач.)

146. Неке бају овако:

Урок седи на столици, урочица под столицом: урок уриче, урочица одриче. Бежи уроче у гору, у воду; ту ти место није.

То се рече три пута, лизне се дете језиком, и прозевне се над њим неколико пута. (Левач)

147. Бајући деци уроке, неке бајалице и овако говоре: Један урок, два урока, три сусрета: отац син и свети дух. Ако си мушко — пукла ти јајца! Ако ли си женско — прсле ти дојке! (Шабач.)

148. Ако од првог бајања не буде болеснику лакше, бајалица има обичај рећи: „Оживели су уроци у њему; нисте ме раније звали! Сад се тражи *трава од изеди*. Кад ту траву нађе, најпре намени, то јест, рече: Кажи ми, или си на живот, или на смрт? Кад је ископа, ако види да је месната, цела, једра, онда је *на живот*, и болесник ће оздравити; ако ли буде начета, чисто као сува, шупља, трула и покварена, тада је *на смрт*, и болесник ће, јео или не јео, умрети.

149. Бајалица метне преда се чанак неначете воде (у ту воду, која бајалица има, спусти и стрелицу (онај белутак за који се држи да из грома пада на земљу), а на ватраљу узме доста жива угљевља па машицама, или врхом од ножа један по један спушта у воду намењујући, то јест, питајући се од каквих је очију урок дошао: или од плавих, или од црних, или од зелених, па који угљен падне право на дно, таквих очију човек или жена урекли су болесника. Сад погађа ко је урекао? Док ово ради, она машицама маше у накрст по води, као свештеник кад воду благосиља, зева и говори разне басме а најчешће ову: „Иди, бољо и у гору и у воду, у високе висине, у дубоке дубине, где певац не пева, где кока не кокоће.“ (Шабач.)

150. У Тимочкој Крајини држе да су *урок* и *прострел* једно исто. Да од тога сачувају малу децу гараве их по челу и по образима. А ко је већ *прострељен*, гасе му угљевље у води, и запајају га том водом, у коју стрљају и мало босиљка. Остатак те воде поливају му на руке да се умије по образу, али воду с образа не сме дочекивати на руке, него право с образа пада на земљу. Иза тога притисну болеснику слепе очи палцима, које најпре опљуну, и трљају непрестанце зевајући и шапућући. Кад се и то сврши, лизну га по челу у накрст, и избављен је од прострела или урока.

151. Баба Дона у селу Селачкој, у Тимоку, пипајући болесника прстима по лицу и зевајући овако од урока баје:

„Бела тица тичаше, бело млеко пушташе, на бело камење капаше; пукле му очи на плочи ко Петра[1] урочи!“

152. Пролазећи поред чељадета урокљивих очију, обрни се, и три пута пљуни преко свог левог рамена, па се не бој урока. (Ц. Гора)

153. Смлечној крави, особито ако јој је и виме велико те пада у очи, везују о реп по конац црвене рудице, као заштиту од злих очију. (Шумадија)

154. Нису се само бајалице трудиле да људе чувају од злих очију. То су радили и сами хришћански свештеници.

Ево једне молитве од *очес призора* између толиких других.

У рукопису Народ. Библиотеке бр. 464, има ова молитва од урока:

„*Молитва от очес призора, сиреч на уроки младенцев. Господу помолим се!*

„Господи Боже наш, царју веков, вседержителне и всесилне, сотвориви всјаческаја и устројави јединим хотјенијем; иже седмерицеју раженују пешт, и пламен јаже

[1] Или како је болеснику име.

во вавилоње во хлад преложиви, и свјатија твоја три отроки цели сохранивши; врачу и исцелитељу душ наших, и покровитељу; на тја надјејуштисја, тебје молимсја, от тебе просим, притвори и прогони всјакоје дјаволско дјејство, и всјакоје сатанинскоје начинаније, и всјакоје прихотјеније и придјејство, и желачије похотноје и вредноје и очес призора снишедше от злодејев и лукавих человеков отмени от раба твојегâ, имерек, красоти ради, или мужества ради, или благополучија ради, или ревности ради, завист и очес призора пришедше на раба твојего сего, ти сам владико човекољупче, простри руку твоју државнују, и мишцу твоју крепку и високу и посештајуштих посети созданије твоје сије и ниспосли јему анђела мирна, државна, души и тела хранитеља, јако да запрети и отжене от него всјаки злодејствителни совјет, всјаки уз и призор от пакостотворних и завистливих человек дјејемоје; јако да от тебе цел и здрав собљудајем, со благодаренијем појет тебје: Господ Помоштник и не убојусја что сотворит мње человјек; и паки неубојусја зла јако ти со мноју јеси; јако ти јеси Бог, држава моја, крепки властитељ, началник мира, Отац будуштаго века, Јеј, Господи, возглаголи рабу твојему, и отреши от него всјаки вред и огањ от очес призора биви от прежде-речења всја злија вешчи сохрани, молитвами преблагословенија и славнија владичици нашеја Богородици и присноделеви Марији, и свјетовидних ангелов и всјех свјатих, Амин.

И паки агиасмом запој и уми. По том јектенију, и отпуст..«

Врућица

155. Како бони опази да га ноге веома боле, да га подилази зима уз хртењачу, да му се ништа не једе, одмах узме три полића добра жива сирћета, 2 драма камфора, 5 драма истучена бела лука, 5 драма зеитина; све то саспе у полујаку, па онда узме ко те тим добро ис-

трља болесника по хртењачи, по вратним жилама, слепим очима, по рукама и ногама, а особито по табанима. После га покрију да се презнoји, и дају му каква год теја, или воде од куваних мекиња или, најпосле, саме вруће воде. Ако му не буде боље, пошто се презнoји и проспава, већ га почне глава веома болети, дају му да шмрче у нос хладну воду, помешану са живим сирћетом, а крпу из хладне воде мећу му на чело.

156. Ако осети да га узима ватра по табанима, привијају му замешеног пшеничног брашна са живим сирћетом.

Умоче кошуљу у живо, или, и шљивово сирће, па му је обуку, и у њој буде 24 сата. (Ужич.)

157. Ако болесник бунца, мажу му теме свињском машћу, за тим рена са живим сирћетом завију у крпу, па му то привијају на слепе очи и на вратне жиле, или расеку главицу бела лука, па му то мећу под нос.

Ово све од видара у Карану, у ужичком округу.

158. Донесе се из пет башта траве, и са седам извора воде; то се угреје на врелу пепелу, а не над ватром; усијају се вериге у ватри, па их онда пусте у бакрач. Сад изведу болесника где слећу кокошке, туре над њега решето, и у решето костур од лисичје главе, и једну рушпу (златан новац); болесника скину, и сипају кроз решето воду на њега. После све те ствари оставе ту да преноће. (Шумадија)

159. Семе од босиљка и чубра истуче се и помеша с комовом, или шљивовом ракијом, па се болеснику накваси кошуља, и он је обуче да се презнoји у њој.

160. Неки на псу донесу воде у две паљке (тикве), па и том водом купају болесника. (Ужичк.)

161. Скува се у великом бакрачу лишће лесково, тополово, и јагњедово, па се тим купа болесник неколико пута. (Прекоморавље)

162. Неки скувају у води трину, а у ватри усијају камен, после поставе бакрач с трином болеснику под ноге, огрнувши овога поњавом, а у бакрач пусте онај усијани камен. То болесника јако угреје и озноји, па му некад буде и лакше. (Шумадија)

163. Ко је лежао врућицу, неће да пије ракије комовице „да му се болест не би повратила.“

164. Исто тако неће да једе козјег меса, нити пасуља тачкаша. (Подгорина)

165. Кости од лисичје главе метну се у воду, па се том водом болесник купа.

166. С језика, с длanова, и табана болесникових састругују ону смесу што постаје од ватре, па је замесе с брашном, у врућу пепелу мало испеку, и то дају псету или мачки да поједе.

167. По постељи болесниковој посипају конопљаног семена, те на њему спава три ноћи, а свако јутро оно на ком је спавао износе и просипљу на буњиште, да га тице разнесу.

168. У свим великим болестима болесник се купа, и готово све важније чини врше се на буњишту (сметлишту).

169. Од прилепљивости врућичине ограђују се тим што добро дувају кад уђу у болесникову собу да их не би болесникова пара нагло задахнула, а кад излазе ударају петом о праг, те као отресају прилепљивост. Докле год седе у соби код болесника, чешће се машају себи под пазухе, те трљају онај свој зној, и миришу га.

170. Неки угреју пун котао воде, у ту воду потрпају што год у кући има гвоздено: Ватраљ, вериге, чимбаре, итд., па том водом купају болесника.

Пробади

171. Ком досађују пробади, или протисли, слевају му неначету воду низ велики нож, који је био у војсци, и секао непријатељске главе, па га том водом запајају.

172. Или саставе свих пет прста у гомилу, па, на оно место где боли, три пута притисну, говорећи: *Уступ бика, тебе сја?!* Ја ћу тебе свом петорицом!« А четврти пут и притисне се боље, и мало као заврти. (Шабачк.)

173. Или добром љутом ракијом наквасе лиску дувана и привију где протискује.

174. Неки устружу рена, помешају с квасцем, и привијају на оно место где протискује.

175. Ако гори, ако бонога глава боли и бунца, ако суво кашље и тешко дише, кувају корен од слезовине, процеде, и ту воду пије место обичне. Даље, млеко од бадема узимљу три пута на дан; а ако овога млека нема, туцају семе од лубеница, диња, или тикава, и то што се може ситније; метну га у какав редак пешкир, доле подметну ћасу а озго сипају воду те прође семе с водом, коју после пије болесник, место обичне воде. Жене таког болесника одмах мећу на пару, или му паре циглом или заклопцем место где га протискује. (Ужичк.)

Корен од коприве за дуго кувају с црним шећером, процеде. и пију.

Настругана рена, помешана с медом, три пута на дан узимају.

Корен од репушине кувају у води, процеде и пију.

Корен од коприве, слатке папради, и подбела, скувају под заптом, процеде, и пију.

176. Три жујца од јајца успу у воду (кувану с кукурузним брашном и процеђену), узмлаче, и пију пред спавање.

177. Шљивовице ракије једно педесет драма, три црвене паприке, један фишек барута (ћоравац), све заједно скувају, па ту чорбу дају болеснику да пије кроз цев од трске. Та чорба мора бити врло врућа. (Из Реке)

178. Неки трљају црвени камен с брусом и то п у ракији или у води. (Шумадиј

179. Ако груди особито боле, дају болеснику да воду од брезе, кад она у пролеће намезгра. (Шаба

180. Протисли долазе кад ко ради у Светац. Од тога бају овако: „Амин, амин, Господе, лек до буде Павлу моја басма! Биће од понедеоника, биће од уторника, биће од среде, биће од четвртка, биће од петка, биће од суботе, биће од недеље. — Биће секао, биће копао, биће косио, биће вр̏о, биће кола терао, биће макар што здетовао. О, устима ћу бајати, руком ћу узети, у гору ћу пратити. Нека остане чист као сребро, нека буде здрав као од мајке рођен!« (Прекоморавље)

Друга басма:

181. Пошла Бодељева мајка да тражи сина Бодеља. Сретоше је три млада Турчина, па рекоше: „Врати се натраг Бодељева мајко: ми смо ти сина Бодеља с девет ножева уболи: од девет осам; од осам седам; од седам шест; од шест пет; од пет четири; од четири три; од три два; од два један; и он један удари у камен те се сав изломи и наш Марко (или како је болеснику име) оста здрав као дрен. (Левач)

182. Неки узму парче јагњеће коже с вуном оно-лико колико је место где протискује. Та се кожа поспе шпиртом, и исиотом, па се привије на боно место, и држи се докле бол не умине. (Шабач.)

Завта у прсима

183. Неки туку зову и семе од штавље, то кувају у белом вину, па пију јутром дуго.

184. Неки церова луга скувају у води за једну оку, и воду од куваног јечма под завтом опет за једну оку, па од једне воде и друге по једну ракиску чашу у једну винску усипају и пију 40 јутара. (Причају да се је тим излечио Милан Пекић, из Карана у Ужичком округу).

Улози или костобоља

185. *Улози* се зову кад човека свуд по костима у телу, час на једном, час на другом месту, боли.

У тој болести ово се твори:

Печен или непечен колачић од брашна кукурузног или пшеничног однесе болесник каквом глогу држећи га на оном месту где га боли, три пута дарне у глог говорећи: „*У глог улог а у тело одлог*“! Сад онај колачић остави на глогу да га тице поједу а он, не обзирући се, иде кући. (Шабачк.)

186. Неки траже траву, која је проникла кроз какву кост, па ту траву једу. (Шабач.)

187. Неки од костобоље једу број којим се прећа црвени. (Шумадија)

188. Кад сева по костима, и премешта се на различна места, зове се у Нишу и околини: *секавина* или *мамка* (?). Од *секавине* тамо бају овако: Секо секавино! Што сецаш, што штрецаш, што вртиш по костима? Машем секиром и сечем те; махнух ножем пресекох те; махнух лопатом одменух те; махнух метлом одметнух те. Устај на помоћ мајко, Богородице милостивна!“ (После се понови све оно што се говори против црвеног ветра).

189. Неки истуцају жив корен од траве која се зове *петлова креста*, па оним њеним соком трљају низ ноге и низ руке, али нипошто уз длаку.

190. Кад звоно звони на *достојно*, трче жене које боле кости у рукама, те чим престане звоно, хватају за уже, и држе док са свим не престане. (Подгорина)

191. Неки катран препирају док не побели, измешају га са сољу, зеитином, и жујцем, па то све привијају на место које боли.

192. Неки истуку сумпора и камфора, и свако јутро узимају на врху ножа у чашици комовице.

193. Паре болеснога, и то раде овако: угрејају воду у велику котлу, бонога положе на лесу коју ставе на две клупе, и покрију га, а оздо податуре бакрач с врелом водом, у коју — кад малко охлади — спуштају врело камење. (Шумадија)

194. Неки вежу псећу кост себи за ногу, и тако је вуку за пет дана. (Подгорина)

Кад трну руке и ноге

195. Ком трну руке и ноге, он оно што му трне тре оним сапуном којим је мртвац окупан, па се нада да ће му проћи.

196. Неки опет од те слабости носе уза се десни брк од рибе сома.

197. Кога ухвати грч, нека одмах рекне: „*Мојему оцу име Тодор*!“ па ће грч пустити. (Шабац.)

Ком трне месо

198. Треба узети мравињак са земљом, мравима, и свим оним што су мрави набавили за храну. Све то треба попарити врелом водом. Те воде болеснику ваља дати да пије и још и да се купа њом. (Браничево)

199. Ком трну руке, нека хвата заклано марвинче, и нека држи док не крепа.

200. Нека се прихвати за оно дрво којим је жаба растављена од гује. (Подгорина)

Водена болест

201. Истуку пуну шаку вење, скувају је у лонцу, па воду ту место обичне пије болесник, а отекла места мажу љутом ракијом са ситним камфором.

202. Неки кувају цвет и корен од вење с кореном од рена, па ту воду процеде, и болесник је пије.

203. Неки кувају лишће од брезе, и том водом болесника купају за 12 јутара.

204. Неки мећу у три оке добра стара вина 50 драма горушичног семена, шаку корена од першуна, толико корена од рена, две шаке зрна од вење. Све то кувају на тихој ватри 48 сата, па процеде и болесник од тога пије по три пута на дан по једну шољу. (Ужичк.)

205. Неки узму пласт покошене отаве, саспу на њега неколико бакрача кључале воде, па кад из пласта

стане избијати пара, метну болесника на ту отаву; и тако чине неколико пута. И болеснику дају да једе само неслано јело и неслану погачу. (Руднич.)

206. Неки узму род и корен од клековине, то кувају узадуго, и пију место воде.

207. Неки отекла места трљају љутом ракијом, у коју је мешано и ситна камфора. То веле веома помаже. (Ужичк.)

208. Од водене болести, неки копају корен од траве кукурека, и одсеку мало, колико пшенично зрно, јер је то веома оштро. То дају болеснику те воду из њега тера на мокраћу. (Шаба.)

Ређа

209. Кад се чује да је заредила каква болест, сви кућани даду са себе по тканице једној жени, те она навеже једне на друге, па крај од првих тканица пришгине кутњим вратима и онда их све отегне. Докле последњи појас досегне, ту побије секиром у земљу глогов колац, па окренувши се западу рекне: „До коца дошла (болести), а колац не прешла, нити мојој кући доспела!“ За тим разда сваком свој појас. (Тамнава)

210. Други опет у оној кући, у којој се нико није разболео, разделе ватру на огњишту на двоје, па сви кућани прођу између те две ватре, говорећи: „Кроз ову ватру прођосмо; друге се не бојимо!“

Или се прелази преко ватре и говори: „Преко ове ватре прећосмо, друге се не бојимо!“ (Из Шабач.)

211. Неки развуку кучине, као какво дугачко повесмо, и њиме окруже један котар земље, у који уђу сви укућани, па се онда оне кучине, на неколико места око њих запале те све изгоре. После тога они излазе из тога круга говорећи свако на изласку: „У ватри бесмо, не изгоресмо; у болести бесмо, не поболесмо се!“

Ово чине и са стоком кад удари какав помор у стоку. (Шумадија)

212. У Сврљигу, исто као и у Рипњу, ове се кучине пале „живим огњем“, а не обичним; то јест, оним који се нарочито тога ради произведе трењем дрвета једнога о друго.

213. Од редње нађу се с непримљених пет калема, из пет села, *пупољци* који се ушивају у појас и носе као заштита. (Подгорина)

214. Озго кроз оџак сипа се вино, а доле у кући хвата се у ступу, у којој се туче со. Па се после ово вино даје деци да пију као заштита од редње — великог кашља. (Подгорина)

215. Пробуше земљу гдегод у брегу, па се сви кроз ту рупу провуку. А један би се човек скинуо го те би такав обишао сва говеда додирнувши свако угарком из живога огња, и чим год гвозденим (каком стрелицом). (Заглавак)

216. Из куће, у којој већ има болесник пошљу се пре зоре два човека на неко брдашце, нађу два липова дрвета, и тару једно о друго дотле докле се не запале, па онда од тога наложе ватру. Сад ту дође старац удовац и баба удовица, и донесу тигањ и у тигању масла које је купљено на врачеве и то из три општине. Још донесу брдила с разбоја и обруч од празне каце. Она двојица што су наложила ватру прокопају кроз брдо рупу како се може човек провући, а она баба, на тој ватри, у тигању зготови цицвару. Сељаци међу тим сви у својим кућама погасе ватру и пођу мало и велико на брдо, те се редом провлаче кроз ону рупу, а после пролазе између ватре, јер је она наложена и ватру на два места. Ту стоји старац и баба: старац држи угарак, па свакога малко по леђима огари, а баба држи тигањ и сваки се по мало заложи оном цицваром. За тим сви прођу кроз отворена брдила и провуку се кроз обруч. Од те ватре понесу сви кући те наложе, али се не враћају путем којим су дошли него другим. (Подибар)

Ову болест зову разним именима. У ужичком крају и доле до Ваљева, зову је: Шарац, немирнâ и слâбâ.

Од ње се овако лече:

217. Грејy трбух заклопцем, и једу куван пиринач.

218. Кувају корен од траве *купине*, и пију у вину.

219. Од врбових жила гуле кору, настружу мезгре, скувају у вину и пију.

220. Веома препоручују да се кува корен од траве која се зове „мали срчаник“, и вода се пије.

221. Кад се први пут изиђе крвљу напоље, ваља оно секиром озго у накрст пресећи па оздо подхватити до земље, и преврнути и ушицама секириним притиснути оставивши да тако преноћи. И мисли се да ће болест престати. (Шабачк.)

222. Многи од те болести кувају семе од џешље и пију као теј. (Шумад.)

223. Треба ухватити тицу *грлицу* метнути је под врео вршник, заједно с перјем, и дотле држати докле се сва не спухори, то јест, докле се толико не испече да се међу длanима може истрљати у прашину. Ту прашину ваља пити у води, или у ракији, па ће помоћи болеснику. (Стари Запис)

224. Неки љуште церов жир, па само оно срце осуше, истуку, у старом вину скувају и пију.

225. Неки пију барут у вину.

226. Неки једу суху туцану каву.

227. Неки суве дрењке кувају, процеде, и воду ту пију.

228. Деци дају воду од куванога јечма и пиринча.

229. Неки једу језгру од прелетњих лешњика.

230. Болесника од срдобоље каде коњском балегом и тамњаном.

231. Дају му да пије: љутог сирћета с истуцаним белим луком, с црвеним гљивама, и чађу из оџака.

232. Врло зреле трњине скувају у суду, успу малко стипсе, после то процеде, па пију наште срце. Или

233. Узму црвених глогиња, остружу жилу од оскоруше, то све скувају с мало стипсе, процеде и ту чорбу дају да пије болесник наште срца. (Прекоморавље)

234. Неки надељу коре од дреновине, утуцају ситно ћерамиде и узму једну главицу бела лука. Све то скувају с литром воде у лонцу, али кувају дотле докле од литре остане само 50 драма чорбе. И то болесник пије.

235. Чим се чује близу срдобоља, сав народ у кући мора носити на себи по штогод преврнуто: назувицу, чарапу, тозлуку или ма што друго. Или:

236. Од мешине у којој је ношен катран, откине се по парченце, па то свако у кући ушије у појас и носи.

237. Неки у међудневицу наберу автике, искључају је као грожђе, па испеку ракију, и пију је од срдобоље. Уверавају да је то најбољи лек.

238. Неки једу каву утучену с лимуном.

239. Сав народ из једне куће искупи се пред кућом а једна жена свуд около развуче ланених кучина па запали, говорећи: „Мој народ у једној ватри изгоре, да у другој не гори!“ (Подгорина)

240. Неки греју циглу, натру је белим луком; тако врелу спусте у бакарни лењен, и боник седне на ту циглу те се пари.

Други стружу језгру од рода горкога кестена, и једу је. (Шавач.)

VI

СРБИ СЕЉАЦИ У БОЛЕСТИМА РАЗНИХ ОРГАНА

Главобоља

1. Кога глава боли, тај ископа корен од траве *карабоје*, истуца га ситно, и у вече, кад хоће да легне спавати, привије га на главу више чела. И то ради овако: најпре простре по глави мокру крпу, по овој онај истуцани корен, па озго другом крпом увије, али чува од очију јер је врло љуто. Многи верују да од овога не само хоће да прође главобоља, него и очњи вид бива бољи.

2. Неки кувају у води траву *ноћничавицу* па ту воду болесник пије. (Браничево)

3. Многи паре ноге онако као и од кашља, само још додају у воду по шаку пепела.

4. Жуч од врана вола мушко, а од вране краве женско, размаже по плавој хартији и привија на вратне жиле. (Ужич.)

5. У очи Великога Петка начини се свећа која се може око главе саставити. Ту свећу однесе бони цркви и на страстима изгори сву.

6. Неки трљају главу посољеном ракијом.

7. Неки привијају црни лук, печен и поливен зеитином.

8. Кад сунце заходи стане бони, окренувши се ка западу и говори: „Сунце за гору, а главобоља у гору!“ И баци онамо грумичак соли.

9. Неки привијају на главу траву која се зове *коњушница*, а тако и *целен* с ракијом и травом *разгоном* која расте по барама.

10. Неки паре главу *чубром*, *липовим и зовиним цветом*, што се све завија у ланене крпе. (Подгорина)

11. Неки начини толику воштану свећу да је може обавити око своје главе, после је однесе каквој врби, запали је, и три пута око врбе обнесе говорећи: „Венчах своју болетицу за врбицу.“ Привошти је и остави ту да сагори. (Стари Влах)

12. Ако је човек иначе здрав, пије млаке воде што може више на дан. Ако ли је слаб, он скува пола шаке траве *линцуре* или *чемерике* у води, ту воду процеди и пије по шољу сваки дан.

13. Ако су очи крваве, онда рена с квасцем и живим сирћетом привија на слепе очи и на вратне жиле, докле кожа поцрвени, а кад се то скине, намаже се крављим маслом или свињском машћу. (Ужич.)

14. Додирујући у главу говори бајалица три пута:

Ово су, веле, <table><tr><td>Ш</td><td>А</td><td>Т</td><td>О</td><td>Р</td></tr><tr><td>А</td><td>Р</td><td>Е</td><td>П</td><td>О</td></tr><tr><td>Т</td><td>Е</td><td>Н</td><td>Е</td><td>Т</td></tr><tr><td>О</td><td>П</td><td>Е</td><td>Р</td><td>А</td></tr><tr><td>Р</td><td>О</td><td>Т</td><td>А</td><td>Ш</td></tr></table> имена нечастивих духова који могу да буду у човекову телу.

15. После тога говори се ово: „Нежид иде путем; срете га анђео Гаврило и упита: „„Куд идеш Нежиде? Идем у човекову главу, да је сваком муком мучим! — Не можеш тамо ићи, већ иди у воду! Нежид рече: ја ћу из воде у рибу, из рибе у траву, из траве у свињску сурлу; свињу ће појести човек, па ћу опет отићи у њега.“

Запис овај записује се на горњој кори врућега сомуница. По три таке коре треба да поједе болесник, а сомуници без коре иду лекару. Ако не би било врућа хлеба, ваља га подгрејати; а ако хлеба никако не би

било, записује се на врбову или лескову лишћу, које се после спира водом коју болесник ваља да попије.

16. *Молитва въ главнія болѣзни,*

Господи Боже нашъ приклонилъ еси главу на крестѣ: поклањаютсѧ всѧ видимаѧ и невидимаѧ; сокрушилъ еси, силне, главы повинныхъ грѣхми; многомилостиве, ты сокруши болѣзнь главную раба Божіѧ (имерек), и исцѣли его ѿ немощи и болѣзни главныѧ ако ты еси исцѣленіе. Идетъ же Нежидь ѿ морѧ чермнаго и срѣте Господь его и рече: Гдѣ идуть (тако) Нежиде? И рече Нежидъ: Иду на человѣка въ плоть кости ломити ему, мозакъ измерцати, проливати кровь, очи ослѣпикати, носъ изгнетовати, зубы искоренити. И рече Господь: Запрещаю ти Нежиде именемъ моимъ да не дерзнешъ на раба Божіѧ (имѧ рекъ). Благословеніе Господне на его и людіе мои знаменами во вѣки. Аминь.“

17. Од главобоље има још неколико молитава али је у њих садржина ближа к требнику. Зато њих и не преписујем, сем ове једне. Има ту молитава од зубобоље, а има и неколико записа против разних болести. На прилику, „*От главе: И наместъ крашеси, на ставрашеси погребе се Христосъ намъ* есть и воскресе, Нежида изгна изъ главе рабу Божію (имѧ рекъ) ва имѧ оца, и сына, и светога духа, аминь.“

„То напиши на киселу хлебу, нека еде трипуть на дан кад заболи глава.“[1]

Секавина (севање у глави)

18. Ој, ти, секо секавице, по Богу сестрице, не севај, не боли; него прати Св. Петра у Свету Горицу да одсече свето дрво, и начини свету цркву, да се помоли Богу, да нашем (имерек) секавина прође. Оде Св. Петар у Св. Горицу и понесе свету секирицу да одсече свето дрво, и начини свету цркву. Срете га Мајка Божја, па му рече:

[1] Ово се налази у рукопису Народне Библиотеке у Београду, под бројем 464.

— Ти не иди у Свету Горицу, не носи св. секирицу, не сеци св. дрво, нити гради св. цркву, већ ти иди Светом Јовану: Он ће басму да обаје, он ће бољку да размаје, ножем да засече у сирову дрвету секавини место да начини. (Бајалица Јелена Лоњика, Левач)

19. У курјака четири ноге пети реп од секавине Марку то да је лек. (Иста)

20. Истуца се лист од зове, па се тим облаже теме; још се накрижа котурова од главице црна лука, посоле се, па их метну на слепе очи, и привежу марамом. А баје се овако:

„Труп се Рус женио; Русу није звао на свадбу. Руса се наљутила, па се с врха осушила, а из корена иструпила. Наш Марко здрав као дрен!“

21. „Удари вук на овчара, на козара; на песак, на тресак; тресак пуче, а бољка Маркова штуче!“ (Лоњика, Левач)

Намера

22. Пошао Марко (или како је име болеснику) златним путем, сребрним ногама, па пишти и цвили гласом до неба и земље. Срела га Мајка Богородица, па га пита: „Што ти је, Марко, те цвилиш гласом до неба, цвилом (тако) до земље? Каква ти је тешка невоља?“ „Ја се данас разболех, и глава ме заболи, алосан тропосан: не да стати, ни лежати.“

„Не бој ми се, Марко; већ отиди Јели бајалици: она ће ти пером бољку разнети, посипком опрљити, метлом обрисати, и из снаге болест истерати!“ (Левач)

Кад боле очи

23. Бајалица узме воде из реке и лист од траве. То двоје меша, и дувајући болесноме у очи, шапуће:

„Запали се бели Београд! Чим ћемо га угасити, да не гори бели Београд? Зеленом травицом и студеном (у овај тренутак бајалица зацеди из тањира мало воде у

очи болеснику, и наставља шапутати водицом. Пошетала бе̂ла преко бела поља, па је пала на очи Марку. Устӯ, бе̂ла, ти ту места немаш! Не можеш ту гнезда вити, нити јајца носити! Ја ћу теби гнездо развалити и јајца полупати; него ти иди у Св. Гору, те донеси свето дрво. Бајалици нашој да помогне Св. Никола, и сви свеци Божји, и наш Марко да прогледа као соко сиви!« (Левач)

24. Чисту ћетенову крпу умачу у хладну воду, и облажу боно око.

25. Настружу рена, помешају с квасцем, па привијају на вратне жиле.

26. Поспу белог шећера по жеравици, накаде крпу и њом облажу око.

27. Перу главу хладном водом и шмрчу бурмута у нос.

28. Стуку стипсе за једну шаку, саспу то у литру воде, добро измућкају, и том водом перу боно око.

29. Угреју ватраљ, ставе ћетенових кучина, разбију два јајца, посоле, и привијају. (Ужич.)

30. Бајалица или бајач бајући боном оку, говоре овако:

„Из главе очи боле, па не могу лека наћи. Братим вас, два листића, дӗте мени лека нађ'те! Долетеше два листића, па овако говораху: Које очи сенку носе, нек се нама потуже; ми ћемо сенку под крилима однети у висину, па метнути под облаке, и скинути две звездице па метнути на очи.« Бајач говори даље: „Једва један ниже сиђох, док очима лека нађох; у крилима воде донех, те очима лека нађох, да прогледе у јарко сунце — ӯ!«

(Јагод.)

31. Треба крајеве од очију натрти парченцетом нишадора.

32. Треба мало кукурузног брашна замесити у хладној води, па то тесто у вече превити на очи. И то понављати докле год се не осети лакост. (Стӣг)

33. Кад кога боли око, нека му жена дојиља кроз пробушен чељ белога лука замузе свога млека у око —

па ће бол проћи. Ако болује мушко треба дојиља мушкога детета, а ако је женско очобољно — онда она што дои дете женско. (Шабач.)

Кад сузе очи

34. Сатрив слануток много, и смеси с тамијамом, и расплескав положи на обојих скранијах, или аште на јединој страње слези текут положи. (Рук. 474)

Кад боли ухо

35. Настружe се рена у комову ракију, која се са богојављенском водицом и гушчим изметком помеша, и добро измућка; па се онда зацеди у боно ухо, и овако баје:

„Пошла бе̑ла преко бе́ла поља, па је пала Марку, или како је боном име, на ухо.

„Устӯ, бела; ту ти места није!

Овде се понови сва ова басма напред испричана.

(Јелена, Лоћика Левач)

36. Кога боли ухо тај налије у њега своје мокраће, па се нада да ће проћи. (Шабач.)

37. Неки улију у боно ухо две капи љуте ракије.

38. Неки упреду памука, оквасе медом, и ставе у боно ухо да стоји дан и ноћ.

39. Неки ће узети у лонац ватре, на ту ватру метнуће сувог чубра, па поклопити винским левком, и боно ухо тако наместити да иде у њега пара.

40. Ако се мисли да је што ушло у ухо, ваља турити малко вуне, па ће изићи; а добар је и дим од дувана.

41. Неки уливају у ухо врућe козје млеко.

42. Неки узму сирово јасиково дрво, три прста дебело, а четири шуха дугачко; с једне га стране зарубе, а другу наложе на ватру, и воду која из тога дрвета испишти хватају и уливају у боно ухо.

43. Неки увоште крпу, завију је око дружице па дружицу извуку, а крпу кроз коњску плочу задену у ухо, и озго запале. Ово многи зову витиљ. (Ужич.)

44. Неки жуч од вране усипају у ухо.

45. Неки мокраћу од бика и ракију комовицу засипају у боно ухо. (Подгорина)

46. Неки своје дете нагоне да се помокри у ухо, а неки зацеђују сок од праза лука.

47. Кад ком запишти уво, он пита другога: које пишти? Ако питани погоди, његова је брига.

48. Свиње никад не треба штројити на чивт, него на тек (не на *тако*, него на *лихо*).

49. Жена не треба да нанити нити, ако то није радила девојком.

50. Кад се човек умива, не треба да повраћа воду, то јест, не треба да се два пута пљуска једном водом. (Ариље)

Кад боли зуб

51. Надељи ситно смолната луча, узми среша од вина, и стипсе; све то у живом сирћету, под заптом, дуго кувај, после процеди и испирај зубе. За три месеца неће болети!

52. Кад зуб заболи, узми чено ољуштено белога лука, умочи га у со, па метни на бони зуб. Бол ће уминути.

53. Ситно истуци стипсе, помешај с водом, дуже мућкај, па ту воду држи у устима. Уминуће.

54. Брестову кору, и печурку с врбе, скувај у живом сирћету, под заптом, и тим зубе испирај.

55. Огули кору од бресквe, скувај у води, па том водом зубе испирај.

56. Ради зуба: многи људи неће у петак да се бријају, а жене се не чешљају у тај дан. Други опет само петком срезују нокте, а неће ни у који други дан. (Ужич.)

57. У Загуровића Псалтиру од 1570 године, на стражњем листу, има овај запис против зубобоље:

„Петар на камене мраморе нерадосн беше в себе. Приде к нему Господ и рече Господ: Рабе Петре, что ти тако нерадосн еси? И рече му Петар: Господе, приде ми чрев, и гризе ми зубе мое. И запрети Господ чреву и рече: Изиди чреву из раба моего Петра. Изиде чрев и бише зуби јако рождени. И рече Петар Господу: да васакому човеку напишем сію молитву? И рече Господ: Напиши Петре!

Запрешта му Христос да не имат чреве уведити тко носи. И рече Господ: Амин, Амин. Господи, да будет на помошт рабу твојему (имерек) и шти тропар и кондак месеца Априла аі. Сатвори молитву над ним.“

58. Кад се крв, пошто се извади зуб, не би хтела уставити, треба наћи дрво зову, ољуштити кору и бацити, а мезгру што је између коре и дрвета састругати, па те мезгре ваљати колико за један куршум, умочити га у љуту ракију, и на врућем ватраљу угрејати колико се може држати, па тај врућ куршумић метнути на оно место одакле је зуб извађен и држати. То ће крв уставити. (Из једног старог рукописа)

Десни кад боле

59. Болесник се одведе на реку, или на поток, захвати се воде, и у њој се угаси угљевље, па се онда говори: Запали се цару царевина; запали се краљу краљевина: ништа их не може угасити до студена водица и зелена травица.“ Болесник се напије те воде, и одмах иде кући, не обзирући се натраг. (Јагодин.)

Да не би уста болела неки љубе мравињак.
(Бос. Крајина)

60. Ком удара из уста, нека узме цвета од руже, шафрана, и суву жишку; све троје нека истуче, нека помеша с медом, и нека дуго жваће у устима. (Ужич.)

Кад тече крв на нос

61. Из које ноздрве тече крв, ону руку ваља дићи у вис повише главе.

62. Ваља шмркати у нос живо сирће, помешано с водом.

63. Ако крв удари и на нос и на уста, онда умоче крпу у живо сирће, и обавију мошнице, а жене обавију сисе.

64. Неки соком од коприве трљају по челу. (Ужич.)

Отекле мошнице

65. Обавијају крпама из хладне воде.

Узму меда и жива сирћета, па помешају; то размажу по ћетеновој крпи, и обавијају. (Подгорина)

Стала мокраћа

66. Ком стане мокраћа, тому узмлаче воде, сруче је у качицу, и болесник уђе у њу да огрезне до пупка у води.

67. Истуку ситно ћетеново семе, скувају га, и процеде, па кану 3—4 капи сока од лимуна, и то дају болеснику да пије.

68. Дају му да пије кисела млека.

69. Јежеву кожу баце на угљен, па њом каде мокраћну цев. (Ужич.)

VII

СРБИ СЕЉАЦИ У НЕКОЛИКИМ РЕЂИМ БОЛЕСТИМА

Чума (или куга)

1. Сељаци верују да је чума жива као жена. Зато јој тепају као да им је Кума, само да је одобровоље. Она се вози на колима која идући шкрипе. Она се неком човеку пење на леђа те мора да је носи. Она се само боји од црна без белеге вола. У оно село не може ни ући које су оборала два брата близнака на два близанца вола, црна без белеге. Има више села за која се прича да су тако оборана, и у њима, кажу, није чума никад никога уморила.

А како мори чума? Само такне човека прстом у чело, и он одмах мора умрети. Онде пак где се суди лепо перу, где се ђубре не оставља за вратима, и где је чистоћа у свачем, чума не мори.

Прича се да је некакав чобанин надмудрио чуму овако: Идући чума по свету, и морећи људе, дође гладна неком чобанину, и заиште једну овцу за ручак, рекавши му да се он у планини чисто држи, па га неће уморити. Чобанин обећа овцу, али упита:

— Бога ти, како ти мориш људе?

— Бог је све људе, одговори чума, записао у један тевтер, па тај списак дао мени те их ја, после, по њему морим.

— Молим те, настави чобанин, јесам ли и ја ту записан?

Чума извади тевтер, погледа у њега, и каже му да није. Чобанин је онда тресне батином, рекавши:

— Кад мене није Бог записао, ти ме не можеш уморити.«

(Стари Влах)

2. Године 1837 појавила се у Јагодини чума. Кнез Милош изда одмах најоштрије заповести да се зараза ограничи. Међу тим, у Пожаревцу, где се је тада налазио, нареди те девет баба, голих као од мајке рођених, за једну ноћ, према ватри, без свеће, тајно, опреду и изаткају кошуљу кроз коју су се, после, провукли: Кнез Милош, сва његова породица, и сви војници у касарни!

(Чуо од очевидаца у Пожаревцу 1874)

3. Кад чума зареди морити, народ сав претрне од страха. Прича се да она ноћу ходајући по селу, дозивље по имену некога и некога човека, те му казује своје заповести или напомене: да нешто уради, или да се од нечега чува.

Једном у селу Јелакцима, у Копаонику, кад је чума морила, неки човек се био загледао у своју лепу сваст. Кад једне ноћи, баш кад је он био отишао у свој виноград у село Кожукце, у глуво доба ноћи, с брда више куће му, викне неко:

— О, Радоване! О, Радоване!

— Чујемо, одговори мајка Радованова из куће.

— Кажите Радовану: Ја сам чума. Ако не..пољуби сваст, поморићу све вас!

Пошто чума ту заповест понови кроз три ноћи, кућа се покори, и Радован, сиромах од чумина страха . . . загрли лепу сваст....

После се дознало да је с брда викао сам Радован главом!...

Ово је казивао крушевачки Прота Јосиф, који је рођен у Јелакцима.

4. Чума је као жена; она се купа, умива и чешља као свака друга уредна жена. Зато, кад куга мори, не само што треба кућу уредно чистити, и судове свако вече лепо опрати, и на полицу наредити, него ваља спремити коританце, млаке воде над ватром, и чешаљ да се *Кума* (кугу кад мори сви зову *кума*) окупа, умије и очешља. Она се веома срди на нечистоћу у кући!

Вештице

5. Кад кога боли по срцу, то јест по средини снаге, сељаци веле „наудиле му вештице.“ Од те бољке овако му бају: Узму лонац који има на дну крст (ужички лонци сви то имају), па тим лонцем притисну на девет места у пепео, после ножем покупе онај пепео где су изишли крстови, стресу га у какав судић и закувају, па траже по њему длаке. Кажу да се одиста налазе црне, беле, риђе, и неке се од њих све коврцају. Све се то стрпа у кашику меда. После се узме болесников појас, отегне се од прочеља ка вратима до десног преклада, и докле досегне, онде се земља раскопа. Ту се, веле, мора наћи угљевља. Сад се и оно стрпа у ону кашику или судић, и све се даје болеснику да поједе. Мисли се да овако он поједе оне које су хтеле њему наудити. Ако ли се не нађе ни длака, ни пепела, ни угљевља, онда машу главом, хотећи рећи: „Бога ми нема лека!“ (Стари Влах)

6. Кад се у вече, или обноћ, макар какав лептир нађе у кући, држи се да је то вештица. Лептира тога одмах ухвате и нагоре рекавши: „Ко ноћас дође у моју кућу, и овде нагоре, да Бог да ми сутра дошао и хлеба (или ма што друго) заискао!“

Ко сутра дође, и ма што заиште, држи се да је вештица или вештац. (Шабач. и Шум.)

7. Баба Дона из Селачке овако баје оном ком су вештице наудиле: Узме у руку перушку и црвен конац па, додирујући болесникову главу, срце, руке, и ноге,

говори: „Устај! Авај! Вештице, виле, и ветрови! Дошли сте да Милану (или већ како му је име) поједете срце и главу; али је код њега Дона Бајалица, која вас шаље у гору лист да пребројите, у море песак да премерите, у свет путове да пребројите. И кад се вратите не можете му ништа учинити. Дона Бајалица је душом одувала, руком одмахала, и травом растурила. На Милана живот и здравље!“ Ово му говори у три реда. (Тимок)

8. Неки увек држе у кући глогов колац или трн од вештица. (Подгорина)

9. *Мора* да не би ноћу човека притискивала, неки, кад легну спавати, пребаце преко себе свој опружен појас, да мора не може преко њега прећи, и човека притиснути: неки мажу прси и табане белим луком, јер се држи да никаква нечастива сила не сме на белолуковину.

Вампир

10. Кад преко мртваца пређе мачка, псето, пиле, човек, или ма што живо, држи се да ће се повампирити. Зато умрлога, откако издахне, па докле га не сахране, врло пажљиво чувају, и никад сама не остављају. (Свуда)

11. А да се мртвац не би повампирио, забадају му у пупак иглу или трн од црнога глога. Да пак вампир не би живима наудио, узму чиста катрана, обају га, и њим „крстошу“ врата, и прагове од својих кућа, колиба и кошара. (Крајина)

12. Покојни Милија Бугарин, бивши окружни начелник, прича како је за његова детињства био пукао глас да се некакав мртвац повампирио. Одмах су, вели, сељаци зовнули свештеника, спремили оштро глогово и клеково коље, па почели раскопавати гроб. Свештеник је читао књигу *Громовник*, говорећи: „Изиди нечисти душе, изиди! Заклињем те три ста седамдесет пута; иди, проклети демоне, у бездан!“ Људи раскопају гроб, наложе ватру око гроба, па оним оштрим кољем пробију

надувено тело умрлога, а неки гранама машу поврх ватре да не би ђаво који се био увукао у тело мртваца, излетео и утекао. Кад све то учине, загрну гроб земљом и вампира, веле, нема. (Подибар)

Хала

13. Од хала бају овако: „Биће од састављака, биће од ветра, биће му напрађено, биће нагазио, биће вам ложицу сломио, биће вам каленицу разбио, биће вас чим год увредио, молим се вама: Смиљано, Огршћано, Калино, Магдалено! да му опростите, и лек да му дате!“ (Прекоморавље)

14. Не ваља ићи на воду после заходa сунца.

15. Кад први петли запевају, не треба никуд ићи, јер тада беже сви нечастиви, вампири, вештице, који су ноћу ишли којекуд, па човек може нагазити. (Ст. Влах)

VIII

РАЗЛИЧНО

К лековитим водама

1. Ко се год од какве слабости окупа у којој лековитој водици, ваља ту воду да дарује којом, ма и најситнијом, паром. А неки крај таке воде остављају и кошуљу у којој су дошли. Неким лековитим водицама пада толико тих пара да сељаци, у чијем је вода хатару, изберу кога душевнога човека да те паре збира, и да се о њима стара. (Има везе са стр. 55). (Свуда)

Ка бајању

2. Уза свако бајање, поред онога што се говори, узима се у руку по нешто чим се баје око бонога места као, на прилику, стручић босиљка, срп, нож, чешаљ, чењ бела лука, зрнце соли, итд. (Из Стига)

3. Угљевље баба гаси у ћаси воде и нешто шапуће. Тешко је сазнати шта која баба тада шапуће. Воду од тога угљевља сливају низ врата, па оне капнице доле хватају. После то дају болеснику те пије и умива се.

4. Кад бајалица у вече бележи траву, да је ујутру ископа, она говори овако: „О травице по Богу сестрице, одведи ме на девет збегова где се бије девет удовица и међ' њима Павле Разбојџија, да ми каже: која је трава најбоља Марку, Петру, или већ како је боном име. Кад ујутру ископа траву, она остави онде крајчић од какве болесникове хаљине. Ако је трава здрава, она каже: „Добро је; није на срцу изеден". Ако ли је трава наједена, каже: „Не ваља; изеле га зле очи!" (Ужич.)

5. Ако би ко од једнога видара донео лек за два болесника, не казавши да су два, једном ће лек помоћи, а другоме неће. (Шабач.)

Ка врачању

6. Не ваља се сркати из лонца докле не проври, пошто се налио; јер ко то уради неће се умети бранити на суду. (Шум.)

7. Кад се лонац истави од ватре оно место где је стајало његово дно не ваља онако да зија, него га ваља засути пепелом, јер се прича да је ту мајстор био скрио пети јексер од оних што су Јевреји били наручили да разапну Христа. (Шумад.)

8. Кад се зида каква велика грађевина, па ко туда прође и остану му стопе, и зидари их измере и меру њихову узидају у грађевину, он ће умрети. Зато се свакад деци забрањује да не иду где се што зида. (Свуда)

9. Кад ко пође на суд, да се с ким пре, нека ишчупа из своје главе на свакога парничара и злобна судију по једну длаку па, завезујући је за својом главом, нека рекне: Завезах памет Матеји (или како је име парничару или судији). Ту длаку нека баци за себе, и суд ће бити његов. (Шабач.)

10. Кад желе какву болест да врате одакле је дошла, онда бају овако:

„Бајем Павлу да му буде лек! Врћем овај конац; врћем овај траг: нека се врну чини од њега. Ако је од Бога, молим ти се Боже опрости му! А ако је од душмана, нека иде одакле је дошло!“ Или:

11. „Амин, амин! У име Свете Богородице! Како је лек из њених уста нека је лек и од мога бајања. Ко ми прати ову болест једном руком, врћем му обадвема; нека она не сме више на мене доћи; врнућу је у глуво доба, у по ноћи.“ (Прекоморавље)

12. Кад се на кога сумња да је што украо, ваља тајно написати на хлебу, или на чем другом, па му дати

да поједе ове доле речи, па мора казати ако је ма што украо. Ово су те речи:

Фараексъ, Ерига, и Ерафуга. (Стари Запис)

13. *Ујамак* и *урезник* конци су злослутни. И свак се чува да њима не би морао што на себи шити. И о том песма вели:

„Мајка свога сина световала,
Да се чува, и да се учува
Од ујамка и од урезника
Да га танка пушка не убије.“

14. Кад се више људи греје око ватре па дим мимо све друге само на једнога иде, веле „овај има пара!“ (Ц. Гора)

15. Кад се човек умива, ако три пута не баци воде на образ, оставиће га жена. А жена ако то не учини умивајући се, оставиће је човек. (Ц. Гора)

16. Кад се ком погубе брави, и остану да заноће у гори, онда газда ставља секиру у трупац, а гребене склапају један у други. То чине верујући да се вуку, ако на браве наиђе, неће уста отклопити. (Ц. Гора)

Мелем на рану

17. Препран катран, зечје сало, зеитин, и восак саставе, кувају у води, и привијају на рану.

18. Неки узму козјег лоја, воска, тамњана, смонога луча, коре и мезгре од зове, и цвећа чубра, па то узваре на зеитину у тавици. Кад проври, мешају докле се згусне, па изруче у ћасу воде, тавицу оперу, и опет врате, те тако три пута превре у тави, и после га привијају на рану.

19. Неки с једне стране расцепе зубљу смонога луча, метну у процеп смрчеве смоле, воска, тамњана, и козјег лоја, па све запале над чанком воде у коју падају капље које се после купе и привијају на рану. (Ужич.)

Кад змија уједе

20. Узму корен од бурјана (аптуге), тај корен добро стуцају с вењом, па добро исцеде, и то неколико капљица што се нацеди дају болеснику да попије, а истуцани корен с вењом привијају на оно место где је змија печила. (Браничево)

21. Кад змија уједе, бајалица овако баје: Земља земљу јела: ни с вактом ручала, ни с вактом ужинала, ни с вактом вечерала; ни са зла човека, ни са зле жене. Глогов колац и ражањ колач.« Сад хукне у уста уједеном и рече: „Изиди Марија, зове те кадија.« Ово се чини три пута. (Из Златибора)

22. У оном молитвослову, који је поменут раније, има прибележен овај запис од змије:

„Земља земљу пољубила, земља земљу пољубила, земља земљу пољубила: рогом ручак, рогом вечера, рогом постеља (3 главе) не порад оне зле жене, но порад оног доброг човека.!«

Од беснила

23. Кога снађе беснило, нека ова слова изреже на хлебу, нека метне да се хлеб испече, после нека их извади и поједе, па ће беснило проћи. Ово су та слова.

Ш	А	Т	О	Р
А	Р	Е	П	О
Т	Е	Н	Е	Т
О	П	Е	Р	А
Р	О	Т	А	Ш

(Стари Запис)

24. Кад уједе бесан пас, узму неколико длака од истог пса, сажегу их на ватри, истуцају ситно, поспу на рану, и озго прилепе лист од какве било траве. Или

25. Нађу златне бубе на Тројичин Дан на дрвету јасену, затворе их у тикву док не поцркају, после их истуцају, и дају уједеном да пије у води или ракији, па веле да ће му бити лек. (Прекоморавље)

26. У Подгорини ово исто раде, само ову бубу треба да су девојке на Видов дан пре сунца поклопиле динаром, и за овакав лек оставиле.

27. Вода од винове лозе и из траве бујаче добра је женскињу за косу: расте од тога.

Шта женско не ради

28. Женско чељаде не коље никад ништа у Шумадији. Ако се догоди да се мора заклати пиле или кокош, а код куће нема ни једне мушке главе, онда жене узму пиле или кокош и носе на пут, или у малу, где мисле да има који мушкарац, и моле да им закољу то што су донеле.

Кад се тако кокош, петао, или пиле закоље, па се дуго лепрша и неће да издахне ваља нож, којим је заклано, побости у земљу да би што пре издахнуло.

(Шумадија)

Коцање

29. На свакој огради око усева, око вотњака, око забрана, око сена, око кошница, купушњака, од Дунава до Рашке, и од Тимока до Дрине, видећете на коцу по коју суву, белу коцању, главуцу од коња или од вола. Зашто се то меће? На то питање вам се одговара различно: Неки веле: »Да се не црвља усев;« неки — да се плаше звери и тице«, а неки: »Да не би зле очи наудиле добру оном.« У Врањској Бањи рекоше ми да је то само »од урока«, да зле очи не би урекле оно на чем је коцања.

Напомена:

У Народној Библиотеци, под бројем 474 има рукописни *Зборник* из XVII или из XVI века у ком има молитава, има географских, орографских и других бележака, а има доста и лекова у разним болестима. Ја сам овде само неколике исписао колико да обратим на *Зборник* пажњу стручњака који се неће кајати да мало времена и на њега потроше.

Рабоши или народна рачуница

30. Рабош је помагач памћењу наших неписмених сељака, кад год имају какве бројеве да сачувају од заборава. Ја сам настојавао, да ухватим, каква је система рабошењу; т. ј., је ли у свих једна, или сваки бележи како му се свиди. На то настојавање, добио сам извештаје из Поцерине, из Крајине, и од Голупца. Сви се слажу у томе, да је у основу једна система, с малим разницама у извршивању.

Овде ћу огледати, да обележим те знаке, само сумњам, да ће бити белези јасни, по што је тешко исказати глатким писмом оно, што треба да се изреже, па да се разликује једно од другога.

Рабош има 7 знакова до хиљаде. Друго су све домеци. Тако је:

1. Тачка или убодотина ., која значи 1.
2. Право подрезана а неизрезана пруга | — значи 5.
3. Право подрезана и изрезана пруга ❙ — значи 10.
4. Косо подрезана и неизрезана пруга, доњим крајем ближе к руци којом се држи рабош / — значи 50.
5. Косо подрезана и изрезана пруга **/** — значи 100.
6. Подрезан а неизрезан овакав крст ※ значи 500.
7. Такав исти крст изрезан ✕ — значи 1000.

Потпуно пак изгледале би те цифре рабошке ево овако: . = 1, . . = 2, . . . = 3, ... = 4, | = 5, |. = 6. |. . = 7, |. . . = 8, |. . . . = 9. ❙ = 10, ❙. = 11. ❙. . = 12, ❙. . . = 13, ❙. . . . = 14, ‖ = 15, ‖. = 16, ‖ . . = 17, ‖ . . . = 18, ‖ . . . . = 19. ‖ = 20. ‖. = 21, и т. д. до ❙❙❙ = 30, ❙❙❙❙ = 40, / = 50, /. = 51, /| = 60, /‖ = 70, /❙❙❙ = 80, /❙❙❙❙ = 90, **/** = 100, **//** = 200, **///** = 250, ※ = 500, ✕ = 1000.

Примедба 1. Ја сам овде бележио с лева на десно, а на рабошу се реже с десна на лево, то јест, почиње се с врха рабоша па се иде к руци која држи рабош.

Примедба 2. Имена неких трава и тица које се помињу у овој збирци обележио је латински још пок. Др Ј. Панчић.

Спориш (трава) Achillea Millefolium.
Репушина = репух, лопух Petasites officinalis.
Нана. Mentha piperita и crispa.
Јагачевина. Primula sylvestris.
Карабоја, гроздбоја. Phytolacea decandra.
Петлова креста. Celosia cristata.
Трава од жутице = руса. Chelidonium majus.
Клековина. Iuniperi baccae.
Мали срчаник. Polygonum Bistorta.
Слатки папрад. Polipodium vulgare.
Подбел. Tussilago Farfara.
Козалац. Arum maculatum.
Чубар. Satureja hortensis.
Зеба. (тица) Fringilla coclebs.
Оман. (трава) Inula Helenium.
Вучја јабучица. Aristolochia Clematitis.
Романика. (ваљда) Chamonitta romana.
Рута = седев. Ruta graveolens.
Рутвица. Arsemina camphorata — Abrotanum.
Боквица. Hantago lanceolata.
Калопер. Tanacetum Balsamita.
Повратич. Tanacetum vulgare.
Плиска. (тица) Motacilla alba.

IX

СМРТ

Обичаји пред смрт и обичаји после смрти

Човечји век

1. Човек је, веле стари сељаци, до своје двадесете године *Голуб* (тица);

Од двадесете до четрдесете — *Паун*;
Од четрдесете до педесете — *Лав*;
Од педесете до шездесете — *Камила*;
Од шездесете до седамдесете — *Змија*;
Од седамдесете до осамдесете и даље — *Црна земља*.

Смрт и умирање

2. Срби сељаци се не плаше много од смрти; бар о њој мисле, говоре, и спремају се за њу равнодушно као за госта неминовнога.

Тако иоле имућан сељак гледа да изабере место где ће га сахранити: гдегод на месту, које је за живота највише миловао, или под дрветом, у хладу кога је најрадије седео; или до гроба кога милога му покојника, итд. Сада, кад је закон и све мртве сабио у гомилу, места се оделита слабо одређују, али се зато сељаци старају, и наручују: до кога хоће да се сахране, шта да му се дâ за душу, какав опсек да му се на гроб стави, итд.

У многога се на тавану чувају преко 10—15 година даске укопнице за мртвачки сандук, када умре.

Неки одвајају од ракије по аков или два, и наручују кућанима:

— Ово нека стоји за моје *трудбенике*.

Многа баба носи своју *укопнину* у појас ушивену по неколико година. То су новци које је наменила за трошак око свога укопа. (Шумадија)

3. Кад болесник опази да ће умрети, зовне своје пријатеље и познанике који су близу, и пашта се с њима. Он им говори:

— Опрости ми Марко! (или како му је име).

Овај скине капу, стане пред њега и одговара:

— Да ти је просто и овога и онога света!

Ако ли је болесник у тешким мукама, и не може да умре, онда кућани зову комшије, те ови, у три маха сваки, викну над њим:

— Бог да ти опрости и овога и онога света!«

(Стиг)

4. Ако у мало времена двојица умру из једне куће, држи се да ће и трећи умрети, јер га прва двојица зову! Да то не би било, ево шта раде:

Кад мртваца спусте у гроб, и почну затрпавати земљом, онда баце у гроб живо пиле, те и њега као замену за трећега мртваца, затрпају.

5. Неки опет, још док је мртвац код куће, мећу пиле или кокош у сандук, покрију покровом, те тако пиле или кокошка буде заједно с мртвацем у оно време кад свештеник чита опело; по том се обоје поклопи капком и укопа. (Крајина)

6. Држећи да мртваци могу у гробу ожеднети те с тога излазити из гробова, и тражити воде или вина, бар прве ноћи по укопу, остављају по који суд с вином и водом на месту где је мртвац издахнуо. Тамо се још верује да душа умрлога не иде у небо пре четрдесет дана, већ најпре обиђе сва места у која је долазила за живота; још походи Свету Гору и Божји Гроб, па тек у четрдесети дан одлази у небо. (Крајина)

7. Чим ко издахне у ком дому, одмах се проспе напоље хлеб, смок, и вода, која се затекла донесена.

8. Мртваца ће ретко окупати и опремити ко од фамилије, него из суседства мушкарца најстарије мушко, а женско која старија жана. На гробље ће пре доћи незван како чује да ко кука, него на славу или на свадбу.

9. До пре двааест-триест година, сахрањивали су по селима мртваца одмах како се осеку дрвета и ископа рака. Сада се то не чини мањ ако је мало дете. Место сандука у ужичкој одсеку две даске и две узглавнице, више главе и ниже ногу, које метну пошто склопе даске. Место носила, одсеку две мотке, испреплећу их конопцима, простру шарену поњаву или ћилим, па на то метну мртваца.

Пошто мртваца сахране, дођу сви кући те вечерају. Ти што су то радили зову се *трудбеници* а негде и *укопници*.

Једномесечићи

10. *Једномесечићи* зову се она деца у кући која су се родила у једном месецу. Држи се да ће њихова судбина бити једнака. Зато кад једно од њих умре, страхују да не умре и оно друго. Против тога чине ово: Метну у путо једну ногу умрлога и једну ногу живога, па путо затворе. Сад оно живо зове кога, с ким се пази, овим речма: „По Богу да си ми брат, или сестра (ако је женско) откупи роба од гроба!“ Позвани дође, отвори путо, и ослободи га. И ови су после *побратими* или *посестриме*.

11. Ако умрлога укопају, а онај се други не деси ту, онда овај, кад дође, учини то на његову гробу, закопчавши своју једну ногу за његов гробни крст.

12. Држи се да једномесечници не могу дуго живети један после другога, зато кад од два једномесечића један умре ево шта раде: Ако умрли још није укопан, онда дође к њему онај живи и каква баба, која споном закопча једну ногу од живога и једну од мр-

твога једномесечника, па онај живи рече неком свом вршњаку, који се нарочито за то дозове: „Прими Бога и Светог Јована, и извади роба из гроба!“ Онај одговори да прима. То се понови три пута, и три пута баба заклапа и отклапа гвожђе.

13. Ако ли би умрли већ био сахрањен, онда се оде на његов гроб, и за његов крст заклапа се тако исто нога живога и отклапа. Овај живи једномесечић и онај што је примио Бога и Св. Јована «да га извади из гроба,“ зову се после *побратими*, и пазе се као рођена браћа. (Свуда)

Сарањивање

14. Док се мртвац из куће не изнесе, кућа се не чисти, нити се ишта кисело готови за јело, а ако се деси у соби у којој је издахнуо, на прилику, квасац, вода, и друго пиће, или хлеб, то се проспе и баци. Кад се већ кућа почисти, онда се заједно с ђубретом баци и метла, и никад се више њом не чисти. Хаљине у којима је мртвац издахнуо баце се где ван села на какав трн да труну. Покров за мртваца многи неће да секу ни ножем ни ножницама већ оштрим каменом. Кажу да би сечиво којим би секао покров остало *мртворезно*. то јест, не би се могло наоштрити, па зато њим не секу покров. Ко умре у мрсан дан, коље му се *душни брав*: ован, овца, или говече. На неким местима душни брав не сме бити вран ован, или овца гаља, а коза и јарац никако. Тај се брав коље са запаљеном воштаном свећом. Он се мора сав појести да ништа од њега не остане па ни сама црева. А ко умре у посан дан, *душни брав* му се коље о четрдесници. На сваку дању ваља да зове онај човек који је укопнике сазивао. (Шабац.)

15. Мртваца, пошто издахне, у пређашње време, сељаци су се журили да одмах сахране у гробље. Ту журбу правдали су они тим што, веле, земља тугује за земљом (покојником, који је земља чим умре), и што је обичај

да у кући, где ко умре, нико ништа неће да окуси, докле се умрли не укопа!

16. Државна власт настојавала је, где је год могла, да се ни један мртвац не укопава докле не прође 24 сата од издахнућа. Али је власт могла то спречити само у најближој својој околини.

Државна власт је била наредила: да се у сваком гробљу начини по једна зграда, као капела, па би сељаци мртваца, кад умре, и опреме га за укоп, доносили у ту капелу, и остављали докле прођу 24 сата. За то време требало је да се ко налази у капели, и да мртваца чува. Али се и то није вршило онако како је наређивано. А некад се и страшна шала баш ту терала. Тако, једном, у Колубари, неку мртву бабу остану да чувају неколике бабе преко ноћ у капели, па сироте поспе, а нека несташна момчад дођу, дигну покојницу, наместе је да седи, и задену јој у уста чибучић с лулом па утеку....

Кад се чуварице пробуде, врисну од страха, и нека ту и умре!

После су око тога случаја имали много посла и власти полицијске и судови земаљски!...

Све ове наредбе државне власти биле су веома тешке сељацима, и они су против њих горко роптали.

Али како се је често догађало да се који човек, тек обамрли, сахрани као прави мртвац, па се то после дозна, министар унутрашњих послова Илија Гарашанин често је разашиљао властима оштре заповести да будно пазе: да се ни један мртвац нипошто не укопа докле не прођу 24 сата, откад је преминуо.

У пролеће године 1852, а на име 12 марта, умре у Тополи неки *Милан Марковић—Баша*. То је био човек стар и уважен. Он је, за своје младости лепо певао, и Карађорђе га је водио у својој пратњи, да му некад, у путу, запева кад би ћутљиву Вожду и песма пала на ум. Ни два сата нису прошла како је Милан издахнуо,

а његови га кућани спреме и донесу у цркву па га оставе ту да преноћи. Још је било време хладно. Сремски писар, Петар Дошић, то не допусти, мањ да га сељаци сву ноћ чувају. Они опет неће да ноће у цркви, и још хладној. Онда он заповеди те га врате кући, и тек сутра дан сахранили су га без икакве пратње. Противу те писарове наредбе покојникови синови, међу којима је један био официр, жалили су се чак самом Кнезу Александру, али је Гарашанин узео у заштиту чиновника који је вршио његову наредбу.

17. Кад се трудбеници враћају с гробља кући умрлога, пред кућом их дочекује које од чељади и полива им да умију руке, а друго држи на ватрању жива угљевља од кога сваки, пошто се умије, узме по један угљен, преметне га из руке у руку неколико пута, па пребаци натраг преко себе. Онај суд из кога је купан мртвац ваља да остане преврнут на месту купања до сутра. Стакло у ком се однесе на гробље вино и зеитин, пошто се тим мртвац прелије, баци се и разбије о сандук. На оном месту где је мртвац издахнуо, прво вече запали се воштаница или кандило, метне се сланик са сољу, комад хлеба, и чаша вина, као вечера покојнику, јер се верује да ће се прво вече његова душа ту повраћати. (Шабач.)

18. У Крајини, међу Власима, обичај је да болесника, кад виде да ће умрети, окупају, и обуку у најлепше одело, па у том издахне. Не учине ли то за живота, после смрти нити га купају, нити му што облаче, него у чем је испустио душу, у том га и укопају.

19. Ако је умрли старији од 20 година, онда му на свако место на кожи, где има длака, метну по мало кучина, па их оном свећом која му је држана док је издисао, припале те длаке сагоре. Онима од старих људи за које држе да су били убилци, кривоклетници, или иначе зли људи, морају ма где начети кожу. То јест, или ће је просећи на табану, или му који прст на нози расећи, или ће укуцати велики јексер у потиљак; а то

зато да, кад им ђаво стане надувати кожу да их повампири, кожа одише, и да се не да надувати.

20. Пре него метну мртваца у сандук, успу у сандук у накрст по мало барута, сумпора и кучина, и то се запали оном самртном свећом, а две старе баке штапићима то премећу и нешто говоре, докле све не сагори и не угаси се, па се тек онда мртвац спусти у сандук.

21. За мртвацем од куће понесу се два нова чиста лончића: у једном воде а у другом вина помешаног са зеитином. За ово последње привеже се црвеним концем или пантљиком по један колачић кисела пшенична хлеба. За време опела то стоји умрлому испод главе, а после се то метне поред главе му, и с њим укопа. Бацајући по грумен земље на мртвога, сви га опраштају и по њему поздрављају ко има кога међу мртвима: оца, мајку, брата, сестру, итд.

22. Пред вече првога дана дођу на гроб оне исте бабе, које су ујутру управљале како да се укопа, и развуку око гроба кучине ланене или конопљане, помешају их са сумпором и барутом па у накрст запале те изгоре. Кад кучине сагоре, оне су већ донеле или пет старих ножева, или један нож а четири глогова шиљка па их онда пободу: нож у груди, а два коца преко ногу и два преко руку. То се све чини да се мртвац не би повампирио, а и ако се повампири да се набоде на те ножеве или на шиљкове

23. Други дан по укопу, која млада девојка из куће (а ако у кући нема, мора се најмити из села само мора бити девојка, и то млада) зађе по кућама те свакој доноси воду за четрдесет дана. То зову *Помана* (Помен?)

24. Прве суботе по укопу, дају неку дању коју такође зову *помана*. Зато се меси четрдесет до педесет колачића од кисела пшенична теста, на колачић се успе неколико скуване пшенице а у то се забоде свећица и то се метне пред свакога. Ту совру благослови свеште-

ник, по том сви седају и једу. Ту највише бива деце. Совра та обично ставља се покрај пута.

25. На четрдесет дана бабе начине барјачић од три боје, вежу га за један штапић, упале три свеће, па све три сложе у једну тикву којој одсеку грлић; у ту тикву још се спусти један колач као просфора, различнога цвећа, воћа и др. Сад које мушко дете узме онај барјачић и носи напред, а оно девојче што је носило воду за четрдесет дана, узме ону накићену тикву са свећама. За овима иду две бабе, од којих једна носи лончић и у њему вино са зеитином а друга кадионицу с ватром и једно са свим ново празно лонче. Ти сви иду каквој текућој води. Дошавши к води, девојче четрдесет пута захвата лончићем и просипа уз воду, сваки пут кумећи воду да однесе овај аманет који она шиље оцу, мајци, брату, већ ко јој је умр̏о, и да поздрави да се онај моли Богу за живе који су овамо остали. Кад девојче то сврши, онда оба лончића напуне водом, некако све сместе у тикву, окаде то, и тикву са свим тим пусте низ воду.

(Крајина)

26. Кад умре момак или девојка ископа се крушка, или јабука, или кајсија, која је тек настала на род; па се на сваку њену грану веже по која пантљика, стриза, или конац црвен. Та, тако окићена, воћка носи се пред мртвацем и усади се чело његове главе у гробљу. До гробља, ако је умр̏о момак, обуче се која девојка као да ће на венчање, и она носи венце на послужавнику или на чем другом, а прате је до гроба два девера. Она иде за оним дрветом. Кад мртваца спусте у гроб, онда један венац баце на њега, а други предају оној девојци, која га после носи кроз неко време и ако није ни мислила за тога се момка удавати. То исто чине и с прстеновима.

(Ово се узима да су обичаји влашки али много које шта од тога чине и Срби онамошњи).

Жалост

27. Док траје жалост за умрлим, мушкарци девет дана иду гологлави и не бријају се, а женскиње се повезује црном марамом, и преврће хаљине на себи. Млађи за годину не играју, не певају и не веселе се. А ако би који хтео играти пре године, мора у колу прострти један бео пешкир па га прекорачити и свирачу га дати на поклон. После тога, тек се хвата у коло и отпочиње играти. Ко проигра пре године, а то не учини, јако се осуђује.

28. Исто се тако осуђује и жена удовица која би се преудала пре године од смрти првога мужа. (Река)

29. Кад умре отац, син треба за њим да баци у гроб коју пару, и бус под главу. На гробу се најпре мора што пити, па се онда вратити кући.

30. Док се мртвац не сахрани нити се што једе нити пије.

31. Рака, данас ископана, не сме се оставити да преноћи.

32. Мртвац се не сме окупати напољу па вратити у кућу. Онда, веле, „затвара кућу мртвим коцем.“

33. На даћи у прво чело седа онај који уме добро да молитвâ. Он прима свећу, летурђију и вино. Све се то мора прихватити десном руком.

34. Глогова грана мора се иза мртваца држати у кући за вратима макар једну ноћ. (Подгорина)

35. Ако човек удовац хоће да се жени, најпре мора издати *годину* својој првој жени, па тек онда узети другу жену. То јест, он мора сва подушја која се дају за годину дана умрлому, издати макар за краће време: за по године, или баш и за три месеца. Никад се неће човек оженити по други пут, па после да даје какво год подушје првој жени. Ово се чини и иначе кад у којој кући престоји какво весеље, на прилику, женидба кога момка, или удаја које девојке. (Свуда)

36. Кад ја једном у Доњем Милановцу упитах: колико и како жали жена мужа, одговори ми једна постарија, шаљива жена, која се више пута удавала, да жену човек жали онолико колико вре вода у котлу пошто се он тргне с ватре: а жена жали човека онолико колико вре јело у лонцу пошто се он измакне од ватре!

Душа после смрти

37. Кад човек умре, његова душа не иде одмах ни у рај, ни у пакао, него за 40 дана остаје на земљи, те обиђе сва места на која је долазила с човеком у ком је била.

Зато оно место где је у кући лежао мртвац, пошто њега однесу и сахране, сељаци никад не остављају без мало вина и мало хлеба. Некад поред чаше вина ставе само неколико зрна суве пшенице. То, веле, нека нађе душа што било за јело, кад се туда намине! (Свуда)

38. На оном свету сваку душу дочека Св. Аранђео, па на теразије измери њена добра дела и дела зла. После те мере упућује сваку ка рају, а пут у рај иде преко пакла. Ако је на мерењу претегло душино добро овога света, њој се чини да је широк мост преко пакла, и пређе са свим без страха; ако ли су претегла зла дела њена, онда јој се чини прелаз узан као длака, и тако она пада у пакао. (Подибар)

Подушје

39. Готово свуд у Србији мртвима се даје за душу пет пута. Свако то давање зове се *подушје* или *даћа*. Даћа се прва даје:

1. кад се мртвац укопа,
2. други дан по укопу, или у прву суботу,
3. четрдесница, кад се наврши четрест дана,
4. Полугодница, и
5. Година.

Четрдесетница се даје у ону суботу или недељу, која последња пада пред четрдесетим даном од када је по-

којник умр̏о. Ако би четрдесети дан пао баш у суботу, онда се дања даје у суботу пред том. Није грехота, веле, дати дању пре, него је грехота дати је после, почем би покојному онога света стајала трпеза за лењима, ако би му се дања дала пошто му прође дан.

То се исто пази и кад се даје полугодница и година.

(Шумадија)

Није свуда све једнако на овим дањама, али је готово свуда обичај да се у *подушје* мора заклати *душни* или *подушни брав*. Тај брав треба да буде мушком мушки а женском женски. Коза и јарац никад се не кољу за душнога брава. Неће ни овцу галу, нити овна галка заклати, него гледе да је бравче бело. И свиња се може убити да буде више јела, али по реду *душни брав* или се коље од оваца или од говеда. Само детету од четрдесет дана кажу да и голуб може бити душни брав (у ваљевској). На неким местима толиком детету ништа и не кољу као душног брава, него му само кувају пиринач. (Алексинач.)

О свакој дањи скува се у лончићу пшенице, која се зове *панахија*, и по неки из куће однесе у каквом застругу или у чаши заједно с којом поскурицом, крстаком, и свећом воштаницом, свештенику, те он то *прекади*, то јест, учини помен мртвому, панахију прелије вином и врати доносиоцу, а крстак и свећу задржи себи. Кад људи у вече дођу на дању, они поседају за совру, која је обично пружена пред кућом. Тада, пре него што почну јести, сви устану на ноге, те се онако за совром стојећи, моле Богу, окаде се тамњаном, и узму по два-три зрна панахије говорећи: „Ком је за душу — Бог да му душу прости; остатку живот и здравље!“

После тога ће поседати и почети вечерати.

(Шумадија)

Око совре кућани гологлави служе ракију и по том вино, а сваки који прими чашу да попије говори: „Ком је за душу, Бог да му душу прости; остатку живот и здравље!“

па онда чашу попије. На дањама никад нема велике јаке, нити жива разговора. Обично се разговарају лагано, и највише причају из живота покојникова и његове последње болести. Ту се обично чује ово: „Е, он је отишао на истину, а ми смо остали на лажи!“ „Он к нама неће, а ми сви морамо к њему!“ Што пре, то о мање греха и т. д.

У неким крајевима (у Драгачеву, у Гружи, и у нахији рудничкој) обичај је да они што долазе на дању донесу у торби по чутуру вина или ракије, погачу, печену кокош, ако је мрсак, а чанак тученика, ако је пост.

У Драгачеву, ако је мртвац данас укопан, сутра ће сви, који се у то гробље копају, и незвани доћи на гробље и донети у торбама по погачу, по чутуру вина или ракије, печену кокош или чанак тученика, па ће сви на гробу ожалити покојника а после сести и сви заједнички ручати. Тај дан из ожалошћена дома донесу на гробље само толико јела колико ће бити доста за саме кућане који онамо оду; а све што комшије поједу и попију то они сами и донесу. Исто тако доносе и доцније о другим дањама кући покојниковој.

Свакога који долази на дању ожалошћеном дому, особито ако је рођак или лични пријатељ покојников, дочекује женскиње које, расплетене косе и порушено, запева и нариче предсретајући госте и доводећи их у совру или у кућу, ако совра још није постављена.

Кад већ поседају у совру, доћи ће који од комшија и стати у врх совре те приказати све оне прилоге што је који донео, као што се на свадби част приказује, само без икакве шале, у највећој озбиљности. Приказивач, ставши под врх совре, прима од кућевне чељади торбу по торбу и чутуру по чутуру, и чувши од њих чије је што, говори овако:

„Наш комшија, или пријатељ, или већ како му се може да рече, Милоје, дошао је на покој душе нашем брату Марку (или већ како је покојнику име) и донео

ову погачу и чутуру вина домаћину на жалост: да Бог да да му се врати на радост!«

Сви лагано одговарају: »Да Бог да!« А приказивач спусти на совру што је приказао, и оно се после разилази низа совру пред све који ту седе.

Још приказивач не сврши приказивање прилога, а из куће ће изићи и недалеко од њега стати најближа рођака умрлом (сестра или мајка) с расплетеном косом и сва порушена. Рукама се подбочи у појас, а главу обично прекриви на једно раме. За њом ће пристати колико год има сестара, снаха, и других родица. А се приказивање сврши, она прва крене обилазити око совре лаганим кораком, и запевати из свега гласа наричући за покојником. Нека то тако сложно и жалостиво рећа да нема ока које не би просузило. Они што су за совром обично гледе преда се; неки плачу, неки божем нешто жваћу али залогај се враћа сам; неки деље које дрво ножем, а сви су утопљени у неку чудну тугу. Кад тако обиђу око совре, неки ће од старијих људи, или која старија жена, узети ону прву што запева и рећи: »Доста, Маро, доста сестро! Божја је воља! И ми ћемо сви тамо, не гњеви Бога; нека ти је жив остатак!« итд.

Тим се прекине запевка, жене се разиђу, и у соври се зачује опет нешто разговора. После тога не траје дуго, па се дижу и разлазе.

Сестре за браћом најдуже иду рушне. На неким местима по седам дана, а на неким по четрдесет не плету косе, а рушне иду до пред годину. Рушне док су, не носе никако накита, нити цвећа; другојаче шчешљавају косу, преврћу на себи зубуне, или друге горње хаљине, а негде главу повезују (у Чачан. и Подибру) црном шамијом. Док су год рушне, не певају, нити играју. Тада, кад иду у поље, место певања, обично запевају набрајајући све врлине покојникове. Ова су нарицања некад врло лепа. Добитак би био да се покупе.

Гробље

Свако село има своје гробље; а где су села растркана, ту свака мала, то јест, сваки крај села, има за се гробље, где укопава своје мртве. Гробља су обично на местима лепим и оцедним, докле се за села не може тако свуда рећи. Покојни Кнез Михаило, после једнога путовања по Србији, са свим озбиљно питаше: Зашто су у Србији села обично по гудурама, а гробља на брежуљцима и покрај путова?

Поменуо сам раније, како у прећашње време многи сељак није хтео сахрањивати се у опште гробље, него још за живота изабере место које му се особито мили, где-год на свом имању, или негде покрај пута, па закуне своје млађе да га ту укопају.

Код манастира, или у порти код цркава, укопавани су људи одабрани, они који су и за живота често долазили цркви и волели је.

Утопљеник, случајни погибалац, самоубилац, или туђин из света, редовно су укопавани поред пута.

Ваља да се мисли да ће сваки путник, пролазећи поред гроба, рећи:

— Ко је, да је — Бог да га прости! Нека му је земља лака! И то ће, мисли се, бити олакшица души покојниковој.

По наредбама државне власти у Србији, свако гробље треба да је заграђено, те да стока не гази гробове мртвима. У гробљу треба да има *висок дрвени крст* са иконом *Христовим Распећем*, и *капелица*, за смештање мртвих који се не би могли одмах укопати.

По обичају пак сваки гроб у гробљу има:

1. *Дрвени мали крст*, који се негде зове *крстача*, и који се усађује покојнику чело главе баш онда када га укопају.

2. *Опсек дрвени*, који треба да се сређе и на гроб метне најдаље четрдесет дана по укопу.

3. *Високи дрвени крст*, који се поставља заједно с опсеком, и који је у горњем крају врло ишаран дрвеном

резаријом. О тај крст, ако је покојник био млад, веша се од његовога одела и накита понешто. Поред тога родице покојникове вешају и мараме, пешкире, грондуље воћа ком је кад време, орахове јабуке, и друге понуде.

4. Где је огодно горе, те се не може да начини леп опсек и тај високи крст, онде рођаци износе на гроб камениту плочу *на покровеније гроба* тога и тога *својега*. А чело главе ударају *Камени Крст*. И на плочу и на овај крст урезује се запис, који је кратка биографија покојникова. Има плоча и ових камених крстова без икаква записа, али их има много са врло драгоценим записима тако да би била врло велика добит кад би се сви старији наши гробови прегледали, и с њих преписало оно што би могло послужити науци ма у ком правцу. О том се треба постарати.

5. Још се чело главе, или испод ногу покојнику, сади каква *родна воћка*, или друго *дрво хлада ради*, бокор руже, јоргован или *јадика*, коју по варошима зову *жалосна врба*.

6. Ма где да је покојник сарањен, његова родбина изнесе *камени белег* са записом и усади га на ком видном месту, или поред пута. На тим каменим белезима неки још бојом измолује лице пакојниково. У рудничком округу, у самој пољани *Девесиловици*, има неколико таких белега, подигнутих војницима који су изгинули на Засавици године 1813; а од Чачка кроз Драгачево до Пожеге биће на десетине тих камених белега које су рођаци дигли за спомен војницима палима у разним биткама за три последња наша рата!

Сеоска гробља нико не чува, и још је око многих и ограда опала, па ипак оно што се на гробовима оставља слабо ко хоће да узме. У прећашње време се баш није чуло да је икад ко што узео са гроба чијега.

Године 1872, последњих дана месеца новембра, путовао сам по Србији са *Г. Јевђенијем Голубинским*, професором Московске Духовне Академије, писцем *Историје*

Цркве Српске. Идући од Трстеника ка Жичи, испод села Врбе, крај друма, видесмо гробље, где на мртвачким крстовима висе многе мараме, пешкири, орахове јабуке, и друге обичне понуде за покојнике.

— Шта је то, упита ме Г. Голубински?

— То родбина износи и веша на гробове својим милим покојницима, одговорих ја.

— Како то ко не скине и не однесе?

— А! То нико неће узети, Боже сачувај!

Голубински се грохотом насмеја, и рече:

— Опростите, али се мени чини да ви говорите једну патриотску лаж! . . . Како може бити да то голи не однесу, да гладни оно не поједу?

На то рекох кочијашу да стане. Замолих Голубинског да сиђе и да се увери како су пешкири и мараме одавно на ветру и киши, и да их је већ време почело цепати.

Уверивши се сам својим очима, он рече:

— Е, то у нас не би могло бити: све би се разнело!

— Не треба да идемо чак к вама, те да видимо како се с гробова краде: О томе се можемо уверити сваки дан на београдском гробљу, одговорих ја. — Али је у селима још са свим другојаче, хвала Богу!

КРАЈ

РЕГИСТАР

Ага, име које снаха, кад се доведе у кућу, надене свом деверу, 218.
Аганца мрва за лек, 289.
Адам, и седамдесет и седам болести, 54.
Аждаја, ала, 56.
Алал је благослов, 51.
Алалија, или проштене покладе, 184.
Аманет, и жена трудна, 192.
Амбар, зграда, 7.
Аминају сватови, 217.
Анатемници, у басми, 290.
Арам је клетва, 51.
Аранђеловица, пост Св. Аранђелу, 145.
Аранђеловци не кувају жита за славу, 146.
Аранђео Михаило, и мајка с две сироте, 49.

Баба, и ваши; **Баба**, сир и попа, 68.
Бабине, 199.
Бабино (село) где се родио Старац Стањ, 82.
Бадањ, 29.
Бадњак, сечење, 160; — Уношење и налагање, 161; — Чување, 163; и **Бадњачица**, 164.
Бадњаци, и Мали Божић, 177.
Бадњачица, бадњак, и дете, 164.
Бадњи дан, 160; колачи Бадњега дана, 162.
Бајање чим се врши, 329.
Бакарица, 8.
Баквица, 9.
Бакрачлића читула, 182.
Баретина (шубара), 46.
Барутна зрна, и породиља, 192.
Басме девојака Мухамедовкиња, 204, 205, 206.
Батра, 32.
Бацач, у игри, 256.
Башкалук (коначић), 6.
Бденија, уз часни пост, 103.
Беговић Прота, 86.
Бегуница девојка, 219.
Бедена! у басми, 284.
Бедрика јабука, у печеници, 161.
Бела недеља, 107, 183.
Беле Покладе, и врачање, 183.
Бели лук, и нечастиве силе, 177.
Белимарковић Јован и Илинка врачара, 78.
Бења, у басми, 133.
Бењевина, забран, 67.
Беснилу лек, 332.
Бисаге, и трудноћа, 190.
Бисерниза, платно, 21.
Благо, закопано, да се нађе, 77, 102.
Благо Цара Радована, 78.

Благуша река, 268.
Бљување, и лекови му, 288.
Бога називати како треба, 12.
Богатић, велико село, 3.
Богојављенска водица, 179.
Богородичина рука и породиља, 193.
Бодељ и **Бодељева** мајка, у басми, 306.
Божић, свађа с Васкрсом, 106; 167; **Божић у Петак**, 176; — јужан, 177; магловит, 177; — и неротка, 188.
Божићни пост, 149.
Бојац и **Бојчар**, у игри, 239.
Болест свака има и лек, 54.
Брадавице кад боле, 199.
Бразда прва од године, 97.
Бразде, играти се, 244.
Браздионица погача, 97.
Брана (Напер), 29.
Братотворенију чин 108.
Брвна кад пуцају, 63.
Брдо и **Нити**, у разбоју, 20.
Бревенеци или **Беневреци**, чакшире од бела сукна, 46.
Бркљајица, 9.
Буве и баба, 68.
Бујад и Св. Сава, 55; — кад ниче, 97.
Буква, у воденици, 29.
Буклија и **колач**, 154.
Буљина или **Ћук**, 72.
Бухач, на купусу, 125.
Буца, 8.
Бучук, 8.
Бушатлија, скадарски везир, 83.

Вајат, 6.
Ваљевац сељак, шта носи, 41.
Ваљевка жена, шта носи на себи, 42.
Вампир и предохрана од њега, 326.
Варзило, за јајца, 104.
Варица (3 декембра), 149.
Варница, и неротка, 188.
Варчица, у игри, 254.
Василица, 177.
Васкрс, и обичаји о Васкрсу, 105.
Васкрс и **Божић**, свађали се, 106.
Ватра разгрнута, 168.
Ватраљ, 7; ватраљ, и црвени ветар, 273.
Ваши како су постале, 68.
Ведрило, у народној молитви, 16.
Велики кашаљ и лекови, 294.
Велимир Богати, 51.
Венчани хаљетак и породиља, 193.
Венчаница, греда, 6.
Вериге, 7; вериге се завезују, 117.
Верижњача, 6.
Ветар црвени, болест, 272.
Ветрови се крсте, 179.
Ветровити Свети Стеван, 139.
Вештица што је, 56; — како да се позна, 98.
Вештице, и шта се против њих ради, 325.
Видов дан, 132.
Видовчица, трава, 132.
Вија, кад завије на пупку 286 и 287.
Виле, и трудна жена, 189.
Виле што су, 56.
Вина, играти се, 223.
Вириза, или клиса, играти се, 236.
Витлић, урутка при разбоју, 19.
Владика и овца, 64.
Влакуља, у ткању, 20.

Влашићи звезде и њихова имена, 60.
Во и лав, 64.
Вода и млеко детету, 197 и 198.
Воде кад се прозевљу, 62.
Водена болест и лекови, 308.
Водена Недеља, 107.
Воденица, 29; — поточара, 32; — кад поступи, 33.
Водица богојављенска, 179.
Воћевина шта врача, и шта чини, 215.
Волови како се зову и како се гоне, 27; — у Старом Влаху, 112; — на Божић, 175.
Воћке кад цветају други пут, 73.
Врањ, 32.
Врапци и болештине, 71; — кад се купају 71.
Врачања, која чини воћевина, 215.
Врачање, чим се врши, 330.
Врбова младица на Ђурђев дан, 121.
Врбовчанин удао кћер за Влаха, 220.
Вреочанин и грàд, 57; — и потра, 126.
Вретено мушко дете да не окреће, 66.
Врећа уочи Божића за вечеру, 163; — и породиља, 192; — овса за воћевину, 213.
Вриска како се заварчује, 195.
Врколак и сунце, 59.
Врстолова лика, од издати, 285.
Врућица, и лечење у тој болести, 302—304.
Вршник, 7.
Вујановића читула, 182.
Вук кад арлуче, 64.
Вуковић Зарија о Старцу Станју, 82.
Вукоједине, 189.
Вутара (сукња), 45.
Вући се клипка, 250.
Вуци, хртови Св. Саве, 180.
Вучерци (вучила), 20
Вучја јабучица, трава, 285.
Вучји зев, 194.

Гавран кад гракће, 68.
Газда, у игри, 232.
Галилеја гора, у басми, 273.
Галилеј-Поток, 272.
Гар од спаљених кучина и од барута, лек, 273.
Гаће у сељака, 36; — кад се деци облаче, 202.
Где нађе па дође? 129.
Главобоља, и лекови, 313.
Глисте по путу, 71.
Глисте, и лек од њих, 294.
Глогов колац, и бројање у вел. болести, 291.
Гнездо воденично (подрум) 29.
Гњурци, тице, 198.
Говеда, како се вабе, 27; — кад бучу, 63; — кад ричу ноћу, 67.
Голићи, тичићи, 70.
Голубински и гробље, 351 и 352.
Горешници (кресови), 134.
Гост, полазећи, шта ваља да понесе, 16 и 17.
Гостара, 8.
Гостински дан, 155.
Грабић, у басми, 125.
Град, и против града што се чини, 122.
Гребени, при новорођенчету, 194.
Гребење, у игри, 235.
Гредељ, 24.
Гривна, 24.

Гривњаш Голуб, 70.
Гркиње да Бога моле, 16.
Грло ко дарне, да хукне у прсте, 17.
Грми ли на Св. Илију, црвљају се ораси, 61.
Грмљавина прва од године, 111.
Гробље, и обичаји о гробљу, 350 и 351.
Грозница, и лекови од ње, 278, 279, 280, 281 и 282.
Гроница, свињска болест, 65.
Гувно, и трудна жена, 192.
Гужва, и прича о гужви, 25.
Гује су ђавоске, 72.
Гуска како се ваби, 27; — **Гусака** играти се, 258.
Гуте, и лек од њих, 274.
Гушобоља и лекови, 277.
Гуштер кад изиђе, нема мраза, 72.

Далак и лекови, 282—284.
Дан колико одужа, 165.
Дарови девојачки, 216.
Двоголо, у игри, 254.
Двојак јаје 70.
Девети уторник, 181.
Девојке се почињу даривати, 144.
Дегиштер у игри, 241.
Делови године, 89.
Делови дана и ноћи, 90.
Дељавица, 26.
Десни кад боле, 320.
Дете и чанак, 63.
Дете пљунути по миловању, 197.
Дете умрло на бунару, 53.
Детињци, 159.
Деца ком су умирала, да дели пре него окуси новине, 124.
Дечански Стеван није Свети Мрата, 146.
Диворога у игри, 254.
Дивостин, 55.
Дизати у славу, 153.
Дијаковић Леша, 86.
Дим кад се враћа у кућу, 15.
Димопије у народу, 83.
Дићман у игри, 254.
Дланови кад сврбе, 70.
Добричевица трава, 266.
Додола, обичај, 135.
Дона Бајалица, 265.
Дона из Сељачке како баје од велике болести, 290.
Доњоземци, у басми, 292.
Драч, град, 113.
Дрем да не досађује, 98.
Дреха (Клашаник) гуњ са гуглом, 46.
Дубирог, 10.
Дуње и **мушмуле**, лек, 187.
Дупљаш Голуб, 70.
Душа после смрти, 346.
Душема, 24.

Ђаво навраћа човека на зло, 49.
Ђерма Свети, 122.
Ђубре се пали на Лазареву Суботу, 102.
Ђурђевило јагње, 120.
Ђурђевско цвеће, 118.

Енђе и **Енђебуле** уз вођевину, 212.

Жаба, у великој болести, 290.
Жаба реч и мало дете, 197.
Жабе кад почну крекетати 71, и 97.
Жабица, 31.
Жалост и правила о њој, 345.
Ждралови, у лету, 68; — кад рано прођу, 97.

Ждрепци, 30.
Желуци, и лекови од бољке њихове, 287.
Жена свога човека како зове, 14.
Жени старешинство долази од човека, 13.
Женидба и **удадба**, 207.
Женски ручни радови, 104, 129, 136, 138, 142, 144, 164.
Женскиње јутром устаје пре мушкиња, 131.
Женско мушкому пут да не прелази, 69.
Женско што не ради, 333.
Живадиновић Милета из Жлне 79.
Живко и **Живка** имена ком се деца не држе, 198.
Животиње како се одгоне, 28.
Жлеб, 29.
Жлезде и пљувачка, 275.
Жмура, игра, 241, 253.
Жрвњи, 6.
Жутица, болест, 270 и 271.

Завата, забран, бељевина, 67.
Завезана марама, 16.
Завезана, у игри, 231.
Заветине, 128.
Заворањ, 24.
Завта у прсима, и лек од ње, 306.
Задушнице, и све о њима, 181, 182 и 183.
Задушнице митровске, 144.
Заклано марвинче, и трудна жена, 189.
Заклопита Субота, 107.
Закрсте се ветрови, 179.
Заната играти се, 258.
Зановет, и врачање, 207.
Заова, 55.
Запињача, 21.
Запис, дрво, 127.
Запонци на кошуљи, 36.
Заушке, и лек од њих, 275.
Зборник рукописни, 333.
Званице, о слави, 150.
Звати на славу, 150.
Звезда кад полети, 60.
Звезда репата, 54.
Звезде многе, промена времена, 61.
Звезду своју има сваки човек на небу, 53.
Звецкац, у игри, 254.
Звиждати у вече не ваља, 66.
Здравице редовне на слави, 151.
Зев од прећe, 21.
Зелени Четвртци, 112.
Зеље Велико, у Колашину, 135.
Зец, кад прећe пут, 69.
Зечје месо, и трудна жена, 189.
Златноглав, трава, 118.
Злот, једно од највећих села у Србији, 3.
Змај, што је, 56; — у пољу, 123.
Змија, и жена трудна, 191.
Змија кад прећe пут, 69.
Змије уједа, 332.
Змију не помињати уз Часни Пост, 98.
Зобница, и трудноћа, 190.
Зовика, у бајању 125.
Зовино срце, и породиља, 193.
Зора, у игри, 242.
Зуб и трудноћа, 190.
Зуб, кад боли, 319.
Зуквицу Богородици опасао коњ, 122.

Ивана Јанковићка, 199.
Ивањ дан, 133.
Ивањско цвеће, 133.

Ивер од бадњака први, 160; — 161.
Игличари тићи, 70.
Иглу не помаљати на младенце, 97.
Игне иплик, игра, 241.
Играчица без кошуље, 129.
Игре дечине, 223.
Игритељ свети Јован, 133.
Извор Велики, једно од највећих села у Србији, 3.
Изгоре! у игри, 238.
Издат, и лекови од ње, 285, и 286.
Измече што је, 189.
Илинка из села Сипа врачара, 77.
Илински месец, 137.
Имена волова, 27.
Имена нечастивих, 314.
Имена што вођевина надева кућанима, 218.
Иплик, игра, 241.
Источни Петак, 107.
Ица, спрежник, 111.

Јабука бедрика у печеници, 161.
Јабука, у игри, 241.
Јабуке три баца вођевина, 214.
Јабуковац, једно од највећих села у Србији, 3.
Јагњећег меса многи не једу пре Ђурђева дне, 106, 114.
Јаз (јаруга), 29.
Јазавац ком ломи кукуруз, шта да ради, 70.
Јакшића Јована боловање, 53.
Јала! у игри, 230.
Јалова мућа, 61.
Јамак, 7.
Јарам, 24.
Јаре, јарићи, у игри, 226.
Јаребан, у игри, 255.
Јармењача, 24.
Јаруга или вада, 29.
Јарца дерати, игра, 251.
Јасика проклета, 55.
Јастучићи, 24.
Једноголо, у игри, 254.
Једномесечићи, 339.
Једноничити, 93.
Једњак из печенице, 160.
Јелек и **џамадам** какви су, 37.
Јелена Бајалица, 267, 316.
Јелефтерије, философ, 113.
Јеремин дан, 123.
Јечмичак на оку, 190.
Јована Ђоке Васиљевића из Карана, 43.
Јованка Величковићка картара из Лесковца, 78.
Југовића Бошка гроб, 113.
Југовића девет браће, у басми, 274.

Казан, и што на казану бива 145.
Калеми и коленике уз разбој, 19.
Калеми се воће на Младенце и на Благовести, 96.
Калуђер и мушкарац, 203.
Камен на дну мора, 50.
Камена бацати се, 244.
Камени свекар, у басми, 275.
Каменити сватови, у басми, 275.
Камење воденично, косовско; и из Гоча, 33.
Камичак под језиком, 164.
Канате, 24.
Капе од црна сукна, 37.
Капија, у игри, 234.
Каплар, у игри, 256.
Караде, у игри, 255.
Каракоџула, авет, 177.
Кастратовић Јован о Стању, 82.
Кацак, што је, 47.

Качара (пивница), 6.
Кашаљ велики, и шта се у њему ради, 294.
Кашика, 8.
Кашичара, 6.
Квасац, и неротка, 188.
Квасца не дају пошто зађе сунце, 17.
Квоцање у очи Божића, 161.
Квочке у басми, 273.
Келеуве бацити нож, 246.
Кијак, колач, 162.
Ките цвећа намењене момцима, 118.
Киша од Бога! у игри, 226.
Клапуша (јахалица), 24.
Клепетуша, и дете, 196.
Клилукаш голуб, 70.
Клинови у детета, 197.
Клинчица, варчица, 254.
Клипка, играти се, 250.
Клиса, играти се, 236, 237.
Кнез Лазар проклео Велимира, 52.
Кнез Милош и **Илинка врачара**, 78.
Кобила, 31.
Кобила — коњ, у игри, 237.
Коза је постала од ђавола, 65.
Козалац, 25.
Козе, како се вабе, 27.
Козица играти се, 248.
Кокош кад се расти, и рађање, 190.
Кокош, кад пропева: кад се раколи; кад се дању пење на висину, 66.
Кокошар (кокошињац), 7.
Кокоши како се вабе, 27.
Кокоши се хране у ужету, 163.
Кокоши у вече кад какоћу, 67.
Кола, 23.
Кола воденичнога пера на Ђурђев дан, 120.
Колач Божићни, 173.
Колач пријатељски, 177.
Колач славски како се реже, 152.
Колачи на Бадњи дан, 162.
Колачић пробушени, 168.
Коледа, и песме колеђанске, 160.
Коленике и **калеми**, 19.
Колечке, 24.
Колија што је, 46.
Колир, огрлица, 36.
Колута играти се, 247.
Конац кад се ушије, 16.
Коначић (башкалук), 6.
Конопац на врби, 118.
Конопац и музлица на Ђурђев дан, 120.
Коњга, каква је где, 38 и 39.
Коњи, како се вабе, 27.
Коњи сити на Ђурђев дан, 121.
Коњу кад стане мокраћа, 62.
Копања, 31.
Копорин, 55.
Коприва уочи Ђурђева дне, 119.
Коприва, лек од гуте, 274.
Кораб, 30.
Кораћи, 30.
Корица (чантра, чанак, копања, гуска) у воденици, 31.
Коса да расте, 98.
Косица како се преде, 179.
Котао, 7.
Котрља играти се, 247.
Коцање на кољу и зградама, од урока, 135 и 333.
Кош (салаш), 7.
Кошара, 7.
Кошић (батра, врањ), 32.
Кошница или чела, игра, 231.
Кошуља кад се шије, 16.
Кошуља нова, 17, 198.

Кошуља, и жена неротка, 188.
Кошуље кратке, — дугачке, 36.
Кошуље се не перу уторником кад је мена, 92.
Кошуљица од змије, 207.
Крава кад се тели, 63; — да буде млечна, 64.
Крављача, 8; **Крављача** воде на Петров дан, 135.
Крајници и кудељно семе, 275.
Крајчице, у страви, 292.
Краљ Вукашин куне сина Марка, 51.
Краљи, мало село, 3.
Краљице, обичај, 125.
Красницe, у страви 292.
Кратељ, болест, 145; Кратељ и Колера, 146.
Крв, кад тече на нос, 321.
Крваве воде на Косову, 133.
Крвомуте говеда, 113.
Кресови, 134.
Кривајица, 25.
Криви таван, 30.
Крила подрумска, 30.
Крмача кад се праси, 63.
Крмачар, у игри, 225.
Крмачице играти се, 224.
Кровови кућа, 10.
Крпа бела где се носи, и како се убрађује, 40.
Крпеле (крчеле), 25.
Крсно име ко слави, оном и помаже, 50, 149.
Крст, и трудна жена, 190.
Крста се боји ђаво, 56.
Крста и крстоноше, 127.
Крстити се не ваља кад грми, 60.
Крстови Ђурђевски, 117.
Кртица како је постала, 52.
Круг, 8.
Крупа, и како се лечи, 292.
Крушац, кад се зноји, 66.
Крчељњак клин, 25.
Крштење нероћеног, 198.
Кудиоци и кућење, 217.
Кућеник и **суђеник**, 218.
Кујна, шта се зове, 5.
Кука и **чини** у сновању, 20.
Кукавица, кад кука близу, 67; — да не омрси; неће да је убију, 71; — и хајдуци, 97.
Кукача, 7; 25.
Кукурек цвет, 73; кукуреку песма, 97.
Кукуруз кад се сеје, 97.
Кулаче (куће), 10.
Кум, у игри, 232.
Кум да измери кумче, 286.
Кумовска слама, 60.
Кумчету да буду здрави зуби, 201.
Купа, кула, играти се, 239.
Купање, и трудноћа, 190.
Купац, у игри, 239.
Купина на Ђурђев дан, 119.
Купусу што је речено, 125.
Курдељ, 21.
Кутао, 9.
Кутња змија, 72.
Кућа, шта се зове, 5.
Кућа задружна, 5; — и правила за живот у њој, 11.
Кућа инокосна, 5.
Кућа, кад се гради, 7.
Кућања, купа, играти се, 239.
Кући новој наћи срећно место, 10.
Кући својој не пророковати никако зло, 72.
Кућица, у игри, 224.
Кућне ствари кад пуцкају, 63.
Кућни старешина, 11.
Кућни старешина одговара за своје кућане, 12.

Куч безвоник, 112.
Кушак, шта је, 47.

Лазарице, 98.
Лакомица, 29.
Лапово, једно од највећих села у Србији, 3.
Ласицу је грехота убити, 69.
Ластавице, 24; — кад дођу рано, 97.
Левд (млеко), 204.
Левчани како славе, 155.
Легрштер, у игри, 241.
Леки-Гора у басми, 272.
Лековите водице, 329.
Лелеј-Гора у басми, 272.
Лелејска гора у басми, 275.
Леља, у песми, 126.
Лесковачка црква, 55.
Лех (жабица), 31.
Леша Самоук, 86.
Лила у очи Ивања дне, 133.
Лим вода — граница, 84.
Лисица, кад се близу чује, 67.
Литак, хаљина женска, 45 и 46; у врањском крају, 48.
Лишаји, болест, 270.
Лонац, 7.
Лончића играти се, 243.
Лопатари, тићи, 70.
Лопате играти се, 235.
Лужњака, с врућим лугом лек, 187.
Лукова пера, и девојка, 118.

Љокар, Љуба, 10.
Љуба, Љокар, 10.
Љутина, да не мори, 173.

Мавродић Милан учитељ, 80.
Магла на Божић, 175.
Мајасил, болест, 270.
Маје (сиришта) не дају пошто зађе сунце, 17.
Макевије, косе о чивије! 139.
Маклица, 26.
Мала свадба, 217.
Малех син Тарасијин, 113.
Мали Божић није велики светац, 178
Мамка или **секавина**, 307.
Марвинче наједено и трудна жена (измече, вукојединa), 189.
Масаоница — василица, мечки повојница, 178.
Масла свештати у болести, 55.
Маст се растапа за огледање, 163.
Материце, 159.
Махмуд-паша, здухач, 83.
Мачка, кад се умива, 63.
Машка, палица, или штап, 224;— клисача, 237, 251.
Мед и црвени ветар, 273.
Медвед на Сретење, 180.
Међудневица, 143.
Мелем за рану, 331.
Мена, команда у игри, 224.
Мерење новорођенчета, 194.
Мерицу пуну блага! 179.
Месец кад помрчи, 53; — млад; 60.
Месеца, играти се, 242.
Месо ком трне шта да чини, 308.
Месојеђе, меснице, фашанке, 181.
Мета, у игри, 233, 249.
Метвица, трава, 143.
Метиљ, овча болест, 65.
Мечки, повојница — василица, 178.
Мешаја (редара, редуша), 13.
Милан Марковић-Ђапа, 341.
Милан Радивојевић, 199.

Милија Константиновић поп, 199.
Мипавице у игри. 254.
Мицина (или Ницина), 264.
Миш слепи, игра, 253.
Млада вођевина у кућу како се уводи, 215.
Млада соли стоку на Божић, 218.
Младенци кад падају, 96.
Младине дужности у кући, 218 и 219.
Млекар, зграда, 6.
Млеко, као питна храна, 107.
Милета Живадиновић из села Жлне, 79.
Милојка, суд, 8.
Миљанов Марко војвода, 112.
Миљков Манастир, 55.
Миоиица место куд је прошао кнез Лазар, 52.
Мирбожање, 171.
Митров дан, 144.
Михољ дан. Михољско лето, 143.
Миш, ако прогризе хаљину, 68.
Миш, ако се удави у сир, 68.
Моба и позајмица. 140.
Можданичар, 26.
Мокраћа стала, 321.
Молитва велика, и мала, у болести, 55.
Молитва от очес призора, 301.
Молитва противу главобоље, 315.
Молитве за кишу, или против гадов, или иних вредештех, 73.
Молитва сељачка, 131, 162.
Морокваша, 24.
Мотке бацати се (игра), 244.
Мотовило, 21.
Мошнице отекле, 321.
Мрави, шта значе, 72.
Мрата Свети, крсно име, 146.
Мрве од хлеба, 13.
Мрве уочи Божића, 163.
Мркоња! у басми, 133.
Мртвац, и трудна жена, 190 и 192.
Мртвица, 30.
Музара крава, уочи Ђурђева дне, 117.
Музаре (овце. краве), 10.
Музлица, 10.
Мутни Божићи, 177.
Муха коњска, 69.
Мухамедовских девојака басме, 204, 205, 206.
Мучњак, 32.
Мушко или женско чедо у утроби како да се позна, 190.
Мушка страна старија од женске, 12.
Муштулугџије, 213.

Набрдило, 20.
Навој, 20.
Навоште, од бела сукна, 46.
Нагибача, 31.
Нагонити стоку на стругу, 10.
Награђача, 21.
Наимар, на новој кући, 7.
Наконче вођевини, 214.
Намера, болька, 316.
Намерски ветар, 272.
Намета, болест, 268.
Нана, трава, 143.
Напер (брана), 29.
Наплатњак, свердао за наплатке, 26.
Насад, 24.
Наслон (сулдрма), 7.
Наступ, струна, трбобоља, 287.
Натегача, 26.
Наушке уз трвеље, 39.
Небеса се отварају, 179.
Небојага у игри, 228.

Нежид, који мучи главу, 314.
Некама — болест (велика болест), 290.
Некрштени дни, 89, 177.
Немитници, недојеници, невенчаници, у басми, 290.
Несаница у детета, 197.
Несвест и лекови од ње, 278.
Неслога у кући, 15.
Нечастива сила у глуво доба, 177.
Николица куса, 149.
Нити и **брдо,** у разбоју, 20.
Нишевљанин сељак, шта носи од одела, 45.
Новине од нове године како се окушају, 97.
Новорођенче и неротка, 188.
Нову месецу шта се говори, 60.
Ноге детиње, и рађање, 189.
Ножања играти се, 245.
Нокте своје кад резати, 17.
Нокти се режу о Божићу, 168.
Нур на гробу посвећенога, 102.

Обочићи, минђуше, 39.
Обруч, и трудна жена, 193.
Обумера при снованју, 20.
Обућа да дуго носи, 17.
Обућа мужевља, и породиља, 192.
Овца, кад се јагњи, 63 ; — кад се окрви ; овца и владика, 64; овце како се вабе, 27.
Огњиште, у игри, 252.
Огњуша, река, 268.
Ограда око месеца, 60.
Ограисати и **ограма**, 291 и 292.
Одбијање од сисе, 198.
Одело сељачко како се мења, 35.
Одело женско у Србији, 38 ; — у нишком округу, 45 ; — у Торлаку, 46 ; — у Врањанаца, 47 и 48.
Одива и **дете јој** први пут у роду, 202.
Одолен трава и уроци, 295.
Ожег, 273 ; лек му, 274.
Ојиште, оје, 25.
Ојнак, у игри, 239.
Околиш, 32.
Окриље, појутарје, 155.
Олово слевати, у страви, 293.
Омаја, уочи Ђурђева дне, 117.
Оман уочи Ђурђева дне, 119.
Опанци чињени ; — прешњаци ; — на рогаљ сашивени, 38 ; — „сребрни“, 121.
Опара, мена ; опарио га, у игри, 225.
Опашита звезда што је, 54.
Оплени (јастуци), 24.
Оплећак што је, 41.
Опрегаљ (сукња), 44.
Ораси се црвљају кад грми на Св. Илију, 138.
Оритак на плугу, 25.
Осврнати се (не ваља полазећи из очина дома), 207.
Осмак, у игри, 254.
Оснутак, 20.
Осовине, 23.
Оспе, чиреви, Мицина, оток, 266.
Останац, 31.
Оци, 159.
Очи кад боле шта се ради, 316 и 317. — Очи кад сузе, 318.
Оштре маказице, у игри, 227 и 228.
Оштрити брусом између Божића. 176.

Падајућа болест, и што се чини против ње, 288.
Палија, у игри, 251.
Палица, у игри, 251.
Палице, 24.
Панчић Јосиф дао имена латинским травама, 334 и 335.
Паприца, 31.
Параћинац о цркви на своју славу, 152.
Пас кад промени глас, 67.
Пасјача, грозница, 279.
Паспаљ, 32.
Паспаљача, 32.
Пасторка, у игри, 252.
Патока, последња ракија, 145.
Пауна играти се, 256 и 257.
Певалица, тица, 97.
Певац на кутњем прагу, 66.
Пеголо, у игри, 254.
Пеленгири, шта су и где се носе, 37.
Перутље поље, 266.
Песма дизању у славу, 157.
Песме Божићу, 172.
Петак Велики и **Петак Распорити** једно су, 103.
Петак Велики и ускршња јаја 103.
Петака 12 великих, 113.
Петао пре поноћи, 66.
Петар Донић, 342.
Петица у воденици, 24.
Петка и **Недеља**, мајка и кћи, 53.
Петковица, манастир, за боне, 55.
Петли у вече, 66; — и нечастиве силе, 177.
Петозарни мученици, 159.
Петров дан, 134.
Петров пост, 131.
Печеницу убијају крупицом соли, 159; — Ко окреће, 160; — хладна, 176.
Пешкираши, Топличани, 48.
Пијаница да остави пиће, 17.
Пијукање уочи Божића, 161.
Пик! у игри, 238.
Пиле поред ватре, 66.
Пиле уочи Ђурђева дне, 118.
Пиле непропевало и мало дете, 146.
Пилића не легу за годину где је ко умро, 73.
Пиљака.. игра, 233.
Пипавице, у игри, 254.
Пискавац, малено село, 3.
Плазалица змија, 97.
Плетеница, колач, 162.
Плетиље и **преље** ноћу, 15.
Плеће за пророковање, 75 и 76.
Пловке кад трче у вече, 66.
Плуг, 24.
Пљата, 8.
Пљускавица, болест, 262.
Побратимство, 108.
Побусани Понедељник, 107.
Повојница, 194, 199.
Повратич, у басми, 125.
Повратич трава и млеко, 197.
Повраћача. 21.
Поврзан лонац, 16.
Погача кад препукне, 73.
Погача се ломи на бадњаку, 160.
Подбел, трава, 143.
Подврске, подвезице, 46.
Подгорац, једно од највећих села у Србији, 3.
Подљута, болест, 268.
Подљутуша река, 268.
Подношке, (подножници, потплаци), 20.
Подрум (изба), 6.
Подушје, 346.

Подушни брав, 347.
Позајмица и Моба, 140.
По здрављу послађену, 154.
Позубац, платно, 21.
Појаси и **подвезице**, 37.
Покладе Беле и врачање, 183.
Покладе Божићне, 147.
Покоризмић, 89, 107.
Покров Богородице, 144.
Покровац, за вечеру уочи Божића, 163.
Полаженик (полазник, полажајник) 169, 173, 174, 175.
Полелеј-гора, у басми, 283.
Полетарци, тићи, 70.
Полетуша, игра, 258.
Полица, 6, 24.
Полутаче платно, 19, 21, 36.
Пољаничани шта носе, 47.
Помана, по мртвоме, 343.
Поменик или читула, 182.
Понедељник Побусани, 107.
Попа, сир, и баба, 68.
Попа срести не радују се сељаци, 62.
Попрдљива деца, 211.
Породиља и завежљаји, 192.
Породиља и жеравица, 192.
Породиља кад умре, 192.
Поскочице, у колу, 128.
Поскурице види Задушнице, 182.
Поступаоница, 202.
Потплек и навлака у разбоју, 20.
Потра, **потрица**, 126.
Походи и првиче, 220.
Прамен косе при чешљању, 63.
Прасци сечњаци, 65.
Праштање о покладама, 184.
Прва кап печенице, 160.
Првалук или **баква**, 239.
Првенац, ракија, 145.
Првиче, у Подибру, 220.
Прво јагње врано, 63.
Првомученик Стеван, 139.
Пребелити, у игри, 242.
Пребој, 29.
Предење пре зуба, 202.
Прежина, кецеља, у Рујну, 43.
Прела и **села**, 146.
Преље и **плетиље** ноћу, 15.
Премета, 10.
Преображење, 139; — преображење горе, 140.
Прескочити преко детета не ваља, 202.
Преслица деверска и обичаји уз њу, 218.
Преслица (сењ), 31.
Прести не смеју планинке на Св. Тривуна, 180.
Пржуља, 8.
Привек или привег, 184.
Приказивање девојачких дарова и сватовске части, 216.
Пришт, болест, 263.
Пробади, болест, 304.
Провлак, види задушнице, 182.
Пророковање у сељака, по плећу, по слезини, 75 и 76.
Просидба и **просиоци**, 209.
Прострел и **урок**, 301.
Проштене покладе види **беле**, 184.
Прстенџије, 211.
Прстену певање, 178.
Пругло, за лов тица, 70.
Псето кад арлуче, 67.
Псето и **његови** опанци, 15.
Псовке и псовање, 57.
Пужа ко види, 98.
Пупак, трбобоља, 287.
Пупољак дренов или лесков, 169.
Пура, Пурко, игра, 258.
Пурице, малешно село, 3.

Пустиња, 55.
Пуцање о Божићу, 165, 168.
Пушка и породиља, 192 и 193.
Пчела, корисна животиња, 67.
Пчеле у дрвету ко нађе, 67.
Пшеница, 62; — уочи Ивања дне посејана, у басми, 134.

Рабоши, и народна рачуница, 334.
Радибаба, игра, 228.
Радован, брат, у игри, 254.
Радован из Јелакаца и чума, 324.
Радуловић Ђорђе о Старцу Станьу, 82.
Разбиград, игра, 229.
Разбој за ткање, 19.
Разви-гора, пролетњи ветар, 61.
Ракије да не пије ко је имао велику болест, 291.
Ралица, 25.
Рамењаче, 24.
Ранило, и песме које се певају на **Ранилу**, 94.
Раоник, 25.
Расади се сеју на Младенце, 96.
Растење кокоши, и рађање, 190.
Рача, манастир у ужичкој, 55.
Рвања, играти се, 250.
Ред игара дечиних, 223.
Редња, и шта се тада ради, 309.
Редуша (редара, мешаја), 13.
Рен, као лек, 187.
Ренде, 26.
Репушина, трава, 143.
Риба, и трудна жена, 189.
Рим прије — Рим послије 86.
Робова играти се, 249.
Роваш стоке, 119.
Руговац Станиша, 115.
Руда, 23, 30.
Ружа и цвет у жена, 187.
Ружичало, 107.
Рујанац сељак шта од одела носи на себи, 42.
Рујанка сељанка шта од одела носи на себи, 43.
Рукавац, 24.
Руке кад се умивају, 12.
Руке, кад трну, лек, 308.
Рукопис, из XVI или XVII века, 333.
Руса (Пољак, зверињак), 119, 269.
Русална Недеља, 125.
Рухо на сунце, на Видов дан, 132.
Ручице, 24.
Ручник како се убрађује, 40?
Ручконоша, и ручак у сељака на раду, 132.

Сабори код цркава и манастира, 141.
Савица »хлади«, 149.
Савица, пост, 180.
Саврндак, 10.
Саде-платно, 21.
Самовиле што су, 56?
Самосаздани Бог, 49.
Самотег, 32.
Самрт и обичаји, 337.
Сан 7.
Сантрач, 32.
Саплак, 9.
Сарањивање, 340.
Сармакеша Јованка картара, 78.
Свадба бегуничина, 219.
Свадбе кад не бивају, 178.
Сватови, сватовске песме, 211, 212, 213 и 214.
Света Петка, црква, 55.
Свети, слава (крсно име), 149.
Свети Лука—снег захука, 144.
Свети Мрата—снег за врата 144.

Свети Сава и буjад, 55.
Свети Сава, школски патрон, 180.
Свети Срђе—снег све грђе, 144.
Свети Роман, манастир, 55.
Свети Никола и павте, 50, 149.
Свети Тома—снег дома 144.
Светиња при цркви 55.
Светла Недеља, 107.
Светњаци, бубице, 78.
Свечар, 150.
Свиња, кад носи бељушину, 65.
Свињац, 7.
Свиње како се вабе, 27.
Свињица, у игри, 224.
Сврака кад крекеће, 69; — у игри, 256
Свачине, 23.
Себична недеља — трапава — Редовна недеља, Урша недеља, 89, 181.
Седев, у болести, 291.
Седељке и села, 147.
Седмо вече, и усуд, 52.
Седмак, у игри, 254.
Секавина или **мамка**, 307.
Секавина у глави, 315.
Секира за обување на Ђурђев дан, 121.
Секира и оток, 276.
Сељанка с трвељима шта носи од одела, 44.
Семењака кудеља, 142.
Сеница тица, 71.
Сеничарке, за лов тица, 70.
Сенка, на Божитњој свећи, 163.
Сењ (преслица), 31.
Силаји или **листови**, 37.
Симеон Новолетац (Богопримац), 181.
Сина женити, 14.
Сирота и **нејач**, 54.
Сирћета, **квасца** и **маје**, не дају из куће пошто зађе сунце, 17.
Сирци петровски, 134.
Сисанче дете, кад умре, 198.
Сисе стоци мазати, 120; сисе кад боле, 101.
Сита оца попрдљива деца, 211.
Ситом погађања, 76.
Скакања, играти се, 243.
Скакач, у игри, 243.
Скок, 30
Скорње, где се носе, 38.
Скочићи (**колотурићи**, **скочци скокрци** или **шкрипци**), 20.
Скутача (кецеља), 44.
Слава Божја, 153.
Слава домаћа, 159.
Слава (**крсно име**, **свети**), 149.
Слава и ва славу, 155.
Слава општинска, 159.
Славе у Срба, брошира, 159.
Слама уочи Божића, 161.
Сланик, 8.
Сланица, 8.
Слевати олово у страви, 293.
Слевати страву, 293.
Слезина за пророковање 75 и 76.
Слезовина, трава, 143.
Слепак змија, 72.
Слепи миш, игра, 253.
Слово Соломуново, 276.
Сноваљка, 20.
Со, кроз бадањ на Ђурђев дан, 120.
Со и нечастиве силе, 177.
Совија! у басми, 276.
Сола, игра, 229.
Соломуново слово, 133, 276.
Сотона, **ђаво**, **нечастиви**, 56.
Спасов дан, 124.
Спасај се! и Спаси Бог, 177.
Спахија, Хоџа и свиња, 65.
Спориш трава, 143.
Спрега и **спрежници**, 111.

Срдачка, 21.
Средоруса, 125.
Сретење, и врачање, 180.
Срећко Кнежевић, скупштинар, 208.
Срећковић П. 110.
Српкиња, убрађена влашки; 220 и 221.
Срце од марве, 13.
Срчаник мали, трава, 143.
Срчаница, 23.
Стан, 10.
Стана, Циганка из Сремчице 103.
Станара на музлици, 13.
Станко, **Станоје**, и друга така имена кумчету, 201.
Старац Стањ, пророк у Васојевићима, 82.
Стареник (мртваја), 29.
Старешинство, како се оставља, 11.
Стари Влах, и волови, 112.
Стативице, 20.
Статистика свечара у Београду 157.
Стеница како да се избави, 72.
Стојановић Љуб., 111.
Стојељка, 21.
Стока и **животиње**, 27.
Стока како се гони, 27.
Стока се посипа житом, 163.
Столице и клупе сакривају до полаженика, 154.
Столица полаженику, 174.
Страва 202.
Страва и шта се ради у страви, 292.
Страна болест (чама), 284.
Страшник трава, 293.
Струга, 10.
Стружница, 26.
Струна, трбобоља, 287.
Студеничани раде на земљи манастирској, 92.
Ступа, 6.
Субаша, у игри, 256.
Субота Велика (Црвена Субота) 104.
Сугреби, болести, 261.
Суђени дан, 53.
Суђеник да дође на сну 117.
Сукмањ што је, 47.
Сунца играти се, 242.
Сунце кад помрчи 53.
Сунце кад урани, 59.
Сунцокрет у винограду, 139.
Сунчевићи, 59.
Суша од Бога, у игри, 226.

Табан, 24.
Тањир, 8.
Тарабић Лазо с Кремана и рајска врата, 54; — сељачки пророк, 77.
Тарасије, философ, 113.
Тепсија, 8.
Тестија, 8.
Тигањ, 7.
Титре, играти се, 245.
Тома Свети, 144.
Томина Недеља, 107.
Топидушур, у игри, 241.
Тор, 10.
Тоце (Тулац), 31.
Трава од несреће, у великој болести, 291.
Травама имена латинска, 334 и 335.
Трап, 7.
Трапава Недеља, 89.
Трбобоља, наступ, струна, пупак, желуци, вија, итд., 287.
Трвељи шта су, 39.

Трива Свети, и угарак у земљу, 180.
Троголо, у игри, 254.
Тројанке, 137.
Троножац, 8.
Трубе, на Ђурђев дан, 120.
Трудна жена, и крађа, 191.
Трудна жена, и гвоздени ланац, 191.
Трудна жена, и јеђење, 191.
Трудна жена, и смрт, 192.
Трудна од првога мужа, и друга удаја, 192.
Трудној жени давање што заиште, 190 и 191.
Тулац, 24.
Туцин дан, 159.

Ћереп, 30.
Ћерећелија, платно, 21.
Ћизе, играти се, 240.
Ћимо, у игри, 239 и 240.
Ћирилов дан, 181.
Ћук или Буљина, 72.
Ћула — крмачица, игра, 225.
Ћулање, игра, 240.
Ћуп, у игри, 243.
Ћупричанин, сељак, какво носи одело, 44.
Ћурје јаје, и трудна жена, 192.
Ћурке, како се вабе, 27.
Ћускија (поп), 32.
Ћустек, 23.
Угљен и перотка, 189.

Угљенови, за вражање, 167.
Удавача девојка на Беле Покладе, 207.
Удаваче девојке уочи Божића, 164.
Уже од сламе божитње, 163.
Ужина на раду, 132.
Ужички сељак, Рујанац, шта носи, 42.
Уклети, ко може, 51.
Укопнина, 338.
Укопници или трудбеници, 339.
Украсти крви од 9 печеница — лек, 289.
Улози или **костобоља** и лекови од њих, 306.
Улица, 10.
Уљара, 26.
Умивање и молитва, 131.
Умирање у сељака, 337.
Умрле кошнице восак, 67.
Уроци и шта се ради против њих, 295.
Усејин бусејин, у грозници, 282.
Усо, у басми, 274.
Усов (мицина), 265.
Уста кад сврбе, 70.
Уста, игра, 258.
Устава, 30.
Устока ветар колико дува, 61.
Усуд седмо вече, 52.
Уторак, ракија после првенца а пре патоке, 145.
Ухо кад боли, 318.
Ушорена села су само у Мачви, 3.
Ушур, у игри, 241.

Фес, убор глави, 39.
Фесове како и кад носе девојке, 39.

Хала и бајање од ње, 327.
Халати качарски, 26.
Халати ручни, 25.
Хамајлије детиње, 196.
Хар, 6.
Хера цени разбој, 19.
Хлеб како се сече, 13.

Хлебу пошта, 13.
Хлеб, предохрана од нечастиве силе, 177.
Хилфердингова колекција, 110.
Хопа, у игри, 239.
Хоџа, Спахија, и свиња, 65.
„**Христос се јави!**“ 176.
Хуктача, кад захукће, 67.

Цаклило, 16.
Цар мали, 84.
Цар у опанцима, 83.
Цар Урош благосиља Марка, 51.
Цар што гони змаја, 123.
Цара Радована благо, 78.
Царева играти се, 255.
Царство чије је, у игри, 248.
Цвеће се бере на Лазареву суботу, 102.
Цвеће у чашу, 121.
Цев, 21.
Цепац или **штапац**, 20.
Цигани како се причешћују на Васкрс, 103.
Циганин, у игри, 256.
Циганима дужна девојка удавача, 136.
Циганина срести, 62.
Циганске торбе хлеб, 197.
Цијук у лугу 29.
Цимента, 8.
Цимер, 25.
Ципун, 30.
Црв и **неротка**, 188.
Црва два у камену самотвору, 50.
Црвена Субота зове се велика субота у Крајини, 104.
Црвени ветар, болест, 272.
Црвоточина и неротка, 188.
Црепуља, 7.
Црногаћа и **Црнокапа**, 84.
Црнојка кудеља, 142.
Црнокорац нож при рађању, 194.
Црног лука главица уочи нове године, 177.
Црњ на прсту, 267.
Цртало, 25.

Чавке око куће, 67.
Чакшире сукнене, 36.
Чама што је и како се лечи, 284 и 285.
Чамалица грозница, 281.
Чапови, 26.
Чардак (доксат), 7.
Часни Пост, 89.
Част која се шаље о Васкрсу, 106.
Части сватовске, 216.
Чаткало, 32.
Чаша воде, и неротка, 188.
Чаша кад цикне, 63.
Чворић Илија, и псовање, 58.
Чеврголо, у игри, 254.
Чекало, 32.
Чекетало, 32.
Чекрк или **цевљаник** (лечаник), 19.
Чела играти се, 231.
Чељаде женско мушком да не прелази пута, 69.
Чесница и мед, 167, 168, 174.
Четвртци зелени, 112.
Чешаљ мртвачки за бајање, 274.
Чивије, 24.
Чивињак, 26.
Чик, у игри, 249.
Чик-чорба, игра, 226.
Чимбари, 21.
Чин Братотворенију, 108.
Чиреви, болест, 264.
Чиста недеља, 93.
Читма, врста шва, 36.

Читула или поменик, 182.
Чобанин, 10.
Човек, и породиља жена му, 192.
Човек сваки има анђела, 49.
Човечји век, 337.
Чојле, у игри, 241.
Чокотало, 32.
Чубар као лек, 187.
Чува, у игри, 239.
Чувар-јајце, 104.
Чуга играти се, 251.
Чук (сечивица), 32.
Чума, болест, 323.
Чунак, 21.

Џиброња, ко је, 145.
Џубе, као долама, 44, 46.

Шабац, и ускршња јаја, 103.
Шараћица, за јајца, 104.
Шарена недеља, 90.
Шеголо, у игри, 254.
Шећер-Симеун и уроци, 296.
Шијуц, у игри, 254.
Шиљак Митар и Чворић, 58.
Шипка кад се устави у ткању, 63.
Шолајић Милисав, 192.
Шорена су села само у Мачви, 3.
Штапац или **цепац**, 20.
Штипци, 23.
Шукања, или лопте, играти се, 235.
Шумадинац сељак шта носи на себи, 35, 40.
Шумадинка с коњом шта носи од одела, 41.